

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Матеріали
VII міжвузівської науково-теоретичної конференції
(Київ, 18 листопада 2016 року)

Присвячено пам'яті
професора П. П. Михайленка

Київ 2016

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Матеріали
VII міжвузівської науково-теоретичної конференції
(Київ, 18 листопада 2016 року)

*Присвячено пам'яті
професора П. П. Михайленка*

Київ 2016

УДК 343.2(063)
ББК Х628.1
А437

Редакційна колегія:

Черній В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарєв С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Савченко А. В., завідувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Шакун В. І., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Братель С. Г., начальник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 19 жовтня 2016 року (протокол № 2)

Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе відповідальності за їх зміст

Актуальні проблеми кримінального права [Текст] :
А437 матеріали VII міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 18 листоп. 2016 р.) / [В. В. Черній, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 316 с.

УДК 343.2(063)
ББК Х628.1

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В КОНТЕКСТІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розділ VII Особливої частини Кримінального кодексу (КК) України «Злочини у сфері господарської діяльності» (ст. 199–233) є предметом особливої уваги законодавця, адже потребує вдосконалення відповідно до вимог сьогодення. З моменту набуття чинності КК України й донині зазначений розділ постійно доповнюють новими статтями, їх частинами, змінюючи відповідні санкції. Це зумовило оновлення понад 80 % статей розділу. Причому сім норм увійшли до Кодексу вже після набуття ним чинності, а більш як два десятки – зазнали змін, що засвідчує активне реформування нормативної бази щодо кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності.

Пленум Верховного Суду України в постановках неодноразово наводив роз'яснення щодо спірних питань застосування кримінально-правових норм про відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності («Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» від 25 квітня 2003 року № 3, «Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 року «Про податок з доходів фізичних осіб» від 28 травня 2004 року № 9, «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» від 8 жовтня 2004 року № 15, «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання)

доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15 квітня 2005 року № 5, «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» від 3 червня 2005 року № 8).

Значну кількість змін було внесено на підставі законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року № 4025-VI, «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно вдосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» від 18 лютого 2016 року № 1019-VIII.

З огляду на зазначене, постає питання: чи завжди є корисною для практики застосування КК України, зокрема вищезгаданого розділу, така активна діяльність законодавця й чи всі пропоновані новели сприяють удосконаленню норм та інститутів Закону про кримінальну відповідальність. Визнаймо, що не завжди. Наприклад, вилучення з диспозиції ст. 201 КК України такого предмета, як «товари», призвело до значного збільшення кількості не контрольованих державою переміщень через митний кордон тютюнових виробів, алкоголю та інших товарів широкого вжитку. Це спричинило значні ненадходження коштів до бюджету, підвищення рівня злочинності, ослаблення іміджу держави під час провадження зовнішньоекономічної діяльності. Однак такі зміни є прогнозованими, а негативні наслідки невиважених рішень законодавця можна усунути еволюційним шляхом.

Водночас виникла низка кримінально-правових інститутів, які революційно змінюють підходи до усвідомлення засад кримінального законодавства. Ідеться про запровадження в КК України інституту кримінального проступку, що нині активно обговорюють.

Для прикладу розглянемо проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

запровадження кримінальних проступків» від 3 червня 2015 року № 2897 (Законопроект), що передбачає змінення не лише окремих складів злочину, а й оцінки злочинності діянь, що покладає на авторів документа значну відповідальність за реалізацію його норм.

Водночас розділ VII Законопроекту містить низку дискусійних положень. Так, сумнівними видаються запропоновані зміни до санкції ст. 201 КК України (Контрабанда), з якої автори вилучили словосполучення «з конфіскацією предметів контрабанди».

Натомість у ст. 492 (Грубе порушення митних правил) цього Законопроекту зазначено: «...з конфіскацією товарів, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України; та транспортних засобів комерційного призначення».

Отже, автори Законопроекту вважають, що покарання за проступок може бути тяжчим, ніж за злочин. Водночас відмінність між ними полягає в специфіці предметів, які переміщують: у злочині це культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; у проступку – товари, транспортні засоби комерційного призначення.

У ст. 203¹ (Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва) Законопроекту із санкції запропоновано вилучити фразу: «із конфіскацією та знищенням дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва».

Суспільна небезпечність цього злочину полягає не тільки в шкоді від виготовлення продукції, а й у її розповсюдженні. Світова спільнота вже понад десятиліття наполягає на закритті ринку «Петрівка», де продають оптом і в роздріб такі диски (міністерство торгівлі США включило його до переліку

піратських ринків із продажу контрафактної продукції, що завдають найбільшої шкоди інтелектуальним правам у світі).

Незнищення систем для їх виготовлення провокує злочинців на нові правопорушення. Новелою Законопроекту є також те, що критерії значних, великих, особливо великих збитків та інших наслідків кримінальних правопорушень чітко визначено й уніфіковано загалом для КК України, запроваджено поняття «розрахункова одиниця» для кваліфікації злочинів (згідно зі ст. 10 Законопроекту, вона становить 30 грн). Нині критерії розміру шкоди для різних статей і груп статей неоднакові й зазначені в примітках до відповідних статей. Вони пов'язані з неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, що дорівнює (якщо йдеться про кваліфікацію злочинів) податковій соціальній пільзі, яка становить половину прожиткового мінімуму для працездатних осіб – 689 грн.

Розглянемо, як може бути реалізовано зазначену новелу («розрахункову одиницю») під час кваліфікації.

Наприклад, за ч. 1 ст. 212 КК України, злочинним діяння може бути визнано в разі фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах. На сьогодні це 689 тис. грн, а відповідно до Законопроекту – 30 тис. грн.

Цей приклад демонструє криміналізацію діяння, за яке в чинному КК України не передбачено кримінальної відповідальності (а це процес криміналізації, що суперечить гуманізації, задекларованій авторами Законопроекту) [1].

Згідно зі ст. 497 Законопроекту, кримінальним проступком є незаконне провадження господарської діяльності. За чинним законодавством, зокрема ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), таке діяння належить до адміністративних правопорушень. До того ж, у Законопроекті не йдеться про виключення норми з КУпАП. Це передбачає одночасно адміністративну та кримінальну відповідальність за одне й те саме діяння, що спричинятиме ризики зловживань.

Аналогічною є ситуація зі ст. 493 Законопроекту (Торгівля з рук пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями,

тютюновими виробами). Автори наполягають на криміналізації торгівлі пивом (окрім безалкогольного), алкогольними, слабоалкогольними напоями або тютюновими виробами з рук. Проте з КУпАП не виключено ст. 156, якою передбачено порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами, зокрема заборонено роздрібну або оптову (як імпорт, так і експорт) торгівлю етиловим, коньячним, плодовим спиртом або роздрібну торгівлю алкогольними напоями чи тютюновими виробами без наявності ліцензії, з підробленими марками акцизного збору чи без них.

Автори Законопроекту не визначили поняття «торгівля з рук», а також не виключили адміністративну відповідальність за ці дії.

Розглядаючи ключові положення цього Законопроекту, а також інших законодавчих новел щодо реалізації в КК України інституту кримінального проступку, акцентуємо на відсутності критерію розмежування злочинів, проступків та адміністративно караних діянь.

Для розмежування кримінальних та адміністративних правопорушень вважаємо за доцільне використовувати підхід, наявний у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). У рішенні в справі «Енгель та інші проти Нідерландів» від 8 червня 1976 року ЄСПЛ уперше сформулював критерії (їх називають «критеріями Енгеля»), за якими певне правопорушення може бути визнано кримінальним в значенні цього поняття, ужитого в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Одним із таких критеріїв, на нашу думку, є характер правопорушення, оцінюючи який, ЄСПЛ бере до уваги зміст і вид порушеної норми національного законодавства. Так, адміністративному делікту зазвичай притаманна подвійна протиправність: він порушує як регулятивну норму, так й охоронну (остання, власне, й передбачає відповідальність за порушення регулятивної норми). Кримінально-правовий характер правопорушення можна констатувати тоді, коли регулятивна норма не належить до спеціальних – таких, що

поширюються на осіб окремих категорій (державних службовців, військових тощо). Якщо дія цієї норми розрахована не на якусь конкретну групу осіб зі спеціальним статусом, то це, з позицій ЄСПЛ, свідчить про кримінальний характер правопорушення [2].

Отже, автори зазначеного та більшості інших законопроектів часто використовують нераціональні критерії розмежування адміністративно та кримінально караних діянь. Інколи наявні необґрунтована криміналізація або, навпаки, цілковита декриміналізація суспільних відносин. Вважаємо, що запропоновані проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 3 червня 2015 року) інновації можуть спричинити зниження ефективності кримінально-правового впливу на злочинність, а також плутанину під час кваліфікації злочинів та їх розмежування.

Таким чином, вищенаведене переконливо засвідчує відсутність потреби, принаймні в розділі VII Особливої частини КК України, запроваджувати такий інститут, як кримінальний проступок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузіна І. Законопроект про проступки. Підводні камені документа [Електронний ресурс] / І. Кузіна // Тема : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.tema.in.ua/article/9994.html>. – Назва з екрана.
2. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 3 черв. 2015 р.) [Електронний ресурс] // Верховний Суд України : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28print%29/1D52E72137BD7841C2257E82003C4734>. – Назва з екрана.

Шакун В. І., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Період становлення України як незалежної держави став часом кардинальних суспільних змін, що сприяли трансформації соціально-економічного й політичного устрою. У структурі суспільства з'явилися нові соціальні верстви: великі власники, акціонери, рантьє – банківські й біржові працівники, фермери, безземельні селяни і безробітні, трудові мігранти та ін. Значних масштабів набуло таке раніше не притаманне Україні явище, як тотальна бідність. За оцінками представників Уряду, у 2016 році субсидій на оплату житлово-комунальних послуг в нашій країні потребують майже дев'ять мільйонів домогосподарств.

Населення різко розмежувалося за політичними, ідеологічними, світоглядними, регіональними, мовними ознаками, що під впливом зокрема зовнішніх чинників спричинило тривалий збройний конфлікт і анексію частини території держави. Без реальної продуктивної, об'єднувальної ідеї суспільство перебуває в стані невизначеності. Це призводить до поступової організаційної, інтелектуальної та моральної деградації. Гостро постала проблема біженців і внутрішньо переміщених осіб, які втратили житло, землю і майно та потерпають від несправедливості, пов'язаної з вимушеним переселенням. У такому становищі опинилися приблизно два мільйони біженців з АР Крим та східних областей України. Перманентний збройний конфлікт, який називають антитерористичною операцією, став затяжним і не дає змоги постраждалим повернутися додому вже понад два роки. Знищення, захоплення і протиправна конфіскація залишеного майна порушують права зазначених осіб. Таким чином, проблема переміщених осіб набуває незворотного

характеру, ускладнює примирення, досягнення миру, спричиняє низку криміногенних чинників, які становлять загрозу національній безпеці держави.

Події на Донбасі та в АР Крим докорінно змінили як політичну й соціальну, так і криміногенну ситуацію в Україні. Незалежно від подальшого перебігу подій, збройний конфлікт і анексія Криму провели певну межу у свідомості більшої частини населення, що неодмінно слід урахувати. Українське суспільство певною мірою поділено за ставленням до згаданих подій і ролі в них Російської Федерації. Тому перед кримінально-правовою наукою постає новий чинник детермінації злочинності, який раніше залишався поза увагою вчених.

Ідеться про причини й умови виникнення збройних конфліктів на території України, їх правову оцінку та подальший вплив на поширення масових форм протиправної поведінки. Представникам влади необхідно усвідомити, що безпека української держави і перспективи розвитку залежать не стільки від суто економічної ситуації та спроможності розв'язувати поточні проблеми, скільки від створення динамічного, дієвого кримінально-правового механізму реагування на злочинність. Саме кримінальне право має охороняти життя, здоров'я, права і свободи громадян, що закріплено в чинному кримінальному законодавстві.

Останніми роками в законотворчому процесі поширеною тенденцією стали спроби влади розв'язувати соціально-економічні та політичні проблеми шляхом внесення змін до кримінального законодавства. Таким чином, Кримінальний кодекс України поступово стає засобом політичної боротьби, що є неприпустимим. До того ж, майже всі зміни до кримінального законодавства відбуваються ситуативно та без належного їх обґрунтування. За роки незалежності українські науковці та практики досі не вивчили реальний рівень злочинності та її усталені види.

Водночас влада часто безвідповідально ставиться до реальних соціальних, економічних і політичних наслідків

реформування кримінального законодавства. Внесені зміни в галузі кримінальної юстиції не узгоджені між собою, їх автори не мають досвіду впровадження таких норм у життя. Закони ухвалюють без адекватного прогнозу їх кримінологічних наслідків. Нині активно обговорюють питання розроблення нового Кримінального кодексу України, у якому має бути відображено кримінальні проступки. Однак системних і ґрунтовних кримінологічних та правових незалежних наукових досліджень і прогнозів застосування кримінальних проступків досі не здійснено. Поділяючи ідею запровадження інституту кримінальних проступків, потрібно враховувати, що його реалізація без суттєвого реформування органів кримінальної юстиції поглибить колапс, спричинений недосконалістю чинного Кримінального процесуального кодексу України.

У юриспруденції підходи до визначення функцій кримінального права, що зазвичай розглядають як його призначення відповідно до суспільних потреб, постійно трансформуються. На нашу думку, кримінальне право виконує п'ять основних функцій: охоронну, регулятивну, попереджувальну (превентивну), виховну та політичну. Дві останні є також загальносоціальними. Деякі інші функції кримінального права (забезпечення справедливості, відновлювальна, прогностична тощо) є похідними від основних, тобто виконують допоміжну роль.

Кримінальне право передусім здійснює *охоронну функцію*, захищає певні цінності та суспільні відносини, зокрема врегульовані іншими галузями права.

Важливе значення має *регулятивна функція*. Головну роль у регулюванні суспільних, політичних й економічних процесів у країні виконують інші галузі права (конституційне, адміністративне, цивільне, господарське тощо), а кримінальне право сприяє розвитку суспільних відносин у певному напрямі, що відповідає політиці держави та принципу верховенства права, перешкоджає виникненню й поширенню небажаних відносин і явищ.

Попереджувальна (превентивна) функція має два аспекти: загальне та спеціальне попередження злочинів. Загальне попередження полягає в загрозі покарання за вчинення злочинів, а спеціальне (окреме) полягає в притягненні до кримінальної відповідальності, покаранні та застосуванні інших заходів кримінально-правового характеру щодо осіб, які вчинили злочин.

Кримінальне право також виконує *виховну функцію*, сприяє формуванню правосвідомості населення. Саме завдяки їй учинення злочинів для громадян стає внутрішньо неприйнятним.

Проаналізовані функції цілком кореспондують з одним із принципів кримінального права, а саме – невідворотності покарання. У сучасній науковій літературі його пропонують розглядати як принцип обов’язкового застосування заходів кримінально-правового впливу. Він передбачає обов’язкову та негайну реакцію держави у відповідній формі на будь-яке діяння особи – як позитивний, так і негативний вчинок. Швидкість реакції держави на обраний особою варіант поведінки чинитиме виховний вплив і матиме попереджувальний ефект як стосовно особи, що його здійснила, так і щодо інших осіб, яким стало відомо про поведінку особи й реакцію на неї державних органів [1].

Зрештою, *політична функція* полягає в тому, що кримінальне право є нормативним підґрунтям діяльності держави у галузі кримінально-правової політики. Саме право має бути пріоритетом у правовій державі. Досягнення чи прорахунки у сфері протидії злочинності відповідно підвищують або послаблюють авторитет державної влади.

Розглядаючи функції кримінального права в контексті міжнародних стандартів, слід проаналізувати передусім рекомендації Організації Об’єднаних Націй (ООН), оскільки вона є загальновизнаним центром координації міжнародного співробітництва держав і міжнародних організацій у протидії злочинності. Особливу роль у координаційній діяльності, формуванні міжнародно-правової бази протидії злочинності, розробленні міжнародних стандартів відіграють конгреси ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя. Вони

розробляють концептуальні положення, спрямовані на вдосконалення національного законодавства та розширення співпраці правоохоронних органів різних країн у сфері протидії злочинності. Не став винятком і XIII Конгрес ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, що відбувся 12–19 квітня 2015 року в столиці Катару місті Доха. Результатом форуму стала Дохінська декларація про включення питань попередження злочинності та кримінального правосуддя до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних й економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному і міжнародному рівнях, а також участі громадськості [2]. Учасники Конгресу підтвердили наявність взаємозв'язку між стійким розвитком і верховенством права. Було зазначено, що останнє також є підсумком і непорушною умовою процесу розвитку.

Майже всі проблеми, які перебували в центрі уваги учасників Конгресу, є актуальними для нашої держави. Зокрема, надзвичайно гостро постало питання кримінально-правової протидії корупції та шахрайству. Україна підійшла до небезпечної межі, за якою брак реальних повсякденних заходів з протидії корупції може призвести до розпаду держави або нелегітимного змінення державного ладу.

Нагальною є проблема тероризму, що порушує цінності, які визначають людське існування: права і свободи, демократію, принцип верховенства права, стабільність. Проблема тероризму набула в Україні неабиякої актуальності від початку агресії з боку Російської Федерації в Криму і на Сході України. Однак термін «тероризм» не дуже популярний у Європі, коли йдеться про Україну. Зазвичай застосовують інші поняття: «сепаратизм», «бойовики», «учасники конфлікту» тощо. Падрег Белтон, британський журналіст, який працює на BBC і часто буває в зоні конфлікту, зокрема на окупованих територіях, пояснює, що в британських медіа «терористи» – це «... фактично юридичний термін. Називати когось так чи ні – має вирішити суд, за аналогією до терміна «убивця» [3]. Проте цю проблему має розв'язувати не лише суд, а й законодавець.

Кримінальне право має передбачати можливі злочини, давати законодавцю рекомендації щодо своєчасного встановлення кримінальної відповідальності за діяння, які в найближчому або віддаленому майбутньому потрібно визнати злочинами. Отже, кримінальному праву притаманна і *прогностична функція*, що має неабияку соціальну значущість. Науковий прогноз соціальних явищ є знаряддям подолання соціальних конфліктів, ліквідації осередків соціального напруження. Суспільство може якщо не запобігти негативним змінам, то хоча б пом'якшити їх. Роль цієї функції цілком конкретна і полягає в попередженні можливих загроз. Важливо виявляти тенденції, які можуть негативно позначитися на структурі, функціях і життєдіяльності суспільства.

Суспільство потребує стабільності й порядку. Невпевненість у завтрашньому дні породжує невизначеність, страх, втрату соціальних орієнтирів. За цих умов домінантним фактором стабілізації суспільного розвитку має стати право. Юридична наука, зокрема кримінальне право, має чітко сформулювати уявлення про роль права в управлінні суспільством. Ефективність впливу правового чинника на стабілізаційні процеси в суспільстві визначають, з одного боку, якістю чинних нормативно-правових актів, а з іншого – морально-етичним ставленням до права з боку суспільства.

Право можна розглядати як цінність, що покликана утвердити нові ідеали суспільної свідомості населення, і як засіб утілення владної волі, спрямованої на формування нового соціального порядку. Зазначене потребує оновленої парадигми кримінального права, у якому ключовою ланкою має бути динаміка його розвитку, сформована на засадах емпіричних знань щодо злочинності. Слід урахувати динаміку історичного часу розвитку суспільних процесів, які майже досягли своєї межі й обмежені одним поколінням. Науково-технічний прогрес і нові технології кардинально змінюються протягом десяти років.

На думку академіка С. Капіці, чимало проблем пов'язано з несподіваним настанням перехідного періоду [4].

Наша мораль, суспільні установки, цінності були пристосовані до режиму, який не змінювався впродовж століть. Нині ці зміни відбуваються досить стрімко. На сучасному етапі суспільство перебуває під впливом саме таких життєвих установок, проте реальність потребує постійних змін, які мають не лише враховувати суспільні процеси, а й сприяти їх розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сабитов Т. Р. Принцип неотвратимости наказания и его трансформация в уголовно-правовой науке и законодательстве [Электронный ресурс] / Т. Р. Сабитов. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsip-neotvratimosti-nakazaniya-i-ego-transformatsiya-v-ugolovno-pravovoy-nauke-i-zakonodatelstve>. – Загл. с экрана.

2. Дохинская декларация о включении вопросов предупреждения преступности и уголовного правосудия в более широкую повестку дня Организации Объединенных Наций в целях решения социальных и экономических проблем и содействия обеспечению верховенства права на национальном и международном уровнях, а также участием общественности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.unodc.org/documents/congress//Declaration/V1504153_Russian.pdf. – Загл. с экрана.

3. Кузнецова Є. Чому терористів не називають «терористами» у західних ЗМІ [Електронний ресурс] / Є. Кузнецова. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/08/11/7077397/>. – Назва з екрана.

4. Капица С. История десяти миллиардов [Электронный ресурс] / С. Капица. – Режим доступа: <https://snob.ru/magazine/entry/49621>. – Загл. с экрана.

Савченко А. В., завідувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Питання обговорення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК) завжди є актуальними, особливо коли це стосується норм про відповідальність за корупційні злочини. Що ж нового у цьому зв'язку пропонує проект Закону України № 2897 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків», який, між іншим, у цілому отримав не зовсім втішні висновки від провідних фахівців та установ України (зокрема, Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, Верховного Суду України, кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)? Про це пропонуємо поговорити докладніше.

Передусім наголосимо на тому, що проект не передбачає створення окремого розділу «Корупційні злочини» в Книзі 1 «Злочини», проте, залишаючи без змін назву чинного Розділу XVII Особливої частини КК, розробники одночасно пропонують у Книзі 2 «Кримінальні проступки» створити Розділ XIV «Проступки, що сприяють корупції, та інші проступки у сфері службової діяльності». Вважаємо, що за таких умов буде існувати суперечність між концепцією корупційних злочинів, які охоплюють не тільки сферу службової діяльності, та концепцією корупційних кримінальних проступків (у проекті – «проступки, що сприяють корупції»), які є лише одним із проявів кримінальних проступків у сфері службової діяльності. Переконані, що корупційні кримінальні правопорушення (як злочини, так і кримінальні проступки) не повинні обмежуватися лише кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності.

Поряд з цим розробники пропонують: по-перше, поняття «корупційні злочини» (без змін у бік розширення їх кола, що логічно було б зробити) перенести з примітки до ст. 45 КК у новий Додаток 2 до КК ««Визначення термінів»; по-друге,

виключити з КК положення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям (ст. 45), з примиренням винного з потерпілим (ст. 46), з передачею особи на поруки (ст. 47) та у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48). У другому випадку позиція розробників уявляється не зовсім обґрунтованою та зрозумілою. У пояснювальній записці до аналізованого законопроекту зазначено, що його метою є реалізація державної політики із *гуманізації* кримінальної відповідальності, але чи дійсно за вказаних та інших обставин, про які зазначимо далі, йдеться про гуманізацію? Більше того, самі розробники у тій же пояснювальній записці називають чинні положення КК щодо звільнення від кримінальної відповідальності «корупційними за своїм змістом і не відповідають інтересам потерпілих, а також переважно дублюють статті 468–476 КПК України стосовно угод в кримінальному провадженні». З цим погодитися важко, адже за суттю порівнювані норми КК та КПК мають різний зміст, передумови та підстави.

У законопроекті також пропонуються «точкові» зміни до норм щодо наслідків вчинення корупційних злочинів з приводу призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування, а також судимості (відповідні частини ст.ст. 69, 74, 79, 81, 82, 86, 87, 91), але у чинному КК такі зміни вже враховані. У пропонованій Книзі 1 «Злочини» розробники вважають за необхідне у низці статей (у т.ч. і тих, що передбачають відповідальність за корупційні злочини, – ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357) замінити конструкцію «*шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем*» на іншу – «*шляхом використання службовою особою свого службового становища*» (виключення становить ст. 410, в якій злочин може бути «по-старинці» вчинено «*військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем*»). Проте такий підхід абсолютно не коригується зі змістом пропонованого поняття «корупційні злочини» у п. 29 Додатку 2 до КК, яке вимагає, щоб злочини, передбачені зазначеними вище статтями, повинні бути вчиненими тільки «*шляхом зловживання службовим становищем*». У принципі законопроект ставить знак рівності між категоріями «зловживання» та «використання», адже зловживання – це

використання чого-небудь на шкоду інтересам іншої фізичної чи юридичної особи, суспільним або державним інтересам (п. 23 пропонованого Додатку 2 до КК).

Окремо слід зупинитися на пропонуваніх змінах до Розділу XVII Особливої частини КК. Одразу після назви цього Розділу законопроект пропонує визначити примітку, де розкрити зміст чотирнадцяти важливих кримінально-правових термінів. Однак, така спроба є не зовсім вдалою з огляду на одночасне пропонування авторами законопроекту Додатку 2 до КК «Визначення термінів». Також важко сприймати зміст деяких пропонованих термінів, що неодноразово вживатимуться у межах цього Розділу Особливої частини КК, та для їх тлумачення вже треба буде звертатися до Примітки до Розділу III Загальної частини КК (зокрема, йдеться про терміни «значна шкода», який, з-поміж іншого, охоплюватиме «значну матеріальну (майнову) шкоду» та «інші наслідки», та «тяжкі наслідки», який охоплюватиме «велику або особливу велика матеріальну (майнову) шкоду»). Законопроектом також не вдосконалено визначення деяких інших проблемних термінів, які сьогодні викликають неоднозначне тлумачення (зокрема, «обіцянки», яку варто було б прописати через «намір надати неправомірну вигоду з повідомленням про час *або* місце, *або* спосіб її надання»), або не запроваджено тлумачення нових (зокрема, «прохання»). Дискусійними моментами є й те, що у проекті вказаного Розділу: а) не дається визначення «службової особи юридичної особи приватного права», відтак останню не можна ототожнювати з наскрізним визначенням «службової особи» у примітці до цього Розділу; б) визначення «службових осіб, які займають відповідальне становище» та «службових осіб, які займають особливо відповідальне становище» не коригуються зі змістом нового Закону України «Про державну службу», де, зокрема, згадується про такі категорії, як А, Б, В; в) передбачено конфіскацію майна (або без такої) за вчинення зловживання владою або службовим становищем (ч. 2 ст. 264 КК), що не зовсім відповідає принципам гуманізації кримінального законодавства; г) запропоновано виключити ст. 368-2 «Незаконне збагачення» навіть без перенесення цього діяння до розряду кримінальних проступків тощо.

Щодо пропонованого Розділу XIV у Книзі 2, то в його межах автори законопроекту посилюють кримінально-правову репресію щодо особи, переміщуючи низку «антикорупційних» статей з КУпАП до КК, коли йдеться про криміналізацію таких «колишніх» адміністративних правопорушень: порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків; порушення вимог фінансового контролю і декларування недостовірної інформації; порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів тощо. При цьому, на наш погляд, невиправданим є постійне роз'яснення у примітках до відповідних статей щодо того, хто має вважатися суб'єктом відповідних проступків. Подекуди пропонується просте дублювання норм Закону України «Про запобігання корупції» (зокрема, коли дається визначення терміну «реальний конфлікт інтересів»). Також законопроект передбачає однакові за назвою, але різні за змістом норми про відповідальність за злочини та кримінальні проступки, якщо йдеться про: 1) зловживання службовою особою владою або службовим становищем; 2) перевищення службовою особою влади чи службових повноважень; 3) службову недбалість. При цьому діяння буде вважатися кримінальним проступком, якщо відповідне кримінальне правопорушення завдає «істотної шкоди», зміст якої не розкрито у нормах законопроекту. За таких умов йдеться про колізію між нормами про злочини та кримінальні проступки.

Отже, очевидно, що пропоновані положення проекту Закону України № 2897 щодо «антикорупційних» (як, у принципі, й інших) змін до чинного КК мають бути переосмислені, уточнені та удосконалені.

Секція 1
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Баулін О. В., викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО І КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ:
СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

В юридичному середовищі аксіомою вважається, що кримінально-процесуальне право не може існувати без кримінального права, і навпаки, норми останнього не можна реалізувати без першого. Відзначаючи тісний зв'язок цих двох галузей права, наводиться дев'ять основних позицій, які переконливо віддзеркалюють засади їхнього співвідношення [1, с. 23-24]. Основним призначенням кримінально-процесуального права є забезпечення правильного застосування кримінального права [2, с. 30]. І хоч, кримінально-процесуальне право має власний зміст і власну соціальну цінність [3, с. 44], вся система його норм прилаштовується до того, щоб забезпечити правильне застосування норм кримінального права в окремому випадку, в якому абсолютно виключалося б будь-яке викривлення дійсної волі народу, вираженої в нормах кримінального права [4, с. 42-43]. Здійснити це можна лише за умов міцного взаємозв'язку і узгодженого застосування багатьох інститутів, понять та інших категорій кримінального права та процесу.

Нажаль, аналіз сучасної слідчої та судової практики вказує на низку проблем в діяльності органів кримінальної юстиції України, обумовлених відсутністю належної взаємодії норм чинного кримінального і кримінально-процесуального права.

Так, в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (далі – КПК України) з'явилися кримінально-правові норми, а в чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК

України) – положення суто процедурно-процесуальної природи. Для ілюстрації достатньо навести положення ч. 3 ст. 503 КПК України: «Кримінально-правова оцінка суспільно-небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. При цьому не враховується попередня судимість, факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання, факт застосування до неї примусових заходів медичного характеру». У КК України аналогічних положень не закріплено, але встановлено, що суд може застосувати той чи інший вид таких примусових медичних заходів, залежно від «характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб» (ч. 1 ст. 94 КК України). Отже, прямо передбачається індивідуальний підхід суду при застосуванні до особи примусових заходів медичного характеру. В кримінальному провадженні зазначені дані про особу з'ясовуються, і, зрозуміло, впливають на рішення суду, особливо у випадках, коли особа, яка перебуває на психіатричному обліку, вже неодноразово була засудженою місцевими судами різних областей, декілька разів до неї застосовувалися примусові заходи медичного характеру, а потім знову вчинила заборонену КК України дію. Автору, коли він працював слідчим, доводилося розслідувати кримінальну справу щодо такого «унікального шизофреніка», і за результатами її розгляду в суді дана особа була засуджена за нанесення тілесних ушкоджень середньої тяжкості під час сварки на роботі з колегою, хоча висновки первинної і повторної судово-психіатричних експертиз були різними в оцінці можливостей обвинуваченого правильно сприймати характер своїх дій та керувати ними. Суддя як висновок судово-психіатричної експертизи, так і діяння, заборонене кримінальним законом, та особу, яка його вчинила, оцінює за своїм внутрішнім переконанням на основі оцінки усієї сукупності досліджених в суді доказів, а кримінально-правові, кримінально-процесуальні та інші аспекти такого оцінювання та їх реальний вплив на суд не завжди знаходять чіткий прояв у постановлених судових рішеннях.

В ст. 49 КК України закріплені правила звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, але в ч. 4 ст. 447, ч. 2, ч. 3 ст. 461, ст. 476, ст. 478 КПК України поширено йдеться про строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, інститут якого існував до прийняття КК України 2001 року. А різниця у даних термінах суттєва і за їх змістом передбачаються різні правові наслідки, рух до яких вимагає й різної процедури провадження, чого й не вистачає. Наприклад, за ч. 1 ст. 478 КПК України, яка регулює початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, потерпілий має право подати до слідчого, прокурора, іншої службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування, заяву про вчинення кримінального правопорушення протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення певного кримінального правопорушення. Але у всіх інших справах особи, які заявляють про вчинення кримінального правопорушення компетентним органам у часі реалізації права на звернення не обмежені, тобто вони вправі заявляти про злочини та інші суспільно небезпечні діяння, які були так давно, що вже розслідування їх втрачає «розумну» актуальність, але закінчитися такі провадження мають за ухвалою суду про звільнення певної особи від кримінальної відповідальності. І це також породжує проблему в діяльності органів юстиції, оскільки не у всіх провадженнях встановити особу, яка вчинила давно злочин, реально можливо. Отже, вони будуть накопичуватись і відволікати увагу слідчих та прокурорів. Як вихід з цієї ситуації потрібно диференціювати в КК України і КПК України, відповідно, як строки давності притягнення до кримінальної відповідальності та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, так і процедуру кримінального провадження. І хоч, зрозуміло, поширити правило, закріплене в ч. 1 ст. 478 КПК України, на всіх заявників, не можливо, бо особу не можна обмежувати у реалізації її конституційного права на звернення до органів державної влади, але надати повноважень прокурорам закривати кримінальні провадження у яких не було встановлено підозрюваного і скінчилися строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, – цілком можливо.

Це ж стосується і Закону України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26 листопада 2015 р., який нібито лише змінює норми кримінального права, але й містить у п. 3 своїх Прикінцевих положень процесуальні норми, оскільки встановлює окремі процедурні елементи порядку застосування матеріальних норм, які не завжди узгоджуються з нормами, закріпленими в КПК України. Зокрема, як обчислювати строк у тижнях, оскільки про обчислення такого строку в ст. 115 КПК України, як і в інших статтях цього кодексу, взагалі не йдеться.

Подібних правових колізій можна було навести ще чимало, але не це є нашою метою. Головне привернуту увагу науковців до даної проблеми, яка, як і певна плутанина у взаємодії норм та інститутів кримінального і кримінально-процесуального права, з'явилися через те, що КК України приймався у 2001 році, а КПК України у 2012 році й під впливом різних концептуальних підходів. Отже, для досягнення позитивних зрушень у протидії злочинності, негайно потрібно зосереджувати зусилля правознавців і політиків на формуванні узгодженої кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої нормативної бази кримінальної юстиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій: Навч. посібник / Л. М. Лобойко. – К.: Істина, 2005. – 456 с.
2. Кримінальний процес України: Підручник / Ю. М. Грошевий, Т. М. Мірошніченко, Ю. В. Хоматов та ін.; За заг. ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця – Х.: Право, 2000. – 496 с.
3. Кримінальний процес: Підручник / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К.: ЦУЛ, 2013. – 544 с.
4. Галкин Б. А. Советский уголовно-процессуальный закон: Монография / Б. А. Галкин. – М.: Госюриздат, 1962. – 256 с.

Джужа О. М., головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ ТА ПОВАГИ ДО ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Виокремлення в КВК України права засуджених на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності вимагає його відмежування від таких певною мірою схожих категорій, як принципи гуманізму та поваги до прав і свобод людини. Як видається, визначатися з таким співвідношенням слід розпочинати з загального розуміння основних понять, бо ми вже дійшли висновку, що проблема названих принципів кримінально-виконавчого права, виконання та відбування кримінальних покарань, значно глибше розроблені у науці, ніж питання досліджуваного права.

Етимологія поняття «принцип» походить від лат. *prīncipium* – основа, початок і трактується як: 1) основне, вихідне положення теорії, вчення тощо, керівна ідея, основне правило діяльності; 2) внутрішнє переконання, погляд, що означає норму поведінки; 3) основа устрою, дії будь-якого механізму, приладу [1, с. 409]. Звідси витікає тісний зв'язок між об'єктивно існуючими певними правилами, що мають основне, вихідне значення й такими суб'єктивними властивостями, як внутрішнє переконання, погляди. Тобто, якщо принципи сприймаються, вони повинні глибоко усвідомлюватися, детально засвоюватися та перетворюватися на професійні переконання [2, с. 73]. З точки зору філософії, у логічному сенсі принципи постають центральним поняттям, основою системи, узагальнення та поширення будь-якого положення на всі явища тієї галузі, з якої даний принцип було абстраговано [3, с. 362].

Звідси принципи права у загальному значенні – це основні ідеї, що лежать в основі побудови певного інституту права, зокрема, інститутів заохочення і стягнення, на яких має будуватися безпосередня діяльність адміністрації колонії по застосуванню вказаних заходів. Саме принципи визначають таку

діяльність, окреслюють її рамки, вони ніби зсередини оцінюють здійснювані заходи, дозволяючи визначити, які види дій є припустимими і найбільш ефективними; вони є критеріями правомірності дій громадян та державного апарату в цілому. На цій підставі під принципами у кримінально-виконавчому праві зазвичай розуміють об'єктивно зумовлені процесом виконання покарання вихідні положення, що характеризують і пронизують діяльність по виконанню покарань та покликані виконувати роль спрямування та розвитку відповідних правових інститутів, забезпечуючи послідовність та логічність процесу правотворчої та правозастосовної діяльності [4, с. 829].

Принципи гуманізму та поваги до прав і свобод людини відносяться до категорії загальноправових принципів, оскільки в тій або іншій формі є властивими всім галузям права та законодавства. Специфіка загальноправових принципів полягає в тому, що на відміну від інших правових принципів кримінально-виконавчого законодавства, вони є більш об'єктивними за своїм змістом, суворо детермінованими реальною дійсністю, оскільки пояснюють соціально-політичне значення існування всіх інших правових установлень кримінально-виконавчого закону, і тим самим надають законодавству єдність, логічність та усталеність. Цілком закономірно, що при формулюванні загальноправових принципів вчені не можуть уникнути високого ступеня абстрактності змісту даних принципів. Загальноправові принципи виступають стосовно галузевих як визначальні та стратегічні, охоплюючи своїм змістом результат правового впливу в цілому [5, с. 22].

Тобто, вони не встановлюють конкретні правила поведінки посадових осіб чи засуджених, а лише спрямовують законотворчість та практику і певному напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словарь иностранных слов [Текст]. – 18-е изд., стер. – М. : Рус. яз., 1989. – 624 с.
2. Горшенев, В. М. Контроль как правовая форма деятельности [Текст] / В. М. Горшенев, И. Б. Шахов. – М. : Юрид. лит., 1987. – 176 с.
3. Философский словарь [Текст] / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.

4. Полный курс уголовного права [Текст] : в 5 т. / под ред. А. И. Коробеева. – Т. 1 : Преступление и наказание. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2008. – 1133 с.

5. Михалко І. С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правотворчої поведінки засуджених : монографія / І. С. Михалко. – Х. : Право, 2013. – 200 с.

Житний О. О., завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

ФЕНОМЕН МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ВИМІРУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ (ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ, ГАЛУЗЕВІ ТА КРИМІНАЛЬНО- ПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ)

Логіка сучасних світових інтеграційних процесів така, що в глобалізованому політико-економічному, культурному й правовому просторі жодна держава (за деякими прикритими винятками) не може ігнорувати колективні рішення, які продукуються авторитетними спільнотами суб'єктів міжнародного права. Кримінальне право України як складова національної правової системи, розвиваючись згідно із загальними закономірностями й тенденціями її генезису, також не може уникати впливів з боку міжнародно-правової системи, взаємодії з нею як із елементом зовнішнього середовища.

Розвиток в Україні держави й права на тлі ускладнення міждержавних комунікацій помітно збільшує кількість чинників, що зумовили потребу в координації національного кримінального права із приписами міжнародно-правових актів. На сучасному етапі існування кримінального права України сформувався феномен його міжнародно-правового виміру – сукупної системно-структурної й функціональної характеристики, яка визначається взаємодією цієї галузі із міжнародною нормативною системою, залежністю її розвитку від світових і регіональних процесів економічної, політичної й

культурної інтеграції. Ця його характеристика охоплює низку взаємопов'язаних теоретичних, методологічних і практично-прикладних проблем розвитку вітчизняного кримінального права й законодавства про кримінальну відповідальність, основними з яких є вплив міжнародної правової системи на кримінальне право України як на елемент національної правової системи, зв'язки цієї галузі та міжнародного права, застосування міжнародно-правових норм у внутрішньодержавних механізмах кримінально-правової охорони й кримінально-правового регулювання, способи відображення в законодавстві України про кримінальну відповідальність положень чинних міжнародних договорів держави.

Детермінація міжнародно-правового виміру кримінального права поліфакторна. Звернемо увагу на деякі з обставин, які її визначають. Перш за все слід вказати загальноправові чинники. Так, в конституційних актах нашої держави проголошено пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права й зобов'язалась вважати частиною національного законодавства чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана парламентом. Отже, ці акти повинні (за загальним правилом) визнаватись частиною законодавства України про кримінальну відповідальність. Як наслідок в сфері кримінально-правових відносин в державі, поряд з нормами кримінального права, створеними національним законодавцем, можуть застосовуватись положення міжнародних угод.

Далі доцільно назвати галузеві (власне, кримінально-правові) фактори. По-перше, це концептуальні положення чинного Кримінального кодексу України: покладення в його основу загальновизнаних принципів й норм міжнародного права. По-друге, це можливість сприйняття вітчизняним законодавцем створених за межами правової системи України (у т. ч. й розроблених міжнародними організаціями) засобів, спрямованих на протидію злочинності й окремим її проявам. За умови вираженого й науково обґрунтованого підходу до їх імплементації (а щодо найбільш досконалих рішень – рецепції) це сприяє розвитку вітчизняного кримінального законодавства й підвищенню результативності його застосування. По-третє, конструктивне використання результатів аналітичної роботи

міжнародних об'єднань чи організацій, яка здійснюється в сфері вивчення проблем злочинності та протидії їй, дозволяє прогнозувати появу на території держави нових, поки що не врахованих вітчизняним законодавцем форм суспільно небезпечної поведінки, своєчасно модернізувавши кримінальне законодавство. Як відомо, нерідко в міжнародних документах певні форми девіантної поведінки ідентифікуються як загрози важливим суспільним відносинам раніше, ніж потребу захисту від них усвідомить і визнає законодавчий орган держави (ілюстрацією цього може бути досвід криміналізації в Україні торгівлі людьми). По-четверте, міжнародно-правові документи можуть бути використані при встановленні чи інтерпретації змісту певних кримінально-правових термінів й понять (наприклад, для з'ясування змісту норм ч. 3 ст. 2, ч. 2 ст. 7 КК, які в доктрині визнаються формальним відображенням принципу справедливості кримінального права, слід звертатись до документів, які утворюють міжнародний стандарт прав людини), при характеристиці окремих кримінально-правових інститутів, ознак конкретних злочинів.

Детермінантами міжнародно-правового виміру кримінального права України є й кримінально-політичні фактори, адже розвиток правової системи держави нерозривно пов'язаний із політикою, яку вона проводить. Напрямки цієї політики впливають і на зміст положень окремих галузей національного права. Із часу набуття нашою державою незалежності для неї почався новий етап розвитку, пов'язаного із побудовою державності, утвердження на світовій арені як повноцінного та повноправного суб'єкта міжнародних відносин. Одна зі сфер такої діяльності держави – співробітництво у боротьбі зі злочинністю, підтримання базових принципів захисту міжнародного правопорядку. У цьому взаємодію Української держави з іншими суб'єктами міжнародних відносин забезпечує розгалужений комплекс матеріально-правових, процесуальних та організаційних встановлень. У внутрішньому (національному) праві важливу роль у забезпеченні функціонування цієї сфери міжнародної діяльності виконує кримінальне право як галузь, історично зумовлений предмет якої – відносини, породжені злочинами та застосуванням засобів реагування на їх вчинення.

Колб О. Г., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ ЩОДО ЗМІСТУ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ

Безпосередньо розробники відповідних змін до чинних законодавчих актів стверджують, що уведенням до змісту КВК України чи Закону України «Про попереднє ув'язнення» розглядуваного права забезпечує «розширення прав» цих категорій осіб. При цьому право на гуманне ставлення та повагу до людської гідності ставиться в один ряд з менш значними правами, приміром, правом отримувати бандеролі [1], хоча окремі Народні депутати України і називають гуманне ставлення до ув'язнених однією з ознак християнського демократичного суспільства. На їх переконання, для осіб, які все ж таки скоїли правопорушення і заслуговують на покарання, воно має відзначатися не мірою його жорстокості, а фактом його невідротності. І, найголовніше, під час виконання покарання потрібно створити такі умови, щоб людина, усвідомивши протиправність своїх дій, свідомо стала на шлях виправлення і в подальшому не вчиняла нових правопорушень.

Вкрай важливим етапом для виправлення людини, яка вчинила кримінальне правопорушення, є етап її перебування в ув'язненні. Особливою ситуацією є перебування людини під вартою, внаслідок оголошення їй підозри в кримінальному правопорушенні. Тобто вина людини ще не встановлена судом і де-юре особа є невинною, але її права і свободи зазнають жорсткого обмеження. При цьому, умови тримання осіб, взятих під варту, зазвичай, навіть гірші, ніж в ув'язнених.

Цілком імовірно, що через деякий час така людина буде звільнена, але вона вже понесла духовні і тілесні страждання. Таким чином, умови утримання людини в ув'язненні і особливо

під вартою мають відповідати цінностям християнського демократичного суспільства [2].

Досліджуючи проблему реалізації засудженими права на правову допомогу, А. І. Грушицький торкається й проблеми забезпечення права цих осіб на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності. Він посилається, що сприяння у реалізації засудженим права на гуманне ставлення до себе і на повагу гідності, властивої людській особистості (ст. 8 КВК України) може бути забезпечене шляхом підготовки та подання до суду відповідного позову до осіб, які принижують гідність засудженого.

Подібні дії суб'єкта надання допомоги спрямовуються на розв'язання конкретної проблемної ситуації – приниження гідності. І хоча він переслідує ціль усунути наявні порушення, в решті-решт, ці дії також виступають засобами досягнення загальної мети з максимально повної реалізації прав засуджених [3, с. 58]. Таким чином, досліджуване право визначається цим науковцем через негативні та протилежні дії відносно засуджених.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про попереднє ув'язнення»// <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=55398&pf35401=345404>.

2. Гуманне ставлення до ув'язнених відповідає цінностями християнського демократичного суспільства // <http://blogs.pravda.com.ua/authors/yurii-miroshnychenko/566fb59023fba/>

3. Грушицький А. І. Реалізація права на правову допомогу засудженими до позбавлення волі. – Дисертація канд. юрид. наук: 12.00.08, Нац. акад. внутр. справ. – К., 2012. – 200 с.

Кузнецов В. В., завідувач кафедри гуманітарних та загальноправових дисциплін Інституту УДО України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор;
Кузнецова Л. О., старший викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРОЦЕДУРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасна вітчизняна кримінально-правова політика тісно пов'язана з різними обставинами суспільного життя. Тенденції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства є не тільки важливими та необхідними, а й революційними [1, с. 6–7]. Проте, іноді, простежується порушення нормотворчої процедури [2, с. 46–49], безсистемність [3, с. 35–40; 4, с. 98–103] і, навіть не завжди адекватність реальних змін у цьому законодавстві. Тому виникла актуалізована необхідність у визначенні наукових підходів до вдосконалення чинного закону про кримінальну відповідальність. Цей процес формування оновленого законодавства безпосередньо залежить від загальних засад правотворчості.

Наприклад, утворення кримінально-правових норм складається з таких етапів: «1) виявлення негативних явищ, які потребують боротьби з ними кримінально-правовими заходами; 2) оцінка природи цих явищ, їх економічної, соціальної, психологічної і кримінологічної обумовленості; 3) прогнозування результатів дії закону; 4) ухвалення рішення про необхідність певного закону; 5) формулювання тексту кримінального закону; 6) прийняття кримінального закону» [5, с. 53]. Для широкого загалу перші п'ять етапів утворення кримінально-правових норм, як правило, не відомі. Тому, коли народ України вже отримує готовий продукт законотворчої діяльності – Закон України, тоді й виникають питання щодо авторів нормативного акту, доцільності його прийняття, позивних та негативних наслідків його реалізації тощо.

На нашу думку, така законотворча практика є не тільки сумнівною, але й, іноді, політично, економічно та соціально шкідливою. По-перше, слід погодитися з думкою ректора Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктора юридичних наук, професора, академіка НАН України В. Я. Тація щодо необхідності більш широко оприлюднення науковцями результатів своїх досліджень та донесення їх до представників законодавчої та виконавчої влади. У своєму виступі на міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування» (м. Харків, 12–13 жовтня 2016 р.) академік В. Я. Тацій також звернув увагу на певну недооцінку народними депутатами України наукового потенціалу українських вчених. По-друге, слід змінювати існуючу систему законодавчої процедури (щодо авторства законопроектів, упорядкування та систематизації усіх наукових пропозицій до законодавства).

Так, донедавна, нам взагалі не були відомі автори законопроектів, оскільки в поданнях до законопроектів були зазначені лише суб'єкти права законодавчої ініціативи (Президент України, народний депутат України, Кабінет Міністрів України і Національний банк України). Сьогодні ми можемо іноді знайти прізвища й реальних, а не номінальних розробників законопроектів. Відповідно до ч.1 ст. 91 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року законопроект вноситься на реєстрацію разом з проектом постанови, яку пропонується Верховній Раді України прийняти за результатами його розгляду, списком авторів законопроекту, пропозицією щодо кандидатури доповідача на пленарному засіданні та пояснювальною запискою, яка має містити. На нашу думку, це важливе та необхідне положення, яке сприяє реалізації принципу публічності при законотворенні. Пригадаймо відомий проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 19.05.2015), який був підготовлений колективом авторів (23 народних депутати України на чолі з А.А. Кожем'якіним та два науковці наприкінці: доктор юридичних наук, професор Хавронюк М.І. (Київський

національний університет імені Тараса Шевченка) та кандидат юридичних наук Банчук О.А (Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України), але наукова громадськість асоціює його переважно з прізвищем провідного вченого-криміналіста М.І. Хавронюка.

Безумовно, це не тільки престижно для самих науковців, але й тягне певну відповідальність. Пригадаймо сумнозвісний Закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26.11.2015 р. № 838-VIII, серед авторів якого була незаконно ув'язнена в Росії народний депутат України Н.В. Савченко. Цей нормативний акт і досі викликає гострі суперечки серед громадськості щодо його редакції й порядку застосування. Однак не всі знають, що іншими співавторами цього законопроекту були не менш відомі парламентарі: Кожем'якін А.А., Крулько І.І., Паламарчук М.П., Ємець Л.О., Осуховський О.І. Хоча існує ч. 3 ст. 90 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року, що передбачає наступне положення: якщо законопроект ініційовано кількома народними депутатами, ініціатором його внесення вважається народний депутат, прізвище (підпис) якого на ньому зазначено першим. Тому для широкого загалу Закон України від 26.11.2015 р. № 838-VIII залишається «законом Савченко» і весь негатив (різкі публічні критичні коментарі з приводу цього нормативного акту, зниження умовного політичного рейтингу) адресовано лише одній людині – народному депутату України Н.В. Савченко. Отже, вважаємо, такий не справедливий підхід слід змінити і в ч.3 ст. 90 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року вказати, що в законопроекті, який ініційований кількома народними депутатами, ініціаторами його внесення будуть усі вказані в ньому народні депутати.

Також є справедливим й відповідним нормам авторського права оприлюднення повного реального переліку авторів відповідних законопроектів. Безумовно, сьогодні це залишається на совісті парламентарів. Однак народні депутати України створюють закони не на пустому місці. Як відомо, під час підготовки дисертаційних досліджень значна кількість пропозиції направляються вченими в Комітети Верховної Ради

України. Як правило, вчені отримують формальний лист чи акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження. Тому зміст та майбутні перспективи таких пропозицій залишаються невідомими для наукової громадськості. Безумовно, що парламентарі можуть скористатися таким науковим доробком, але встановити реальне авторство та можливу трансформацію таких пропозицій буде складно. Отже пропонуємо створити в Верховній Раді України єдину систему законопроектів, яка буде містити всі законодавчі пропозиції науковців, практичних працівників відповідної галузі державного управління чи господарства, представників профспілок, правозахисних чи інших громадських організацій тощо. Така система може мати галузеву класифікацію, що допоможе як науковцям так і самим парламентарям дослідити стан наукової розробки певної проблеми і можливі шляхи її вирішення. Зміст цієї бази може бути подібний до існуючої системи законопроектів Верховної Ради України, а її розміщення доцільне у рубриці «Законотворчість».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навроцький В. Кримінальний кодекс України 2001 року: підсумки та перспективи / В. Навроцький // Юридичний вісник України. – 2006. – № 17. – С. 6–7.
2. Кузнецов В. В. Реформування кримінального законодавства: залежність змісту від форми / В. В. Кузнецов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2011. – Спец. вип. № 5. – С. 46–49.
3. Швець В. Д. Практика внесення змін і доповнень до КК України: здобутки та прорахунки / В. Д. Швець // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 35–40.
4. Музика А. А. Кримінально-правові ризики: постановка наукової проблеми / А. А. Музика // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. міжнар. наук.-практ. конф.,

13–14 жовт. 2011 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 98–103.

5. Комиссаров В. С. Борьба с преступностью мерами уголовного права (понятие, сущность, содержание) : уч. пособ. / В. С. Комиссаров. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 100 с.

Мисливий В. А., професор кафедри публічного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», доктор юридичних наук, професор

УЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН У ЗАГАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Кримінальне право радянської доби здійснювало функцію охорони суспільних відносин в умовах їх відносної стабільності, а отже не відчувало особливого динамізму, паростки якого почали знаходити свій прояв з початком становлення перехідного періоду до ринкових відносин. Певна пауза у законотворенні кримінально-правових новел виникла під час підготовки проекту першого національного кримінального законодавства доби незалежності. Кропітка робота над проектом Кримінального кодексу України здійснювалася протягом 1994–2001 років шляхом ретельного опрацювання досягнень і досвіду теорії та практики як минулої спадщини, так і застосування відносно нових кримінально-правових норм, сприйнятих у той час чинним кримінальним законодавством з урахуванням становлення нових соціально-економічних відносин.

Новий Кримінальний кодекс України, прийнятий на початку третього тисячоліття, створив підґрунтя для подальшої розбудови кримінального законодавства, належну основу для розвитку теорії кримінального права та правозастосовної практики. Разом з цим, протягом п'ятнадцятирічного існування нового кримінального законодавства, поряд з його відносною стабільністю, виявилися процеси не завжди виправданого динамізму (до Кримінального кодексу України внесено близько 700 змін та доповнень), а іноді й взагалі непрофесійного підходу

до реформування положень кримінального закону, що обумовило таке негативне явище, як відсутність його стабільності, порушення балансу між соціальними, кримінологічними та кримінально-правовими цілями кримінального закону, викликало суперечливість окремих положень.

Проте, звичайно, кримінальне законодавство як і теорія кримінального права вимагають свого подальшого розвитку, а отже обговорення тих проблемних питань, які можуть слугувати дійсному покращенню кримінально-правової матерії.

Загальновідомо, що ключовим у кримінальному праві є поняття злочину, визначене в ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України (далі – КК), формулюванню якого, на наш погляд, з огляду на теорію кримінального права бракує такої притаманної йому ознаки, як «караність». Поряд з цим, намагання законодавця відмежувати злочинне діяння від такого, що не є злочином, створює у зазначеній нормі певну колізію між поняттям злочину та малозначним діянням. Зокрема, ч. 2 ст. 11 КК визначає, що «не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі». На перший погляд таке визначення не викликає заперечень, оскільки малозначне діяння можна вважати корисною кримінально-правовою категорією. Проте, в Особливій частині КК деякі малозначні діяння цілком успішно «вмонтовуються» у структуру певних злочинів, створюючи їх окремі склади, що за змістом протирічить сутності малозначності діяння. Характерним є й те, що істотна шкода в ст. 182, 248, 364 КК та деяких інших сформульована виключно в матеріальному (грошовому еквіваленті). Така обмеженість цього поняття позбавляє його ознак універсальності та не є обґрунтованою.

Суттєво вплинути на учення про злочин може реалізація ідеї впровадження в кримінальне законодавство кримінальних проступків, яка частково закріплена на законодавчому рівні. Запропонована новела тривалий час дискутується серед криміналістів, і, не має сумніву, матиме продовження незалежно від її вирішення. При цьому йдеться не лише про відсутність терміну «кримінальне правопорушення» в Конституції України

або визначення реальної межі між злочинами і кримінальними проступками, але й про визначення місця цього феномену у правовому полі. У зв'язку з цим постає питання щодо невикористання юриспруденцією постановки у необхідних випадках соціально-правових експериментів для отримання попередньої апробації та оцінки законопроектних робіт, що слугувало б заміною не завжди конструктивної наукової полеміки.

Актуальним питанням, пов'язаним з проблемою кримінальних проступків, є визначення суспільної небезпечності деліктів як в цілому, так і в царині окремих видів суспільних відносин. Ця проблема й раніше цікавила науку кримінального права, проте її сучасна актуалізація перебуває в іншій площині, по-перше, в її глобальному вимірі, а по-друге, в сучасних тенденціях реформування кримінального законодавства. Відтак, перше положення, на наш погляд, пов'язано із докорінною зміною суспільних відносин в суспільстві, а отже переосмисленням певних соціальних цінностей, необхідністю їх правового регулювання та охорони. Адже виявилось, що ринкові умови не завжди дозволяють використовувати у якості належних інструментів виміру шкоди матеріальних (грошових) засобів, особливо ідеологічної, політичної та інших видів шкоди, яка заподіюється злочином.

Не вирішеною в науці кримінального права залишається проблема спільної протиправної необережної поведінки. Йдеться про так зване «необережне співзаподіяння». В умовах відсутності цього поняття у кримінальному законі, підставою відповідальності таких суб'єктів повинна бути наявність у діянні кожного з них усіх ознак відповідного необережного складу злочину, а один суспільно небезпечний наслідок, заподіяний спільними діями кількох осіб з необережності, повинен бути врахований при призначенні покарання залежно від внеску кожного з них.

Неврахування сутності та ознак співзаподіяння у злочинах, що вчинюються з необережності свідчить про недосконалість та певні прогалини у кримінальному законі. Вважаємо, що доповнення КК статтею про співзаподіяння, яким визнаються взаємопов'язані дії (бездіяльність) двох чи більше осіб у вчиненні необережного злочину, не лише засвідчить

кримінально-правове визнання цього явища, але й слугуватиме запобіганню злочинності у цій сфері.

Важливою, на наш погляд, залишається проблема «змішаної», «подвійної» і «складної» форм вини, оскільки законодавцем, теоретиками і практиками на сьогодні не досягнуто жодного компромісу щодо визнання існування цих психологічних феноменів у кримінальному праві, обґрунтованості підстав їх виокремлення, що значною мірою пов'язано з недостатньою розробленістю вітчизняної доктрини злочинної необережності.

Актуальним аспектом, пов'язаним з цим інститутом, є поняття «спільної вини» як кримінально-правового явища, також не врегульованого чинним кримінальним законом, хоча його існування підтверджується теорією кримінального права і правозастосовною практикою. Спільна вина являє собою психологічну взаємодію між суб'єктами злочинних посягань, винного відношення двох або більше суб'єктів злочину, а також врахування неправомірної винної поведінки потерпілого у механізмі злочину. Визнання спільної вини у злочинній поведінці означає встановлення співвідношення внутрішньої, психологічної сторони поведінки суб'єктів, а також потерпілих у злочинах, що має сприяти індивідуалізації кримінальної відповідальності та призначенню покарання.

Сучасна криміналізація суспільно небезпечних діянь інколи змінює традиційні уявлення стосовно усталених положень вчення про стадії злочину, які вважалися існуючими виключно на теоретичному рівні. Зокрема, йдеться про так звану стадію «виявлення умислу» («голоного умислу»), категорії якої у вигляді конвенціональних термінів («пропозиція», «обіцянка») отримали законодавче закріплення у нормах про корупційні злочини. Проте як в теоретичному, так і прикладному аспектах вказані новели вимагають не лише обґрунтування, але й підтвердження правозастосовною практикою.

Системи кримінального законодавства містять проблеми, пов'язані з класифікацією об'єкта злочинів, зокрема з розв'язанням питання видового об'єкта з огляду на закріплення в законі окремих груп кримінально-правових норм, що охороняють суспільні відносини в рамках не лише родового, а й видового об'єкта. На наш погляд, не лише безпосередній об'єкт

має власний розподіл за горизонталлю, але й видовий об'єкт злочинів як частина родового об'єкта повинен також розглядатися на рівні горизонталі. Саме в такому розташуванні видовий об'єкт буде відігравати свою роль щодо більш досконалої структурованості кримінально-правових норм, які сьогодні поєднуються під проводом родового об'єкта.

Визнання в теорії кримінального права видового об'єкта є логічним розвитком вчення про цей феномен, яке дозволяє наблизитися до більш чіткого визначення у рамках родового об'єкта злочинів певних видів (груп) суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, а відтак удосконалити структуру Особливої частини чинного КК України.

Осадчий В. І., доктор юридичних наук, професор

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ЗАУВАЖЕННЯ ДО ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ

Проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (далі – Проект) низку положень КК України (далі – КК) пропонується викласти або ж в новій редакції, або ж внести до них зміни чи доповнення. До окремих з них наявні зауваження.

1. Щодо обставини, що виключають злочинність діяння

1.1. В ст.ст. 36, 37 КК Проектом **пропонується термін «суспільна небезпечність» замінити терміном «кримінальна протиправність»:**

– при вирішенні питань правомірності поведінки особи в стані необхідної оборони (ст. 36 КК) можуть виникати проблеми у випадку, коли оборона чинилась не від кримінального правопорушення, а лише від суспільно небезпечного посягання.

1.2. В ст. 38 КК Проекту дозволяється затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення:

– запропоноване вживання терміну **«кримінальне правопорушення»** замість терміну **«посягання»** може створювати складнощі при вирішенні питання законності затримання.

Якщо розуміти термін «кримінальна протиправність діяння» як забороненість його вчинення кримінальним законом, а протиправні діяння – проступки – тільки як:

- «умисне чи необережне діяння, яке заподіює істотну шкоду, яка не є ні значною шкодою, ні тяжкими наслідками;

- умисне діяння, яке створює загрозу заподіяння значної шкоди» (ч. 2 ст. 11-1 Проекту),

то вказівка в ч. 2 ст. 38 Проекту на можливість умисного заподіяння особі, що вчинила кримінальне правопорушення, тяжкої шкоди, може створити враження, що така шкода може бути заподіяна і при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення – проступок. Але ж проступок – це тільки умисне чи необережне діяння, яке заподіює істотну шкоду, **яка не є ні значною шкодою, ні тяжкими наслідками** або умисне діяння, яке лише створює загрозу заподіяння значної шкоди.

Як за таких умов, хай навіть гіпотетично, допускати можливість умисного заподіяння особі, яка вчинила проступок, тяжкої шкоди?

1.3. Аналогічне стосується і ст. ст. 39, 40, 42, 43 Проекту.

Більше того, підкреслимо, що в ст. 43 чинного КК йдеться **про виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації**. Злочинна діяльність організованої групи чи злочинної організації проступком не є.

2. Щодо злочинів проти безпеки виробництва

2.1. В статтях Проекту не визначено вини щодо наслідків. Це ускладнюватиме застосування норм закону.

2.2. В ст. 271 Проекту не розмежована відповідальність за порушення вимог законодавчих актів та за порушення інших нормативно-правових актів про охорону праці.

2.3. Щодо встановлення відповідальності за спричинення таких наслідків як «створення загрози загибелі людини чи загрозу настання інших тяжких наслідків»:

- настання таких наслідків може таїти в собі небезпеку для потерпілого, однак вона є лише потенційною. Встановити, що з потерпілим дійсно можуть трапитися реальні нещасні випадки можна лише гіпотетично.

Більше того, судова практика застосування норм про відповідальність за злочини проти безпеки виробництва

(частини перші ст.ст. 271–275 КК України) показує, що суди на такі факти реагують м'яко.

Виходячи з цього, вважаємо, що не варто задіювати на випадки порушень відповідних правил безпеки виробництва, коли це створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, засоби кримінально-правового реагування. За такі порушення слід передбачити реагування адміністративно-правовими засобами, збільшивши шляхом прийняття законодавчого акту розміри штрафів за порушення відповідних правил безпеки виробництва.

За даних обставин, адміністративно-правове реагування буде не лише реагуванням швидким, але і більш ефективним [1].

2.4. В ст. 543 Проекту встановлено відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці – умисне чи необережне порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці службовою особою підприємства, установи, організації або громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності, **якщо це заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, яка не є значною.**

Якщо виходить з того, що значна шкода – це, зокрема, середньої тяжкості тілесне ушкодження (згідно Примітки до Проекту Розділу III «Кримінальне правопорушення, його види та стадії»), то в диспозиції ст. 543 Проекту йдеться про легке тілесне ушкодження.

У ст. 448 Проекту встановлена відповідальність за умисне легке тілесне ушкодження. Про відповідальність за необережне легке тілесне ушкодження мови не йде.

В диспозиції ст. 543 Проекту вина щодо діяння (дії, бездіяльності) визначена як умисна чи необережна. Щодо наслідків в даному разі вина може бути лише необережною. Таким чином, в ст. 543 Проекту допускається відповідальність фактично за необережне легке тілесне ушкодження.

3. Щодо злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян

3.1. Проект передбачає встановлення відповідальності за злочин та за проступок кримінальний.

Який критерій їх розмежування? Чому, наприклад, опір представників влади (ст. 591 Проекту) визначено як проступок кримінальний, а опір працівникові правоохоронного органу,

державному виконавцю під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку, або уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – злочином (ст. 342 Проекту)?

В п. 40 Додатку 2 Проекту термін «опір» визначено як активна фізична протидія здійсненню представником влади покладених на нього законом обов'язків.

Складається враження, що один і той же опір одночасно визнано і злочином, і проступком

3.2. Чому в рамках одного нормативно-правового акту (в даному випадку – КК) дано визначення терміну «представник влади» *лише* щодо змісту ст. 589 Проекту? А як розуміти зміст цього ж таки терміну в ст. 591 Проекту)?

3.3. В Проекті запропоновано посилити покарання за посягання на життя працівника правоохоронного органу (ст. 348 чинного КК), а чому ст.ст. 345, 347 КК пропонують виключити? Логічно діяти в одному руслі.

3.4. В Додатку 2 Проекту:

а) при визначенні термінів: «близькі особи (близькі)», «близькі родичі» перший з них охоплює і другий.

Можливо доцільно вжито лише термін «близькі»?

При цьому зауважимо, що терміни «близькі родичі та члени сім'ї» розкривають й інші нормативно-правові акти. Бажано визначити зміст цих термінів в одному з них;

б) наведено визначення терміну «непокора» як відкрита відмова від виконання конкретних вимог представника влади, який мав право пред'явити такі вимоги, якщо особа була зобов'язана і могла їх виконати.

А що представляє собою «відкрита відмова»? В ст. 589 Проекту, в якій передбачена відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню чи вимозі представника влади, зміст терміну «злісна непокора» розкрито в трьох пунктах. На який орієнтуватись?;

в) в п. 13 Додатку 2 Проекту дано визначення терміну «вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням особою службового, професійного або

громадського обов'язку» – вчинення кримінального правопорушення з метою не допустити чи перепинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним одного із зазначених обов'язків, змінити характер такої діяльності **або з мотивів помсти** за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків.

На нашу думку, змістом цього мотиву може бути **лише невдоволення** виконанням особою службового, професійного або громадського обов'язку, що і викликає у суб'єкта бажання не допустити правомірну діяльність, змінити її характер чи вчинити злочин через діяльність, яка вже відбулась. Тому вважаємо зайвим вживання терміну «або з мотивів помсти». За даних умов рушійною силою злочину виступає все-таки невдоволення діяльністю, що мала місце;

г) в п. 19 Додатку 2 Проекту наведено визначення терміну «законодавство про кримінальну відповідальність» – єдиний кодифікований закон, **Кримінальний кодекс України**, а також його окремі структурні елементи (норми): частини, книги, розділи, статті, частини статей, пункти, абзаци, речення, словосполучення, слова і цифри.

Якщо законодавство про кримінальну відповідальність визначається лише як КК – то чи не простіше саме цей термін – Кримінальний кодекс і вживати?

д) в п. 71 Додатку 2 дано визначення терміну «фізичне насильство» – протиправний **вплив на організм** іншої людини шляхом нанесення ударів, побоїв, мордування тощо, який вчинюється проти її волі і спричинює їй фізичну і моральну шкоду.

Незрозуміло, чи є в даному разі позбавлення волі особи фізичним насильством?

4. Щодо злочинів проти правосуддя

4.1. Стаття 371 Проекту названа – «завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою».

Проте в ч. 1 цієї статті відповідальність передбачена лише за завідомо незаконні затримання або привід. В ч. 2 – за завідомо незаконне тримання під вартою, вчинене службовою особою місця попереднього ув'язнення.

Чому не передбачена відповідальність за завідомо незаконний домашній арешт?

4.2. Чому відповідальність за завідомо незаконні затримання або привід (ст. 371 Проекту) передбачена службовою особи органу досудового розслідування? Чому б не вказати конкретно на особу, яка проводить досудове слідство? (останнє зауваження стосується також редакцій ст. 372 Проекту).

Чому відповідальність за завідомо незаконне тримання під вартою передбачена лише службовою особи місця попереднього ув'язнення?

4.3. Чому з назви ст. 375 Проекту «Постановлення (ухвалення) суддею незаконного або необґрунтованого судового рішення» вилучена вказівка за завідомість?

4.4. Щодо встановлення відповідальності за невиконання слідчим вказівок прокурора (ст. 612 Проекту): умисне систематичне (три чи більше рази) невиконання слідчим органу досудового розслідування законних вказівок прокурора, наданих ним у письмовій формі при здійсненні кримінального провадження, –

карається штрафом від 30 до 40 штрафних ставок або виправними роботами II ступеню, або службовими обмеженнями II ступеню.

Чинний КК вже було доповнювався ст. 381-1 (виключена на підставі Закону № 1697-VII від 14.10.2014. Нами раніше вже обґрунтовувалась потреба виключення цієї статті [2]). Зміст цієї диспозиції фактично тотожний диспозиції ст. 612 Проекту.

Диспозиція ст.381¹ КК України «Умисне систематичне невиконання слідчим органу досудового розслідування законних вказівок прокурора, наданих ним письмово в установленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку, при здійсненні кримінального провадження» відразу викликала зауваження.

1. В диспозиції статті наявні повтори: одночасно вказано на **законні вказівки** та на те, що вони надані в **установленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку**. Але законні вказівки можуть надаватись лише в установленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку. Інакше вони незаконні. Тому повтори рекомендувалось вилучити.

2. В диспозиції статті вказано на невиконання слідчим вказівок прокурора. Як розуміти зміст терміну «невиконання» – це стовідсоткове ігнорування вказівок чи лише якоїсь частини

їх? Відомо, що КК розрізняє відповідальність за невиконання та неналежне виконання службових обов'язків. Наприклад, в ст.367 КК «Службова недбалість». Тому і в диспозиції ст.381¹ КК рекомендувалось вказати на невиконання та на неналежне виконання вказівок.

3. В диспозиції статті вказано на невиконання слідчим органу досудового розслідування законних вказівок прокурора, наданих ним **письмово** в установленому кримінальним процесуальним кодексом України порядку. Але лише письмові вказівки і є законними. І саме так зазначено в КПК. В ч.4. ст.40 КПК говориться, що «слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у **письмовій** формі». Тому в диспозиції ст.381¹ КК рекомендувалось вказати на невиконання чи неналежне виконання законних вказівок.

Було зроблено ще одне загальне зауваження до ст.381¹ КК. В ній кримінальній відповідальності передують дисциплінарна відповідальність. Інакше кажучи, в статті передбачена дисциплінарна преюдиція. Одне невиконання слідчим вказівок прокурора не є злочином. І лише трьохразовим невиконанням досягався необхідний для злочину рівень суспільної небезпеки.

Цю статтю рекомендувалось виключити, головним чином тому, що застосування її було проблематичним, зважаючи на зміст диспозиції. І, як відомо, дана стаття була виключена з КК. Тому недоцільним є й існування ст. 612 Проекту.

Вважаємо, що широке обговорення Проекту сприятиме виробленню конструктивних пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінально-правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осадчий В. І. Злочини проти безпеки виробництва / В. І. Осадчий : монографія. – К. : Інтерсервіс, 2012.

2. Осадчий В. І. Кримінально-правова характеристика невиконання слідчим вказівок прокурора (ст. 381-1 КК України) та проблеми застосування норми / В. І. Осадчий // Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: Третя міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 20–21 березня 2013 р. – К.: ІВЦ «Вид-во «Політехніка», 2013. – С. 26–30.

Автухов К. А., асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ

Вивчаючи гуманізм та повагу до людської гідності у межах відповідних принципів виконання-відбування покарання, А. Х. Степанюк зазначає, що регулюючи кримінально-виконавчу діяльність органів та установ виконання покарань, КВК України повинен гарантувати засудженим дотримання при здійсненні процесів виконання-відбування покарань міжнародно визнаних прав людини, що інкорпоровані в Конституцію України. Зокрема, у статті 28 Конституції України знайшло своє відображення поняття людської гідності, що є основним у концепції прав людини: «Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність поводженню чи покаранню». Стосовно до засуджених це означає, що в основі втілення принципу поважання прав людини знаходяться правові гарантії захисту їхньої гідності [1, с. 16–17]. Як форма прояву соціальної і моральної свободи поняття гідність включає в себе право людини на повагу, визнання її прав і одночасно передбачає усвідомлення нею свого обов'язку і відповідальності перед суспільством [2, с. 82].

Принцип гуманізму у відношенні засуджених, що відбувають покарання, ґрунтується на положенні статті 3 Конституції України, яка декларує, що в Україні людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Свою інфраструктуру принцип гуманізму одержує в першу чергу в нормах кримінально-виконавчого законодавства, що визначають правове положення засуджених. Норми кримінально-виконавчого законодавства покликані інкорпорувати уявлення про гуманізм як про людинолюбство, милосердя, любов до

ближнього в правову систему, у діяльність органів та установ виконання покарань. У результаті такої інкорпорації розуміння гуманізму виконання покарання як кримінально-виконавчої діяльності, не позбавленої людського ставлення до засудженого, здобуває вищу юридичну чинність, спираючись на авторитет закону. Утілення принципу гуманізму як вимоги застосовувати покарання на основі поваги до людської гідності засуджених сприяє пропагуванню серед населення відповідних поглядів на покарання і методи впливу на засуджених.

Разом з тим, було б невірним, як вважає В.О. Уткін, зводити гуманізм до лібералізму в кримінально-виконавчій діяльності, до всіляких послаблень для засуджених при виконанні (відбуванні) покарання [3, с. 63]. Очевидно, адміністрації органів та установ виконання покарань необхідно враховувати, що в кримінально-виконавчій діяльності принцип гуманізму здобуває об'єктивні характеристики, тому зовсім неприйнятно ставити його втілення в підпорядкованість від капризів і примх засуджених, як це, по суті, пропонує робити О.І. Зубков, який вважає, що реалізація принципу гуманізму поставлена в пряму залежність від поведінки, бажання і настрою засуджених [4, с. 15]. Інколи гуманне ставлення до засуджених навіть протиставляється аморальній поведінці: усяка діяльність, несумісна з гуманністю, вважається аморальною [5, с. 120].

Т. В. Рудник пропонує під принципом «гуманізму» в кримінально-виконавчому праві розуміти систему поглядів (ідей) щодо визнання людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканості і безпеки найвищою соціальною цінністю, які забезпечують закріплення в його нормах та інститутах таких цілей, завдань, методів виконання та відбування кримінальних покарань, які не принижують людської гідності та не спричиняють фізичних та моральних страждань, а спрямовані на захист громадян і суспільства, з одного боку, а з іншого покликані виправляти засуджених, сприяти їх ресоціалізації; забезпечення правового статусу засуджених; зведення суворості покарання до мінімуму, який необхідний для досягнення цілей покарання; стимулювання правислухняної поведінки засуджених, підготовка їх до повноцінного життя в суспільстві [6, с. 71].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: Монографія. – Харків.: ТОВ «Кроссроуд», 2007. – 183 с.
2. Філософський словник. – К.: Головна ред. УРЕ, 1973. – 600 с.
3. Уткин В.А. Курс лекцій по УИП. Общая часть. – Томск: Томск. госуд. ун-т, 1995. – 94 с.
4. Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Российской Федерации / Анисимков В.М., Артамонов В.П., Баунов В.В. и др. / Под ред. А.И.Зубкова. – М.: Инфра – М – Норма, 1997. – 408 с.
5. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 576 с.
6. Рудник Т.В. Гуманізм як принцип кримінально-виконавчого права // Підприємництво, господарство і право : Науково-практичний, господарсько-правовий журнал / Ін-т приватного права і підпр-ва АПрН України та інш. – Київ, 2007. – № 11. – С. 142–145.

Вартилицька І. А., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЕКСПЕРТ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Закон України «Про запобігання корупції» [1] до кола суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону, відніс осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги. Серед інших до їх числа включені експерти. Також до Кримінального кодексу України були внесені норми щодо визнання експерта суб'єктом злочинів у сфері службової діяльності у зв'язку з наданням публічних послуг.

Експерт не належить до числа осіб, які є державними службовцями чи посадовими особами місцевого самоврядування, але він здійснює професійну діяльність,

пов'язану з наданням публічних послуг. Водночас, як особа, яка надає такі послуги, експерт наділений закріпленими в законодавчих та інших нормативно-правових актах повноваженнями. Характер та обсяг повноважень, коло обов'язків, що визначають компетенцію особи, встановлюється, зокрема, Законом України «Про судову експертизу» [2].

Експертом є особа, яка має необхідні знання та якій в порядку, передбаченому законодавством, доручається дати висновок з питань, що виникають в кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному провадженні і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі (ст. 53 ЦПК; ст. 31 ГПК; ст. 66 КАС; ст. 101–102 КПК). Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність (ст. 12 ЗУ «Про судову експертизу»).

Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Крім того, експерт у цивільних справах має бути внесений до Державного реєстру атестованих судових експертів (ч. 2 ст. 53 ЦПК).

Діяльність експерта характеризується тим, що послуги, які ним надаються, є загальнодоступними: будь яка особа має право їх отримати за своїм зверненням. Правом надання публічних послуг експерта наділяють органи держави чи місцевого самоврядування. Так, судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених нормами законодавства, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. Методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Поняття відповідальності судового експерта більш детально розкривають Інструкція та Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів [3].

За нормами останніх двох пунктів переліку судового експерта можна притягнути до відповідальності саме як суб'єкта процесуальної діяльності. Діяльність у даній сфері передбачає

участь експерта у судовому розгляді справ в порядку кримінального, цивільного, господарського та адміністративного провадження, а також при здійсненні конституційного судочинства. І як суб'єкт процесуальної діяльності, експерт виступає суб'єктом кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, які перешкоджають діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду по розкриттю кримінальних правопорушень, притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності та судовому розгляду справ, зокрема, за завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК) та за відмову свідка від давання показань або відмову експерта від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК).

Одночасно як особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, експерт є суб'єктом зловживання повноваженнями (ст. 365-2 КК) та підкупу (ст. 368-4 КК) і підлягає відповідальності за цими статтями Кодексу лише під час виконання цих функцій. Особливість діяльності експерта обумовлюється змістом саме тих послуг, які ним надаються.

Зловживання повноваженнями у ст. 365-2 КК України повинно розумітися як використання експертами як особами, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, повноважень всупереч інтересам надання публічних послуг [4]. На відміну від суто професійних: дослідницьких, експериментальних, випробувальних функцій, – діяльність експерта має юридично значущий характер. Результатом такої діяльності являється висновок, який є окремим самостійним видом офіційних документів, що підтверджують чи посвідчують певні події, явища або факти, породжують чи здатні породити наслідки правового характеру.

Якщо експерт надає завідомо неправдивий висновок і отримує за таку послугу неправомірну винагороду, вчинене утворює сукупність злочинів – прийняття пропозиції або одержання експертом неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій, з використанням наданих йому повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку винагороду, а бо в інтересах третьої особи (ст. 368² КК) та завідомо неправдивий висновок експерта, вчинений з корисливих мотивів (ч. 2 ст. 384 КК).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page5>
2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року N 4038-XII / Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
3. Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів : Наказ МОЗ України від 3 березня 2015 року № 301/5 / Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15/page>
4. Рябенко М.В. Зловживання повноваженнями аудитора у складі злочину, передбаченому статтею 365-2 Кримінального Кодексу України //Часопис Київського університету права / М.В. Рябенко. – 2014. – №1. С. 307–309.

Жеунтій В. І., провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Тичина О. М., науковий співробітник відділення організації науково-дослідної роботи постійного складу відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

БЕЗПОРАДНИЙ СТАН ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

Як свідчать результати аналізу, вітчизняне кримінальне законодавство приділяє певну увагу факту відсутності у потерпілого суб'єктивних можливостей протистояти в момент посягання на його права і свободи злочинцю, який переважає його перш за все у фізичній силі, спритності тощо, передбачивши додаткові кримінально-правові заходи реагування.

У якості первісного в цьому плані слід назвати виокремлення в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) певної групи потерпілих «особи, які перебувають в

безпорадному стані». Слід підкреслити, що в КК України не надається такого нормативного визначення, але подібний висновок впливає з аналізу ряду дефініцій і диспозицій, що закріплені в конкретних статтях як Загальної, так і Особливої частини КК України. Первинним і відносно базовим при цьому є закріплене в п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України положення, відповідно до якого обставиною, що обтяжує покарання, визнано й вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, яка перебуває в безпорадному стані [1, с. 27]. Така редакція п. 6 ст. 67 КК України дозволяє дійти висновку, що в даному випадку мова йде про трьох потенційних потерпілих: малолітнього, тобто про дитину, яка не досягла 14-літнього віку; особу похилого віку, тобто яка за своїм віком наближається до глибокої старості і особу, яка не спроможна своїми силами впоратися з чим-небудь. Але якщо для визначення перших двох потерпілих орієнтиром є вікові межі, то відносно третього – одного етимологічного визначення явно недостатньо, отже необхідне його нормативне визначення, якого у ст. 67, відповідно й в інших статтях як Загальної, так і Особливої частини КК України не міститься. З'ясування змісту цього словосполучення в деякій мірі ускладнюється через не зовсім вдालу спробу законодавця визначити в диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України можливі його прояви. Зокрема, у ч. 1 ст. 135 законодавець, звертаючи увагу на перебування потерпілого в небезпечному для його життя стані, підкреслює відсутність у нього можливостей для вжиття достатніх для самозбереження заходів через малолітство, старість, хворобу чи внаслідок іншого безпорадного стану. Отже, використання терміну «інший» (безпорадний стан) дає підстави для більш широкого тлумачення самого словосполучення «безпорадний стан», оскільки безпосередньо відносить згаданих у п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України малолітнього та особу похилого віку до осіб, які знаходяться в безпорадному стані. Але, при цьому особа похилого віку визначена терміном «старість» і додатково вказані такі причини, як хвороба та інший безпорадний стан. Не заперечуючи проти зазначених причин, вважаємо за необхідне нормативно доповнити їх й такими як «інвалідність», та «жінка, яка знаходиться в стані вагітності». Також, необхідно розтлумачити й словосполучення «інший безпорадний стан»,

під яким в теорії кримінального права розуміється наркотичне чи алкогольне сп'яніння особи, травма, непритомність, відсутність необхідних навичок поведінки і знань в екстремальних умовах тощо [2, с. 280; 3, с. 321]. Отже, визначення безпорадного стану можливе лише за умови узагальнення та викладення більш детально причин, що призводять до нього. Як вже зазначалося, перше згадування про безпорадний стан потерпілого міститься в п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України, а спроби його нормативного визначення – тільки в ч. 1 ст. 135 КК України, що є не зовсім послідовним та логічним. Тому вважаємо, що таке визначення повинно бути наведено в переліку обставин, що обтяжують покарання, тобто визнати в якості такої обставини вчинення злочину щодо особи, яка знаходиться в безпорадному стані (з наступним найбільш повним переліком його причин).

Слід відмітити, що визнання вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, яка перебуває в безпорадному стані, обставиною, що обтяжує покарання, так само як і інших, перерахованих в ч.1 ст. 67 КК України, не є простою декларацією, а носить імперативний характер. Насамперед відмітимо, що у відповідності до ч. 1 ст. 65 КК України ступінь тяжкості вчиненого злочину і особа винного, а так само пом'якшуючі та обтяжуючі покарання обставини складають один з трьох критеріїв загальних принципів, якими повинен керуватися суд при призначенні покарання за кожною конкретною справою [1, с. 26]. Але, за загальним правилом, закріпленим у ч. 2 ст. 67 КК України, суд має право, залежно від характеру вчиненого злочину, не визнати будь-яку із зазначених у ч. 1 цієї статті обставин, такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вирокі [1, с. 27]. Разом з тим, виняток із цього правила, як констатується у тій же частині ст. 67 КК України, складає, поряд з деякими іншими обставинами з числа перерахованих в ч. 1 ст. 67 КК України, й вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, яка перебуває в безпорадному стані [1, с. 27]. Тобто, жодні інші обставини вчинення злочину, жодні навіть найбільш пом'якшуючі покарання обставини не можуть слугувати для суду підставою не визнати обставиною, що обтяжує покарання,

вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, яка перебуває в безпорадному стані.

Як впливає з ч. 4 ст. 67 КК України, будь-яка обставина з числа обтяжуючих покарання, може бути передбачена у конкретній статті Особливої частини КК України як ознака злочину, яка впливає на його кваліфікацію [1, с. 27]. Безпорадний стан потерпілого на момент вчинення злочину, як обставина, яка, з одного боку, значно полегшує вчинення конкретного злочину, а з другого – підвищує ступінь його суспільної небезпеки і обтяжує покарання, передбачена в якості конструктивної, кваліфікуючої або особливо кваліфікуючої ознаки такого злочину, відповідно й критерію диференціації кримінальної відповідальності за його вчинення. Як вже зазначалося, диспозицією ч. 1 ст. 135 КК України встановлена відповідальність за завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває у небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу, або внаслідок іншого безпорадного стану. Насильницьке або шляхом обману вилучення крові у людини з метою використання її як донора, вчинене щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані, слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 144 КК України, а вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин із метою їх трансплантації, вчинене щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані – за ч. 3 ст. 143 КК України.

При певних позитивних моментах, притаманних нормативній регламентації кримінально-правових відносин, що обумовлені вчиненням злочину щодо особи, яка перебуває в безпорадному стані, така регламентація не позбавлена й деяких недоліків. Зазначимо, насамперед, розбіжності у термінології, що використовується. З урахуванням етимологічного значення термінів «безпорадний стан»¹ та «стан»², п. 6 ч. 1 ст. 67 КК

¹ «Безпорадний – неспроможний своїми силами впоратися з чим-небудь; який потребує допомоги, підтримки; безпомічний». «Безпомічний – нездатний сам собі допомогти, захистити себе, безпорадний» [4, с. 44].

² «Стан – обставини, умови, в яких хто-, що-небудь перебуває, існує; ситуація, зумовлена певними обставинами, умовами...[Бути] [не] в стані зробити що-небудь – [не] бути спроможним зробити що-небудь» [4, с. 1187].

України однією з обставин, що обтяжує покарання, визнано й вчинення злочину щодо особи, яка знаходиться в безпорадному стані (про перебування потерпілого в момент вчинення злочину в безпорадному стані як обов'язкову ознаку кваліфікуючого або особливо кваліфікуючого складу злочину стверджується в ч. 3 ст. 143 («Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини») і ч. 2 ст. 144 («Насильницьке донорство») КК України). Однак, в ч. 1 ст. 135 («Залишення в небезпеці») КК України обов'язковою ознакою складу злочину, поряд з перебуванням особи в небезпечному для життя стані, названо відсутність у нього можливості вжити заходів до самозбереження й внаслідок іншого безпорадного стану. Тобто, вказано на два самотійних стани – «безпорадний стан» та «інший безпорадний стан». Більше того, якщо в п. 6 ст. 67 КК України безпорадний стан потерпілого закріплено в якості обтяжуючої покарання обставини, поряд з такими подібними обставинами як малолітство та похилий вік особи, то в диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України законодавець «пройшов» далі, визначивши основні причини безпорадного стану потерпілого, зокрема: особа, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану. Таким чином, більш логічним та послідовним виглядає зміст диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України, в якій наведено причини безпорадного стану, зокрема: малолітство, старість, хвороба або інший безпорадний стан потерпілого в момент вчинення злочину. До відмінностей в термінології, що використовується, слід вказати на те, що в п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України використаний термін «особа похилого віку», а в диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України однією з причин безпорадного стану потерпілого названа старість. Спостерігається й неповнота пояснення основних причин безпорадного стану потерпілого, зокрема перебування жінки у стані вагітності (до речі зазначено в якості обставини, що обтяжує покарання, а також відповідно кваліфікуючої ознаки умисного вбивства), інвалідність тощо.

Нажаль, обсяг даної публікації не дозволяє більш докладно підійти до розгляду та вирішення даного питання, але безперечним залишається те, що в законодавстві закладено

первісні основи як для нормативного визначення поняття безпорадного стану потерпілої особи, так і принципів включення його в якості конструктивної, кваліфікуючої або особливо кваліфікуючої ознаки конкретного складу злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 11 жовтня 2016 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2016. – 212 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред.: В.Ф. Бойко та інші. – 6-те вид., допов. – К.: А.С.К., 2000. – 1120 с. – (Нормат. док. та комент.).
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

Журавська З. В., доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент

ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ПРАВА НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ

На те, що повага до прав людини є окремим видом діяльності державних інституцій вказують і норми чинних законодавчих актів. Так, відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є, поміж іншим, додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами (ст. 3). Тобто, законодавець розрізняє

«додержання» та «повагу» як самостійні види діяльності відповідних суб'єктів.

Дещо інакше підходить до розуміння права засуджених на гуманне поводження й повагу до людської гідності Н.В. Плахотнюк. На її переконання, заборона неналежного поводження не є сутністю названого права, а лише пов'язана з ним, незалежно від ситуації та обставин, що виникли. Така точка зору передбачає дотримання права кожної затриманої, заарештованої, ув'язненої людини на належні умови утримання, які є сумісними з її людською гідністю, водночас регламентація щодо поводження може мати особливості залежно від статусу кожної із категорії вказаних осіб [1, с. 141]. Таке визначення також не можна вважати повним.

З урахуванням наведеної нормативної та наукової невизначеності, не стало й несподіваним нерозуміння практичними працівниками значення та сутності цього права засуджених. Значне число працівників установ виконання покарань (35%!) взагалі зазначили про недоцільність існування такого права, бо «злочинці жодної поваги й гуманності не заслуговують». До речі, подібні відповіді є цілком природними для посадових осіб установ виконання покарань, які зазвичай на тлі формального проголошення гуманізму й поваги до прав людини як ключових засад організації процесу виконання покарання у виді позбавлення волі [2], у позаслужбових стосунках постійно виявляють вкрай негативне ставлення до засуджених осіб [3]. Ще майже чверть (24%) працівників розуміють досліджуваний принцип як неухильне дотримання встановлених законом правил; 28% – послалися на впровадження європейських стандартів в роботі з позбавленими волі; 13% не змогли відповісти на це питання.

Серед засуджених переважна більшість респондентів (56%) вказали, що право на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності – це відсутність порушень їхніх прав з боку персоналу, надання максимальних можливостей та доступу до існуючих на свободі благ і послуг; 32% – зазначили, що це є ввічливе ставлення персоналу, доброзичливе спілкування та допомога в реалізації наявних проблем; 12% – не змогли відповісти, а 2% – вказали, що це є можливість не працювати та отримувати допомогу від держави.

Гуманізм діяльності адміністрації УВП насамперед означає людське ставлення держави, суспільства до злочинця, який зазнає кримінальної репресії [4, с. 63]. Проте отримані нами результати кореспондують з висновками інших досліджень. Приміром, як показали результати анкетування, здійсненого В. В. Кареліним у межах вивчення практики застосування до засуджених стягнень, на питання: «Чи гуманне до Вас ставлення адміністрації колонії при обранні виду стягнення чи застосуванні заохочення?» лише 40% позбавлених волі відповіли «так». Відсутність гуманізму, на думку респондентів, виявляється в тому, що персонал намагається застосовувати якомога суворіші стягнення, натомість заохочення, як правило, обираються не з позиції їх цінності для засуджених, а з огляду на відсутність додаткових дій з боку адміністрації. Як сказав один засуджений у ході бесіди, йому неодноразово відмовляли у застосуванні заохочення у виді додаткового побачення з мотивів, що це вимагає підготовки значно більшого числа документів. На відміну від засуджених, 92% працівників переконані, що застосовують заохочення і стягнення з дотриманням принципу гуманізму, ставлячись при цьому до засуджених «максимально поблажливо». Як приклад було наведено ситуацію, коли засудженого помістили в ДІЗО спочатку на 15 діб, а потім звільнили звідти достроково, бо він почав себе погано почувати. Останній приклад у жодному разі не може визнаватися ілюстрацією гуманізму адміністрації, бо істинний гуманізм повинен проявлятися в первинному гуманному підході до обрання виду стягнення чи заохочення, їх цінності для засуджених. Також навряд чи знаходиться цілком у згоді з принципом гуманізму і прирівнювання відмови позбавлених волі від роботи або її припинення до злісного порушення режиму (ст. 133 КВК України), що не виключає і можливість зміни умов тримання засуджених шляхом переведення їх в інші установи виконання покарань з більш суворим рівнем безпеки [5, с. 126-127].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Плахотнюк Н.В. Міжнародне право щодо запобігання неналежного поведіння з людиною // Теоретичні та практичні проблеми удосконалення діяльності кримінально-виконавчої

системи України [Текст]: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (4 травня 2011 р.) – К. : Нац. акад. внутр. справ. – 2011. – С.140–143.

2. Персонал Кременчуцької виховної колонії управління ДПтС України в Полтавській області навчається працювати відповідно до Європейських стандартів // <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/809332>.

3. ДПтСУ-Общение коллег // <http://ord-ua.com/2014/07/21/dptsu-obschenie-koleg/?page=940>

4. Уткин, В. А. Курс лекций по УИП. Общая часть [Текст] / В. А. Уткин. – Томск : Томск. гос. ун-т, 1995. – 94 с.

5. Карелін В. В. Правове регулювання застосування заходів заохочення та стягнення у процесі виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією засуджених : монографія / В. В. Карелін, І. С. Яковець, К. А. Автухов; ред.: А. Х. Степанюк; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. пробл. злочинності ім. В.В. Сташиса. - Харків : Право, 2014. – 239 с.

Колб І. О., прокурор відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, прокуратури Київської області, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НА ПРАКТИЦІ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ТА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Неоднозначним в науці кримінально-виконавчого права є й визначення змісту таких складових розглядуваного права, як гуманне ставлення та повага до людської гідності. Приміром, О. В. Гальцова ототожнює повагу до людської гідності (в контексті засуджених) із заборонаю: 1) катування; 2) жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження; 3) застосування покарань, які є жорстокими та нелюдськими; 4) проведення медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без вільної згоди [1, с. 242]. Але ми не можемо

підтримати такий підхід через специфіку законодавчого регулювання: закріплюючи у ст. 8 КВК України право засудженого на повагу до його людської гідності, законодавець водночас окремо вказує на те, що засуджені не повинні підлягати жорстокому, нелюдському або такому, що принижує їх гідність, поводженню. Заходи впливу можуть застосовуватися до засуджених виключно на підставі закону; засуджені не можуть бути піддані медичним або іншим подібним дослідженням незалежно від їх згоди. Тобто, право на повагу до людської гідності та заборона катувань й іншого подібного поводження є різними категоріями з точки зору КВК України.

До речі, О. В. Гальцова проявляє певну непослідовність у своїх висновках, посилаючись у тій же публікації, що, незважаючи на закріплення права людини на повагу до гідності в Конституції України, дотепер її поняття не визначено, а вказується лише на абсолютну заборону «застосування катувань» та «нелюдського чи такого, що принижує людську гідність поводження чи покарання». Таким чином, вказана прогалина законодавства повинна бути вирішена, оскільки єдине законодавче визначення терміна «гідність людини» дозволить захистити її ще в більш повному обсязі [1, с. 241]. З цього приводу більшість науковців справедливо вказують, що відсутність у законодавстві чіткого визначення терміна «гідність людини», зумовлює неоднозначне розуміння та призводить до невинновданого звуженого його тлумачення, тому саме чітке визначення поняття «гідність людини» могло б виступати формальною підставою для розширення можливостей використання прав людини [2, с. 37].

У інших галузях наукових знань вивчення права особи на гуманне ставлення та повагу людської гідності є більш дослідженим. Так, у кримінальному процесуальному праві дане право визначається як таке, що належить усім суб'єктам, які включені у кримінальне провадження. М. Савчин слушно зазначає, що право на охорону державою гідності кожного індивіда передбачає обов'язок посадових осіб і всіх працівників державних структур поважати гідність людини, тобто: 1) ніщо не може бути підставою для її приниження; 2) будь-які заходи впливу на неправомірну поведінку особи з боку працівників правоохоронних органів не повинні спрямовуватися на

приниження її гідності; 3) необхідне уважне, безкорисливе і моральне ставлення до задоволення прав і законних інтересів людини; 4) неухильне дотримання етичних норм у поведінці працівників державних органів [3, с. 26–27].

Поняття гідності людини і громадянина розглядаються в літературі як визнання суспільством соціальної цінності та неповторності кожної конкретної людини, значущості і недоторканності кожної особистості як члена людської спільноти [4, с. 144–145]. Інші вчені посилаються, що гідність є сукупністю рис, що характеризують позитивні моральні якості людини, усвідомлення нею свого громадянського значення в суспільстві і державі, позитивне, відповідальне ставлення її до своїх обов'язків [5, с. 41] або моральною властивістю людини, яка відображає її унікальну, неперевершену цінність. З моменту народження кожної людини її гідність є однаковою, тобто рівною із гідністю інших людей. Усвідомлення цього суспільством сприяє формуванню в кожній особі почуття власної гідності, очікування поваги до себе з боку інших людей, відстоювання нею своїх прав, а також визнання рівних прав усіх інших людей [6, с. 107].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальцова, О. В. Повага до гідності засудженої особи як складова принципу поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань / О. В. Гальцова. – С.241–244.
2. Гришук О. Людська гідність у правових актах ООН // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 37–41.
3. Савчин М. Основні конституційні критерії обмеження прав людини й основоположних свобод / М. Савчин // Вибори та демократія. – № 2. – 2008. – С. 21–28.
4. Права человека: учеб. для вузов / отв. ред. Е.А. Лукашева. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 573 с.
5. Мульченко В. Проблеми охорони честі та гідності особи у кримінальному законі / В. Мульченко // Право України. – 2002. – № 10. – С. 41–44.
6. Рабинович П.М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П.М. Рабинович, М.І. Хав-ронюк. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.

Кондратішина В. В., доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ

Фахівці доводять, що: а) порушення прав людини не допомагає підтримувати порядок в УВП, а підриває його; б) працівники УВП, що порушують права людини, посягають як на людську гідність, так і на закон; в) нехтування правами людини руйнує суспільну довіру до системи виконання покарань в цілому та держави; г) поширення практики порушення прав людини призводить до підміни понять законності поняттям доцільності та до професійної деформації правосвідомості працівників; д) незаконні дії персоналу працюють на створення негативного іміджу системи виконання покарань. Водночас повага працівників колоній до прав людини не скорочує, як вважають окремі особи, а навпаки, підвищує ефективність системи виконання покарань [1, с. 4]. Тобто, як нормативне визначення змісту й гарантій забезпечення права засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності, так і їх практична реалізація створюють необхідне підґрунтя для забезпечення досягнення цілей, що постають перед процесом виконання покарання у виді позбавлення волі.

А оскільки сучасні дослідження оминають наведені питання, необхідно звернутися до першоджерел цього права – міжнародних стандартів і практик, що і буде здійснено у наступних підрозділах. Водночас слід відзначити, що у науці кримінально-виконавчого права не розмежовуються такі категорії, як «принцип» гуманізму та поваги до гідності людини, та «право» на гуманне ставлення та повагу людської гідності,

що вносить зайву плутанину у без того ускладнені підходи до розуміння сутності й значення проблеми нашого дослідження.

Як неодноразово підкреслювалось в науковій літературі, уявлення про сутність будь-якого явища або процесу об'єктивної дійсності, у тому числі й правового характеру, розвиваються, як правило, у рамках того концептуального напрямку, який панує в теорії науки в той чи інший час. Згідно із цим твердженням нормативного закріплення у правовій сфері найчастіше набувають ті уявлення про явища, які відповідають домінуючій концепції на певному проміжку часу [2, с. 11], а система категорій і понять кримінально-виконавчого права має адекватно відбивати процес виконання кримінальних покарань та відображати його предметну сутність. Тому виключно наука і має стати підґрунтям для розвитку практики виконання кримінальних покарань та її окремих інститутів, бо практика осмислюється, організовується і спрямовується саме теорією [3, с. 388–689].

Однак, право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності стало певним винятком з цього правила: у науці кримінально-виконавчого права воно належним чином не вивчалось, а було спочатку уведено в закон, і саме законодавче закріплення стало первинним та зумовило потребу наукового дослідження цього питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочаров, И. В. Обеспечение прав человека в деятельности сотрудников ФСИН [Текст] : справ. пособие для сотрудников ФСИН / И. В. Бочаров, Н. А. Русакова, А. Б. Суслов ; под ред. А. Б. Суслова. – Пермь, 2011. – 40 с.
2. Алексеев, С. С. Общая теория права [Текст] : в 2 т / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 360 с.
3. Філософський словник [Текст] / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

Ліховицький Я. О., доцент кафедри кримінального права юридичного факультету Ужгородського Національного університету, кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛОМ КОЛОНІЙ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ

Право на гуманне ставлення до себе та повагу гідності, властивий людській особистості, належить до основних прав засуджених і закріплено у ч. 2 ст. 8 КВК. Крім того, цей принцип полягає і в тому, що під час виконання та відбування покарання засудженому створюються умови для нормального існування, всієї його життєдіяльності (харчування, комунально-побутове та медичне забезпечення) – ч. 1 ст. 8, ст. 115, 116 КВК. Даний принцип закріплений також у ст. 16 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», яка передбачає, що жорсткі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, дії є несумісними зі службою і роботою в органах та установах виконання покарань [1, с. 42–43].

ДПтС України також обмежується посиленням наявності у засуджених такого права або вжиття заходів, спрямованих на забезпечення реалізації процесу виконання кримінальних покарань на основі дотримання принципів гуманізму і поваги до прав людини [2]. У свою чергу в офіційних документах доволі часто вказується, що система виконання кримінальних покарань та попереднього ув'язнення, побудована ще за радянських часів, не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства та принципам гуманізму і поваги до прав і свобод людини у процесі виконання покарань [3], натомість нині стан справ поліпшується.

Так само обмежуються лише згадуванням цього права в своїх роботах такі вчені та практичні працівники, як І. Г. Багатирьов та М. С. Пузирьов, М. Я. Гуцуляк, І. В. Іваньков, С. М. Сидоренко та ін. У низці робіт розглядуваний принцип виступає лише певним елементом досліджуваних проблем. Так, Т. А. Денисова науковою новизною у своїй докторській дисертації називає формулювання та обґрунтування концепції

реалізації функцій покарання в умовах переходу до правової держави і гуманного ставлення до засуджених, задля відновлення їх особистості та запобігання вчиненню повторних злочинів [4, с. 8]. Є.С.Назимко стверджує, що реалізація пенальної політики незалежної України відображає позицію нашої держави щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Все більше уваги звертається на питання гуманного ставлення до ув'язнених, поваги до їхньої людської гідності, порядку виконання та відбування призначеного судом покарання тощо. За таких умов базовим принципом розвитку пенальної політики держави стає гуманізм, що визначає формування депеналізації, яка максимально має відповідати вимогам узгодження законодавства та практики його застосування з природою прав людини [5, с. 3].

Н. В. Коломієць, розглядаючи міжнародно-правові аспекти застосування заохочень [6, с. 28], вказує, що у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, що був ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 р. і набув чинності 23 березня 1976 р., в ст. 10.1 закріплює, що усі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне ставлення і повагу гідності, притаманній людській особі [7]. Окрім того, під час розробки Основних принципів поводження з в'язнями брався до уваги процес гуманізації кримінального правосуддя і захисту прав людини (Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р.) [8]. Така вимога міжнародних документів була втілена в ст. 5 КВК України. Вище зазначена стаття включає всі принципи кримінально-виконавчого законодавства, а також принципи виконання і відбування покарань, серед яких є принцип гуманізму, що є одним із основних в кримінально-виконавчому законодавстві і знаходить свій прояв в багатьох інститутах та нормах Кримінально-виконавчого кодексу України, в тому числі і в інституті заохочень [9]. Однак жодним чином названий автор не аргументує, чому подібного закріплення міжнародних норм і стандартів у ст. 5 КВК України виявилось замало, з огляду на що виникла потреба у додатковій регламентації гуманного ставлення та поваги до людської гідності на рівні права засуджених.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-виконавче право України. Загальна та особлива частини : підручник / О.М. Литвинов, А.Х. Степанюк, І.С. Яковець, К.А. Автухов, А.П. Гель, С.В. Лосич, Є.С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф. О.М. Литвинова та д.ю.н., проф. А.Х. Степанюка. – К.: ВД «Дакор», 2015. – 632 с.
2. Засади міжнародної діяльності Державної пенітенціарної служби України (нова редакція) // http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/printable_article/786985;sessionId=354AE50A140926E7B732F97368BD773E.
3. Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]: схвалена Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>.
4. Денисова, Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Т. А. Денисова ; Класич. прив. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 38 с.
5. Назимко Є.С. Депеналізація як елемент пенальної політики України: автореф. дис ... канд. юрид. наук / Є. С. Назимко . – Київ : Б. в., 2011 . – 20 с.
6. Коломієць Н.В. Міжнародно-правовий аспект удосконалення заходів заохочення в кримінально-виконавчому законодавстві України // Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Право. / Випуск 34. Том 3. – С. 27–30.
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
8. Основні принципи поводження з в'язнями : Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_230.
9. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.

Макаренко Н. К., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНА Й ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ І ВЗАЄМОДІЯ

У міжнародних документах організована злочинність розуміється як відносно масова сукупність стійких і керованих співтовариств злочинців, які вчиняють злочини у вигляді промислу і створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протизаконних засобів, як насильство, залякування, корупція і великомасштабні розкрадання.

Що ж стосується поняття організованої злочинності на національному рівні, то необхідно відзначити, що таке визначення законодавчо не закріплено, а тому різні науковці тлумачать це поняття по-різному. На нашу думку, вдале визначення такого поняття сформулював А. П. Закалюк, який під організованою злочинністю розуміє багатозначний різномірний та складноструктурований феномен суспільного життя, який виник та розвивається в результаті прагнення (активності) частини членів суспільства змінити кримінальним чином його цивілізовану, перш за все, правову упорядкованість, в інтересах власного збагачення та отримання на цій основі фактичної влади [1].

О. М. Джужа під організованою злочинністю розуміє «системно пов'язану сукупність злочинів, учинених учасниками стійких, ієрархізованих, планомірно діючих злочинних структур (груп, співтовариств, асоціацій), діяльність яких прямо або опосередковано взаємно підтримується та узгоджується, будучи спрямованою на отримання максимального прибутку зі злочинного бізнесу на певній території або у певній сфері, що є під її контролем» [3].

Н. Ф. Кузнецова та Г. М. Міньковський визначають організовану злочинність як вид злочинності, сукупність

злочинів, що вчиняють учасники стійких, ієрархічних, планово діючих злочинних об'єднань, водночас, їх діяльність має характер бізнесу, спрямованого на одержання максимального прибутку [2]. Крім того, організовану злочинність визначають як «функціонування стійких керованих об'єднань злочинців, які займаються вчиненням злочинів як своєрідним бізнесом та створюють систему свого захисту від соціального контролю за допомогою корупції» [5]. За висновком А. І. Долгової, організована злочинність – це не просто сукупність організованих формувань та їх діяльності, а органічна їх цілісність, наявність різноманітних стійких взаємозв'язків між ними на основі забезпечення злочинної діяльності та створення сприятливих умов для її розвитку [4].

За оцінками експертів, в Україні організована злочинність є вибухонебезпечним явищем, що стрімко розвивається в сучасних умовах: соціально-економічні перетворення викликали різке зростання злочинності, яка стає все більш організованою і професійною.

Для сьогоденної України характерно проникнення організованої злочинності практично в усі структури держави. Організована злочинність наполегливо прагне прибрати до рук політичну владу, тим самим забезпечивши імунітет своїм лідерам від кримінального переслідування. Професійні злочинці вносять свій внесок в процеси консолідації кримінального середовища, відзначається взаємопроникнення професійної та організованої злочинності, їх взаємна детермінація.

Організована професійна злочинна діяльність – це вищий тип сучасної злочинної діяльності, що реалізується за допомогою злочинів, що вчиняються, щонайменше стійкими групами, що виникають за попередньою змовою. Необхідний такий ознака як корупція, під якою розуміються не просто дача або одержання хабара за надання будь-якої послуги, а постійний зв'язок посадових осіб з організованими злочинцями. Саме цей показник лежить в основі відмежування професійної злочинності від організованої.

Особи, як володіють персонально-професійними злочинними навичками і знаннями є одним з найпотужніших

резервів організованої злочинності. Через стадію групового професійної злочинної діяльності або безпосередньо вони часто вливаються в організовані злочинні структури, нерідко самі стають їх організаторами і керівниками. Це пояснюється багатьма причинами. Зокрема, досягнення цілей безпеки і максимальної вигідності протиправної діяльності професійних злочинців неминуче призводить до посилення її організаційних засад, диференціації функцій, виділення найбільш підготовлених лідерів, посилення їх статусу і т. п.

Організована злочинність як самостійний кримінологічний феномен стала породженням регульованої ринкової економіки, а виникнення професійної злочинності пов'язане з інститутом державності. Саме в професійній злочинності існує потенціал, що дозволяє їй протистояти державі, з якою вона перебуває в неминучому антагонізмі.

Одним з головних напрямків розвитку професійної злочинності є трансформація її в організовану: в одних випадках кримінальні професіонали самі організовуються у відповідні структури, в інших – злочинне співтовариство втягує професіоналів в своє середовище.

Головними напрямками трансформації професійної злочинності в організовану є: 1) надмірне розростання і розподіл організації професійних злочинців, утворення філій і дочірніх структур; 2) взаємодія між різними, професійними злочинними угрупованнями, утворення центрів з координації і планування, спільних фінансових органів, розподіл сфер впливу.

Усі організовані злочинці – професіонали, тобто люди, які отримують кошти для існування від своєї злочинної діяльності на протязі тривалого часу. Вони досконально освоїли техніку вчинення протиправних дій, а іноді навіть складні соціальні прийоми, і мають високий рейтинг в злочинному світі. Вони розвивають у своєму колі кримінальну систему цінностей, намагаються максимально ускладнити розкриття вчинених ними злочинів і прагнуть не допускати втручання в свою діяльність правоохоронних органів.

Організована злочинність – це, як правило, професійна злочинність. Остання ж не завжди виступає проявом першої,

оскільки включає в себе як злочини, що вчиняються одинаками-професіоналами, так і злочини, що вчиняються групами професіоналів.

Професійні злочинці можуть також організовуватися в своєрідні співтовариства, об'єднання. Вони засновані на неписаних правилах поведінки, корпоративній моралі злочинного світу, мають спільні грошові кошти, які також можуть використовуватися для підкупу посадових осіб, як і в організованій злочинності.

Організовану злочинність можна вважати професійною діяльністю злочинців, оскільки спільноти створюються для злочинної діяльності на тривалий період часу. Сама мета створення злочинних співтовариств змушує їх лідерів самостійно здобувати кримінальні знання і навички, здійснювати роботу з урахуванням кримінальної підготовки новачків.

Тривала злочинна діяльність сприяє набуттю кримінального досвіду і знань. Колективний кримінальний професіоналізм підвищується за рахунок використання в злочинних співтовариствах професіоналів з кримінальним досвідом. Злочинці – професіонали, входячи в кримінальні формування, навчають злочинців – новачків протиправному ремеслу, а також приносять ватажкам злочинних структур стійкий матеріальний дохід.

Злочинець, включений в організовані злочинні структури, має риси і властивості професійного злочинця – відповідні навички, вміння, необхідні для систематичного вчинення тих чи інших злочинів, своєрідну технологію злочинної діяльності. Його поведінка визначається особливими нормативами, елементами злочинної субкультури.

Професіоналізм і організованість – явища взаємопов'язані: чим вище показник кримінального професіоналізму, тим яскравіше проглядаються його організовані форми. Причому при відповідних соціальних умовах професійна злочинність починає переростати в організовану злочинність – як якісно нове явище.

Взаємопроникнення професійної та організованої злочинності – процес очевидний. В сучасних умовах в Україні відбувається подальше поглиблення зв'язку цих найбільш небезпечних форм злочинності, що підживлюють і відтворюють одна одну.

Запобігання організованої і професійної злочинності має здійснюватися комплексно. Необхідне своєчасне виявлення та притягнення до відповідальності корумпованих осіб, які використовують службове становище в інтересах злочинних формувань, вдосконалення системи боротьби з організованою злочинністю, приведення її в стан, що дозволяє своєчасно, адекватно і цілеспрямовано реагувати на зміну характеру злочинності.

Особливе значення в нейтралізації організованою і професійною злочинністю має збалансованість правоохоронної і судової систем. Боротьба зі злочинністю повинна бути предметом уваги і турботи всього суспільства в цілому. Тільки при такому підході можна розраховувати на успіх. Необхідно здійснення в національному масштабі комплексної програми заходів, які передбачають, з одного боку, створення чіткої нормативної бази, з іншого – організаційне забезпечення вирішення проблем, пов'язаних з попередженням злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А. П. Закарлюк. – К.: Ін Юре, 2007. – Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.
2. Криминалогия / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 415 с.
3. Кримінологія: [навч. посіб.] / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі. – К.: Прецедент, 2006.
4. Организованная преступность. Круглый стол / под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. – М., 1989. – 326 с.
5. Шнайдер Г. Й. Кримінологія: Пер. з нім. / за заг. ред. І. О. Іванова. – М.: Видавнича група «Прогрес» – «Універс», 1994. – С. 49.

Новосад Ю. О., начальник управління
нагляду у кримінальному провадженні
прокуратури Волинської області,
кандидат юридичних наук

ЕЛЕМЕНТИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ЗМІСТ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ

Змістом права на повагу до гідності людини в кримінальному провадженні називається законодавчо встановлена і гарантована державою сукупність норм, які надають суб'єктам кримінального провадження впевненість у своїй суспільній цінності, можливість усвідомлювати себе як особистість, поважати власні моральні принципи й етичні норми, наполягати на повазі до себе інших людей, правоохоронних органів та їх посадових і службових осіб, а також вимагати, щоб будь-які сумніви щодо її моральних якостей і етичних принципів були належно обґрунтовані. Але водночас у царині кримінального процесу право людини на повагу її гідності також зводиться лише до заборони катувань, жорсткого, нелюдського або такого поводження, що принижує гідність особи [1, с. 20].

Вказуючи на проблему визначення можливостей кримінального закону в забезпеченні правопорядку в суспільстві як на «надзвичайно актуальну» проблему, О. М. Костенко підкреслив, що «актуальність її зумовлена тим, що принцип гуманізму запроваджений у кримінальне право Чезаре Беккарія, не містить у собі критеріїв для визначення меж гуманності. В зв'язку з цим має місце свавільне тлумачення гуманності чи негуманності кримінального закону і на підставі цього вносяться необґрунтовані зміни і доповнення до чинного законодавства» [2, с. 568]. Подібним є й сучасне становище кримінально-виконавчого закону: усі останні зміни до цього Кодексу вносились виключно під егідою необхідності забезпечення гуманізму та поваги до людської гідності [3].

Слушно видається думка, висловленаю Т. К. Канцеровою щодо гуманного ставлення до засуджених, хоча в ній і не знайшло свого відбиття чітке відмежування гуманізму та гуманності. Вона зазначає, що хоча законодавець формує кримінально-виконавчу політику, запроваджує елементи

гуманізації стосовно засуджених до позбавлення волі, але саме людяне ставлення чи вияв жорстокості засуджений відчуватиме від персоналу органів і установ виконання покарань, тому що кримінально-виконавчі відносини не персоніфіковані. Права та обов'язки їх суб'єктів застосовуються до абстрактних працівника та засудженого, коли етичні відносини у межах виконання покарання – це відносини між конкретними особами з характерними для них індивідуальними моральними якостями, які залежать не від норм кримінально-виконавчого законодавства, а від низки факторів, з-поміж яких – економічне становище персоналу кримінально-виконавчої служби, його інтелектуальний рівень (як початковий, так і подальше самовдосконалення), психічне здоров'я, рівень правової культури та свідомості [4, с. 120–123]. І хоча ми категорично не погоджуємося зі спробою поставити гуманність у пряму залежність від матеріального забезпечення персоналу, основні тези Т. К. Канцерової щодо стану відносин між ним та засудженими як основного показника гуманного ставлення нами підтримується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Назаров В. В. Право людини на повагу до її гідності: національні та міжнародні аспекти / В. В. Назаров // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2008. – Вип. 435: Правознавство. – С. 17–23.
2. Костенко О.М. Розвиток кримінального права в незалежній Україні / Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи: монографія / О.М. Костенко. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2001. – 656 с.
3. Необмежені обмежені права // <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=122998>
4. Канцерова Т.К. Нравственный аспект правоотношений при исполнении наказания / Т.К. Канцерова // Бизнес в законе. – 2007. – № 3. – С. 120–123

Опалинський Ю. В., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОХОРОННА ФУНКЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА

Проблема функцій в кримінальному праві розпочинає свою історію ще на початку XX століття, коли юридична наука звернула увагу саме на соціальне призначення права і, відповідно, на його соціальні функції. Власне проблема функцій права спочатку виникла як проблема функцій соціальних.

Так, юристи минулого століття зазначали, що право, маючи суспільну природу, здійснює певні соціальні функції, зокрема, економічну, організаційну, виробничу, розподільчу тощо. Відповідно і проблематика була відносно якої функції віддати пріоритет, а саме мова йшла про дві соціальні функції: розпорядчої та організаційної, які були притаманні теорії моралі, або вказували,

що право здійснює головним чином розподільчу функцію, оскільки у суспільстві живуть і діють особи з різними потребами та бажаннями, врегулювати які можливо лише засобами розмежування їх правом.

Відомо, що соціальне призначення права визначається закономірностями суспільного розвитку, воно є їх «продовженням», що, власне, виражене у юридичній формі. Виходячи із закономірностей, внутрішніх причин розвитку суспільства, формуються правові положення, що закріплюють певні відносини та охороняють цінності, які у даний історичний момент є найбільш важливими і необхідними [1].

О. Зайчук та Н. Оніщенко зазначають, що важливість дослідження функцій права у своєму загальному визначенні та на рівні конкретної галузі права пов'язується з тим, що саме функції можуть найбільш чітко показати основні напрями правового впливу, що у свою чергу дасть змогу встановити роль права в регулюванні суспільних відносин, його дію,

призначення в суспільстві. Загалом функції права повинні мати певну стабільність і постійність, оскільки вони повинні забезпечувати такі напрями й такий зміст регулятивного впливу, без яких суспільство не може обійтись або не може замінити іншими регуляторами [1]. Водночас функції права повинні мати здатність реагувати на зміни основних завдань і цілей, що стоять перед цією політико-правовою системою в певний історичний період, адекватним перерозподілом засобів та способів юридичного впливу.

Функції права мають комплексний, системний характер. Складна природа права як соціального та юридичного регулятора зумовлює розподіл функцій на загальні та спеціальні. Загальні функції виражають роль права як соціального регулятора регламентації суспільних відносин у різних сферах суспільного життя. До них можливо віднести такі функції права як, політичні, економічні, контрольні, виховні, культурні тощо.

Таким чином, вважається, що загальносоціальні функції – це основні напрями її впливу на суспільство, юридичну науку та практику. Отже, соціальні функції — це специфічний ракурс права, де регулятивна і охоронна функції «поєднуються» у відокремленій якісно однорідній сфері соціальних відносин, економіці, політиці, ідеології [2].

Цікаву позицію з цього питання висловив Н. Акулов зазначивши, що загальносоціальні функції мають так званий зовнішній характер і відображають вплив права на інші сфери суспільного життя, то спеціально-юридичні функції показують, які можливості й регулятивні прийоми використовуються правом для вирішення вже своїх, так би мовити, безпосередніх завдань [3].

У сучасному праві, загалом виділяють основні й допоміжні функції. До основних належать регулятивна та охоронна функції, а до допоміжних – відновлювальна, компенсаційна, обмежувальна, каральні тощо [4]. Такі загальні положення дають змогу дослідити основні функції кримінального права.

Досить традиційно виділяють регулятивну й охоронну функції, при цьому охоронна функція кримінального права є не просто однією з основних, а навіть основною функцією кримінального права. Вона полягає в правовому забезпеченні охорони найбільш важливих для функціонування держави груп суспільних відносин від злочинних посягань.

Порушення таких відносин створює необхідні правові передумови для реалізації цієї функції шляхом застосування до осіб, які вчиняють відповідні суспільно небезпечні діяння, положень законодавства про кримінальну відповідальність. Крім того, охоронна функція кримінального права може реалізовуватись під час виконання і профілактичних завдань тощо.

Таким чином, провідною ланкою є система кримінально-правових норм, які встановлюють відповідні заборони щодо правил поведінки людей, і їх дотриманість охороняється державою. У свою чергу виконання нормативних вимог упорядковує вчинки людей, тим самим забезпечуючи вирішення завдання, поставленого перед кримінальним законом, – охорону найважливіших соціальних цінностей.

Можливо зазначити, що охоронна функція кримінального права ширше за визначенням і поглинає в собі соціальну функцію яка свого роду, є стандартизованою соціальною дією яка регулюється кримінально-правовими нормами і контролюється соціальними інститутами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник Київ Юрінком Інтер 2006.
2. Теорія держави і права : [підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / [О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.]; за ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
3. Акулов Н.В. Основні сучасні функції кримінального права. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 6. Том 3. 2015

4. Теория государства и права : [учебник для вузов] / под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 2001. – 616 с.

Павловська А. А., старший викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Романенко Д. С., курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Традиційно вважається, що юридичні особи не підлягають кримінальній відповідальності внаслідок складності або навіть неможливості визначення вини такої особи у скоєнні кримінального правопорушення, відсутності науково обґрунтованої системи кримінальних покарань юридичних осіб тощо. Також відмічається, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає принципу особистої винної відповідальності і принципу індивідуалізації юридичної відповідальності і покарання [1, с. 8]. Так, відповідно до ст. 18 КК України суб'єктом злочину може бути лише фізична особа. У зв'язку з цим виникає питання про можливість притягнення до кримінальної відповідальності саме юридичної особи.

Слід зазначити, що визнання юридичних осіб суб'єктами кримінальних правопорушень в найбільш вразливих сферах суспільних відносин створить умови для швидкої та невідоротної відповідальності за екологічні, деякі економічні, комп'ютерні та інші злочинні діяння, тоді як практика демонструє, оскільки відповідно до чинного законодавства більша частина таких діянь належить до адміністративних правопорушень і де-факто залишається без покарання [1, с. 9].

З 1 вересня 2014 р. вступив в силу Закон України від 23 березня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України по виконанню Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» було введено кримінальну відповідальність для юридичних осіб [2]. Цим же Законом Загальну частину КК України доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Законодавцем вжито поняття «заходи кримінально-правового характеру», а не «види покарань». Мабуть, це пов'язано з тим, що покарання застосовується саме до фізичних осіб і його метою є не тільки кара, а й виправлення та запобігання вчиненню нових злочинів. Зрозуміло, що таке формулювання не можна використовувати до юридичних осіб [3; с.114].

За Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» визначено конкретний перелік злочинів, вчинення яких керівником, засновником, учасником або іншою уповноваженою особою юридичної особи від її імені і в її інтересах є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру: ст. 209, 258–258-5, 306, 368–369-2 КК України.

Однак, не зважаючи на значну кількість злочинів, за які до юридичної особи можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру, значним недоліком є те, що законодавець залишив поза увагою злочини, котрі мають масштабний характер і можуть завдати значної шкоди. Це, зокрема, злочини проти довкілля, суспільну небезпеку яких складно переоцінити; злочини у сфері господарської діяльності, тощо. а саме: фіктивне підприємництво, фіктивне банкрутство, протидія законній господарській діяльності, підробка документів, грошей, цінних паперів; злочини проти безпеки виробництва, зокрема, умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції, що може спричинити шкоду великій кількості населення тощо.

Підставами для застосування до юридичної особи ЗКПХ є вчинення її уповноваженою особою або за дорученням чи наказом, за змовою та у співучасті, або іншим шляхом перерахованих вище злочинів. Відповідальність за такі злочини може наставати, якщо вони вчиняються від імені та в інтересах юридичної особи чи просто від імені юридичної особи. До уповноважених осіб юридичної особи законодавець відносить службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи.

Злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони спрямовані на отримання нею неправомірної вигоди або створення умов для отримання такої вигоди, а так само на ухилення від передбаченої законом відповідальності.

Таким чином, встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб, це складний та багатовекторний процес, який потребує в першу чергу переосмислення існуючих принципів кримінального права та кримінальної відповідальності, а саме – суб'єктивного ставлення у вину та індивідуалізації кримінального покарання, а також вироблення нових принципів, що будуть відповідати сучасним вимогам законодавства про кримінальну відповідальність [4, с. 239].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Михайлов; Акад. адвокатури України. – К., 2008. – 18 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 № 314-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 12. – С. 183.
3. Цимбалюк В. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб та перспективи України / В. Цимбалюк // Історико-правовий часопис. – 2014. – С. 114 –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5024/1/cymbaliuk.pdf>

4. Кашкаров О.О. Передумови реформування Кримінального кодексу України та створення законодавства про кримінальні проступки / О.О. Кашкаров // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 236–241.

Сарнавський О., старший викладач кафедри загальноправових та психологічних дисциплін факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ОЗНАКА БЕЗСИСТЕМНОСТІ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Реалізація оборонної політики України в умовах посилення загроз її суверенітету, територіальній цілісності актуалізує проблему забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин військової сфери. Із аналізу наукової літератури вбачається, що останнім часом на висвітленні цієї проблеми та пошуку шляхів її розв'язання зосереджена увага багатьох дослідників. При цьому значна частина кримінально-правових досліджень присвячена змінам кримінального законодавства, що відбулися у частині регламентації відповідальності військовослужбовців.

Кримінальний кодекс України (далі-КК України) містить комплекс норм, якими здійснюється кримінально-правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із відповідальністю військовослужбовців. До цього комплексу входять норми Загальної та Особливої частин КК України. Зокрема, у Загальній частині КК України специфічність цього виду регулювання знайшла своє втілення у нормах інституту покарання та його видів (пп. 2, 6, 10 ст. 51, чч. 1, 2 ст. 52, ст. 54, ч. 3 ст. 55, ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ст. 58, ч. 2 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ст. 62), інституту призначення покарання (чч. 1, 2 ст. 72), інституту звільнення від покарання та його відбування (ст. 75, ч. 3 ст. 76,

ст. 77, ч. 1 ст. 81, ч. 3 ст. 84) та інституту судимості (п. 4 ст. 89). При конструюванні цих норм та визначенні їм місця в інститутах Загальної частини КК України законодавець мав дотримуватись принципу системності кримінального права, від якого залежить якість кримінального закону та ефективність його застосування.

Аналіз вищезазначених норм з точки зору системного підходу свідчить, що їх комплексне утворення загалом гармонійно інтегроване до системи норм Загальної частини КК України. Водночас, вдаючись до детального аналізу розглядуваних норм у межах інститутів та статей, у яких вони розміщені, маємо підстави стверджувати про наявність у конструкціях деяких із них ознак безсистемності. Зокрема, критичних зауважень заслуговує норма, передбачена ч. 3 ст. 84 КК України, яка з'явилася у вітчизняному кримінальному законодавстві з прийняттям КК України 2001 р.

Згідно ч. 3 ст. 84 КК України підлягають звільненню від покарання за хворобою військовослужбовці, які засуджені до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, у разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я. За змістом цієї норми єдиною і достатньою правовою підставою для здійснення такого звільнення є визнання засуджених військовослужбовців непридатними до військової служби за станом здоров'я. Будь-які інші обставини, у тому числі й негативна поведінка їх під час відбування покарання, юридичного значення для прийняття судом рішення не мають. Такий стан кримінально-правового регулювання дає можливість остаточно звільнитись від покарання, крім інших, і тій категорії засуджених військовослужбовців, які не стали на шлях виправлення. Зазначене свідчить про неузгодженість норми, передбаченої ч. 3 ст. 84 КК України, із нормами інституту покарання, якими визначаються мета покарання та засоби її досягнення.

Для пошуку шляхів усунення цієї ознаки безсистемності певний науковий інтерес становить зарубіжний досвід конструювання норм, аналогічних за сферою регулювання. Кримінальні закони ряду країн передбачають для військовослужбовців, які звільнені за хворобою від покарань, що виконуються в умовах військової служби, заміну невідбутої частини покарання. Так, у ч. 3 ст. 81 Кримінального кодексу

Російської Федерації передбачено, що невідбута частина покарання для такої категорії засуджених військовослужбовців може бути замінена більш м'яким видом покарання. Аналогічний порядок (факультативний) щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким його видом встановлено кримінальними законами Республіки Казахстан, Республіки Білорусь.

Смаглюк О. В., доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ПРАВИЛ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

Кваліфікація злочинів є одним із найважливіших етапів застосування норм Кримінального кодексу України (далі – КК). Під час кваліфікації здійснюється кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, встановлюється, який саме злочин вчинила особа і якою нормою КК встановлена за нього відповідальність. У сучасному кримінальному праві під кваліфікацією злочинів розуміють процес встановлення точної відповідності усіх ознак конкретного суспільно небезпечного діяння ознакам складу злочину, закріпленого в КК [2, с. 58].

Таким чином, кваліфікація злочину полягає в пошуку та встановленні статті (статей, частин, пунктів статті) КК, яка передбачає відповідальність за вчинене суспільно небезпечне діяння. Важливість цього процесу важко переоцінити, адже під час кваліфікації злочинів реалізується законодавче положення, закріплене ч. 1 ст. 2 КК, про те що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК. Отже, є цілком очевидним, що до результату кваліфікації необхідно ставитись надзвичайно відповідально. Він впливає на встановлення підстав та можливості для звільнення особи від кримінальної відповідальності та покарання, вирішення питання про призначення відповідного виду та розміру покарання, обмежень щодо призначення максимального покарання при незакінченому злочині тощо.

Не зважаючи на всю важливість процесу кваліфікації злочинів, а також на те, що поняття кваліфікації вживається у КК, Кримінальному процесуальному кодексі України, у різних галузях права та юридичної науки, його законодавчого визначення не існує. Так само законодавець не визначає правила кваліфікації злочинів, що справедливо критикується науковцями (В. В. Кузнецовим, В. О. Навроцьким, А. В. Савченком та іншими). Слід погодитись з О. К. Маріним, який, досліджуючи кваліфікацію злочинів при конкуренції кримінально-правових норм, зазначає, що у чинному законодавстві правила кримінально-правової кваліфікації взагалі, і кваліфікації при конкуренції норм зокрема, жодним чином не регламентовані. Судова практика частково заповнює відсутність законодавчого регулювання та незакінченість теоретичних концепцій, формулюючи ті чи інші правила вирішення конкуренції, однак вони не завжди мають стабільний та одностайний характер. Роз'яснення Пленуму Верховного Суду України з цього питання фрагментарні, суперечливі, непослідовні. Це об'єктивно породжує плуралізм думок та рекомендацій, що не сприяє однаковому і точному застосуванню кримінального закону правоохоронними органами. При тому очевидно, що вибір для кваліфікації вчиненого однієї з двох або більше норм, що знаходяться в конкуренції, не може залежати від випадкових обставин, традицій, кон'юктурних міркувань. Він повинен мати стабільний характер і ґрунтуватись на принципових положеннях [4, с. 6].

Натомість кримінально-правовою теорією та судовою практикою вироблені наступні правила кваліфікації злочинів:

- 1) усі фактичні ознаки вчиненого повинні відповідати юридичним ознакам складу злочину;
- 2) ознаки вчиненого злочину повинні бути розмежовані, відокремлені від суміжних складів злочинів;
- 3) до вчиненого злочину завжди повинна бути застосована та кримінально-правова норма, яка найбільш повно містить його ознаки;
- 4) за наявності у вчиненому діянні ознак загальної та спеціальної норм слід застосовувати спеціальну норму;

5) кваліфікований склад злочину має пріоритет (перевагу) щодо основного складу злочину, а особливо кваліфікований – щодо кваліфікованого і поглинає його;

6) діяння, при якому заподіяння шкоди додатковому безпосередньому об'єктові посягання є способом, складовою частиною заподіяння шкоди головному об'єктові, кваліфікується як один злочин; діяння, при вчиненні якого шкода додатковому об'єктові заподіюється факультативно, кваліфікується за сукупністю злочинів;

7) спосіб вчинення злочину не утворює сукупності злочинів, якщо він є обов'язковою, необхідною та невід'ємною ознакою певного діяння;

8) кожна наступна стадія вчинення злочину поглинає попередню: склад закінченого злочину поглинає склад замаху, а склад замаху поглинає склад готування до цього злочину;

9) умисел завжди поглинає необережність, а будь-який вищий ступінь вини поглинає нижчий;

10) при конкуренції самостійної, окремої норми та норми про співучасть у більш тяжкому злочині застосовується норма про співучасть [3, с. 61-62].

Суттєвим кроком у напрямку передбачення у КК правил кваліфікації злочинів став проєкт Закону України №2897 від 19.05.2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» [1]. У законопроекті пропонується доповнити КК статтями 12¹ – 12⁴, які б визначали кримінально-правову кваліфікацію, її принципи та правила. Не зважаючи на дискусійність окремих положень проекту згаданих норм, на безумовно схвальну оцінку заслуговує запропонований авторами законопроекту поступ у напрямку законодавчої регламентації положень щодо поняття, принципів і правил кримінально-правової кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків : проєкт Закону України реєстр. №2897 від 19.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55214

2. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н.,

проф. О. О. Дудорова. – К. : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. – 236.

3. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів: [підручник]. – 2-ге вид., переробл. / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко / за заг. ред. проф. Є. М. Моїсєєва та О. М. Джужи; наук. ред. к.ю.н., доцент І. А. Вартилицька. – К. : КНТ, 2007.

4. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Монографія. – К. : Атіка, 2003. – 224.

Соловійов Е. П., кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ

Людина, яка потерпіла від посягання на своє життя, здоров'я, честь і гідність, а також на належне їй майно, потребує правового й соціального захисту, матеріальної та моральної підтримки. Конституцією України передбачено обов'язок держави щодо захисту людини, утвердження і забезпечення її прав та свобод.

У чинному законодавстві України основна увага приділяється захисту прав та інтересів не потерпілого, а підозрюваного, обвинуваченого, а також підсудного, якому може бути призначене покарання за вчинений злочин.

Аналіз кримінального законодавства та правозастосовної практики України з точки зору їх відповідності цим стандартам свідчить про необхідність посилення захисту прав та інтересів потерпілих від злочинів.

За статистичними даними, кількість осіб, потерпілих від злочинів, і розміри заподіяної їм фізичної, майнової та моральної шкоди з кожним роком збільшуються. Тому, головним завданням держави у випадках вчинення злочинів є поновлення законних прав та інтересів громадян. Але значна кількість злочинів не розкривається правоохоронними органами. Аналізуючи наведені дані про нерозкриті злочини, можна дійти висновку, що багато громадян мають підстави бути не задоволеними відсутністю гарантій з боку держави щодо захисту їхніх прав [1].

Фактично реалізація передбачених законом прав потерпілих у ході досудового слідства полягає тільки в даванні показань, ознайомленні з матеріалами справи після закінчення досудового слідства, заявленні цивільного позову. Найбільш гострою та соціально значущою залишається проблема відшкодування потерпілим майнової, моральної та фізичної шкоди, якої вони зазнали внаслідок вчинення злочину. Потерпілі розраховують на ефективні дії держави щодо забезпечення їхніх прав.

З урахуванням того, що потерпілі, як правило, не обізнані з положеннями закону і при цьому досить рідко запрошують захисників для участі в судовому процесі, їхні права та законні інтереси, особливо в частині відшкодування заподіяної злочином шкоди, у багатьох випадках залишаються зовсім незахищеними. Так, наприклад, на слідчого покладено обов'язок забезпечувати відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочином, у той же час, законом не встановлено строків виконання необхідних процесуальних дій. Тому, у переважній більшості справ, слідчі обмежуються формальним винесенням постанови про накладення арешту на майно підозрюваного, обвинуваченого та приєднанням до справи протоколу про відсутність майна у таких осіб, і належних заходів щодо забезпечення цивільного позову потерпілого не вживають. Слідчі також дуже рідко пропонують обвинуваченим добровільно відшкодувати завданий потерпілому збиток або усунути заподіяну йому шкоду, що є обставиною, яка пом'якшує покарання [2].

І все ж основна причина неналежного забезпечення права потерпілого на відшкодування заподіяної йому шкоди полягає не стільки в непрофесійному ставленні до цього учасника процесу працівників органів досудового слідства, скільки у відсутності чіткого законодавчого механізму реалізації зазначеного права, а також наукових методик визначення грошових еквівалентів такої шкоди.

Крім того, слід звернути увагу на практику необґрунтованого зупинення досудового слідства на тривалий час із надуманих мотивів, зокрема через хворобу обвинуваченого або через відсутність даних про його місцезнаходження, в той час як це не відповідає дійсності. У цілому органи досудового слідства більше уваги приділяють

додержанню прав підозрюваних та обвинувачених, ніж забезпеченню прав і законних інтересів потерпілих. Це пояснюється передусім тим, що недодержання прав підозрюваного та обвинуваченого, зокрема права на захист, є істотним порушенням вимог закону, яке тягне скасування вироку. У той же час незабезпечення прав потерпілого лише в окремих випадках розцінюється судом як істотне порушення, яке перешкоджає постановленню законного й обґрунтованого вироку. Тому Пленум Верховного Суду України у п. 4 постанови від 2 липня 2004 р. № 13 роз'яснив, що в тому разі, коли органи дізнання чи досудового слідства істотно обмежили законні права потерпілого (наприклад, обирати представника, порушувати клопотання, заявляти відводи, подавати докази, ознайомлюватися з усіма матеріалами справи тощо) і поновити ці права на стадії судового розгляду справи неможливо, суддя чи суд має повернути справу на додаткове розслідування [1].

Окремо слід згадати і про правові гарантії безпеки потерпілих визначені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [3]. На практиці заходи безпеки щодо потерпілих застосовувалися лише в окремих випадках, а саме в разі вчинення щодо них особливо тяжких насильницьких злочинів. Інколи байдужість до долі й моральних страждань потерпілого призводила до тяжких наслідків. І це при тому, що потерпілий або його представник за наявності реальної загрози їхньому життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки.

Тому зазначимо, що головним завданням кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь, тому суди повинні гостро реагувати на виявлені під час судового розгляду факти незабезпечення або несвоєчасного забезпечення відповідними органами реального відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочином, і самі використовувати повноваження з метою такого відшкодування. Вивчення справ показало, що, як і раніше, переважна частина потерпілих займає у кримінальному процесі пасивну позицію, сподіваючись на те, що їхні права та законні інтереси захистять органи, які провадять розслідування, та суд [4]. А це значною мірою залежить від рівня професіоналізму й відповідальності за виконання службових обов'язків працівників органів досудового слідства, прокурорів, суддів, а також адвокатів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Пленуму Верховного Суду від 2 липня 2004 р. № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» (Вісник Верховного Суду України – 2004 – № 8)
2. Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах (1972–2003) : Офіційне видання / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К., 2004. – С. 50–57.
3. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 11, ст.51) //Із змінами, внесеними згідно із Законами N 901-VIII від 23.12.2015, (ВВР), 2016, N 4, ст.44
4. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (Текст взято з сайту Вищого спеціалізованого суду <http://www.sc.gov.ua/07.02.2014>)

Усатий Г. О., доцент кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент

НЕОБХІДНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Згідно з останніми статистичними даними Верховного Суду України [1, с. 67] у 2014 році кількість засуджених за ст. 119 КК України «Вбивство через необережність» становила 188 осіб, у 2015 році вона зменшилась до 138 осіб. Тобто, лише за рік динаміка засудження осіб за окремо взятий злочин проти життя знизилась на 26,8 %. Проте, помітне покращення статистичних даних у даному конкретному випадку ще зовсім не означає реального поліпшення сучасної криміногенної ситуації. Адже, по-перше -мова йдеться лише про виявлені факти, без врахування значного масиву латентних злочинів, а по-друге - значна кількість осіб, що вчинили нехай і

необережний, але все ж злочин, який посягає на найбільш цінне благо – життя людини, продовжують уникати реального покарання за вироком суду шляхом використання можливостей звільнення від кримінальної відповідальності (у т.ч. на підставі ст. 46 КК України).

Суди, як правило, у типовий спосіб намагаються аргументувати необхідність застосування ст. 46 КК України до осіб, що вчинили вбивство через необережність. Саме тому, їх доводи практично не відрізняються і зводяться до того, що підсудні раніше не притягалися до кримінальної відповідальності, щиро розкаювалися у скоєному злочині, примирилися з потерпілими, повністю відшкодували завдану ними шкоду (моральний та матеріальний збиток у повному обсязі), що підтверджується заявами потерпілих

На нашу думку, вищезазначена практика носить не лише дискусійний, а навіть суспільно-шкідливий характер, адже як справедливо зазначають окремі дослідники «визнання можливості оцінки життя людини за допомогою грошового еквіваленту як свідчення відшкодування шкоди і підстави звільнення від кримінальної відповідальності суперечить моральним засадам кримінального права, оскільки принижує життя людини як одну з найвищих цінностей в суспільстві[2, с. 207]».

Окрім того, на сьогоднішній день припинення кримінального переслідування щодо осіб, які вчинили злочин, внаслідок якого настала смерть потерпілого чи тяжка шкода його здоров'ю з підстав, передбачених ст. 46 КК є неприпустимим також з інших причин.

Зокрема, абсурдність ситуації полягає у тому, що хоча традиційно потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, правозастосувачі вочевидь керуються ч. 6 ст. 55 КПК України згідно з якою - якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи, права потерпілого поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Тобто, потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням - потерпілими може бути визнано кілька осіб.

Таким чином, український законодавець дозволяє правозастосовним органам необґрунтовано широко тлумачити положення ст. 46 КК, поширюючи їх також і на злочини, наслідком яких стала смерть потерпілого. Хоча, за логікою та змістом ст. 46 КК України вбачається, що законодавець вочевидь мав на увазі дещо інше - потерпілого не як учасника кримінального процесу, а саме як особу, щодо якої було безпосередньо скоєно умисний злочин невеликої або необережний середньої тяжкості. А значить, тільки ця особа уповноважена давати згоду на звільнення винного від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням, приймати рішення про спосіб і розмір шкоди, заподіяної злочиним, яка підлягає загладжуванню тощо.

Додатковим аргументом на користь заборони закриття кримінального провадження через примиренням винного з потерпілим (на підставі ст. 46 КК України) по злочинам, внаслідок яких настала смерть іншої особи чи тяжка шкода її здоров'ю, є також те, що вітчизняний кримінальний закон не передбачає можливості звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, що передбачені ч. 2 ст. 286 КК України. У даному випадку, ця категорія злочинів згадується не випадково, адже вивчення емпіричного матеріалу (вітчизняної та зарубіжної судово-слідчої практики) підтверджує, що найбільша кількість застосування кримінально-правового інституту примирення винного з потерпілим припадає саме на необережні транспортні злочини, що передбачені ст. 286 КК України.

У зв'язку з цим виникає обґрунтоване питання, чому за законом одна особа, яка порушила правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту і внаслідок цього заподіяла потерпілому тяжке тілесне ушкодження з необережності, повинна бути покарана позбавленням волі на строк до восьми років, а інший винний, який вчиняє вбивство з необережності має можливість бути звільненим від кримінальної відповідальності? Тобто виходить, що всупереч таким важливим принципам кримінально-правової політики як диференціація кримінальної відповідальності та її невідворотність, законодавець за необережний злочин проти здоров'я особи передбачає доволі сувору кримінальну відповідальність, а за посягання на найбільш цінний (точніше безцінний,

найдорожчий) об'єкт кримінально-правової охорони – життя, взагалі звільняє винного від кримінальної відповідальності.

Щоправда, вітчизняну практику правового врегулювання підстав та порядку звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим не можна назвати найгіршою, принаймні серед країн пострадянського простору.

Адже, казахські криміналісти стверджують, що «при цьому не має значення, вперше особа вчинила такий злочин, або в її діях є неодноразовість, сукупність або рецидив злочинів, відбуте нею покарання за попереднім вироком або новий злочин скоєно в період відбування покарання, або протягом випробувального терміну або відстрочки виконання вироку або залишилася невідбута частина покарання при умовно-достроковому звільненні»[3, с. 159].

В свою чергу, російський законодавець у цих питаннях пішов іще далі, розширивши межі такого примирення навіть у випадку вчинення особою умисного вбивства. Тобто, у ряді випадків мати, що позбавила життя свою новонароджену дитину, звільняється від кримінальної відповідальності в зв'язку з примиренням з потерпілим (на підставі ст. 76 КК РФ) [1, с. 206]. І хоча мова йдеться про привілейований склад злочину, а саме про умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів, видається, що така позиція суперечить основним ідеям загальнолюдської моралі та фундаментальним християнським цінностям.

Адже злочинами, наслідком яких є смерть людини, наноситься шкода, що не піддається адекватному відшкодуванню, до того ж вона спричиняється охоронюваним кримінальним законом інтересам як людини і громадянина, так суспільства і держави в цілому: в першому випадку родичі загиблого втрачають найближчу і найдорожчу людину, в другому – суспільство і держава втрачають громадянина[4, с. 50–51]. При цьому, сам факт можливості звільнення вбивці, а тим більше реальне звільнення такої особи від кримінальної відповідальності, не лише не сприяє попередженню злочинів з боку інших осіб, а й спричиняє негативні наслідки, оскільки породжує в нестійких особах сподівання на те, що кримінальної відповідальності цілком можна уникнути, навіть умисно позбавляючи життя іншу людину[5, с. 21–24].

Враховуючи вищезазначене вважаємо, що наша держава, яка задекларувала проєвропейський вектор свого подальшого розвитку, та здійснює послідовний поступ у цьому напрямку не повинна повторювати чужих помилок, наслідуючи негативний досвід правотворення у кримінально-правовій сфері. В свою чергу, вітчизняний законодавець повинен у межах кримінального закону встановити чітку та недвозначну заборону звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, щодо тих осіб, які вчинили злочин, внаслідок якого настала смерть потерпілого чи тяжка шкода його здоров'ю.

Причому, з позицій дотримання законодавчої техніки кримінального закону тут можливі різні варіанти врегулювання цих питань: або шляхом доповнення частиною 3 статті 44 КК України, або за допомогою прямої вказівки на обмеження дії ст. 46 КК України в рамках її чинної редакції, або ж за рахунок підвищення кримінально-правових санкцій за вчинення відповідних злочинів (проти життя та здоров'я особи та інших) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Збірка Верховного Суду України Стан здійснення судочинства в Україні у 2015 р. – С. 67. Напис з екрану: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/d17027fca3b933f6c2257f930027876a/\\$FILE/100.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/d17027fca3b933f6c2257f930027876a/$FILE/100.pdf).

2. Скрипченко Н.Ю., Корнеева Я.А. К вопросу об уголовно-правовой охране жизни новорожденного ребенка // Актуальные проблемы экономики и права. 2015. № 3. С. 207.

3. Онаева Г.Т., Мавлянов А.С., Дулатбеков Н.О. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением по новому уголовному законодательству Республики Казахстан: теоретико-правовой анализ// Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2016. № 4. С. 159.

4. Петров А. Примирение с потерпевшим как основание освобождения от уголовной ответственности // Законность. 2010. № 11. – с. 50–51.

5. Проценко С. В.О необходимости внесения коррективов в нормы, регламентирующие освобождение от уголовной ответственности // Российский следователь. 2011. № 12. – с. 21–24.

Шармар О. М., доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Юридичні факти в кримінальному праві – це певні фактичні обставини (події або дії), які є підставами виникнення кримінально-правових наслідків, що проявляється у притягненні особи до кримінальної відповідальності, призначенні покарання, застосування інших заходів кримінально-правового характеру, звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, оголошення амністії та здійснення помилування, погашення і зняття судимості.

Система юридичних фактів як і кримінальне законодавство загалом не є усталеним явищем, а піддається постійним змінам, які пов'язані з динамікою розвитку суспільних відносин, кримінологічною ситуацією, досягненнями науки і техніки, політичною ситуацією та іншими важливими факторами соціального життя. У зв'язку з цим наукове пізнання системи юридичних фактів постійно вимагає аналізу основних тенденцій і закономірностей її динаміки.

Одним з напрямом розвитку системи юридичних фактів кримінального права є, з одного боку, ототожнення (зрівняння) обставин, які колись розрізнялися за спричиненими кримінально-правовими наслідками, а з іншого боку, відмежування та виокремлення розрізнення раніше однакових за своїми наслідками фактів. Перша тенденція стосується, зокрема, фактів викрадень. Нагадаємо, що раніше діяв КК УРСР 1960 р. передбачав у якості самостійних юридичних фактів розкрадання соціалістичної власності і розкрадання особистої власності громадян, відповідно відрізнялися й спричинені ними кримінально-правові наслідки. Чинний КК України 2001 р., передбачає кримінально-правову охорону всіх форм власності, а це призвело до скасування відмінності в ознака певних юридичних фактів і їх правових наслідків, які до 2001 р. залежали від різних форм власності. Таким чином, всі форми власності стали володіти рівною ступенем захищеності.

Як приклад прояви другої тенденції можна згадати поділ (роз'єднання) (градацію) на деякі підвиди такого юридичного факту, як вбивство (ст. 115 КК України). Аналіз чинного КК України дозволяє ствердити, що законодавець вважав за необхідне виділити в окремі юридичні факти в залежності від статусу особи, стосовно якої вчиняється злочин – «Посягання на життя державного чи громадського діяча» (ст. 112 КК України), «Посягання на життя журналіста» (ст. 348-1 КК України), «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця» (ст. 348 КК України); «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя» (ст. 379 КК України), «Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги» (ст. 400 КК України), «Посягання на життя представника іноземної держави» (ст. 443 КК України) [1] для того, щоб пов'язати з цими фактами різні кримінально-правові наслідки. Існуючий поділ юридичних фактів підтримують такі вчені як: В. Тацій, В. Тютюгін, Ю. Гродецький, А. Байда [2], В. І. Осадчий [3] та ін.

Однак, наявність такої диференціації кримінальної відповідальності деякими вченими розглядається як класовий підхід до конструювання злочинів. Наприклад, А. І. Рарог запропонував виключити з КК деякі спеціальні склади злочинів, які посягають на життя і здоров'я людини, тому що вони порушують принцип *рівності всіх перед законом* (те ж саме було запропоновано зробити і зі спеціальними складами злочинів, які посягають на честь і гідність) [3]. Такої ж позиції дотримується і вчений М.І. Хавронюк і пропонує виключити з КК України норми, якими передбачено окрему (спеціальну) відповідальність за посягання на життя працівників правоохоронного органу чи суддівського корпусу [4]. У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що аргументом на користь вирішення цього питання саме таким чином є положення про те, що ці діяння перш за все посягають на життя людини, а це благо є найціннішим і не відновлюваним для будь-якої особи, незалежно від того, яку посаду вона займає чи які функції виконує.

Викладене свідчить, що сьогодні КК України містить зайву диференціацію кримінально-правових норм, яка ускладнює кваліфікацію правозастосовними органами та може призвести до подвійного інкримінування дій винного і як наслідок порушення конституційних принципів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1452949909573281>.
2. Тацій В. Дискусійні питання встановлення відповідальності за проступок / Тацій В., Тютюгін, Гродецький Ю., Байда А. // Вісник Національної академії правових наук. – №2. – 77. – 2014. – С.122–135.
3. Осадчий В.І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності [Текст]: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Осадчий Володимир Іванович: НАВС України. – К., 2004. – 469 с.
4. Рарог А.І. Уголовно-правовая охрана личности и ее оптимизация / Матер. второй Всерос. науч.-практ. конф. – Саратов, 2003 – С. 7.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків: проект закону України від 19.05.2015 № 2897 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH28H00B.html.

Бєдна А. В., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ «СИЛЬНЕ ДУШЕВНЕ ХВИЛЮВАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У кримінально-правовій літературі проблема визначення обсягу та змісту оціночних понять «сильне душевне хвилювання» та «афект» належить до числа найбільш заплутаних теоретичних і практичних питань. Вона не втратила актуальності і з прийняттям у 2001 р. нового Кримінального кодексу України. Так, у низці випадків законодавець, формуючи певний склад злочину, вводить до його обов'язкових ознак

наявність певного емоційного стану особи – сильного душевного хвилювання. У психології подібні емоційні стани отримали назву афект.

Учинення злочинів у стані сильного душевного хвилювання передбачено ч.4 ст. 36, ч.3 ст. 39, п.7. ч.1 ст. 66, ст. 116, ст. 123 КК України. Поняття «сильне душевне хвилювання» позначає один із тимчасових особливих психічних станів суб'єкта, а тому має відповідати прийнятній у психології термінології. Мова йде про те, що законодавець повинен враховувати не будь-який стан сильного душевного хвилювання як обставину, що пом'якшує відповідальність, а лише той, який суттєво впливає на психічну діяльність особи, звужуючи можливість останньої усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними.

Однак поняття «сильне душевне хвилювання» в законодавстві і правовій літературі ще недостатньо конкретизовано. У зв'язку з цим постає низка питань: чи відповідає юридичне поняття «сильне душевне хвилювання» психологічному поняттю «фізіологічний афект»; якому емоційному стану відповідає стан сильного душевного хвилювання; чи не має це словосполучення кількох значень; нарешті, який із термінів у повному обсязі відображає особливий психічний стан, відомий на сьогоднішній день як стан сильного душевного хвилювання?

Афект (лат. affectus – душевне хвилювання, пристрасть) – психічний стан, ознакою якого є домінування певної емоції, що обумовлює особливості сприймання подразників і характер дій особи. Розрізняють фізіологічний та патологічний афекти. У науці виділяють також кумулятивний афект, який в якості підготовчого етапу має фазу накопичення.

Караність афектованого злочину обґрунтовується тим, що афект не повністю виключає свідомий контроль людини, а лише зменшує його. Кримінальна відповідальність особи у стані фізіологічного афекту пом'якшується. Особа, яка перебуває у стані патологічного афекту, визнається неосудною. При визначенні міри покарання мають враховуватися характерологічні особливості винної особи, наявність у неї психічних аномалій, вид афекту і поведінка після вчинення злочину.

По-перше, стан сильного душевного хвилювання та стан афекту не тотожні поняття: афект – це лише один із проявів стану сильного душевного хвилювання. По-друге, не тільки стан афекту здатен суттєво порушувати психічну діяльність особи. Адже бувають випадки, коли сильна емоція, яка не досягла рівня афекту, може настільки вплинути на психічну діяльність людини, що остання втрачить здатність повністю усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними.

Згідно із ст. 116 КК України сильне душевне хвилювання виникає внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого. У ст. 123 КК України перелік обставин, що можуть викликати сильне душевне хвилювання, звужений, а про систематичне знущання не згадується. Уявляється, що є необхідність доповнити ст. 116 та ст. 123 КК України вказівкою на те, що такий стан може бути викликаний також будь-якими неправомірними чи аморальними діями з боку потерпілого (такі обставини зафіксовані в п.7 ст. 66 КК України). З цього приводу треба зазначити, що законодавець мусив би у всіх статтях, у яких йдеться про стан сильного душевного хвилювання, передбачити однакові обставини, що можуть його зумовити. Також мова повинна йти не лише про дії, а й про бездіяльність, яка також може бути неправомірною чи аморальною. Отже, у результаті доповнень відбулася б певна логічна узгодженість згаданих кримінально-правових норм.

Заслугує на увагу і нове, введене законодавцем поняття «аморальність». З огляду на це доцільно у ст. 116 та ст. 123 КК України замінити «тяжка образа» ширшим терміном «аморальна поведінка», який буде охоплювати й інші форми неприйнятної у суспільстві поведінки. На сьогодні, відповідно до роз'яснення Пленуму Верховного Суду України (далі – ПВС України), до тяжкої образи слід віднести явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб (п. 23 Постанови ПВС України «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2).

Поняття «сильне душевне хвилювання» містить фізіологічний афект і його варіанти (кумулятивний афект і афект на фоні легкого алкогольного сп'яніння), психічну напруженість, емоційні стани (збудження, напругу), що істотно

впливають на свідомість і поведінку, а також інші сильні емоційні хвилювання, які під час вчинення злочину певною мірою послаблюють здатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Відтак, поняття «сильне душевне хвилювання» не відповідає поняттю «фізіологічний афект» і не тотожне поняттю «афект».

У зв'язку з цим у КК України замість терміна «сильне душевне хвилювання» слід використовувати словосполучення, яке максимально чітко та правильно відображатиме та охоплюватиме вказані емоційні стани. Таким повинно бути словосполучення «стан, у якому особа не могла повною мірою усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними». КК України у ст. 20 містить подібний опис цієї ознаки щодо визначення обмеженої осудності. Одним із правил законодавчої техніки є уніфікація мовних форм. Використання такого позначення окреслених емоційних станів у кримінальному законодавстві якраз і буде відповідати вказаному правилу законодавчої техніки.

Бондаренко О. М., курсант 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ ВІД ЗЛОЧИНУ Й АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України поділяє кримінальне правопорушення на злочин та кримінальний проступок. Запровадження в національне кримінальне законодавство інституту кримінального проступку вимагає у першу чергу визначення його місця в правовій системі України.

Варто зазначити, що в багатьох зарубіжних країнах кримінальне законодавство виділяє і злочин, і проступок. Наприклад, у КК Франції всі кримінальні правопорушення за тяжкістю поділяються на порушення, проступки і злочини, у КК ФРН – на проступки і злочини. Згідно з КК штату Нью-Йорк (США) взагалі всі кримінальні злочинні діяння поділяються на дорожні проступки, порушення і злочини.

Втім Кримінальний кодекс України досі не передбачає і не дає визначення такого виду кримінального правопорушення, як проступок. Дотепер законодавець не прийняв остаточного

рішення щодо видів діянь, які доцільно визнавати кримінальними проступками, та критеріїв, за якими слід відмежовувати ці діяння від злочинів та адміністративних правопорушень.

Насамперед необхідно дати визначення поняттю кримінального проступку. В ст. 11-2 Проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» «Кримінальним проступком визнається діяння, за яке передбачене покарання у виді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України «злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину» [2].

Основними ознаками, на підставі яких можливо відмежовувати ці два поняття є:

1. Матеріальна ознака у злочині проявляється у суспільній небезпечності діяння, у проступку – у суспільній шкідливості діяння.

2. Кримінальна протиправність – закріплення злочинного діяння у Кримінальному кодексі України свідчить про наявність злочину. Так само наявність протиправного діяння у законі про кримінальний проступок свідчить про належність діяння до даної категорії.

3. Караність – за злочин передбачено застосування найсуворіших, найтяжчих для засудженого наслідків – покарання, за проступки застосовується не покарання, а стягнення.

Згідно із Концепцією реформування кримінальної юстиції України зміст кримінальних проступків становлять два види людської поведінки:

- 1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки [3, с. 4];

- 2) діяння передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю [3, с. 4]. Наприклад, проступки, передбачені у ст. 51 «Дрібне розкрадання державного або колективного майна», ст. 512 «Порушення прав на

об'єкт права інтелектуальної власності», ст. 52 «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель», статті 89 «Жорстоке поводження з тваринами», ст. 173 «Дрібне хуліганство», та багато інших [4].

Ці проступки за юридичною природою не є адміністративними, оскільки відносини, що охороняються названими вище нормами, не стосуються державного управління або місцевого самоврядування. Але це і не злочини, оскільки вони не становлять великої суспільної небезпеки.

Підсумовуючи вищесказане, варто визначитися з нормативним закріпленням проступків. Існує дві пропозиції – закріплення їх у чинному КК України та створення нового Кодексу кримінальних проступків.

На мою думку, більш оптимальним варіантом буде створення нового кодексу, адже закріплення їх в існуючому кодексі призведе до кардинальних і не виправданих змін КК України, створить плутанину у структурі його норм та інститутів.

Так чи інакше, але запровадження інституту кримінальних проступків буде мати позитивний вплив на криміногенну ситуацію у країні, оскільки багато діянь будуть вважатися менш небезпечними та покарання за них буде більш м'якими. Важливим фактором є те, що відповідальність за вчинення кримінального проступку, за своєю природою, не буде тягти судимості. Ми повинні спиратися на досвід зарубіжних розвинених країн, де відбувається класифікація кримінально караних діянь, та прагнути вдосконалювати національне законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 28 лютого 2012 р. № 10126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/>

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. №2341-III : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2015 року : (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. – 213 с. – (Кодекси України).

3. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2015 року : (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. – 292 с. – (Кодекси України).

Василюк І. М., адвокат Волинської
колегії адвокатів

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ ТА НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ

Одною з новел КВК України 2003 р. стало закріплення на рівні закону права засуджених на гуманне ставлення до себе і на повагу гідності, властивої людській особистості, бо у раніше чинному ВТК України 1970 р. визначалися лише окремі та виключно специфічні права осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. У подальшому у 2014 році це законодавче формулювання набуло дещо іншої форми: засуджені мають право на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності, оскільки саме таке визначення є властивим для європейських стандартів в цій сфері [1].

Як неодноразово підкреслювалось в науковій літературі, уявлення про сутність будь-якого явища або процесу об'єктивної дійсності, у тому числі й правового характеру, розвиваються, як правило, у рамках того концептуального напрямку, який панує в теорії науки в той чи інший час. Згідно із цим твердженням нормативного закріплення у правовій сфері найчастіше набувають ті уявлення про явища, які відповідають домінуючій концепції на певному проміжку часу [2, с. 11], а система категорій і понять кримінально-виконавчого права має адекватно відбивати процес виконання кримінальних покарань та відображати його предметну сутність. Тому виключно наука і має стати підґрунтям для розвитку практики виконання кримінальних покарань та її окремих інститутів, бо практика осмислюється, організовується і спрямовується саме теорією [3, с. 688–689].

Однак, право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності стало певним винятком з цього правила: у науці кримінально-виконавчого права воно належним чином не вивчалось, а було спочатку уведено в закон,

і саме законодавче закріплення стало первинним та зумовило потребу наукового дослідження цього питання.

Як видається, це могло стати наслідком пропозицій тих авторів, які пропонували через складнощі, що виникають у практичних працівників при роз'ясненні засудженням їх прав і обов'язків у період відбування покарань, через те що вони містяться в різних законодавчих актах, доповнити Кодекс спеціальною главою, в якій би були репродуковані норми інших законів, що стосуються прав, обов'язків і законних інтересів засуджених [4, с. 9]. Але на практиці фактично спралились застереження, що таке «репродукування» буде суперечити принципам законодавчої техніки, адже призводитиме до зайвого дублювання в нормах КВК України положень інших законодавчих актів.

Нині на теренах України у науці кримінально-виконавчого права не існує жодної роботи, присвяченої розглядуваному праву особи; лише його окремі складові висвітлювались у наукових дослідженнях, присвячених однойменному принципу діяльності органів і установ виконання покарань чи процесу його виконання. У результаті такої недостатньої вивченості, у сучасній літературі не існує навіть чіткого та однозначного тлумачення визначення розглядуваного права, що зумовлює й відсутність розробок щодо ефективних механізмів його забезпечення. У підсумку і практичні працівники, і науковці, обмежуються лише загальним посиланням на наявність у засуджених можливості вимагати гуманного ставлення до себе чи поваги до людської гідності або ж отожднюють його з подібними принципами – гуманізму та поваги до прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50363
2. Алексеев, С. С. Общая теория права [Текст] : в 2 т / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 360 с. С. 11.
3. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
4. Бандурка, О.М. Правове положення засуджених до позбавлення волі / О.М. Бандурка, В.П. Севаст'янов. – Х. : Основа, 1997. – 242 с.

Гришук Г. М., аспірант кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ЕКСТРАДИЦІЇ

У сучасному світі проблема злочинності становить небезпеку не тільки для окремих держав, а й для всього людства. Факт відсутності правового співробітництва між державами у кримінальних провадженнях на належному рівні, успішно використовується злочинністю, для того, щоб вчиняти злочини в одній державі, переховуватися на території іншої держави і тим самим уникнути кримінального покарання, а в деяких випадках продовжувати злочинну діяльність. Ситуація ускладнена ще й тим, що зростає число злочинів, які підривають основи не тільки національної, але й міжнародної безпеки.

Важливість правового регулювання інституту екстрадиції в системі надання державами правової допомоги у кримінальних провадженнях, визначається як національними інтересами держав, з метою попередження кримінальної злочинності на їх території, так і інтересами міжнародного співробітництва у боротьбі з міжнародними злочинами, що представляють небезпеку для всього співтовариства держав. У цій ситуації об'єднання спільних зусиль держав для здійснення співробітництва у боротьбі зі злочинністю набуло особливого значення. Істотне місце у цій співпраці займає інститут екстрадиції.

Потрібно відзначити, що в цілому інститут екстрадиції залишається поки ще маловивченим, нерідко йому навіть відмовляють у праві на самостійне існування. Внаслідок цього екстрадицію часто сприймають за видачу, а питання екстрадиції зводяться до питань видачі. Це призводить до того, що аналізу піддаються лише ті норми інституту екстрадиції, які в тій чи іншій мірі виявляються пов'язаними з видачею. Разом з тим питаннями видачі екстрадиційна діяльність не вичерпується. Потрібно уточнити, що екстрадиція та видача не є тотожними поняттями. Основоположні міжнародно-правові документи про екстрадицію були прийняті в повоєнний час і поняття екстрадиції, яке використовується в них, спирається в основному на концепцію видачі злочинців.

Практика екстрадиції справді спочатку спиралася на концепцію видачі, але концепція видачі відображала реалії екстрадиційної діяльності держав у тих міжнародно-правових та політичних реаліях, які вже пішли в минуле. У зв'язку з цим екстрадицію не можна зводити до видачі і пояснювати її видачею тому, що в сучасних умовах видачею злочинців екстрадиція не обмежується, так як процедура екстрадиції може закінчитися і відмовою у видачі.

З одного боку – інститут видачі є актом правової допомоги, який заснований на міжнародних договорах і ґрунтується на загальновизнаних нормах і принципах міжнародного права, що полягає в передачі обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він знаходиться, державі, яка вимагає його видачі оскільки на її території особа вчинила злочин або громадянином якої вона є, для притягнення до кримінальної відповідальності або приведення до виконання вироку. З іншого боку – в екстрадиції вбачається не тільки видача злочинців і покарання винних, але і більш широкі питання, які полягають у правовій допомозі й співробітництві між державами. Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що завдання, мета та функції інституту екстрадиції не повторюють і не поглинаються завданнями, метою і функціями інституту видачі. Норми інституту екстрадиції охоплюють більше широке коло питань, ніж у видачі.

Концепцію екстрадиції, що йде на заміну концепції видачі, можна визначити як концепцію правової допомоги. Перехід на нову концепцію сприяв подальшому розвитку практики екстрадиції, вивів її за межі видачі злочинців, внаслідок чого екстрадиція поширилася на більш широку сферу міжнародно-правового співробітництва між державами. Концепція правової допомоги дозволила істотно збагатити практику екстрадиції. Значною мірою розширюється коло учасників екстрадиційної діяльності, об'єднуються зусилля держав, і підвищується ефективність їх міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства.

Івашко О. О., курсант 3-го курсу
факультету № 1 навчально-наукового
інституту № 3 Національної академії
внутрішніх справ

НЕОБХІДНА ОБОРОНА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ, ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ

Конституція України встановлює, що кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя здоров'я інших людей від протиправних посягань. Закріплене ст. 36 Кримінального Кодексу України (КК) право кожного на необхідну оборону від суспільно небезпечного посягання є важливою гарантією реалізації конституційних положень про непорушність прав і свобод людини і громадянина, про невід'ємне право кожної людини на життя, недоторканність його житла і майна, а також забезпечує умови для захисту суспільних інтересів та інтересів держави, наголошується в преамбулі постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону».

Освітлення права працівників органів Національної поліції (НП) на необхідну оборону саме в рамках кримінального права є органічним, адже необхідна оборона та затримання злочинця прямо пов'язані із застосуванням працівниками органів НП вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу. Право застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу регламентується Законом України від 02.07.2015 р. «Про Національну поліцію». У зв'язку з цим виникає питання щодо відмежування необхідної оборони працівників НП від застосування ними вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу. На нашу думку, вказані діяння відрізняються за наступними ознаками:

1. Необхідна оборона – це лише право громадян. Щодо працівників органів НП – це і право і обов'язок, який проявляється у вжитті необхідних заходів щодо відбиття загрози життю та здоров'ю громадян, застосовуючи при цьому заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю.

Застосування працівниками НП вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу детально регламентовано у ст. 44, 45, 46 Закону України «Про Національну поліцію».

2. При застосуванні сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невинуватим або неможливим. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку. Попередження про вчинення якихось дій при необхідній обороні не передбачено.

3. Закон України «Про Національну поліцію» забороняє застосовувати заходи фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо. Положення ст. 36 КК не передбачають обмеження щодо реалізації права на необхідну оборону.

Питання кримінальної відповідальності окремих осіб за перевищення вимог необхідної оборони і працівника поліції за недотримання вимог застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу також вирішується по-різному. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст.ст. 118, 124 КК. Працівник поліції, який застосував вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу в порушення вимог Закону України «Про Національну поліцію», повинен нести кримінальну відповідальність за перевищення своїх службових повноважень (ст. 365 КК).

Отже, застосовуючи вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу, працівники поліції виконують службові обов'язки. В силу цього вони зобов'язані діяти в рамках службових повноважень.

У вищезазначеній постанові (п. 6) зазначається, що «представники влади, працівники органів Національної поліції, члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовці не підлягають кримінальній відповідальності за шкоду, заподіяну при виконанні службових обов'язків по запобіганню суспільно небезпечним посяганням і затриманню правопорушників, якщо вони не допустили перевищення заходів, необхідних для правомірного затримання злочинця». Правомірним затримання особи, що вчинила злочин, працівниками поліції буде за умови дотримання і виконання службових обов'язків відповідно до вимог Закону України «Про Національну поліцію».

В цілому ж можна стверджувати, що необхідна оборона зумовлює право працівників поліції на застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу. Проте законною їх діяльність по застосуванню вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу буде лише при дотриманні ними умов і меж такого застосування, викладених у Законі України «Про Національну Поліцію».

*Кальчук С. М., студент магістратури
Міжнародного науково-технічного
університету імені академіка Ю. Бугая*

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ТЕКСТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У сучасних умовах побудови нашої держави, виникає необхідність дослідження лінгвістичних особливостей тексту Кримінального кодексу, що викликає пильну увагу дослідників щодо тлумачення нормативно-правових актів та неодмінно впливає як на ефективність правового регулювання, так і на адаптацію вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу, інтеграцію правової системи України у світовий правовий простір.

Неточність лінгвістичного вираження норм права, відсутність уніфікованості понять і термінів має наслідком неправильне їх тлумачення і застосування. Важливість поглибленого дослідження цієї теми пояснюється перш за все динамічним розвитком нашого суспільства, суттєвими змінами у суспільному та державному житті України, що потребує нових акцентів у підході до вивчення юридико-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів.

Закон про кримінальну відповідальність – це письмовий нормативно-правовий акт, що приймається Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом і містить правові приписи, які встановлюють підстави і принципи кримінальної відповідальності, визначають, які суспільна небезпечні діяння є злочинами, які покарання належить застосовувати до осіб, винних у їх вчиненні, формулюють інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину. Законом про кримінальну відповідальність називають і Кримінальний кодекс України в цілому, і окремі його правові приписи, викладені у вигляді кримінально-правової норми. Закон про кримінальну відповідальність має відповідати Конституції України і загальновизнаним принципам та нормам міжнародного права.

Всі кримінальні закони України, як уже було зазначено, сконцентровано в Кримінальному кодексі. У період становлення незалежності України було прийнято кілька законів тимчасової дії, що містили кримінально-правові норми, які не були включені до Кримінального кодексу 1960 р. Наприклад, Указ Президії Верховної Ради України «Про відповідальність за виготовлення з метою збуту або збут підроблених купонів багаторазового використання» від 21 січня 1992 р. Нині немає умов, на які були розраховані ці закони, і тому згідно зі ст.2 розділу 1 Прикінцевих та перехідних положень КК України 2001 р. дію їх припинено.

Здійснюючи дослідження стосовно закріплення правил системного тлумачення у кримінальному законі України, а також низки зарубіжних держав, вважаємо, що такі правила не закріплені взагалі. У досліджуваних кримінальних законах не йдеться про правила тлумачення взагалі, не те що про правила

тлумачення окремих способів. Здобутки, наявні у вказаних вище кримінальних законах, вкрай обмежені й недостатні для використання під час вдосконалення Кримінального кодексу України. Вони обмежуються тлумаченням окремих термінів та термінологічних зворотів у тексті самого кодексу. Відсутні напрацювання щодо особливостей застосування системного тлумачення, хоча воно кожного дня здійснюється правозастосувачами. Прослідкувати правильність здійснення системного тлумачення у такій ситуації зводиться до мінімуму.

Водночас у КК України вказується на те, що до законодавства про кримінальну відповідальність відносять лише Кримінальний кодекс України, тобто вказується на необхідність використання саме системоутворювальних зв'язків. Про системні ж зв'язки кримінального закону, необхідність та порядок їх використання не йдеться. Таким чином, для законодавця вирішення питання про те, які з системних зв'язків мають пріоритет під час такого тлумачення, а саме: 1) зв'язки із Конституцією України; чинними міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; із практикою Європейського Суду з прав людини; 2) зв'язки з рішеннями Конституційного Суду України; Законами України; 3) зв'язки з іншими актами Верховної Ради України та актами Президента України; 4) зв'язки з актами Кабінету Міністрів України; 5) зв'язки з Постановами Пленуму Верховного Суду України та рекомендаційними роз'ясненнями з питань застосування законодавства щодо вирішення питань відповідної судової юрисдикції залишається відкритим.

Вважаємо, що правила тлумачення кримінального закону потребують обов'язкового законодавчого закріплення у Загальній частині КК України, що забезпечить правильне та істинне тлумачення будь-якими суб'єктами, оскільки практично відсутні джерела, де вони відповідним чином визначені. Закріплення правил тлумачення в кримінальному законі дасть підстави використовувати їх під час правозастосування із відповідним посиленням на статтю КК.

Колб С. О., старший державний
ревізор-інспектор Луцької ОДПІ ГУ
Міністерства доходів і зборів України
у Волинській області

ГУМАНІЗМ ЯК ПРИНЦИП ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Незважаючи на раціональні міркування вищевказаних фахівців, відмітимо, що з наявних у літературі положень не витікає чіткого визначення поняття права засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності та форми й засоби його забезпечення у процесі виконання кримінальних покарань. Звичайно, від того, який зміст включається у те або інше наукове поняття, категорію, від точного окреслення їх меж та сфери застосування залежить визначення компетенції посадових осіб органів і установ виконання покарань по їх впровадженню, практичній реалізації [1, с. 26].

Не розуміючи змісту та значення розглядуваного права у процесі виконання позбавлення волі, фактично неможливо ефективно його забезпечувати. Підсумком цього стають непоодинокі та brutальні порушення прав засуджених, приниження їх гідності та відсутність будь-яких проявів гуманізму у процесі виконання-відбування кримінальних покарань. Так, за словами Міністра юстиції, не зважаючи на значні зусилля, що вживаються задля удосконалення діяльності кримінально-виконавчої служби, мають місце випадки порушення прав засуджених представниками адміністрації установ виконання покарань, грубість з боку персоналу, про що свідчать скарги засуджених та їх родичів. Крім того, наголосив Міністр юстиції, не можуть не турбувати випадки порушень з корупційними ознаками серед персоналу кримінально-виконавчої служби [2]. Ще категоричніше висловлюються про стан з дотриманням прав засуджених правозахисники: «Brutальні порушення прав людини у виправних установах стали поширеним явищем. Засуджені фактично не мають можливості легально оскаржити незаконні дії адміністрації, прокуратура є найчастіше бездіяльною, парламентський контроль відсутній, і будь-які скарги викликають незаконні

насильницькі дії з боку адміністрації. Засуджені втрачають віру в справедливе вирішення їх проблем та скарг. Брутальні порушення спонукали засуджених цілого ряду установ виконання покарань звернутись до правозахисних організацій та центральних засобів масової інформації щодо нелюдських умов тримання, катувань та жорстокого поводження, а також вдатись до акцій протесту у вигляді голодувань та самокаліцтва» [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карелін В.В. Правове регулювання застосування заходів заохочення та заходів стягнень у процесі відбування покарання у виді позбавлення волі: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Карелін Владислав Володимирович. – Х., 2014. – 216 с.
2. Мін'юст: Міністр юстиції назвав п'ять основних проблем пенітенціарної системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=243292478&cat_id=35884. – Заголовок з екрану.
3. Запит щодо проведення громадської експертизи Всеукраїнської громадської організації «Національний комітет по боротьбі з корупцією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.komitet.ua/exp/2>. – Заголовок з екрану.

Кучменко С. В., науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ;

Запорожець А. К., курсант 2-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ТЕРОРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Однією з надзвичайно дискусійних та досі ще не вирішених проблем, що постають перед сучасною наукою кримінального права України, залишається визначення та закріплення у законі підстав та умов покладення заходів кримінальної відповідальності на юридичних осіб у зв'язку із

вчиненням злочинів уповноваженими ними суб'єктами в інтересах цих осіб.

Раніше юридична особа як суб'єкт цивільного права підпадала під чинність винятково норм цивільної та господарсько-правової відповідальності. А якщо юридична особа порушує не тільки господарсько-правове зобов'язання, а й встановлені норми кримінального законодавства? Чи може вона бути притягнутою до кримінальної відповідальності?

В Україні традиційно вважається, що юридичні особи не можуть нести кримінальну відповідальність через складність юридичної конструкції як «юридичної фікції» та неможливість встановити вину такої особи у скоєнні кримінального правопорушення [1].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 р. запроваджує можливість застосовувати до юридичних осіб заходи кримінально-правового характеру. Відтепер у разі вчинення від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою злочину самостійно або у співучасті, до юридичної особи у випадках, визначених у КК України, застосовуються заходи кримінально-правового характеру.

Однак початок 13 квітня 2014 р. Антитерористичної операції у східних регіонах України, а також подальший розвиток подій в державі на сьогодні свідчить про наявність низки проблемних питань, зокрема щодо порядку визнання юридичних осіб терористичними. Наразі вітчизняне законодавство не містить порядку визнання юридичних осіб терористичними організаціями.

Водночас Кабінет Міністрів України пропонує внести зміни до Кодексу адміністративного судочинства, законів «Про боротьбу з тероризмом» та «Про Службу безпеки України» з метою уточнення поняття «терористична організація». Відповідний законопроект, який розробив Мін'юст, уже схвалено Урядом [2]. Але це все ж таки не вирішує проблему, навіть частково.

Так, міністр юстиції Олександр Лавринович зазначив у одному зі своїх інтерв'ю, що на сьогодні жодним законодавчим

актом не визначено порядку визнання організації, яка є юридичною особою, терористичною. Не визначено також органу державної влади, до повноважень якого належить право звернення до суду із цього питання, підсудності таких справ, можливої доказової бази тощо [2].

Таким чином існує нагальна потреба у розробленні порядку визнання певних організацій терористичними з метою забезпечення адекватної протидії організованому тероризму в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коханська І. О. Кримінальна відповідальність юридичних осіб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economist.net.ua/node/677>

2. Повідомлення прес-служби міністерства юстиції / Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

Матюшенко О. І., викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ;

Останчук В. А., курсант 2-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО ПРИМУСУ

Аналізуючи суть поняття фізичного примусу, основна увага звертається на різні види фізичного впливу, які можуть обумовлювати неусудність особи; пропунуються зміни до КК України, спрямовані на удосконалення формулювання причин неусудності.

Тривалий час поза увагою залишалося питання про кримінальну відповідальність особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння під впливом фізичного чи психічного примусу. Формально в кримінальному законодавстві минулих років визнавалося, що вчинення злочину під впливом погрози чи примусу є обставиною, що пом'якшує кримінальну відповідальність особи (п. «і» ст. 25 КК 1922 р.; п. 2 ст. 44 КК

1927 р.; п. 3 ст. 40 КК 1960 р.). Питання про те, чи може фізичний чи психічний примус виключати кримінальну відповідальність особи, залишалося законодавчо невирішеним. У випадках коли вчинене особою діяння не носить вольового характеру, воно не має кримінально-правового значення і особа відповідно не підлягає кримінальній відповідальності. У таких випадках питання про кримінальну відповідальність пропонували вирішувати за правилами про крайню необхідність.

У чинному КК України розширено перелік обставин, які виключають злочинність діяння, за рахунок включення до цього переліку нової обставини, яка виключає злочинність діяння, – «фізичний або психічний примус».

Саме з урахуванням спільних ознак, які властиві більшості обставин, що виключають злочинність діяння, передбачених у Розділі VIII Загальної частини КК України, окремі з передбачених обставин мають інше кримінально-правове значення. До таких обставин належать обставини, передбачені в ст. 37 КК України «Уявна оборона», ст. 40 КК України «Фізичний або психічний примус», ст. 41 КК України «Виконання наказу або розпорядження», адже вони характеризуються тим, що особа або не усвідомлює значення вчинюваного нею діяння, або не може керувати цим діянням, що не характерно для інших обставин, які допускають виключення злочинності діяння, коли воно відбувалося під свідомо-вольовим контролем особи. Неправильним буде стверджувати, що названі обставини виключають протиправність вчиненого особою діяння. Вказані обставини відносяться до обставин, які можуть виключати кримінальну відповідальність особи з урахуванням того, що вони виключають ознаки складу злочину, а не ознаки злочину як юридичного факту.

Обставина, яка вказана в ст. 40 КК України «Фізичний або психічний примус». З приводу неї пояснюється, що не є злочином діяння, яке було вчинено під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками. Питання про кримінальну відповідальність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, діючи під впливом фізичного примусу, внаслідок якого вона

зберігала можливість керувати своїми діями, а також психічного примусу, відповідно до ч. 2 ст. 40 КК України повинно вирішуватися за правилами про крайню необхідність. Правова природа психічного примусу та фізичного примусу, який не виключав можливість особи керувати своєю поведінкою, однакова з правовою природою крайньої необхідності, що прямо впливає із ч. 2 ст. 40 КК України. В таких випадках особа зберігає свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, але заподіяння шкоди вважається правомірним діянням. Такий підхід є цілком обґрунтованим, оскільки у особи завжди є можливість вибору форми поведінки, на відміну від тих випадків, коли застосування фізичного впливу виключає її можливість керувати своїми діями. Коли фізичний примус виключав можливість особи керувати своїми діями, саме діяння, втрачає вольовий характер. Отже, враховуючи те, що фізичний вплив на особу може виключати її можливість керувати своїми діями, є всі підстави говорити про виключення вольової ознаки осудності, а фізичний вплив відповідно розглядати серед причин неосудності.

Розуміння кримінально-правового значення фізичного впливу, який виключає можливість особи керувати своїми діями, дозволяє стверджувати, що в таких випадках фактично може мати місце опосередковане виконання злочину, і, відповідно до ч. 2 ст. 27 КК України, підлягати кримінальній відповідальності буде та особа, яка фактично застосувала фізичний вплив.

Викладене дозволяє стверджувати, що серед обставин, які виключають злочинність діяння, передбачені законодавцем в розділі VIII Загальної частини КК України, є обставини, які мають іншу правову природу. Так, вчинення особою суспільно небезпечного діяння внаслідок застосування до неї фізичного впливу, який виключає її можливість керувати своїми діями, не виключає ні суспільної небезпечності, ні кримінальної протиправності вчиненого. Враховуючи те, що застосування до особи фізичного впливу може обумовлювати втрату такою особою можливості забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, фізичний вплив на особу необхідно відносити до причин неосудності.

ВИКОНАННЯ НАКАЗУ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Функціонування суспільства не можливе без управління, владні відносини існують у всіх сферах суспільного життя, скрізь, де є управління діяльністю людей. Для здійснення управлінської функції поряд з наказами віддаються приписи, розпорядження, вказівки та ін. Відмінність між ними полягає в різному характері питань, що ними вирішуються, та правовому положенні осіб, які мають право на їх віддання, чи зобов'язані їх виконати. Їх основна загальна риса – розпорядчий характер вимог, що в них містяться, а тому, на наш погляд, більш зручно було б в подальшому вживати якесь одне родове поняття для таких вимог.

Єдиного (родового) поняття, яким би охоплювалися різні за змістом і формою розпорядчі вимоги, ні в законодавстві, ні в правовій літературі немає. У Конституції України говориться про накази та розпорядження, але таке розмежування цих актів управління для їх застосування в кримінально-правовому просторі, на нашу думку, не має практичного значення, хоча і може заслуговувати на увагу в лексичному сенсі. Розпорядження – одна з форм управлінського рішення, акт державного управління, що має вольовий, владний характер і видається компетентним органом державної влади та органом місцевого самоврядування чи його посадовими особами у порядку, встановленому порядку та є обов'язковим для суб'єктів, яким він адресований. В юридичній літературі для позначення обов'язкових для виконання вимог посадових осіб найчастіше пропонується вживати термін “наказ”.

Вживання єдиного терміну є слушним з кримінально-правової точки зору, при цьому, запропоноване розуміння наказу повинно охоплювати лише ті, зумовлені відносинами підпорядкованості, вимоги, котрі мають саме розпорядчий характер, тобто віддаються в межах професіональних функцій підлеглого і не дублюють чинних нормативно-правових

положень, покликані вирішувати окремі завдання, які безпосередньо не впливають із тривало діючих службових приписів (статутів, настанов, інструкцій тощо).

Загалом, під наказом ми маємо на увазі акт, який має наступні ознаки:

По-перше, вимога, що міститься в наказі, має розпорядчий характер і виражена у категоричній формі. А це означає, що вона не може крім встановлених у законі випадків піддаватись обговоренню, як, наприклад, пропозиція чи прохання. Накази є проявом компетенції, їх виконання є правовим обов'язком для певного кола осіб, і лише, коли наказ знаходиться за встановленими межами покори, законодавець дозволяє поставити під сумнів необхідність його виконання або взагалі відмовитись від його виконання.

По-друге, поняття «наказ» в кримінально-правовому значенні охоплює владні вимоги, адресатами яких є лише фізичні особи. Разом з тим, при певних умовах, можуть мати своє кримінально-правове значення і ситуації, коли накази приймаються колегіально, навіть від імені юридичної особи.

По-третьє, наказ відрізняється від інших юридичних актів – судових актів, службових та юридичних документів персонального характеру, актів нормативно-технічного характеру. Таке розмежування необхідне, оскільки юридичні акти видають не тільки органи та їх посадові особи, що займаються реалізацією наданих владних повноважень, а й органи, що здійснюють діяльність не пов'язану з управлінням.

По-четверте, як особливість наказу розглядаються і юридичні наслідки, до яких призводить його виконання. Накази не здатні встановлювати нові правові норми, проте їх віддання як акту застосування норм права завжди спричинює виникнення управлінських правовідносин, а тому він є їх елементом. Його виконання забезпечується матеріально-організаційними заходами, переконанням, державним примусом.

В юридичній літературі висловлені пропозиції, що під поняття “наказ” підпадають тільки законні вимоги, а незаконні – наказом не охоплюються, а тому більшість спроб визначити в літературі поняття наказу зводились або до визначення

законного наказу, або до перерахування ознак його правомірності, тим самим загальне поняття наказу залишалося не розкритим. Однак за всю принадність цих пропозицій та визначень, треба однозначно визнати їх помилковими. Вони можуть мати тільки теоретичне значення, оскільки на практиці розуміння під наказом лише правомірних вимог може призвести до повного хаосу в сфері управлінських відносин, бо кожний, хто отримає наказ, почне вирішувати, наказ чи не наказ йому було віддано. Тому відразу необхідно зазначити, що поняття «наказ» повинно охоплювати як законні, так і незаконні розпорядчі вимоги. Виходячи з цього, накази можуть бути законними, незаконними, правомірними, протиправними, злочинними.

Таким чином, враховуючи викладене, під наказом розуміється вимога розпорядчого характеру органу управління, а так само особи, якій надано владні повноваження, про вчинення або не вчинення певних дій іншою особою чи визначеним колом осіб, на яких покладено обов'язок виконувати ці вимоги.

Аналіз викладеного дозволяє зробити загальний висновок, що поняття «наказ» існує лише в межах управлінських правовідносин і не поширюється на особисті стосунки між особами, зокрема начальника та підлеглого.

Законодавство, за деяким виключенням, не встановлює абсолютно визначеної форми вираження наказу. В науці кримінального права розрізняють накази по формі (усні та письмові), по сфері діяльності (військова, цивільна, державна служба тощо) та інше в залежності від обраного критерію. У практиці організації управління накази віддаються в письмовій, усній, наглядно-демонстраційній формі (за допомогою знаків, прапорців та ін.), а також за допомогою зв'язку. При цьому необхідно дотримуватись наступних умов: така вимога повинна бути своєчасно доведена до відома осіб, яким вона адресується, сприйматися і начальником, і підлеглим саме як наказ. Припис, відданий у письмовій формі, набирає чинності з моменту його підписання, якщо інше не впливає з тексту самого наказу; в усній – як правило, після його оголошення.

Ремега В. В., діловод юридично-психологічного факультету Національної академії внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ЗІ ЗМІСТОМ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ

На думку М. Л. Добриніної, зміст принципу гуманізму щодо засудженого до позбавлення волі полягає в тому, що органи і установи виконання покарань мають застосовувати обмеження прав та свобод особи відповідно до чинного законодавства, не збільшуючи обсягу таких правообмежень. Це означає, що персонал органів і установ виконання покарань має бути безпристрасним щодо діяння засудженого, він не має нести своїм поводженням із засудженим страждання, адже саме покарання і є карою для такої особи. У цьому контексті принцип гуманізму буде співзвучним із принципом законності [1, с. 19]. Поділяючи наведені міркування, М.С. Пузирьов та М.І. Лисенко наголошують, що виконуючи норми національного законодавства, які зводяться до утримання засудженого та окремих видів соціальної роботи із ним, дотримуючись прав і свобод засуджених, персонал колоній буде реалізовувати принцип гуманізму в умовах ізоляції [2, с. 143].

В. С. Наливайко виділяє серед основних принципів роботи з засудженими повагу до особистості, що передбачає опору на позитивні фактори в її розвитку, а також повагу до гідності та індивідуальної неповторності кожного засудженого [3, с. 85–122].

Як видається, подібний різноплановий підхід зумовлений не лише відсутністю чіткого розуміння поняття та змісту права засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності, а й специфіки їх правового статусу в цілому. Ведучи мову про правовий статус засуджених, слід звернути увагу на таку його істотну ознаку, як джерела, в яких він закріплюється. Відправним моментом у цьому питанні є положення ч. 3 ст. 63 Конституції України, де закріплено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Близько до тексту цієї норми сформульовано і зміст ч. 2 ст. 7 КВК України: «Засуджені користуються всіма

правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених цим Кодексом, законами України і встановлених вироком суду».

У статті 28 Конституції України проголошено право кожної людини на повагу до гідності, при цьому, згідно з частиною 2 ст. 64 Конституції України, право людини на повагу до її гідності не може бути обмежене за жодних винятків та умов. Таке нормативне закріплення права людини на повагу до її гідності в Основному законі держави, на думку П. М. Рабіновича та М. І. Хавронюка, свідчить про гуманістичну тенденцію розвитку інституту прав людини та зростання його самоцінності [4, с. 10–11]. І хоча безпосередньо про гуманне відношення до засуджених в Конституції України не йдеться, це правило ґрунтується на вимогах ст. 3, в якій визначено, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Тобто, позбавлені волі особи ніколи й не позбавлялись права на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності, тому включення останнього до числа прав засуджених, визначених у КВК України, свідчить не про розширення прав цих осіб, а суто про додатковий наголос на необхідності певного типу поведінки з ними, що зводиться до рівня права особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добрынина М.Л. Гуманизация правового положения осужденных как основное направление реформирования уголовно-исполнительной системы / М.Л. Добрынина // Вестник Владимирского юридического института. – 2010. – № 4 (17). – С. 18–20.

2. Пузирьов М. С. Реалізація принципу гуманізму виконання і відбування покарання в умовах ізоляції засуджених / М. С. Пузирьов, М. І. Лисенко // Право і суспільство. – 2012. – № 6. – С. 141–145. С. 143

3. Наливайко Володимир Сидорович. Кримінологічні проблеми ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2000. – 142с.

4. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк. - К.: Атіка, 2004. - 464 с.

Старунський Є. В., слухач
магістратури навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

На сьогодні призначення покарання є однією з форм реалізації кримінальної відповідальності і завершальною стадією застосування кримінально-правової норми відносно особи, визнаної судом винуватою у вчиненні злочину.

Призначаючи покарання, суд перш за все повинен враховувати загальні засади призначення покарання, які є загальнообов'язковими в кожному конкретному випадку призначення покарання винному у вчиненні злочину, а також є системою правил, які мають ураховуватися судом у їх обов'язковій сукупності. Саме сукупність цих правил забезпечує можливість досягнення мети покарання.

Ці правила чітко закріплені в ч. 1 ст. 65 КК України, які, у свою чергу, конкретизують порядок реалізації загальних засад. Вони складаються із трьох обов'язкових вимог, згідно з якими суд має призначати покарання: а) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин (п. 1); б) відповідно до положень Загальної частини КК (п. 2); в) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3) [1, с. 26].

1. Суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин (п. 1 ч. 1 ст. 65 КК). Ця вимога означає, що, за загальним правилом, суд має право призначити лише той вид покарання, який передбачено у санкції статті (частини статті) Особливої частини КК, за якою засуджується винний, і повинен визначити його в тих межах, які встановлено для цього виду покарання в санкції.

2. Суд призначає покарання відповідно до положень Загальної частини КК (п. 2 ч. 1 ст. 65 КК). Ця вимога означає, що суд має керуватися тими принциповими положеннями, які передбачені в Загальній частині КК і характеризують як умови

відповідальності за злочин, так і цілі, види покарань, підстави, порядок та межі їх застосування тощо.

3. При призначенні покарання суд ураховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК). Ця вимога означає, що суд ретельно аналізує і всебічно оцінює всі індивідуальні особливості конкретної справи. Ступінь тяжкості вчиненого злочину насамперед визначається в ст. 12 КК, яка поділяє всі діяння на злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Тому, якщо йдеться про злочин невеликої тяжкості, суд може призначити найбільш м'яке покарання, зазначене в альтернативній санкції, або навіть застосувати ст. 69 КК. Якщо ж вчинений злочин є тяжким або особливо тяжким, суд може призначити покарання у виді позбавлення волі на тривалий строк, а за особливо тяжкий злочин – навіть довічне позбавлення волі [2, с. 348].

Також встановлені ст. 65 КК України загальні засади призначення покарання застосовуються і щодо неповнолітніх. Необхідність їх застосування при призначенні покарання неповнолітньому зазначається у ст. 103 КК України. Ця стаття містить вимогу, відповідно до якої при призначенні покарання неповнолітньому треба, крім загальних засад, враховувати умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього [3, с. 253].

Кожна з загальних засад призначення покарання має своїм джерелом окремий принцип. Принципи призначення покарання є саме тими вихідними ідеями, які надають цілісності (логічності, послідовності, збалансованості) інституту призначення покарання. Повне та всебічне з'ясування сутності принципів призначення покарання забезпечує правильне застосування його норм до конкретних ситуацій.

Отже, загальні засади призначення покарання – це передбачена в кримінальному законі система загальних правил, що ґрунтуються на принципах призначення покарання і є обов'язковими для суду в кожному конкретному випадку призначення покарання винному у вчиненні злочину для досягнення мети покарання. Загальними ознаками цих правил є те, що: 1) їх перелік вичерпним чином визначено в КК України (ч. 1 ст. 65); 2) вони мають загальний характер; 3) вони є обов'язковими правилами; 4) вони є системою правил, які

мають ураховуватися судом у їх сукупності; 5) застосовуються щодо неповнолітніх; 6) у них реалізуються принципи призначення покарання; 7) їх завданням є досягнення мети покаранням передбаченої законом мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний Кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 верес. 2013 року. – К: Паливода А.В., 2013. – 212 с.

2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

3. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. (Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.). Вид. 3-тє, переробл. та допов./ За ред. М. І. Мельника, В. А. Климен-ка. – К.: Юридична думка, 2004. – 352 с.

Хоменко М. М., курсант 4-го курсу
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ОСУДНІСТЬ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

В сучасних умовах регулювання кримінальної відповідальності вийшла на загальнодержавний рівень та має надзвичайно важливе значення. Значущою умовою для вирішення цих питань є досконалість законодавчої бази, де будуть вказані не просто загальні положення, а й розглянуті більш детально всі питання.

Безперечно, вчення про осудність складає одне із головних питань теорії кримінального права. Цій проблемі надзвичайно багато уваги приділяють спеціалісти у різних галузях знань, зокрема, юристи, психологи, психіатри, філософи, соціологи та інші. Проблеми неосудності та осудності і обмеженої осудності є комплексними та досліджуються на стику різних наук: кримінального права, юридичної психології, психології, патопсихології, психіатрії, соціології, філософії та інших.

Питання про осудність особи виникає тільки у зв'язку зі вчиненням нею злочину. Саме щодо нього необхідно з'ясувати здатність особи правильно оцінювати суспільно небезпечний характер учиненого діяння, його суспільно небезпечні наслідки

та керувати своїми діями (бездіяльністю). Саме осудність можна характеризувати за двома критеріями: 1. юридичний критерій осудності – факт вчинення суспільно небезпечного діяння (злочину), передбаченого законом про кримінальну відповідальність, психічно здоровою особою, здатною повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) (фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння) та керувати ними під час вчинення злочину; 2. психологічним критерієм осудності розуміють стан свідомості особи, її здатність до усвідомленої діяльності. Психологічний критерій осудності характеризується двома ознаками: 1) можливістю (здатністю) повною мірою усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності), тобто усвідомлювати фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння (іншими словами, коли здатність до усвідомленої діяльності збережена); 2) можливістю керувати своїми діями (бездіяльністю). Стосовно цього В. Я. Тацій зазначає, що здатність особи під час учинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно небезпечного діяння, обстановки, часу і місця, способу його вчинення, його суспільно небезпечних наслідків). Здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) повинна бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками. Тут свідомість і воля взаємопов'язані і тільки в сукупності визначають характер поведінки особи в конкретній ситуації.

Розглядаючи дане питання, В. Я. Тацій визначив поняття "стан осудності" як норма, типовий стан психіки людини, характерний для її певного віку. Як правило, стан осудності презюмується, бо він характерний для переважної більшості людей. Тому на практиці питання про встановлення осудності виникає тільки за наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння. Зі станом осудності пов'язане і досягнення (реалізація) мети покарання. Відповідно до ч.2 ст.50 КК покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Тільки осудна особа здатна правильно усвідомлювати сутність учиненого злочину, а тому розуміти обгрунтованість і справедливність призначеного покарання. Лише за таких умов призначене покарання багато в

чому визначає подальшу поведінку засудженого, спонукає його не вчинювати нових злочинів.

З вище сказаного можна зробити висновок, що під поняттям осудність слід розуміти певний стан психіки особи, який надає їй можливість усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними.

Важливість встановлення осудності особи визначено перш за все тим, що осудність є передумовою вини, а без доведення вини не може бути кримінальної відповідальності і покарання.

Матюшенко О. І., викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ;

Балашова І., курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Єдиною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 171 Кримінального кодексу України (діла – КК України), є діяння, яке містить в собі такі поняття, як «перешкодження законній професійній діяльності журналістів» і «переслідування журналістів».

За загальним правилом поняттям «перешкодження», що вживається в КК України, розуміється створення будь-яких перепон, які унеможливають або істотно ускладнюють реалізацію визначених законодавством України прав, свобод чи обов'язків журналістів. Однак, проаналізувавши наукову літературу з Особливої частини кримінального права, можна зробити висновок про неоднакове тлумачення аналізованого поняття.

У вітчизняній науці кримінального права виробилося два підходи до визначення поняття «перешкодження». Згідно з першим перешкодження полягає у впливі на журналіста, а згідно з другим – у створенні перепон. Наприклад, у підручнику з Особливої частини кримінального права за редакцією П.С. Матишевського, С.С. Яценка, П.П. Андрушка стверджується, що «перешкодження передбачає певний вплив на журналіста з метою перешкодити йому здійснити своє

професійне право» [3]. В іншому підручнику з такою самою назвою за редакцією М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація вказується: «Перешкоджання як протидія виражається в активному впливі на волю журналіста з метою примусити її відмовитися від вчинення певних дій» [4].

Наведені точки зору не повністю відображають зміст перешкоджання в тексті даної кримінально-правової норми. З одного боку, злочинні дії з перешкоджання повинні бути спрямовані на вільне здійснення журналістами своєї професійної діяльності. З іншого боку, таке розуміння кримінально караного перешкоджання здійсненню законної професійної діяльності журналіста значно звужує зміст відповідної кримінально-правової норми. Злочинний вплив на волю та діяльність журналіста, який здійснює свої професійні обов'язки, може бути одним із способів вчинення аналізованого складу злочину. Поряд із цим, можуть бути випадки, коли перешкоджання діяльності журналіста є можливим без впливу безпосередньо на нього чи на його волю.

З огляду на вищевикладене видається більш правильною друга точка зору щодо розуміння досліджуваного поняття, згідно з якою «перешкоджання» – це створення перешкод, перепон, недопущення чого-небудь. Основою таких визначень є наукові праці радянських часів. Адже саме тоді з'явився розгляданий склад злочину. У 1975 р. Ю.В. Александров стверджував: «Під перешкоджанням здійсненню законній професійній діяльності журналіста в даному випадку слід розуміти різні дії, спрямовані на те, щоб завадити особі здійснити її професійні права» [1].

Щодо ч. 2 ст. 171 КК України, то тут законодавець використав термін «переслідування». У науково-практичному коментарі до КК України переслідування тлумачиться як різні форми посягання на законні права, свободи та інтереси журналіста чи його близьких, їх ущемлення, обмеження, фізичний та психічний примус до вчинення певних дій, поширення неправдивих відомостей, що ганьблять честь і гідність журналіста тощо [5]. Л. Костенко зазначає, що «переслідування – це фізичний чи психологічний вплив на журналіста, його рідних чи близьких, знищення або пошкодження його майна, обмеження або позбавлення його прав чи законних інтересів (позбавлення премій, звільнення з

роботи чи переведення на іншу роботу, відмова оприлюднювати підготовлені ним матеріали)» [2]. Термін «переслідування», як і термін «перешкоджання», не є уніфікованим у КК України. При порівнянні частини 1 і 2 ст. 171 КК України можна помітити, що законодавець використав термін «переслідування» для наголошення того, що, на відміну від перешкоджання, зазначеного у ч. 1, у ч. 2 йдеться вже про переслідування як злочинне посягання на життя, здоров'я особи, її волю, честь, гідність, власність журналіста чи його близьких у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків та/або критикою.

Можна зробити висновок, що більш доцільним є розуміння поняття «перешкоджання» як діяння (дії чи бездіяльність) зі створення будь-яких перепон, які унеможливають або істотно ускладнюють реалізацію законної професійної діяльності. Термін «переслідування», на відміну від «перешкоджання» містить більш небезпечні форми злочинного діяння, за яких об'єктом посягання є додатково ще й інші права і свободи людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю. В. Преступления против политических и трудовых прав граждан / Александров Ю. В. (Лекция для слушателей фак. заоч. обуч.). – К., 1975. – 47 с.
2. Костенко Л. Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності / Костенко Л. // Юридичний журнал «Юстиніан». – 2008. – № 1.
3. Кримінальне право України : Особлива частина: / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та інші; За ред. П. С. Матишевського, С. С. Яценка, П. П. Андрушка. – К. : Юрніком Інтер, 1999. – 896 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник для юрид. вузів і фак./ М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Х.: Право, 1997. – 368с.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К., 2009. – Т. 1. – 964 с.

Секція 2
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Лихова С. Я., завідувач кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового юридичного інституту Національного авіаційного університету, доктор юридичних наук, професор

КОНСТРУКТИВНІ Й ТЕРМІНОЛОГІЧНІ
ПРОБЛЕМИ В ДИСПОЗИЦІЇ
СТ. 276¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Не дивлячись на те, що в своїй преамбулі Повітряний кодекс України не встановлює завдання вносити зміни в кримінальне законодавство, саме завдяки цьому нормативному акту в Особливій частині КК України з'явилася нова стаття – 276-1 «Здійснення професійної діяльності членом екіпажу або обслуговування повітряного руху диспетчером управління повітряним рухом (диспетчером служби руху) в стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин».

Не викликає заперечень питання щодо суспільної небезпеки даного діяння. Безумовно, керування літаком у вказаному стані набагато підвищує ступінь суспільної небезпеки діяння, навіть якщо суспільно небезпечні наслідки і не наступили. Тому, встановлення відповідальності, і навіть найсуворішого її виду – кримінальної, сумнівів і заперечень не викликає.

Але в той же час дозволимо висловити певні зауваження як щодо самої конструкції диспозиції даної статті, так і щодо термінології, якою користується законодавець.

По-перше, юридичний склад злочину, передбачений у диспозиції ст. 276-1 КК України сформульований як делікт створення небезпеки. Отже, склад злочину формальний і кримінальна відповідальність має наставати незалежно від наслідків. Це викликає цілу низку теоретико-практичних проблем. З якого моменту це діяння вважається закінченим? Що слід вважати місцем вчинення злочину і хто ще, окрім вказаних

в диспозиції осіб, має нести відповідальність за вчинення цього суспільно небезпечного діяння? Адже перед польотом і перед тим як приступити до виконання вказаних обов'язків члени екіпажу або диспетчери мають проходити відповідну перевірку і, якщо стан їх здоров'я дозволяє, вони мають допускатися до виконання своїх обов'язків (хоча, сьогодні такі перевірки проводяться у аеропортах всього світу вибірково. І, скоріше, сигналом про неналежний стан особи буде повідомлення про цей факт від когось із членів екіпажу. Така практика є нормальною, особливо у зарубіжних авіакомпаніях). Тому місцем вчинення злочину слід вважати літак, або місце, де диспетчер руху безпосередньо здійснює свою професійну діяльність. В цьому разі нікому перевірити стан вказаних у диспозиції ст. 276-1 КК України осіб. Але якщо особи, які мають перевіряти стан вказаних осіб перед польотом або перед виконанням службових обов'язків, встановивши факт вживання алкоголю, наркотичних чи психотропних речовин або стан, викликаний вживанням вказаних засобів напередодні, все ж допускають членів екіпажу та диспетчерів до виконання службових обов'язків, то необхідно розглядати питання і про їхню відповідальність. Це може бути проблема співучасті, проблема кваліфікації за сукупністю злочинів або якийсь інший варіант відповідальності. У ст. 58 Повітряного кодексу України вказано, що членові екіпажу забороняється виконувати свої обов'язки на повітряному судні, якщо він перебуває під дією будь-якого препарату, що впливає на працездатність і може загрожувати безпеці польоту повітряного судна, погано почувається, що, також, може загрожувати безпеці польоту.

Членові екіпажу забороняється вживати алкоголь менш як за вісім годин до зазначеного часу виконання своїх службових обов'язків у польоті або оголошення режиму готовності, заступати на льотне чергування з рівнем алкоголю в крові, що перевищує 0,2 проміле, та вживати алкоголь під час польоту чи перебуваючи в режимі очікування (ч. 3 та ч. 4 ст. 58 Повітряного кодексу України).

У ст. 54 Повітряного кодексу України вказано, що серед інших численних функцій уповноважений орган з питань цивільної авіації проводить медичне обстеження авіаційного персоналу. Але у Повітряному кодексі України містяться

надзвичайно узагальнені формулювання і це викликає наступну проблему щодо застосування ст. 276-1 КК України.

По-друге, конструкція даної статті (її диспозиції) є, на нашу думку, недостатньо вдалою. Назва статті практично дослівно повторюється у її диспозиції. Високий ступінь бланкетності вимагає від правозастосовувача глибоких знань не лише норм Повітряного кодексу України, а і цілої низки відомих нормативних актів, які уточнюють положення Кодексу. Наприклад, із диспозиції ст. 276-1 КК України не зрозуміло, кого слід вважати членом екіпажу. Екіпаж може складатися навіть із однієї особи-командира повітряного судна (ч. 3 ст. 59 Повітряного кодексу України). В Повітряному кодексі України у розділі VIII «Екіпаж повітряного судна» дається узагальнена характеристика членів екіпажу, вони виконують різні за змістом і технічною підготовкою функції. І якщо стан одних членів екіпажу прямо впливає на безпеку польоту, то інших – опосередковано. Окрім того, як суб'єкт злочину в ст. 276-1 КК України названо і диспетчера служби руху. Ця особа відноситься до авіаційного персоналу (розділ VII Повітряного кодексу України).

Теж виникає питання щодо інших осіб авіаційного персоналу. Наприклад, бортпроводники не вважаються членами екіпажу, а є авіаційним персоналом (п. 5 ч. 4 ст. 49 Повітряного кодексу України). Якщо дослівно тлумачити текст диспозиції ст. 276-1 КК України, то їх не слід вважати суб'єктами даного злочину. Не зрозуміло, чому серед суб'єктів аналізованого юридичного складу злочину відсутні такі особи як, наприклад, диспетчер із забезпечення польотів або персонал з технічного обслуговування повітряних суден? Їх нормальний стан під час підготовки і здійснення польоту не менш важливий, ніж стан осіб, які безпосередньо виконують політ.

Як висновок слід вказати, що норма, яка передбачена в диспозиції ст. 276-1 КК України, потребує додаткової і особливої уваги і вивчення з метою розробки методик її застосування і вдосконалення даного нормативного матеріалу.

Акімов М. О., начальник відділу міжнародних зв'язків Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

**НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ
АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ
(СТ. 146 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ):
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ**

Серед передбачених Конституцією України невід'ємних прав особи чільне місце посідають права на свободу і особисту недоторканість (ст. 29) та на свободу пересування (ст. 33). На реалізацію цього чинний Кримінальний кодекс України (КК) вперше передбачає захист цих прав і свобод нормами окремого розділу Особливої частини; крім цього (також вперше) встановлено кримінальну відповідальність за таке суспільно небезпечне діяння як викрадення людини.

На перший погляд, криміналізація незаконного позбавлення волі, викрадення людини та захоплення заручників повністю відповідає філософській концепції загального, особливого і окремого, а також характерній логіці існування загальних і спеціальних кримінально-правових норм. Проте 15-річний досвід правозастосування засвідчив недостатню ефективність останніх, на що вже неодноразово звертали увагу дослідники. Таке становище обумовлюється, зокрема, певними недоліками ст. 146 КК, що встановлює кримінальну відповідальність фактично за два злочини – незаконне позбавлення волі та викрадення людини. Відтак пошук шляхів удосконалення згаданої статті уявляється нам вельми актуальним.

Чинна редакція ч. 1 ст. 146 КК містить просту диспозицію. Відтак спосіб вчинення як незаконного позбавлення волі, так і викрадення людини у законі не вказаний, а отже, може бути визначений лише за допомогою науки кримінального права. Єдиної точки зору із даного питання серед науковців немає, проте ми схильні вважати, що:

– незаконне позбавлення волі – це протиправне тримання особи всупереч її волі у місці, де вона перебувала чи куди прибула добровільно, із позбавленням свободи пересування будь-яким способом;

– викрадення людини – це протиправне таємне або відкрите, із застосуванням насильства, обману чи зловживання довірою, вилучення людини з місця її перебування всупереч її волі з наступним переміщенням з одного місця в інше, поєднане з обмеженням фізичної свободи.

З викладеного видно, що викрадення людини може бути вчинене лише шляхом дії (на відміну від незаконного позбавлення волі, яке можливе і при бездіяльності винної особи щодо звільнення потерпілого з місця, куди він прибув або де опинився самостійно). Крім цього, викрадення людини – набагато складніше діяння, оскільки воно являє собою послідовність трьох дій:

- протиправне обмеження фізичної свободи потерпілого у будь-який спосіб;

- вилучення особи з місця перебування всупереч його волі;

- переміщення потерпілого в інше місце на розсуд винної особи з наступним обмеженням там свободи.

Варто наголосити, що зазначене не може бути безспірною підставою для відмежування діянь, про які йдеться, саме через відсутність законодавчого визначення понять незаконного позбавлення волі та викрадення людини. Більше того, обидва ці злочини, маючи формальний за конструкцією склад, повинні вважатись закінченими з моменту фактичного позбавлення потерпілого свободи. Навіть ті дії, що фактично складатимуть викрадення людини, перебуватимуть за межами складу злочину.

Для усунення суперечностей у правозастосуванні потрібне законодавче рішення, що нормативно закріпило б підстави для відмежування даних посягань. На нашу думку, це можливо здійснити, змінивши ст. 146 КК шляхом поділу її на дві статті – окремо про відповідальність за незаконне позбавлення волі та за викрадення людини (з диференціацією за способом вчинення злочину).

На користь цього свідчить і ще один фактор. Незаконне позбавлення волі та викрадення людини – злочини не тільки з формальним складом, а й триваючі. Відтак у них слід виокремлювати не лише момент юридичного, а й момент фактичного закінчення злочину. При незаконному позбавленні волі між моментами юридичного і фактичного закінчення

злочину винна особа здебільшого не вчиняє жодних інших суспільно небезпечних дій у рамках даного складу.

При викраденні людини ситуація інакша. Потерпілий, якого вже позбавили свободи (пересування, вибору місця перебування), ще формально не може вважатись викраденим, бо його ще не вилучили з місця перебування і не перемістили в інше місце (на розсуд винної особи). На даному етапі цілком можливе вчинення винною особою й інших суспільно небезпечних діянь, які можуть охоплюватись викраденням людини, а можуть і вимагати кваліфікації за сукупністю.

Питання обтяжуючих та особливо обтяжуючих обставин даного посягання також виглядають небезспірними. Зокрема, з метою посилення кримінально-правового захисту малолітніх передбачається, що незаконне позбавлення волі або викрадення такого потерпілого утворюватиме кваліфікований склад злочину (ч. 2 ст. 146 КК). Проте відповідне рішення законодавця, на наш погляд, є дещо неповним – адже потерпілим може бути і неповнолітній. До того ж згідно диспозиції ч. 2 ст. 147 КК однією з обтяжуючих обставин захоплення заручників визнається вчинення його щодо неповнолітнього. Для забезпечення рівноцінної кримінально-правової охорони осіб у віці до 18 років варто було б передбачити у ст.ст. 146 та 147 КК однакові обтяжуючу («вчинення злочину щодо неповнолітнього») та особливо обтяжуючу («вчинення злочину щодо малолітнього») обставини.

На окрему увагу заслуговує питання кримінально-правової оцінки насильства при вчиненні незаконного позбавлення волі або викрадення людини. У ч. 2 ст. 146 КК передбачена відповідальність за вчинення даного злочину «способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого», «що супроводжувалось заподіянням йому фізичних страждань» та «протягом тривалого часу». Оскільки їх дефініції відсутні, залишається незрозумілим, що саме мав на увазі законодавець, запроваджуючи оціночні ознаки і залишаючи на розсуд суду визначення певного ступеня фізичного насильства як страждання та конкретного проміжку часу як тривалого. Те ж саме можна сказати і про обтяжуючу ознаку злочину «із застосуванням зброї»: чи є даний спосіб вчинення незаконного позбавлення волі або викрадення людини небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, і якщо так, то чи можливе одночасне інкримінування

винній особі цих двох кваліфікуючих ознак? На наш погляд, у даному випадку кваліфікований склад злочину містить одночасно і обтяжуючі, і особливо обтяжуючі ознаки. Відтак їх слід систематизувати та редакційно змінити: до ознак кваліфікованого складу віднести «поєднане із насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я в момент заподіяння», а до ознак особливо кваліфікованого – «поєднане із насильством, що є небезпечним для життя чи здоров'я в момент заподіяння» та «вчинюване протягом тривалого часу». Ознаку «із застосуванням зброї» варто виключити, оскільки подібні дії є посяганням на інший об'єкт кримінально-правової охорони і підлягатимуть кваліфікації за сукупністю.

Отже, проблеми кримінальної відповідальності за незаконне позбавлення волі та за викрадення людини потребують подальшої ґрунтовної розробки. Про актуальність питання у світлі ситуації в державі, що склалася протягом останніх трьох років, годі і казати, тому відповідні законодавчі рішення та судові роз'яснення правозастосовної практики є невідкладними.

Бондаренко О. С., юрисконсульт
Глухівського національного
педагогічного університету імені
Олександра Довженка, кандидат
юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ

У 2014 р. Законом України «Про запобігання корупції» була запроваджена кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації (ст. 366 Кримінального кодексу України) (КК України). Норма почала діяти 26 квітня 2015 р. Цей законодавчий крок зумовлений: 1) несприятливою динамікою таких діянь; 2) історичним розвитком нової групи суспільних відносин на підставі соціальних, політичних, економічних змін; 3) необхідністю кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та свобод; 4) наявністю міжнародно-правових зобов'язань України щодо протидії корупційним правопорушенням [1, с. 148].

У наукових джерелах існують різні позиції з приводу необхідності криміналізації цього діяння, оптимальності конструкції диспозиції та адекватності санкції. Більше того, враховуючи те, що з 1 вересня 2016 року почала діяти система електронного декларування важливим є й з'ясування юридичного змісту предмета декларування недостовірної інформації. Предметом цього злочину є декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (декларація). У законодавчих джерелах, зокрема, ні у Законі України «Про запобігання корупції», ні у КК України не міститься визначення цього поняття. На нашу думку, декларацією є електронний офіційний документ, що заповнюється особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особами, які претендують на заняття чи обрання на такі посади; особами, які звільняються з цих посад, на веб-офіційному сайті Національного агентства з питань запобігання корупції, у встановлені законодавством строки, на підставі яких здійснюється моніторинг способу життя декларанта та фінансова перевірка його доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру.

Така декларація подається з метою створення умов прозорості діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також виявлення та недопущення конфлікту інтересів у їх діяльності [2, с. 54].

Основна відмінність між паперовою та електронною формами декларацій – це форма фіксації даних, адже у електронній вона має вигляд електронних даних. Окрім того, електронна форма декларації має ряд суттєвих позитивних рис, що відрізняє її від паперової. Ми вважаємо, що ці риси можна об'єднати у три групи. Перша з них – це позитивні риси для суб'єктів декларування: спрощення введення даних суб'єктом декларування; забезпечення захищеного протоколу автентифікації для входу в систему електронного декларування; запобігання помилкам з боку суб'єкта декларування під час введення даних [3].

Друга група об'єднує позитивні риси для контролюючих суб'єктів, зокрема, можливість використання перехресної перевірки інформації з використанням баз інших державних органів; надання доступу до системи електронного

декларування іншим державним базам даних; оптимізація процедур обробки декларацій майнового стану персоналом Національного агентства з питань запобігання корупції і створення ефективного процесу перевірки декларацій [3].

До третьої групи належать позитивні риси для третіх осіб (громадських активістів, журналістів, громадян тощо), що бажають ознайомитися з деклараціями осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: надання відкритого онлайн-доступу та засобів пошуку по відкритих даних, що містяться в деклараціях, і можливості їх завантаження; створення відкритого інтерфейсу програмування для розробників для забезпечення захищеного доступу до відкритих даних із декларації майнового стану та їх завантаження у різних форматах [3].

Однак, зважаючи на те, що електронне декларування нині перебуває на стадії формування, воно все ж не позбавлене й певних недоліків. По-перше, основною проблемою електронного декларування є забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом, що міститься в деклараціях від розголошення, а також усіх інших даних від зовнішнього неправомірного втручання. Залишається відкритим питання з приводу можливості Національного агентства з питань запобігання корупції гарантувати належний захист інформації в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

По-друге, перезавантаженість системи, оскільки більшість суб'єктів декларування, враховуючи строки подання декларацій, заповнюють її практично одночасно.

По-третє, помилки у деклараціях, зумовлені збоями роботи системи електронного декларування, зокрема, щодо країни громадянства суб'єкта декларування або членів його сім'ї.

По-четверте, недоліки технічного характеру, такі як неможливість роздрукування декларації; неможливість збереження частково заповненої декларації і прив'язаність системи електронного декларування до конкретного комп'ютера та відповідно необхідність заповнення декларації повністю одразу.

З огляду на викладене вище, запровадження системи електронного декларування, безперечно, є дієвим засобом антикорупційного фінансового контролю, оскільки цей

законодавчий крок суттєво розширює перелік суб'єктів перевірки декларацій. Водночас зважаючи на те, що даний процес нині перебуває на стадії становлення, він має ряд недоліків, які потребують нагального вирішення, оскільки можуть впливати на кримінально-правову кваліфікацію декларування недостовірної інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Польшкін К. К. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації / К. К. Польшкін // Вісник Луганського національного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2016. – № 1. – С. 142 – 155.

2. Савченко А. В. Особливості складу декларування недостовірної інформації / А. В. Савченко // Актуальні проблеми досудового розслідування: тези доп. IV Всеукр. наук-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 53–56.

3. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://public.nazk.gov.ua/>

Бурак М. В., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВИЗНАЧЕННЯ ІСТОТНОЇ ШКОДИ ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННОЮ ПОРУБКОЮ ЛІСУ

Серед злочинів, що вчиняються у сфері лісового господарства, найбільш відомим є незаконна порубка лісу, відповідальність за який передбачена ст. 246 Кримінального кодексу України. При кваліфікації незаконної порубки лісу особливу увагу слід звертати на особливості об'єктивної сторони цього злочину, зокрема на встановлення істотної шкоди.

Відповідно до п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» кримінальна відповідальність за незаконну порубку лісу настає у випадках, коли остання здійснювалася з порушенням нормативних актів, які регулюють порядок порубки дерев і чагарників, у лісах, захисних та інших лісових насадженнях (якщо при цьому заподіяно істотну шкоду), або в заповідниках чи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах [1].

Разом з тим, для настання відповідальності за порубку дерев у заповідниках чи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах не є обов'язковою наявність шкоди. Тобто немає значення, скільки дерев було незаконно зрубано та який розмір шкоди заподіяний, - це діяння вже містить ознаки злочину.

Тому у всіх випадках вчинення незаконної порубки лісів у заповідниках чи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду матеріали за такими фактами необхідно направляти до правоохоронних органів.

Відтак, питання про істотність певної шкоди, завданої незаконною порубкою, вирішується у кожному конкретному випадку окремо, з огляду на всі обставини справи.

Так, на думку О. Сторчоуса, при розмежуванні незаконної порубки лісу як адміністративного проступку від кримінального правопорушення, можна виділити три умовні підходи, що використовуються для визначення істотної шкоди, а саме: матеріальний підхід, соціальний підхід та екологічний підхід [2, с. 37].

Матеріальний підхід ґрунтується на тому, що незаконна порубка завдає істотну шкоду економічним інтересам держави, що виявляється у грошових збитках. До них слід віднести: вилучення у держави вартості пошкодженої або знищеної деревини; недоотримання доходів від використання деревини, яку лісокористувач мав реальну можливість одержати; витрати на лісовідновлення зрубаних лісових ділянок; витрати на прибирання місць рубок або порубкових решток тощо. У справах про лісопорушення розмір завданої шкоди обчислюється за відповідними таксами, затвердженими

постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» [3].

Соціальний підхід базується на тому, що часто великі нелегальні порубки негативно впливають на стан лісів як природної системи, порушуючи умови життєдіяльності людей, погіршують стан довкілля, таким чином завдають істотної шкоди. Соціальними наслідками незаконної порубки лісу є позбавлення можливості громадян використовувати ліс як місце для відпочинку, оздоровлення та задоволення інших рекреаційних потреб. Тобто суспільство через значні незаконні порубки втрачає можливість повною мірою використовувати соціально-економічні властивості лісів.

Екологічний підхід базується на принципі кримінального права, згідно з яким завдана екологічна шкода може оцінюватись не тільки у матеріально-грошовому еквіваленті, а й з позицій негативного впливу на довкілля. Такий вплив не може мати об'єктивної матеріальної оцінки. Загальновідомо, що завдана незаконною порубкою екологічна шкода більш небезпечна, ніж матеріальна, адже останню завжди можна відшкодувати.

У справах про злочини, відповідальність за які передбачена ст. 246 КК, шкода визнається істотною, коли: були знищені певні види дерев у тій чи іншій місцевості; погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу; виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості; знизилась якість атмосферного повітря; змінилися ландшафт місцевості, русло річки; сталась ерозія ґрунту; тощо. Якщо внаслідок незаконної порубки дерев, чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав несе відповідальність за статтями 64–67 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1].

Таким чином, формулювання «знищені певні види дерев» дозволяє дійти висновку, що при великій незаконній порубці в окремому лісовому масиві знищується певна порода дерев. Наприклад, в ялицево-буковому насадженні повністю вирубуються дерева бука.

У зв'язку з цим, поділяємо погляд О. Сторчоуса, що слід визнати неправомірною практику, коли до кримінальної відповідальності правоохоронні органи притягують громадян за порубку одного дерева будь-якої породи. Виняток – коли знищено чи зрубано одне дерево на території об'єктів та території природно-заповідного фонду [2, с. 40].

Роз'яснення постанови ПВСУ про те, що істотною може визнаватись шкода, через яку погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу, виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості, прямо вказує на оціночний характер таких наслідків. Вказані критерії доцільно використовувати, якщо матеріальний розмір шкоди для притягнення до кримінальної відповідальності є недостатнім. Тому, адміністрації лісгоспу, слід обов'язково вказувати ці обставини у заяві (повідомленні) про вчинене кримінальне правопорушення, що скеровується на адресу правоохоронних органів.

У разі виникнення суперечки про те, чи можна вважати наведені екологічні наслідки достатніми для відкриття кримінального провадження за ст. 246 КК України, рекомендується додавати відповідні довідки від територіальних управлінь лісового господарства або обласних управлінь екології.

Стосовно інших критеріїв істотної шкоди, як зниження якості атмосферного повітря; зміни ландшафту місцевості, русла річки; ерозії ґрунту; тощо, можна сказати, що через незначну розповсюдженість вони ще не набули широкого застосування у правоохоронній практиці. Тим більше, що для документального доказування таких фактів слідчим шляхом (встановлення причинного зв'язку між порубкою та вказаними наслідками) необхідно призначення унікальних екологічних експертиз.

Резюмуючи викладене вище вважаємо, що ефективність застосування юридичної відповідальності за порушення екологічного, в тому числі – лісового законодавства залежить від багатьох факторів. Крім рівня правосвідомості, стану екологічного виховання та культури населення, вивченості причин та умов лісопорушень, істотної шкоди, пріоритетне місце займає якість правових норм, що встановлюють юридичну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 груд. 2004 р. № 17. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>

2. Сторчоус О. Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу: Навч. посіб. –К.: ВАІТЕ, 2012. – 116 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://fleg1.fleg.org.ua/fileadmin/user_upload/ufs/04.%20Program%20Information/4.02%20Program%20Components/4.02.05%20Public%20Awareness/Criminal_Liability1.pdf

3. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: постанова Кабінету Міністрів України від 23 лип. 2008 р. № 665. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF>

Вознюк А. А., завідувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МОТИВИ СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА УЧАСТІ В НИХ

Мотив – це внутрішнє усвідомлене спонукання особи до вчинення злочину. Незважаючи на те, що мотив не є обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 258-3 КК України, правильно його встановлення необхідне, насамперед, для забезпечення індивідуалізації покарання.

У судовій практиці мотив цього злочину визначають по-різному: вчинення злочину з власних, псевдопатріотичних похибок світогляду, внаслідок реальної потужної дії антиукраїнської пропаганди засобів масової інформації [1], з мотивів не сприйняття діючої влади в Україні [2], з особистих політичних міркувань [3], у зв'язку з ідейними переконаннями [4], із особистих мотивів, в обмін на допомогу в отриманні продуктів харчування та працевлаштуванні його родичам [5], з

мотивів непогодження з «Євроінтеграційною» політикою представників української державної влади [6].

Зустрічаються й випадки вчинення злочину, передбаченого ст. 258-3 КК України з мотивів помсти. Так, *ОСОБА_2* визнано винуватим у вчиненні злочинів передбачених ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 258, ч. 1 ст. 14 ч. 2 ст. 258, ч. 1 ст. 263 КК України. Злочини вчинено з метою помсти Службі безпеки України, в м. Одесі, за попередні затримання антиукраїнських активістів, а також за трагічні події 2 травня 2014 р., що сталися в м. Одесі, які за переконанням *ОСОБА_2* були організовані українськими активістами та правоохоронними органами України [7].

Таким чином, мотиви злочину, передбаченого ст. 258-3 КК України, можуть бути різними – здебільшого політичними, хоча в певних випадках й іншим, наприклад, корисливими або ж злочин може бути вчинено з мотиву помсти. Не випадково І. Паславський зазначає, що принаймні більшість відомих нині визначень тероризму ототожнюють його з політичними злочинами і приписують йому суто політичні мотиви [8, с. 236]. На думку Г. В. Маляр політичний мотив є бажанням особи у протиправний спосіб прийти до влади, утримати, використати або вплинути на державну владу на національному та/або міжнародному рівні [9, с. 6].

Мотиви для усіх учасників злочинного об'єднання здебільшого є спільними, однак можуть бути випадки, коли учасники одного й того ж злочинного об'єднання будуть керуватися різними мотивами.

Мотив відіграє важливу роль у визначенні ступеня суспільної небезпеки злочину, а тому суди враховують його під час призначення покарання. Наприклад, у вироку Колегії суддів Полтавського районного суду Полтавської області від 23 грудня 2015 р. суд врахував, що *ОСОБА_1* вчинив злочин не з корисних спонукань, а виключно з власних, псевдопатріотичних похибок світогляду, внаслідок реальної потужної дії антиукраїнської пропаганди засобів масової інформації Росії, а також інші обставини і з застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України призначив обвинуваченому покарання у виді позбавлення волі нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції ч. 1 ст. 258-3 КК України [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирок Колегії суддів Полтавського районного суду Полтавської області від 23 грудня 2015 р. Справа № 545/3028/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54700559>
2. Вирок місцевого Приморського районного суду м. Одеси від 17 червня 2016 р. Справа № 1522/7429/16. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59093361>
3. Вирок Краматорського міського суду Донецької області від 8 лютого 2016 р. Справа № 239/621/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55855660>
4. Вирок Колегії суддів Лисичанського міського суду Луганської області від 7 червня 2016 р. У.н. 415/6988/15-к Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58233588>
5. Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області у від 10 серпня 2016 р. Справа № 265/7387/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59646144>
6. Вирок Колегії суддів Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 16 травня 2016 р. Справа № 243/3706/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57690827>
7. Вирок Місцевого Приморського районного суд м. Одеси від 29 березня 2016 р Справа № 522/3609/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57532857>
8. Паславський І. Політично мотивована злочинність: масовоінформаційний аспект / І. Паславський // Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика. – 2011. – Вип. 35. – С. 230–244.
9. Маляр Г. В. Політична злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження : автореф. ...дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Г. В. Маляр. – К., 2010. – 19 с.

Жук І. В., доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ НЕЗАКОННОСТІ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

У статті 332 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» встановлена відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України, організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод. Власне саме перетинання державного кордону Законом України № 1723-IV від 18.05.2004р. було декриміналізовано та «переведено» у статус адміністративного правопорушення (ст. 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Відповідно до цієї норми адміністративну відповідальність тягне перетинання або спроба перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади.

Виходячи з цього незаконним переправлення через державний кордон України можна визнати у випадках, коли особи переправляються через державний кордон України: 1) будь-яким способом поза відповідними пунктами пропуску; 2) у пунктах пропуску, але без відповідних документів; 3) у пунктах пропуску, але за документами, що містять недостовірні відомості про особу; 4) у пунктах пропуску, але без дозволу відповідних органів влади.

Відповідно до п. 2 Положення про пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2010 р. № 751, пункти пропуску – це спеціально виділена територія на залізничних та автомобільних станціях, у морських і річкових

портах, в аеропортах (на аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, а також спеціально виділена акваторія у морських і річкових портах, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Перетинання громадянами України державного кордону України здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон України після пред'явлення одного з документів, що дають право на виїзд з України, в'їзд в Україну та посвідчують особу громадянина під час перебування за її межами. Такими документами є паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний паспорт, службовий паспорт, проїзний документ дитини, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідчення особи на повернення в Україну та інші документи.

У випадках, визначених законодавством для перетинання державного кордону громадяни України крім паспортних документів повинні мати також підтверджуючі документи. Для іноземців та осіб без громадянства визначено наступні документи на право їх в'їзду в Україну, виїзду з України і транзитного проїзду через територію України, це: паспортний документ, віза, посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, проїзний документ для виїзду за кордон, документи, які дають право на перетинання державного кордону в межах місцевого прикордонного руху, акредитаційні картки та інші документи. У разі відсутності зазначених документів перетинання через державний кордон України буде незаконним. Перетинання буде вважатися незаконним і у разі відсутності відповідного дозволу.

Перетинання державного кордону в пунктах пропуску через державний кордон, але за документами, що містять недостовірні відомості про особу, означає наявність підроблених документів на право перетинання кордону. При цьому не можна вважати дійсним документ, отриманий хоча й у встановленому законом порядку, але на підставі введення

службових осіб, які оформлюють такий документ, в оману щодо реальної особистості громадянина.

Відповідно до ч. 3 ст. 204-1 КУпАП чинність цієї статті не поширюється на випадки повернення в Україну без встановлених документів громадян України, які стали жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, а також на випадки прибуття в Україну іноземців чи осіб без громадянства з метою отримання притулку або набуття статусу біженця, якщо вони в установленій законом термін звернулися до відповідних органів державної влади щодо надання їм притулку чи статусу біженця. Під жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, слід розуміти осіб, які постраждали від злочинів, передбачених КК України або кримінальними законами інших країн, пов'язаних із здійсненням будь-якої незаконної угоди, предметом якої є передача людини у фактичну власність інших осіб, і вчинених як на території України, так і на території інших країн, як громадянами України, так і іноземцями чи особами без громадянства. Під біженцем, відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» 08.07.2011 р. № 3671-VI, розуміється іноземець, який внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства тощо знаходиться поза межами країни своєї громадянської належності і не може чи не бажає користуватися захистом цієї країни, або не маючи громадянства (підданства), не може або не бажає повернутися до країни свого попереднього постійного проживання внаслідок таких побоювань, та щодо якого прийнято рішення про надання статусу біженця.

Отже, незаконним переправленням осіб через державний кордон України є переправлення або спроба переправлення особи будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України, або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади.

Кісілюк Е. М., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї

Застосування насильства в сім'ї або погроза його застосування тягне за собою, за відсутності складу правопорушення, здійснення тільки заходів щодо попередження насильства в сім'ї. У випадках, коли має місце склад правопорушення, одночасно із заходами попередження насильства в сім'ї застосовуються заходи юридичної відповідальності (адміністративної, цивільної, кримінальної) за вчинення насильства в сім'ї.

Згідно Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» насильство в сім'ї - це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Закон розрізняє чотири види насильства в сім'ї: фізичне, психологічне, економічне, сексуальне. Під сексуальним насильством в сім'ї розуміють примушування до небажаних статевих стосунків у родині, а також сексуальні дії щодо неповнолітнього члена сім'ї.

Сексуальне насильство в сім'ї може виявлятися у вчиненні злочинів проти статевої недоторканості особи, а також злочинів проти громадської моральності. Так, злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є зґвалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, що тягне за собою відповідальність за ст. 152 КК, а насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом за наявності тих самих ознак – за ст. 153 КК. Ст. 154 КК встановлює відповідальність за примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік

матеріально залежні. Факт перебування винного в шлюбі з потерпілим або наявність тривалих статевих стосунків не виключає відповідальності за ці злочини.

Окремими нормами встановлено відповідальність за вчинення статевих злочинів проти неповнолітніх. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, тягнуть за собою відповідальність за ст. 155 КК, а розбещення неповнолітніх, тобто вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, – за ст. 156 КК. Як кваліфікуюча ознака, що обтяжує відповідальність за ці злочини, передбачено вчинення таких дій батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.

Сексуальне насильство в сім'ї як злочин проти громадської моральності може полягати у примушуванні чи втягненні в заняття проституцією шляхом застосування насильства або погрози його застосування, знищення або пошкодження майна, шантажу або обману, що тягне за собою кримінальну відповідальність за ч. 2 ст. 303 КК, а вчинення таких дій щодо неповнолітнього – за ч. 3 цієї статті. Примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру передбачає відповідальність за ч. 3 ст. 301 КК.

Таким чином, кримінальна відповідальність за вчинення насильства в сім'ї встановлена у випадку вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого сексуального насильства, яке може виявлятися у вчиненні злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також злочинів проти громадської моральності.

Кримінально-правова кваліфікація сексуального насильства відносно неповнолітніх передусім обумовлена специфікою відповідних елементів та ознак їх складів, кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак, а також видів і меж покарань за вчинення таких злочинів.

Кришевич О. В., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ШАХРАЙСТВО ЯК ІНСТИТУТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У ст.ст. 13 та 41 Конституції України проголошено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання. Аналогічне положення проголошується і в ст.1 Протоколу №1 до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. Однією з поширених форм посягань на власність є розкрадання шляхом шахрайство. Сучасне поняття шахрайства не завжди існувало у вітчизняному законодавстві, хоча обман як спосіб заволодіння чужим майном, а також інші майнові обмани й обмани немайнового характеру були відомі ще законодавцям давніх часів. На території сучасної України ще з часів зародження державності існували нормативно-правові акти, які містили кримінально-правові норми стосовно діянь, вчинених шляхом обману чи зловживання довірою. Термін «шахрайство» неодноразово використовується у різних статтях Особливої частини КК України і вивчаючи загальні, типові ознаки шахрайства й вироблення на цій базі загального кримінально-правового поняття шахрайства, які створюють окремий кримінально-правовий інститут шахрайства у чинному КК України. Характерними рисами інституту шахрайства є його багатофункціональність, особливий спосіб обман та зловживання довірою вчинення злочинної діяльності, найбільша кількість злочинів, які становлять цей інститут, найбільша кількість потерпілих. Особливістю цього кримінально-правового інституту є те, що він не закріплений у вигляді відповідної глави Кримінального кодексу України. У зв'язку з цим, виходячи з положень КК України, можна виділити два рівні шахрайства – у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні є базове поняття шахрайства, що надається законодавцем у диспозиції ст. 190 КК, яка є загальною

нормою про відповідальність за шахрайство, де в описовій диспозиції дається законодавче визначення шахрайству як заволодінню чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою і вчинені з корисливих мотивів. Дослідження кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за шахрайство в КК України, показує, що за своєю конструкцією вони не однакові й відрізняються залежно від того, наскільки в конструкціях цих злочинів виражено саме ознаки шахрайства і вони є спеціальними нормами в яких встановлюється відповідальність, а саме у статтях 222, 262, 289, 308, 312, 313, 357, 410 КК. Шахрайство у широкому розумінні є більшою категорією, ніж шахрайство у вузькому розумінні за рахунок того, що воно охоплює посягання не лише на загальні майнові субстанції, але і на інші спеціальні предмети і вони можуть вчинятися не тільки з корисливою метою. Тобто, предметом шахрайства у широкому розумінні є не тільки власне майно та право на майно, але і майно та інші предмети, які мають особливий режим обігу в Україні. Шахрайство як злочин, що вчинюється в реальній дійсності, є багатооб'єктним, оскільки залежно від предмету злочину посягає на різноманітні об'єкти кримінально-правової охорони, у зв'язку з чим законодавцем у кримінальному законі встановлюються як загальна норма, так і спеціальні норми про кримінальну відповідальність за шахрайство. Разом з тим, усі різновиди шахрайства охоплюються поняттям «шахрайство у широкому розумінні», але поряд з індивідуальними особливостями їм властиві загальні об'єктивні ознаки.

Таким чином, під **інститутом шахрайства**, розуміють систему відносно самостійних кримінально-правових норм, що містяться у різних розділах Особливої частини КК, що регулює окрему якісно однорідну групу взаємозалежних суспільних відносин, які встановлюють кримінальну відповідальність за протиправне діяння, окремі видові особливості, а саме ознаки пов'язані з заволодінню чужим майном або придбанням права на майно шляхом обману чи зловживання довірою чи використання обману у вигляді надання неправдивої інформації, а також прагнення винної особи одержати матеріальну вигоду для себе або інших осіб, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна (права на майно).

Лов'як О. О., професор кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Бушинський С. В., слухач 5-го курсу Хмельницького відділення навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГРУБЕ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

Питання трудових відносин завжди було актуальним, а в умовах сучасності – тим більше. Кримінальним кодексом України передбачено кримінальну відповідальність за порушення вимог законодавства про працю. У даному контексті особливу увагу привертає розуміння терміну «грубе порушення законодавства про працю» та його складові елементи. На нашу думку, буде корисним звернутись за «порадою» до практики Верховного Суду України, оскільки викладені у постановках Верховного Суду України положення в частині застосування норм права є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду України, враховуються іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права (ст. 13 Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд») [1].

Так, у Постанові Верховного Суду України від 01.10.2015 у справі №5-106кс15 зазначається, що поняття «інше грубе порушення законодавства про працю», яке використане законодавцем у частині 1 статті 172 КК, має оціночний характер, а тому для з'ясування характеру порушення слід звертатися до відповідних норм Кодексу законів про працю України. У кожному конкретному випадку воно повинно встановлюватися, виходячи з об'єктивних та суб'єктивних ознак вчиненого діяння. Визнання порушення законодавства про

працю грубим залежить від оцінки таких критеріїв, кожний з яких має самостійне значення:

1. характеру порушуваних трудових прав людини;
2. категорії працівника, права якого порушуються;
3. об'єктивних ознак здійснюваного порушення (тривалість, систематичність, тяжкість можливих наслідків, кількість потерпілих тощо);
4. суб'єктивних ознак здійснюваного порушення (злісність мотивів, особисті неприязні стосунки тощо) [2].

Поняття «грубе порушення законодавства про працю» охоплює випадки порушень, які поставили працівника в скрутне становище або погіршили його умови праці, що призвело до порушення конституційних прав або законних інтересів працівника. Зокрема, грубим порушенням законодавства про працю є умисна неவிдача працівникові при звільненні трудової книжки (наприклад, до підписання ним акту передачі товарно-матеріальних цінностей, які йому було передано на зберігання або для використання у виробництві), що стало перешкодою для його подальшого працевлаштування. Підписати всі документи, пов'язані з виконанням трудових обов'язків, роботодавець має щонайпізніше в останній робочий день працівника. До грубих порушень законодавства про працю належать запровадження роботодавцем продовженого робочого дня або встановлення понаднормових робіт, залучення до робіт зі шкідливими чи важкими умовами праці; необґрунтована відмова в укладенні трудового договору чи така відмова, яка містить ознаки дискримінаційного характеру (ст. 21 КЗпП України) й інші аналогічні порушення законодавства про працю [3].

Необхідно враховувати, що кримінальна відповідальність за грубе порушення законодавства про працю настає за умисне посягання на загальні умови праці, при цьому таке посягання не створює небезпеки для життя чи здоров'я працівника. Саме ці дві ознаки відрізняють злочин, відповідальність за який передбачена статтею 172 КК України, від злочинів, відповідальність за які регламентується статтями 271–275 КК України [4], тобто за порушення правил безпеки в різних сферах виробництва.

У свою чергу, звільнення працівника з роботи з особистих мотивів також містить багато особливостей (ч.1 статті 172 КК). Звичайно, факт звільнення з особистих мотивів державний інспектор праці не може достовірно встановити. Він може лише підозрювати, що звільненню того чи іншого працівника сприяли особисті мотиви посадової особи. Така підозра може ґрунтуватися не лише на конкретних документах, а й на поясненнях посадових осіб чи інших працівників роботодавця. Особистий мотив посадової особи, наділеної правом укладання та розривання трудових договорів, може бути виражений у формі корисливості, помсти, особистої неприязні чи як виявлення певних індивідуальних психологічних якостей, що спостерігалися при вчиненні дій, які призвели до порушення законодавства про працю.

Отже, вирішуючи питання про те, чи є порушення законодавства про працю грубим, суд у кожному окремому випадку має виходити з характеру порушених трудових прав людини, обставин, за яких вчинено це порушення, яку ним завдано (могло бути завдано) шкоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України прийнятий 12 лютого 2015 року \\\ Відомості Верховної Ради, 2015, № 18, № 19–20, ст.132

2. Гончаров М. С. Верховний Суд України про критерії грубого порушення законодавства про працю [Електронний ресурс], режим доступу: <http://kau.in.ua/press-center/news/verkhovniy-sud-ukra-ni-pro-kriter-grubogo-porushennya-zakonodavstva-pro-pratsyu/> – з екрану.

3. Кодекс законів про працю України \\\ Затверджений Законом № 322-VIII від 10.12.71 Відомості Верховної Ради, 1971, додаток до № 50, ст. 375

4. Кримінальний кодекс України \\\ Відомості Верховної Ради, 2001, № 25-26, ст.131

Микитчик О. В., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕДМЕТ УГОНУ АБО ЗАХОПЛЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО РУХОМОГО СКЛАДУ, ПОВІТРЯНОГО, МОРСЬКОГО ЧИ РІЧКОВОГО СУДНА

Предметом злочину, передбаченого статтею 278 КК України «Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна» є залізничний рухомий склад, повітряні, морські та річкові судна.

Слід розглянути характеристику предметів даного злочину, для чого треба звернутися до чинного законодавства.

Так, відповідно до п. 4 Правил технічної експлуатації міжгалузевого промислового залізничного транспорту України, затверджених наказом Мінтрансзв'язку від 1 жовтня 2009 р. № 1014 до залізничного рухомого складу належать локомотиви, вагони та спеціальний рухомий склад [1].

Локомотив – тягова самохідна машина, призначена для пересування будь-якого залізничного рухомого складу.

Вагон – несамохідна одиниця рухомого складу, якою перевозять вантажі та пасажирів. Вантажні вагони – це вагони, призначені для перевезення вантажів. До них належать криті вагони, піввагони, платформи, цистерни, спеціалізовані вагони для перевезення вантажів: вагони бункерного типу, термоси, рефрижераторні вагони, у тому числі автономні рефрижераторні вагони, зерновози, транспортери, контейнеровози, а також спеціальні вагони вантажного типу.

Поїзд – сформований і зчеплений состав вагонів з одним або декількома діючими локомотивами, що мають встановлені сигнали, локомотиви без вагонів та спеціальний самохідний рухомий склад, що відправляються на перегін;

Спеціальний рухомий склад – сукупність незнімних рухомих одиниць на залізничному ходу, призначених для будівельних, ремонтних і обслуговуючих робіт (снігоочисники, снігоприбиральні та щербеночисні машини, баластери, колієукладачі, вантажопідйомні крани, дрезини тощо) [1].

Поняття повітряного судна визначається у ст. 1 Повітряного Кодексу України.

Повітряне судно – це апарат, що підтримуються в атмосфері у результаті їх взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні [2].

До них належать літаки, вертольоти, планери тощо (п. 2.1.5 Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні, затверджених Наказом Мінтрансу від 7 грудня 1998 р. № 486) [3].

Поняття морського або річкового судна міститься у ст. 15 Кодексу торговельного мореплавства України, в якому визначено, що це самохідна чи несамохідна плавуча споруда, що використовується для перевезення вантажів, пасажирів, багажу й пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі, буксирування інших суден та плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи піднімання майна, що затонуло в морі; несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо); наукових, навчальних і культурних цілей; спорту; інших цілей [4].

У науці кримінального права не існує єдиної думки щодо віднесення маломірних суден до категорії водного транспорту, які можуть бути предметом угону або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна. Одні автори (Антипов В.І.), вважають, що вони не можуть бути предметом угону або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна, інші автори (О.І. Коробеев) – відносять їх до таких.

Нормативне визначення маломірного судна міститься у примітці до статті 116 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де визначається, що під маломірними суднами слід розуміти самохідні судна з головними двигунами потужністю менш як 75 к.с. (55 кВт) і несамохідні судна та парусні судна валовою місткістю менш як 80 реєстрових тонн (або одиниць), а також моторні судна незалежно від потужності двигунів, але валовою місткістю не більш як 10 реєстрових тонн (або одиниць) та несамохідні судна (гребні човни вантажопідйомністю 100 і більше кілограмів, байдарки – 150 і

більше кілограмів та надувні судна – 225 і більше кілограмів), що належать громадянам [5].

Ми вважаємо, що не можуть бути предметом угону або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна лише ті маломірні судна, які не мають двигуна та приводяться в рух за допомогою мускульної сили людини (наприклад, човни, байдарки, тощо).

Предметом даного злочину не можуть виступати транспортні засоби та інші механічні транспортні засоби, які перераховані в примітці до статті 286 КК України (всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби). Незаконне заволодіння зазначених транспортних засобів слід кваліфікувати за статтею 289 КК України.

Також не відноситься до предмету розглядуваного злочину і військова та спеціальна техніка, яке є предметом злочину, передбаченого ст. 410 КК України (за умови вчинення даного злочину військовослужбовцем). У всіх інших випадках дії винної особи слід кваліфікувати за ст. 278 КК України.

До військової та спеціальної техніки відносяться засоби пересування, зокрема, залізничний рухомий склад, гелікоптери, літаки, військові кораблі, машини-амфібії, плавучі бази, буксири, баржі, катери, підводи човни [6, с. 987].

Отже, точне встановлення ознак залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна має важливе значення для визначення предмета злочину, передбаченого ст. 278 КК України, правильної кваліфікації вчиненого діяння і призначення покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правила технічної експлуатації міжгалузевого промислового залізничного транспорту України : затв. Наказом Мінтрансв'язку від 1 жовтня 2009 р. № 1014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1166-09>.

2. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>.

3. Правила видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні : затв. Наказом Міністерства транспорту України від

7 грудня 1998 року № 486 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98>.

4. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page6>.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.] ; за ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

Мостепанюк Л. О., доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕС УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗАКОННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

В Україні трапляються непоодинокі випадки перешкоджання професійній діяльності журналістів, пошкодження їх майна, погроз чи насильства над ними. Переважна більшість правопорушень проти журналістів здійснюється представниками органів державної влади або за їх вказівкою чи при їх безпосередньому сприянні. Це свідчить про необхідність посилення кримінально-правової охорони журналістів.

Протягом останніх років шляхом внесення змін і доповнень до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлені додаткові гарантії безпеки законної професійної діяльності журналістів. Тому логічно, що удосконалення законодавчої бази та усунення недоліків законодавчого регулювання питань, пов'язаних із діючим правовим механізмом забезпечення захисту професійної діяльності журналістів, отримали закріплення в положеннях чинного КК.

Так, 14.05.2015 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності

журналістів», яким до КК було внесено кілька спеціальних складів злочинів (ст.ст. 345-¹, 347-¹, 348-¹, 349-¹ КК), потерпілим у яких виступають журналісти. Метою даного Закону стало приведення законодавчого регулювання гарантій безпеки законної професійної діяльності журналістів європейськими стандартами у правовому регулюванні діяльності засобів масової інформації.

Наступним Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» від 4.02.2016 р. були внесені зміни і доповнення до ст. 171 КК «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів». Положення вказаного Закону спрямовані на захист визначених Конституцією України демократичних принципів суспільного життя. Прийняття вказаного Закону обумовлено необхідністю подальшого удосконалення законодавчого механізму забезпечення належного захисту професійної діяльності журналістів, незважаючи на конституційне закріплення гарантій діяльності журналіста і засобів масової інформації та захист професійної діяльності журналіста у ст. 34 Конституції України.

На сьогодні в КК передбачається ціла низка спеціальних норм про відповідальність за вчинення злочинів проти журналістів, а саме: 1) погрозу або насильство щодо журналіста (ст. 345-¹ КК); 2) умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347-¹ КК); 3) посягання на життя журналіста (ст. 348-¹ КК); 4) захоплення журналіста як заручника (ст. 349-¹ КК).

У судовій практиці вже існують випадки притягнення винних до відповідальності за вчинення зазначених злочинів. Так, у справі № 757/2906/16-к Печерського районного суду м. Києва встановлено, що гр. З 13.01.2016 р. в підземному переході станції метро «Дружби народів» в м. Києві, під час виконання гр. О. професійної діяльності журналіста, штовхнув у спину останнього, після чого наніс йому по обличчю удар кулаком, чим спричинив фізичний біль та легкі тілесні ушкодження у вигляді синця в проекції кута нижньої щелепи зліва. Таким чином, гр. З. заподіяв журналісту легкі тілесні ушкодження у зв'язку із здійсненням ним законної професійної діяльності. Дії винного правильно були кваліфіковані за ч. 2 ст. 345¹ КК [1].

Крім того, в новій редакції викладена ст. 171 КК «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів», що зазначала наступних змін: 1) криміналізовано такі дії, як «незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими журналіст користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю» (ч. 1 ст. 171 КК); 2) замінено у ч. 2 ст. 171 КК слова про переслідування журналіста «за виконання професійних обов'язків» на слова «у зв'язку з його законною професійною діяльністю»; 3) доповнено об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого частиною другою зазначеної статті такою ознакою, як вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків.

Як свідчить судова практика, положення КК, які зазнали змін і доповнень, правильно застосовуються на практиці. Наприклад, у справі № 425/1466/16-к Рубіжанського міського суду Луганської області встановлено, що 21.04.2016 р. на площі Володимирській м. Рубіжного Луганської області проходив мітинг, під час проведення якого гр. О., будучи штатним редактором ТОВ «Незалежна телерадіокомпанія «Ірта», здійснював свої службові обов'язки. Під час проведення мітингу гр. Н. підійшов до журналіста, гр. О. і умисно, з метою припинення його професійної діяльності, використовуючи нецензурну лайку, почав вимагати у гр. О. припинити відеозйомку. Гр. О. попередив, що він є журналістом і здійснює відеозйомку на законних підставах. Незважаючи на це, гр. Н. заявив, що він обізнаний у його статусі і продовжив вимагати від нього припинити зйомку, віддати відеокамеру та стерти записаний матеріал, а також у подальшому більше не приїжджати у м. Рубіжне та не висвітлювати у ЗМІ обстановку, що склалася, тим самим перешкоджаючи законній діяльності журналіста. Дії гр. Н. правильно кваліфіковані за ч. 1 ст. 171 КК як перешкоджання законній діяльності журналіста [2].

Отже, дійсно в Україні існувала необхідність встановлення на законодавчому рівні додаткових гарантій безпеки законної професійної діяльності журналістів, зокрема і в частині

удосконалення захисту їх професійної діяльності, що достатнім чином реалізується в практичному застосуванні норм КК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Справа № 757/2906/16-к Печерського районного суду м. Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56289653>.

2. Справа № 425/1466/16-к Рубіжанського міського суду Луганської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58888641>.

Політова А. С., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук

ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 368² КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

Виклики сьогодення, які постали перед сучасним суспільством, зумовлюють вжиття ефективного комплексу заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні, яка набула значних масштабів і загрожує національній безпеці нашої держави. Одним із шляхів протидії корупційній злочинності стало встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

Кримінальний кодекс (далі – КК) України було доповнено статтею 368² «Незаконне збагачення» відповідно до Закону України від 07.04.2011 №3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Цю норму український законодавець включив у Розділ XVII Злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення продиктоване, по-перше, прагненням імплементації норм міжнародного права, зокрема, Конвенції ООН проти корупції. Зазначена Конвенція була ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року та набула чинності для України 1 січня 2010 року. Крім того, серед причин доповнення КК України

цією нормою – рекомендації ООН і Ради Європи з метою посилення протидії корупції в Україні.

У статті 20 Конвенції дається визнання злочином умисного незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати [1]. Крім того, відповідно до Конвенції сама стаття не передбачає безумовного обов'язку держав-учасниць криміналізувати незаконне збагачення. Натомість Конвенцією встановлено, що кожна Держава-учасниця розглядає можливість визнати злочином незаконне збагачення за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи.

Як свідчить аналіз вироків, до 2011 року злочинні способи незаконного збагачення у більшості випадків кваліфікувалися як одержання хабара (ст. 368 КК України) або привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України).

Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень показав, що з 2011 року до жовтня 2016 року було винесено 19 вироків у першій інстанції щодо незаконного збагачення. При більш детальному аналізі щодо засудження обвинувачених у незаконному збагаченні ми відзначили, що до цієї категорії справ у Єдиному державному реєстрі судових рішень віднесено: 14 вироків – ч. 2 або ч. 3 ст. 368 КК України; 4 вирокі – ст. 368³ КК України та лише 1 – ст. 368² КК України. У 2 вироках дії обвинувачених також кваліфіковано за сукупністю злочинів – за ст. 366 КК України і ст. 190 КК України. Слід також відзначити, що 65% вироків – це угода про визнання винуватості, а також у кожному вирокі застосовується ст. 75 КК України.

Разом з тим, якщо порівняти із статистичним даними, то, наприклад, лише у 2012 році правоохоронною системою викрито 12 відповідних злочинів, що становить 0,4% від загальної кількості злочинів з ознаками корупції (всього було скоєно 2748 корупційних злочинів). Звіт про стан протидії корупції (форма 1-кор) за 6 місяців 2013 року містить дані лише щодо двох кримінальних проваджень за ст. 368² КК України [2].

Проведений нами аналіз вироків у Єдиному реєстрі судових рішень та статистичні дані свідчать про недосконалість норми, що встановлює кримінальну відповідальність за

незаконне збагачення. Але вчені вже неодноразово звертали увагу на зазначену проблему, та й законодавець також вже вносив зміни до статті. Зокрема, у 2014 році з'являється низка законодавчих ініціатив щодо зміни діючої редакції ст. 368² КК України, які виносяться на розгляд Верховної Ради України.

Так, зокрема, Д. Михайленко проводячи аналіз розвитку норми про незаконне збагачення в умовах зміни державної антикорупційної політики, відзначає, що «згідно із проектами Законів України № 4573 від 26.03.2014 року (не включено у порядок денний 17.04.2014 року), № 4780 від 24.04.2014 року (відхилено 16.09.2014 року), пропонувалося привести КК України у відповідність до ст. 20 Конвенції шляхом викладення складу незаконного збагачення у такій редакції: «Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність (користування) майна, вартість якого значно перевищує її доходи, отримання яких підтверджено законними джерелами, або передача нею такого майна близьким родичам...», а за проектом Закону України № 5085 від 16.09.2014 року наведену формулу доопрацьовано і запропоновану у такому вигляді: «Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею такого майна близьким родичам...». У такій же редакції була викладена ст.368-2 КК України згідно із Законом України від 14.10.2014 року. У подальшому ч.1 ст.368-2 КК України було знову вкрито у новій редакції Законом України від 12.02.2015 року: «Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі». Така редакція ч.1 ст.368-2 КК України набирала чинності з 05.03.2015 року та діє на цей момент» [3, с. 100].

Виходячи із практики його застосування, на наш погляд, полягає у незрозумілому застосуванні законодавцем тлумачення активів. У примітці до ст. 368² КК України у пункті 2 вказано, що під активами у значному розмірі у цій статті розуміються грошові кошти або інше майно, а також доходи від них, якщо їх

розмір (вартість) перевищує одну тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Виділяють три види активів [4]:

- активи матеріальні – власність юридичних чи фізичних осіб, що має речовинну форму і грошову вартість. До них відноситься: земля, що знаходиться у власності; будинки і спорудження виробничого і невиробничого призначення; адміністративні будинки; житлові, навчальні, дитячі, лікувальні, оздоровчі, спортивні й інші будинки, приміщення, що знаходяться на балансі підприємства; встановлене і невідновлене виробниче устаткування; рухоме майно невиробничого призначення; запаси сировини, палива, напівфабрикатів (на складах, у цехах і в дорозі), готової продукції; майно, основні засоби, земельні ділянки, здані в оренду, що належать підприємству філії, дочірні компанії, якщо вони не мають статусу юридичної особи, а їхні баланси не розділені з балансом головного підприємства;

- активи нематеріальні;

- фінансові активи – кошти фізичних чи юридичних осіб; об'єкти, від яких у майбутньому очікується одержання прибутку. До них відносяться: касова готівка; депозити в банках; внески; чеки; страхові поліси; вкладення в цінні папери; споживчий кредит; акції інших підприємств, що дають право контролю; паї; специфічні активи (монетарне золото і спеціальні права запозичення).

Отже, аналіз поняття активів показав, що за своїм змістом це визначення ширше, ніж те, що міститься у примітці до ст. 368² КК України.

Таким чином, проведений нами поверхневий аналіз показав, що встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення поставило більше питань, аніж дало відповідей. Існуючі недоліки у ст. 368² КК України не дозволяє притягувати винних осіб до відповідальності. На нашу думку, ч. 1 ст. 368² КК України було б доцільно сформулювати відповідно до ст. 20 Конвенції ООН проти корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр/рос). – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. –

№ 49: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/print1464608058191295

2. Статистична звітність за формою 1-кор : затверджена Наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони та Державної судової адміністрації України від 22 квіт. 2013 р. № 52/394/172/71/268/60 «Про затвердження Інструкції про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень» / Відомчий документ

3. Михайленко Д. Г. Результат пошуку моделі норми про незаконне збагачення в Україні та його недоліки / Д. Г. Михайленко // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції [15 квітня 2016 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2016. – С. 99-103.

4. Економіка підприємства : [Електронний підручник]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/124/3364.html>.

Процюк О. В., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 200 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Потрібно зазначити, що даний склад злочину знаходиться в Розділі VII Особливої частини КК України «Злочини у сфері господарської діяльності». Основним безпосереднім об'єктом даного злочину є відносини у сфері кредитно-фінансової системи. Суспільна небезпечність злочину полягає у порушенні встановленого порядку функціонування банківської системи України.

Предмет злочину – безпосередньо зазначені в диспозиції статті підроблені документи на переказ, підроблені платіжні картки, інші підроблені засоби доступу до банківських рахунків, електронні гроші.

Визначення документів на переказ наведено у примітці до ст. 200 КК України. Такими документами є: платіжні доручення, розрахункові чеки, платіжні вимоги, акредитиви, меморіальні ордери, клірингові вимоги тощо.

Платіжна картка – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунка платника або відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків і через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Поняття інших засобів доступу до банківських рахунків розкрито в ЗУ від 5 квітня 2001 р. № 2346-III «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні». Ними вважаються документи або предмети, за винятком документів на переказ і платіжних карток, за допомогою яких особа одержує доступ до банківського рахунку і може здійснювати операції з розміщеними на ньому грошовими коштами. До таких засобів можуть належати дорожні та іменні чеки. Також іншим засобом, є, зокрема, банківська ідентифікаційна картка – ідентифікаційний засіб у вигляді пластикової чи іншого виду картки, що містить визначені банком реквізити, які ідентифікують клієнта та його рахунки в банку.

Підробленість є фізичною ознакою предмета аналізованого складу злочину, її відсутність виключає визнання засобу доступу до банківських рахунків предметом цього злочину.

Електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами та є грошовим зобов'язанням емітента.

Зазначимо на незрозумілих підставах включення до назви даної статті такої категорії, як «обладнання для їх виготовлення». Вважаємо, що перелік перерахованих у диспозиції ст. 200 КК України предметів є вичерпним. Також виходячи з назви статті незаконні дії з обладнання полягають у підробці і додаткової кваліфікації не вимагають. Деякі автори визнають виготовлення такого обладнання замахом на вчинення

дій, передбачених ч. 1 ст. 200 КК України. Вважаємо дану позицію дещо спірною. По-перше, визнати таке обладнання у процесі його виготовлення предметом, за допомогою якого вчиняється чи вчинятиметься даний злочин, неможливо, тому, що воно є досить універсальним і придатним для виготовлення цілком легальної продукції. По-друге, якщо у подальшому з готовим обладнанням будуть вчинені незаконні дії, то вони матимуть характер закінченого злочину, передбаченого ст. 200 КК України.

Семенюк О. О., доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОСТУПКИ ПРОТИ НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ ТА ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Комплексне реформування законодавства неможливе без послідовного удосконалення КК України. Протягом останніх років було запропоновано декілька проектів щодо оновлення КК України, зокрема щодо визначення кримінальних проступків проти виборчих прав громадян та їх права на участь у референдумі. Одним з найбільш вдалих законопроектів в цьому напрямку є Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» № 2897 від 19.05.2015 р. (Проект). Окремі його положення сприймаються дещо неоднозначно.

В цілому позитивно оцінюючи криміналізацію порушення порядку ведення передвиборчої агітації та агітації під час ведення референдуму в ст.ст. 473–474 Проекту зауважимо, що вказані статті фактично регулюють одні й ті ж суспільні відносини на рівні безпосереднього об'єкту суспільно небезпечного діяння. Різниця у кримінально-правовій охороні між ст. 473 та ст. 474 Проекту полягає перш за все у часовому періоді вчинення відповідного діяння. У ст. 473 – це підготовка чи проведення референдуму. У ст. 474 – агітація поза строками, встановленими законом або агітація в день проведення виборів або референдуму. Тому

доцільно об'єднати діяння передбачені ст. 473 та ст. 474 Проекту в рамках однієї норми.

В ч. 2 ст. 475 Проекту передбачено відповідальність розповсюдження (рознесення, вивішування, роздавання) під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно, або організація такого розповсюдження. Запропонована редакція норми в деякій мірі суперечить принципам гуманізації кримінальної відповідальності. По-перше, виникає питання у кількості розповсюджених матеріалів агітації зміст яких не відповідає встановленим вимогам. По-друге в спрямованості умислу щодо розповсюдження саме матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно. Іншими словами, чи будуть підлягати кваліфікації за ст. 475 випадки коли виборець за власним бажанням отримавши один або декілька примірників таких матеріалів про імпонуючого йому кандидата чи партію, взагалі не звертаючи увагу на відомості про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск або не усвідомлюючи невідповідність їх змісту, передає такі матеріали своїм близьким або колегам по роботі. Виходячи з запропонованої авторами редакції такі випадки підлягатимуть кваліфікації за ст. 475 КК України. Для уникнення цього доцільно доповнити диспозицію ст. 475 вказівкою на умисел дія суб'єкта проступку через визначення поняття «Умисне...» в ч.1 та ч.2 вказаної норми.

У ст. 476 Проекту передбачено відповідальність за порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами. Безпосередньо порядок розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами встановлений виборчим законодавством. Зокрема, ст. ст. 68–74 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 р. При цьому, відповідно до ч. 24 вказаного Закону часу припинення передвиборної агітації відповідно до ч.2 ст. 70 цього Закону забороняються проведення агітаційних заходів, розповсюдження передвиборних агітаційних матеріалів у засобах

масової інформації, демонстрація агітаційних фільмів чи кліпів, розповсюдження виборчих листівок, плакатів, інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали передвиборної агітації, публічні заклики голосувати за чи не голосувати за партії – суб'єкти виборчого процесу, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі або публічна оцінка діяльності цих партій чи кандидатів у депутати. Передвиборні агітаційні матеріали знімаються з 24 год останньої п'ятниці перед днем голосування *відповідними службами місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування*. У ст. 476 Проекту йдеться про кваліфікацію випадків бездіяльності (з поважних або без поважних причин) відповідних служб *місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування* до 24 год останньої п'ятниці щодо зняття передвиборних агітаційних матеріалів. Суб'єктом такого правопорушення буде: а) особа яка розміщувала агітаційні матеріали; б) відповідальна особа комунальної служби місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, яка не вжила заходів щодо зняття агітаційних матеріалів; в) працівник комунальної служби місцевих органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування який умисно або через недбалість не виконав вказівку свого керівника щодо зняття передвиборчих агітаційних матеріалів.

Шармар О. М., доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Микитин І. М., студент Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Актуальність дослідження критеріїв класифікації корупційних злочинів зумовлена необхідністю удосконалення положень законодавства про кримінальну відповідальність для посилення боротьби з корупцією. Науковою розробкою цього питання займалися такі вчені як: О. О. Дудоров, В. І. Борисов, З. А. Загинеї, В. М. Киричко, М. І. Мельник, В. О. Навроцький,

В. І. Осадчий, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк, А. Н. Ярмиш та ін.

Метою статті є аналіз проблемних питань класифікації корупційних злочинів, передбачених ст. 45 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

14 жовтня 2014 р. ВРУ прийняла ЗУ «Про запобігання корупції». Як наслідок у ст. 45 КК України до корупційних злочинів було віднесено злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-¹, 365-², 368-369-² цього Кодексу. Із метою аналізу критеріїв класифікації цих злочинів вважаємо за необхідне зазначити наступне. Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, **корупція** – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Аналіз цього поняття дозволяє ствердити що корупція має мету одержання або надання неправомірної вигоди. Відповідно до ст. 1 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» **корупційне правопорушення** – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Так, вчені В. І. Тютюгін та К. С. Косінова стверджують, що у переважній більшості корупційні злочини, зокрема, передбачені статтями 191, 354, 357, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК, обов'язковою є наявність корисливого мотиву. Водночас, згідно з ч. 1 ст. 357 КК передбачено: «викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим

становищем, а так само їх умисне знищення, пошкодження чи приховування, а також здійснення таких самих дій відносно приватних документів, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах». Це свідчить про те, що заволодіння службовою особою документами, штампами, печатками, тим більше їх пошкодження не завжди відбувається з метою одержання неправомірної вигоди у ст. 357 КК, а й в інших особистих інтересах, які можуть не передбачати мети одержання неправомірної вигоди, а за її відсутності злочин не може бути корупційним. Однак, поряд із зазначеним переліком корупційних злочинів, передбачених у ст. 45 КК України, до них не було включено інші склади злочинів, які мають корупційну складову, зокрема «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» (ст. 149 КК України), «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини» (ст. 143 КК України) тощо.

Таким чином, вважаємо за необхідне розширити перелік корупційних злочинів в залежності від критеріїв їх поділу, а саме, наявністю корисливого мотиву.

Шевчук О. Ю., доцент кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Незаконне заволодіння транспортними засобами продовжує залишатися одним з найпоширеніших та небезпечних злочинів як на території України, так і поза її межами, що завдає значних матеріальних збитків як окремим громадянам, так і державі загалом.

Своєчасне виявлення та припинення викрадень транспортних засобів залежить від рівня володіння

працівниками оперативних та слідчих підрозділів достатніми даними про кримінально-правову характеристику досліджуваних злочинів. Кримінально-правова характеристика незаконного заволодіння транспортним засобом, становить систему відомостей про оперативно-значимі ознаки злочинів певного виду, що забезпечує уявлення про їх типові риси та особливості як об'єктів пошуку та фіксації при здійсненні ОРД, ознаки складу цих злочинів, типові джерела отримання інформації про ці злочини, особливості фіксації фактичних даних про них є інформаційною основою, що сприяє вибору найефективніших заходів та засобів ОРД щодо здійснення пошуку й фіксації фактичних даних про ці злочини [1, с. 238]. Дані про спосіб учинення та приховування злочину виражають функціональну сторону злочинної діяльності і включають не лише дані про те, яким чином готується, вчиняється та приховується злочин, а й дані про те, яким чином дії злочинця виникають унаслідок злочинного посягання, де їх шукати і як за ними відтворювати механізм злочину [2, с. 694].

Об'єктом незаконного заволодіння транспортним засобом є: а) основним безпосереднім об'єктом злочину є контрольоване використання автомобільного транспорту; б) додатковими безпосередніми об'єктами – життя та здоров'я особи, право власності.

Незаконне заволодіння транспортним засобом за відсутністю безпосередньо транспортного засобу виключає можливість кваліфікації діяння за ст. 289 КК України. Транспортні засоби вказують, з приводу чого вчиняється цей злочин, тому виступають предметом транспортного злочину.

Об'єктивна сторона незаконного заволодіння транспортним засобом включає в себе такі обов'язкові ознаки: 1) діяння, 2) наслідки та 3) причиновий зв'язок.

Питання кваліфікації діяння за статтею про незаконне заволодіння транспортним засобом тісно пов'язане зі специфікою диспозицій цієї статті. За особливостями конструкції склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 289 КК, є матеріальним і вважається закінченим з моменту, коли винна особа вилучила транспортний засіб і має реальну можливість користуватися або розпоряджатися ним за своїм розсудом (сховати, продати), якщо таке вилучення вчинено шляхом викрадення.

Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом диференціюється в КК України лише залежно від виду і тяжкості шкоди. Не є незаконним заволодіння транспортним засобом, хоча і вчинене всупереч волі користувача чи власника, але за обставин, що усувають злочинність діяння (необхідна оборона, затримання особи, що вчинила злочин, або крайня необхідність). Так, заволодіння транспортним засобом з метою припинення нападу, доставляння в лікарню хворого, який перебуває в небезпечному для життя становищі, приборкання стихійного лиха тощо, п. 15 ППВСУ від 23 грудня 2005 р. № 14 «Про застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні порушення на транспорті».

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 16 – річного (ч. 1 ст. 289), а за ч. 2 і 3 ст. 289 – 14-річного віку. Не визнаються суб'єктом злочину, вчиненого без ознак викрадення, особи, за якими транспортний засіб закріплений по роботі, або інші особи, у віданні яких із дозволу власника перебуває транспортний засіб, або особи, що мають справжнє або уявне право на користування транспортним засобом (родичі або близькі особи власника транспортного засобу).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується лише умисною формою вини у вигляді прямого умислу. При незаконному заволодінні транспортним засобом шляхом викрадення винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків у виді майнової шкоди і бажає їх настання. Якщо незаконне заволодіння вчинюється іншим способом, то винний також усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння і бажає його вчинити [3, с. 647].

Мотив і мета цього злочину можуть бути різноманітними і на кваліфікацію не впливають, але підлягають обов'язковому з'ясуванню для визначення способу вчинення злочину та призначення покарання [4, с. 335]. У ч. 4 ст. 289 передбачені підстави обов'язкового звільнення судом особи від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом, яке здійснюється за наявності сукупності таких умов:

особа вперше вчинила дії, передбачені цією статтею (за винятком випадків незаконного заволодіння транспортним засобом із застосуванням будь-якого насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства);

особа добровільно заявила про це правоохоронним органам;

особа повернула транспортний засіб власнику;

особа повністю відшкодувала завдані збитки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Погорецький М.А. Оперативно-розшукові аспекти протидії злочинності / М.А. Погорецький, В.П. Шеломенцев // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 237–245.

2. Криміналістика : [учеб.] / под ред. Р.С. Белкина. – М.: Норма, 2006. – 992 с.

1. 3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

3. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін [та ін.] ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х.: Право, 2010. – 608 с.

Безсусідня Ю. В., здобувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

УКРАЇНЬСКА ДЕРЖАВНІСТЬ ЯК РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Відомо, що під родовим об'єктом у кримінальному праві розуміється об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною й економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм.

Розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 року: «Злочини проти основ національної безпеки України», охоплює злочини, які посягають не на всю сукупність

суспільних відносин у сфері національної безпеки, а лише ті з них, що становлять її основи.

У Конституції України словосполучення «основи національної безпеки» вживається в контексті виключної законодавчої компетенції Верховної Ради України (п.17 ч.1 ст.92 Конституції). У Законі України «Про основи національної безпеки України» під такими основами розуміються основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Отже, основні законодавчі акти у сфері національної безпеки України не дають чіткого визначення поняття «основи національної безпеки».

Що ж означає саме слово «основи»? Словник української мови наводить досить широке тлумачення слів «основа», «основи». Основа – те, на чому що-небудь ґрунтується, тримається, базується, головна складова частина чого-небудь; серцевина, ядро. Основи – головні засади, підвалини чого-небудь; найважливіші, вихідні положення чого-небудь.

З урахуванням викладеного, можна дійти висновку що основи національної безпеки України становить сукупність найважливіших, найбільш значущих суспільних відносин, які є головними засадами забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Це цілком відповідає розміщенню злочинів проти основ національної безпеки саме на першому місці в системі Особливої частини КК України.

В.О. Навроцький стверджує, що змістом національної безпеки є корінні, основоположні інтереси забезпечення державності українського народу, його самобутнього розвитку, гідного існування в європейській і світовій цивілізації. У цьому зв'язку доречно звернути увагу на сам термін «державність». Поняття «державність» є близьким до поняття «держава», але повністю з ним не співпадає. У сучасній юридичній літературі термін «державність» має багато значень і вживається: як синонім держави в цілому чи держави відповідного історичного типу; для характеристики системи (механізму) політичної організації суспільства; з метою визначення ступеня розвитку системи органів держави (державного апарату).

Ю.С. Шемшученко вважає, що державність - специфічна ознака державно-політичної організації суспільства. Характер державності зумовлений обсягом суверенітету тієї або іншої держави. У незалежній Україні головними факторами суверенної державності є специфічні форми державної політичної організації суспільства (форми правління, державного устрою, організації державної влади і т.ін.), державницька ідеологія і традиції, державна мова, державна символіка тощо. З цими факторами пов'язаний суспільний і політично-правовий зміст державності як засобу забезпечення суверенного розвитку України. Продовжуючи думку Ю.С. Шемшученка, можна стверджувати, що державність є насамперед вищою формою політичного самовизначення українського народу і виражає саму ідею незалежної, суверенної держави або, за висловом М.І. Гаврилова, «ідеальне начало держави, яке виражає її змістовну цілісність».

Саме з державністю представники української політичної думки пов'язували реалізацію національної ідеї. Наприклад, В.К. Винниченко вважав, що найкращим способом життя і розвитку кожної нації є «державність, себто комплекс тих інститутів економіки, політики, культури, які діють на території, населеній національним колективом, які зв'язують його в компактну цілісність, які забезпечують його розвиток у сучасному і майбутньому. Нація без державності є покалічений людський колективний організм».

Ідея державності почала реалізуватися після прийняття Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України, в якій було проголошено здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення. Після здобуття незалежності в 1991 році Україна тільки почала формування своєї державності. Об'єктивно цей процес і досі не завершений. Однак за ці роки визначені певні засади, принципи розбудови української державності, які були закріплені в Конституції України 1996 року. У Конституції України закріплено, що захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу (ст. 17).

Наведений аналіз деяких аспектів історичного розвитку країни свідчить, що захист основних засад української державності належить до життєво важливих національних інтересів українського суспільства. Важливу роль в цьому відіграє кримінальне право, яке своїми засобами здійснює правове забезпечення охорони конституційно-правових засад української державності.

Отже, конституційно-правові засади української державності, а передусім її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, конституційний лад, обороноздатність, державну, економічну, інформаційну безпеку, становить сукупність найважливіших, найбільш значущих суспільних відносин, які є головними засадами забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

З урахуванням викладеного, можна дійти висновку що родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом I Особливої частини КК України, становить сукупність суспільних відносин, що становлять конституційно-правові засади української державності і які, відповідно, є основами національної безпеки України.

Бедна В. В., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Існує безліч випадків та прикладів з приводу несумлінного ставлення посадової особи до своїх обов'язків та функцій. При цьому це не просто порушення закону, це – діяння, що тягне за собою кримінальну відповідальність.

Відповідно до ч. 1 ст. 364 Кримінального кодексу України, зловживання владою або службовим становищем – умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом

правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

У п. 1 примітки до ст. 364 КК службовими особами як суб'єктом даного злочину, є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом..

Особи, які наділені владними повноваженнями, мають можливість зловживати наданою владою, але закон та моральні якості цих осіб стоять цьому на заваді. Проте статистика свідчить, що кількість посадових злочинів продовжує збільшуватися.

Саме тому значного поширення набуло таке явище, як зловживання службовим становищем. На практиці цей злочин пов'язаний з іншим злочином – підбрюхою документів. Щодо найбільш розповсюджених сфер учинення даної групи злочинів є освіта, економіка, медичне обслуговування населення, правоохоронна діяльність.

На практиці виникає багато суперечностей щодо того, чи можна вважати ту чи іншу особу службовою. Зокрема, виникає необхідність з'ясувати питання, чи наділена дана особа організаційно-розпорядчим чи адміністративно-господарськими обов'язками.

Цієї проблеми не виникає, коли службова особа виконує свої функції на підставі посадової інструкції, де зазначено, які саме обов'язки на неї покладені.

Також завжди існує питання, чи була завдана істотна шкода. Як вважає автор багатьох монографій, у тому числі присвячених темі службових злочинів, В. Кириченко, настання істотної шкоди

державним чи суспільним інтересам, охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян є невід'ємною ознакою злочинів у сфері службової діяльності [1, с. 165].

У такому протиправному діянні, як зловживання владою або службовим становищем, одною з основних відмінностей цього складу злочину від схожих службових проступків є настання певних наслідків.

Цієї ж думки дотримувався інший автор М. Д. Лисов, який також відмічав, що введення ознаки істотної шкоди необхідно лише для того, щоб відмежувати злочин у сфері службової діяльності від дисциплінарного чи адміністративного правопорушення [2, с. 362].

Для того, щоб притягнути винну службову особу до кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, необхідно, передусім, встановити її компетенцію – коло обов'язків та прав, і лише після цього робити висновки щодо того, чи було зловживання з її боку.

Для цього слід звертатись до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність тієї чи іншої службової особи, її службових інструкцій.

Часто визначення компетенції конкретної службової особи є непростим явищем. По-перше, може бути недостатньо чітко визначений обсяг компетенції (неоднозначні чи абстрактні формулювання), а по-друге, нормативно-правові акти часто не відповідають один одному.

Стаття 364 КК співвідноситься з наведеними та подібними іншими статтями як загальна і спеціальна норма. Таким чином, вона має застосовуватися у всіх можливих випадках зловживань службових осіб, коли відповідно відсутня спеціальна кримінально-правова норма.

Враховуючи наведене вище, можна вважати цю норму Кримінального кодексу України додатковим важелем кримінально-правового характеру для дотримання службовими особами принципу діяти лише в межах своєї компетенції і в передбачений Конституцією України та законами способів. Зміст диспозиції ст. 364 КК, а також практика її застосування (зокрема, судова) свідчить про певну недосконалість даної статті, на чому зупиняються як законодавці, так і автори багатьох монографій.

Водночас слід зауважити, що висока інтенсивність міжнародного співробітництва України у правоохоронній сфері свідчить про відповідну якість національного законодавства, а тому питання удосконалення і вироблення тих чи інших нормативно-правових актів є лише питанням часу.

При цьому, вирішуючи питання про боротьбу із діями такого характеру, не можна забувати про суть самої проблеми вчинення злочинів у сфері службової діяльності. Адже основна ціль, яку переслідують службові особи, це задоволення власних потреб, причому, як правило, матеріального характеру. Мотив вчинення таких злочинів завжди корисливий.

У такому разі проблема службових злочинів у більшій мірі виходить за межі нормативно-правового регулювання, і стає вже предметом вирішення економічних, політичних, культурних та соціальних питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кириченко В. М. Теорія держави і права : модульний курс. : навч. посібник / В. М. Кириченко, О. М. Куракін. – К. : Центр навчальної літератури, 2010 – 264 с.

2. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / Дудоров О. О. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 952 с.

Блах О. Г., слухач магістратури
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛІСНУ НЕПОКОРУ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ ВИПРАВНОЇ УСТАНОВИ

У науковій літературі проблеми кримінального покарання у вигляді позбавлення волі традиційно розглядаються з правової точки зору. Специфіка позбавлення волі, яке зачіпає інтереси не тільки засуджених, а й усього нашого суспільства, зумовлює необхідність розгляду пов'язаних з ним соціально-економічних проблем, принаймні, на двох рівнях: спеціальному, тобто на рівні установ виконання покарань, та макросоціальному, тобто на рівні суспільства.

Забезпечення ефективності в процесі реалізації політики виконання покарань по відношенню осіб, які вчинили злочини, попередження повторних злочинів з їхнього боку є однією з найважливіших задач правової держави.

Питання, пов'язані з вивченням такого виду злочину як злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи, дійсно є актуальними для кримінально-виконавчої системи України на теперішньому етапі її реформування.

Слід зазначити, що при існуючому надто складному криміногенному складі засуджених, ст. 391 КК України «Злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи» відіграє важливу роль у забезпеченні належного виконання кримінального покарання, організації застосування основних засобів виправлення засуджених та профілактики злочинності в установах.

Існування цієї статті не суперечить положенням ст.ст. 21–24, 29 Конституції України та ратифікованим Україною міжнародно-правовим документам. Зокрема, Європейській Конвенції про захист прав і основних свобод, Європейській Конвенції про запобігання тортурам та нелюдському ставленню або такому, що принижує гідність, честь, поведженню чи покаранню.

Однак, існує ціла низка проблемних питань пов'язаних з правовим забезпеченням виправлення засуджених, зокрема і кримінальної відповідальності за непокору вимогу адміністрації виправної установи.

В процесі дослідження обраної проблематики ми з'ясували особливості кваліфікації випадків непокори адміністрації виправної установи та дійшли наступних узагальнюючих моментів:

– назва розділу XVIII КК України «Злочини проти правосуддя не відповідає його змісту, що вимагає або зміни таким чином, що він охоплює не тільки злочини правосуддя, але й інші, які посягають на пов'язані із правосуддям відносини (у зв'язку із проведенням дізнання, досудового слідства, виконання та відбування покарання);

– у окремих випадках законодавець звужує сферу застосування кримінально-правової норми вказівкою про те, що її чинність поширюється на відносини, що виникають при обслуговуванні лише кримінального судочинства (відносини, які виникають у зв'язку із дізнанням, досудовим слідством). Видається, що послідовним було б поширити чинність кримінально-правових норм цього розділу і на відносини, які виникають при обслуговуванні інших видів судочинства, зокрема адміністративного;

– в окремих випадках законодавець безпідставно розширює сферу застосування кримінально-правових норм цього розділу у зв'язку із відсутністю вказівки про те, що діяльність (особа, яка її здійснює) поставлена під охорону кримінального закону, повинно бути пов'язана із здійсненням правосуддя.

– суб'єктом даного злочину не може бути особа, яка засуджена до обмеження волі оскільки, згідно із ст. 68 КВК, для них не передбачене стягнення у вигляді переводу до приміщення камерного типу або на більш суворий режим утримання.

– на міжвідомчому рівні прийняти інструкцію про порядок отримання інформації щодо обвинувачених, засуджених і звільнених з місць позбавлення волі, включаючи до кола суб'єктів «споживачів» таких відомостей всі правоохоронні органи, суди, органи освіти, служби у справах неповнолітніх тощо.

– зобов'язати всіх суб'єктів кримінально-процесуальних відносин направляти до органів виконання покарань всю додаткову (крім тієї, що є у кримінальному провадженні) інформацію щодо особи злочинця та, навпаки, направляти її від останніх до зацікавлених суб'єктів для подальшої ресоціалізації засуджених.

Гайдук К. В., студент магістратури
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ТЕРОРИСТИЧНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Організована терористична злочинність без перебільшення є на сьогодні однією з найбільших загроз для системи внутрішньої безпеки, життя та здоров'я, майна громадян будь-якої держави. Тому проблеми кримінально-правової характеристики створення терористичної групи та терористичної організації є актуальними як для теорії, так і практики боротьби зі злочинністю. Це є цілком закономірним, оскільки такі злочини набули надзвичайного поширення у світі, характеризуються високим рівнем суспільної небезпеки, типовістю об'єктивно-суб'єктивних ознак.

Кримінальний кодекс України у ч. 1 ст. 258-3 передбачає кримінальну відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації. Але в ньому відсутні чіткі визначення, уточнення і роз'яснення стосовно характерних ознак цих груп і організацій. У зв'язку з цим у теорії й практиці боротьби зі злочинністю виникають питання про те, що розуміти під категорією «група», що означає тут термін „створення”, і якою мірою ця законодавча новела узгоджується із загальною системою кримінального законодавства України.

Факт створення терористичної організації або групи є посяганням на громадську безпеку, оскільки існування формування, постійно готового до вчинення терористичних діянь, вже становить собою небезпеку як для суспільства в цілому, так і для окремих громадян. Окрім того, утворення терористичного формування створює реальну можливість настання численних наслідків у різних сферах життєдіяльності людей, оскільки злочини терористичної спрямованості за своєю суттю є багато об'єктивними.

Створення терористичної організації (групи) – складне і багато об'єктне діяння, однак стрижнем діяльності такої групи чи організації є спрямованість на залякування населення, що має місце завжди, незалежно від виду злочинних посягань терористів, тому, незважаючи на те, що для терористів

порушення громадської безпеки виступає як допоміжна дія для досягнення кінцевої мети, у складі злочину як основний об'єкт доцільно передбачити саме громадську безпеку і розташувати цей склад злочину в розділі «Злочини проти громадської безпеки». Відтак, громадська безпека як об'єкт злочину передбаченого ст. 258-3 КК України – це суспільні відносини, що забезпечують безпеку від посягань терористичних груп та терористичних організацій.

Терористична група та терористична організація є спеціальними видами організованих груп та злочинних організацій.

Терористичним групам і організаціям як різновиду організованої злочинності властиві ті самі системно-структурні ознаки, що й організованим групам і злочинним організаціям. Разом з тим викликає сумнів правильність віднесення до числа ознак злочинної організації спрямованості на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, оскільки, по-перше, ця ознака не є системно-структурною, а по-друге, це може призвести до необґрунтованого послаблення боротьби з організованою злочинністю, оскільки реальні злочинні організації (у тому числі й терористичні) при відсутності цієї ознаки штучно переводитимуться до розряду організованих груп.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 258-3 КК України, може бути виражена в п'яти формах:

- 1) створення терористичної групи чи терористичної організації;
- 2) керівництво такою групою чи організацією;
- 3) участь у терористичній групі чи організації;
- 4) матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації;
- 5) матеріальне, організаційне чи інше сприяння діяльності терористичної групи чи терористичної організації.

Суб'єктом аналізованого злочину на сьогодні виступає фізична осудна особа, яка досягла 16-ти років. Між тим, вік, після досягнення якого може наставати кримінальна відповідальність за діяння, передбачені ч. 1 ст. 258-3 КК, має бути спеціальним, тобто з 14 років.

Суб'єктивна сторона даного злочину характеризується виключно умисною формою вини. Створюючи терористичну

групу чи терористичну організацію, особа усвідомлює суспільну небезпеку самого існування такого злочинного формування, усвідомлює ту кінцеву мету, заради досягнення якої створюється це формування, характер і ступінь суспільної небезпеки тих дій, які здійснюватимуться для досягнення мети. Звичайно, при цьому особа передбачає і настання єдиного полінаслідку від багато об'єктних злочинів терористичної спрямованості. У першу чергу передбачається настання такого наслідку, як створення реальної небезпеки для суспільства від самого факту існування терористичного формування. Окрім того передбачається реальна можливість настання шкідливих наслідків від терористичної діяльності, тим більше, якщо ще на стадії створення були розроблені плани конкретних дій, здійснена закупівля зброї, вибухових матеріалів тощо.

Вольова ознака суб'єктивної сторони створення терористичної групи чи терористичної організації полягає в бажанні створити таку організацію (групу), ніж створити реальну небезпеку для суспільства, і завдяки чому досягнути кінцевої мети терористичної діяльності.

Гончаров Д. О., слухач магістратури
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ РЕЛІГІЇ

У Конституції України (ст. 35) закріплено право на свободу світогляду і віросповідання, яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Крім того Конституцією України гарантовано сприяння державою консолідації та розвитку релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11) та неможливість надання будь-яких привілеїв чи обмежень за ознаками релігійних переконань (ст. 24). Здійснення права на свободу віросповідання може бути обмежено законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Особливу

роль у забезпеченні гарантованих Конституцією прав і свобод належить кримінально-правовим нормам.

Так як злочини проти свободи віросповідання знаходяться у розділі V Особливої частини КК України, то їх родовим об'єктом потрібно визнавати відносини з приводу забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина. Видовим об'єктом даних злочинів є релігійна свобода або свобода релігійного віросповідання. Стосовно виокремлення основного безпосереднього об'єкта досліджуваної категорії злочинів, то потрібно сказати, що ним без сумніву виступає свобода віросповідання кожної окремо взятої людини. Додатковим об'єктом можуть бути відносини власності (ст. 178 КК) або відносини, що забезпечують охорону здоров'я або інших законних інтересів громадян (ч. 1 ст. 181 КК), нормальний етичний розвиток неповнолітніх, їх здоров'я і статева недоторканість (ч. 2 ст. 181 КК).

Злочини проти релігії є як предметні (ст. ст. 178 і 179 КК), так і безпредметні (ст. ст. 180 і 181 КК) злочини. Предметом злочину, передбаченого ст. 178 КК є різні релігійні споруди чи культові будинки, предметом злочину, передбаченого ст. 179 КК виступають релігійні святині.

Об'єктивна сторона злочинів проти релігії характеризується в окремих випадках лише однією обов'язковою ознакою – наявністю суспільно небезпечного діяння, а в інших – наявністю суспільно небезпечного діяння, суспільно небезпечних наслідків та причинного зв'язку між діянням та наслідками. Таким чином, бачимо, що дані злочини сформульовані законодавцем як злочини з матеріальним складом (ст. 180 КК), з формальним складом (ст. ст. 178 і 179 КК) та з усіченим складом (ст. 181 КК). Діяння у всіх випадках, крім злочину, передбаченого ст. 180 КК може виражатися тільки у дії. Ця ж кримінально-правова норма передбачає настання обов'язкового наслідку у вигляді зриву або загрози зриву релігійного обряду. Дві з чотрьох статей містять кваліфіковані склади. Варто зауважити, що доцільно було б у кримінальному законодавстві України передбачити відповідальність не тільки за перешкодження здійсненню релігійного обряду, але й за перешкодження діяльності релігійної організації. Крім того, цікаво з точки зору дослідження особливостей кримінальної відповідальності

розглянути релігійну групу чи об'єднання, яке спеціально створене для посягання на здоров'я людей під приводом проповідування власних віровчень чи виконань релігійних обрядів.

Суб'єкт кримінально-правового складу злочину проти релігії – це за чинним кримінальним законодавством, як правило, фізична, осудна особа, що досягла віку 16 років, не володіє ознаками спеціального суб'єкта. В окремих випадках особа, яка вчинила злочин проти свободи віросповідання буде додатково нести відповідальність і за іншою кримінально-правовою нормою.

Суб'єктивна сторона досліджуваної категорії злочинів виражається перш за все у формі прямого умислу, який означає, що особа усвідомлювала, що робить посягання на релігійну свободу громадян, передбачала, що в результаті цього посягання можливо або неминуче будуть порушені права і законні інтереси громадян, зокрема, на життя і здоров'я, віросповідання, рівноправ'я і тому подібне і бажає, або діяти таким чином, або щоб ці наслідки наступили. Разом з тим, потрібно зауважити, що ми категорично не згодні з тим, що пошкодження релігійних споруд чи культових будинків та незаконне знищення релігійних святинь може характеризуватися як умисною, так і необережною формою вини. Крім того, на нашу думку, суб'єктивна сторона всіх досліджуваних злочинів повинна включати безпосередньо в кримінальному законодавстві вказівку на мотив релігійної ворожнечі або ненависті, хоча зараз і не включає.

Основні напрями розвитку кримінально-правових норм, які регулюють релігійні відносини у суспільстві невід'ємні від загальної тенденції розвитку кримінального законодавства України – його гуманізації. Безпосередньо удосконалення кримінального законодавства в сфері свободи віросповідання може здійснюватися декількома способами: 1) шляхом самодостатньої позитивної видозміни, згідно розвитку суспільної свідомості і культури, – коли соціальна правосвідомість на національному рівні зумовлює необхідність гуманітарного вдосконалення положень вітчизняної системи кримінально-правових норм у досліджуваній сфері; 2) за допомогою науково обґрунтованих законодавчих ініціатив, що трохи випереджають якісний стан суспільної правосвідомості, але здатні істотно підвищити ефективність кримінально-

правового регулювання або наблизити його до загальновизнаних морально-демократичних стандартів; 3) за допомогою запозичення у кримінальне законодавство України зарубіжних нормативних елементів, результативність яких доведена правозастосовною практикою окремих найрозвиненіших у правовому відношенні країн світу; 4) шляхом приєднання України до базових міжнародно-правових домовленостей у сферах кримінально-правового регулювання та захисту прав і свобод людини і громадянина, правозастосовне впровадження (імплементация) яких у систему вітчизняного законодавства, здатне суттєво підвищити якість вітчизняного кримінального права стосовно захисту свободи віросповідання.

*Горох А. О., ад'юнкт кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАКЛИКИ ДО ДІЙ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ ГРОМАДСЬКОМУ ПОРЯДКУ

Злочини проти громадського порядку несуть за собою суспільну небезпеку спричинену тим, що вони цілеспрямовано вчиняються проти найважливіших людських та суспільних цінностей, охоронюваних кримінальним законом а також відносин які виникають у галузі соціального та політичного життя

Наслідки злочинів проти громадського порядку в тому числі і закликів до вчинення дій що загрожують громадському порядку полягають у порушенні громадського порядку. Оскільки об'єктом даного виду злочину є громадський спокій, то це перш за все буде порушення спокою населення, також наслідками цього злочину є і те, що він породжує обстановку тривоги і навіть паніку в населення, особливо тих його прошарків, яким загрожує заподіяння шкоди внаслідок вчинення таких дій; дезорганізує роботу органів управління, призводить до порушення нормального режиму праці, навчання, відпочинку широких кіл населення.

У зв'язку з цим, протидія злочинам проти громадського порядку спрямована й на охорону особи в суспільстві.

Злочини проти громадського порядку можуть завдати шкоди невизначено великому колу осіб. Їх визнають закінченими у низці випадків уже тоді, коли здійснено суспільно небезпечне діяння, яким поставлено або могло бути поставлено в небезпеку інтереси громадян.

Злочини проти громадського порядку, унаслідок того, що вони суспільно небезпечні, є одночасно і протиправними, тобто посягають на певні правові норми, порушення яких карається кримінальним законом.

Усі громадяни, які вчиняють злочини проти громадського порядку, становлять суспільну небезпеку, однак ступінь такої небезпеки залежить від змісту, глибини та стійкості антисоціальної орієнтації їх особи, від характеру їх спонукань, схильностей, інтересів і мотивів діяльності. Конкретний факт злочинного порушення громадського порядку є, водночас, наслідком, свідченням і оцінкою суспільної небезпеки винних. Отже, їх антисоціальні особистісні властивості впливають на характеристику суспільної небезпеки аналізованих злочинів.

Охорона громадського порядку є однією з обов'язкових функцій органів управління, оскільки порушення цього порядку часто невіддільне від порушення діяльності зазначених органів. Проте, на відміну від злочинів проти порядку управління, що чинять замах на нормальну роботу органів держави та громадських організацій, дана група злочинів порушує суспільні відносини у сфері соціального спілкування. Крім того, необхідно мати на увазі, що внаслідок їх учинення порушується діяльність органів управління не загалом, а лише у сфері охорони громадського порядку. Аналізовані кримінально-правові норми спрямовані переважно на охорону громадського порядку. Таким чином, пропонуємо відмежувати кримінально-правову охорону громадського порядку від злочинів, що: ставлять під загрозу особисті права громадян (ст. 294 Кримінального кодексу України); ставлять під загрозу права громадян у публічній сфері (ст. 293 Кримінального кодексу України); ставлять під загрозу як особисті права громадян, так і права громадян у публічній сфері (ст. 295, 296 Кримінального кодексу України).

Дадак Л. Б., студент магістратури
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

Міжнародна спільнота все більше переконується, що одним з найголовніших та найнебезпечніших ворогів людини і суспільства є тероризм. Проблема тероризму багато років залишається в центрі міжнародної уваги. Вона має складну соціальну та політичну природу. Різноманітність засобів скоєння терористичних актів перешкоджає його ефективній протидії. У зв'язку із зростанням національної значимості цієї проблеми необхідні дослідити заходи протидії такому явищу як національному, так і міжнародному аспектах. Події, що відбуваються останнім часом у світі та Україні, зокрема, свідчать про дуже загрозливу, швидко прогресуючу модифікацію цього небезпечного злочину.

Терміни «тероризм» і «террор» стали широко вживатися з часів Французької буржуазної революції 1789–1794 рр. «Тероризм» у перекладі з латини означає «жах», «страх». У сучасній літературі існує понад сто визначень поняття «тероризм», але всі вчені єдині у тому, що він є специфічною формою насильства, спрямованого проти невинних людей.

Об'єктом терористичних замахів є, з одного боку, люди як жертви посягань, а, з іншого – правопорядок, що існує у певній країні або у світі, у тому числі порядок управління, територіальна цілісність, політичний устрій.

Необхідність боротьби з тероризмом з часом не зменшується, а навпаки, – законодавче закріплення атитерористичної діяльності зараз досить актуальне, у зв'язку з чим Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму». Внаслідок цих змін в Кримінальному кодексі України з'явилися чотири нових статті, які передбачають відповідальність за підготовку до вчинення терористичних актів, що виражається у втягненні та примушуванні особи до вчинення терористичного акту, публічні заклики до вчинення

терористичного акту, створенні терористичної групи чи терористичної організації та сприяння вчиненню терористичного акту. Згодом до цих кримінально-правових норм долучилася ще одна, яка встановлює відповідальність за фінансування тероризму. Таким чином, на сьогоднішній день кримінальна відповідальність за злочини терористичного спрямування передбачена у шести статтях КК України (ст.ст. 258–258-5).

Одним з напрямів удосконалення існуючого законодавства у боротьбі з тероризмом є врахування досвіду іноземних держав щодо застосування конвенцій і угод, а також імплементація норм міжнародного права в національне право України. Як бачимо, законодавство про боротьбу з тероризмом ще розвивається. А поскільки тероризм досить складна, злочинна, в основному, міжнародна діяльність, яку неможливо побороти лише одним нормотворенням, то варто сподіватися, що ці зміни у Кримінальному кодексі України не останні.

Існуючі на сьогодні норми заслуговують на позитивну оцінку, адже вони спрямовані на запобігання та попередження тероризму. До цього ст. 258 Кримінального кодексу України визначала, які суспільно-небезпечні діяння, що вже вчинені, є терористичним актом, також передбачала відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво, участь у них, тобто ті дії, що вже відбулися. Таким чином, вона не мала превентивного, запобігаючого характеру. А саме такий характер повинен переважати в законодавстві про боротьбу з тероризмом. Адже, загальновідомо, щоб побороти якесь негативне явище чи вирішити проблему, потрібно усувати умови та причини, що призводять до цього.

Звичайно, не можна сказати, що дані статті повністю вирішують питання запобігання та попередження тероризму, але в тій частині, що стосується створення терористичної групи або організації, втягнення особи у вчинення терористичного акту або публічні заклики до такого, а також сприяння у вчиненні терористичного акту чи фінансування тероризму, то відповідальність за такі діяння вже передбачена в нормах Кримінального кодексу України. Ці статті дають можливість запобігати злочинним проявам щодо підготовки і вчинення терористичного акту. Цим самим зменшується ймовірність загибелі людей, заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків.

Діючий Кримінальний кодекс України містить в Особливій частині ще й інші норми, які так чи інакше передбачають кримінальну відповідальність за терористичні прояви: ст.112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча»; ст.147 «Захоплення заручників»; ст.194 «Умисне знищення або пошкодження майна»; ст.257 «андитизм»; ст.261 «Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення»; ст.270-1 «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства»; ст.278 «Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна». Але всі вони містяться у різних розділах Кодексу. Зважаючи на загострення проблеми тероризму, доцільно внести зміни до КК України і узагальнити його норми щодо протидії тероризму.

Проте, щоб усунути причини та умови, які сприяють розгортанню терористичної діяльності на українському ґрунті, необхідні зміни не лише в кримінальному законодавстві, і, загалом, не лише законодавчі зміни. Вирішувати потрібно питання, пов'язані з тероризмом, потрібно також у сферах соціального життя, політичних структурах, у релігійному середовищі, в етнічних протиріччях, в інформаційному просторі, у міжнародних стосунках. Вже на основі цього варто формулювати або ж змінювати норми у відповідних галузях права.

Доброскок П. Ю., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНОЦИДУ

Проблема поняття геноциду, а також його інтерпретація у конкретних ситуаціях залишається актуальною і до наших днів. Адже немає єдиної точки зору щодо визначення цього терміну та кваліфікації того чи іншого злочину як геноцид. Тому важливо глибше дослідити та проаналізувати явище геноциду та конкретні його прояви. Геноцид є одним із найбільш загрозливих міжнародних злочинів, що посягає на безпеку існування національних, етнічних, расових та релігійних груп людей. Кримінальна відповідальність за його вчинення

передбачена як міжнародним, так і нашим національним законодавством.

Небезпечність його визначається тим, що він ставить під загрозу існування окремих груп людей на підставі національних, етнічних, расових, релігійних та інших ознак. Лише впродовж минулого століття від масового знищення через національну, етнічну чи расову приналежність або релігійні переконання у світі потерпілими стали декілька мільйонів осіб. Однак усвідомлення світовою спільнотою суспільної небезпеки таких діянь та їх правова оцінка відбулися лише в середині XX ст. Наслідком цього стало прийняття Конвенції ООН «Про попередження злочину геноциду та покарання за нього» від 9 грудня 1948 р., яка надала поняття геноциду як міжнародному злочину та визначила принципи і підстави кримінальної відповідальності за його вчинення. До того ж у цьому документі встановлено загальний обов'язок для всіх держав – запобігати і карати за вчинення геноциду.

У Кримінальному кодексі України відповідальність за геноцид з'явилась лише в 2001 р., і була передбачена ст. 442. Відповідно до цієї статті, під геноцидом розуміються наступні дії, вчинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: 1) вбивство членів такої групи; 2) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; 3) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове фізичне її знищення; 4) міри, розраховані на запобігання дітонародження в середовищі такої групи; 5) насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу.

Зазначена стаття КК України майже дослівно відтворює міжнародне визначення геноциду, однак у Конвенції йдеться про серйозні тілесні ушкодження, а у КК України – лише про тяжкі, що дещо звужує сферу застосування норми. Також у національному кримінальному законодавстві дається більш конкретне та вузьке визначення підбурювання до геноциду, а саме: публічні заклики до геноциду, виготовлення матеріалів із закликанням до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

Перш ніж кваліфікувати цей злочин за даною статтею, потрібно розкрити поняття об'єкта самого геноциду, яким виступає безпека існування національних, етнічних, расових та релігійних груп. Національна група (нація) – це така, що історично склалася стійка спільнота людей, для якої характерні спільна територія, економічні зв'язки, своя мова, відмітні особливості побуту, культури, духовності. Етнічна група (етнос) – така, що історично склалася стійка соціальна група людей, для якої характерні єдність культури і духовності, особливості побуту, звичаїв (плем'я, народність, народ). Для неї можуть не бути характерними ознаки, що є визначальними для національної групи (наприклад, євреї тривалий час не мали спільної території, не були пов'язані між собою економічно, багато із них не володіли своєю мовою). Расова група (раса) – така, що історично склалася група людства, об'єднана спільністю фізичних ознак, що наслідуються (колір шкіри, волосся та очей, форма черепа, зріст тощо), обумовлених спільністю походження і початкового розселення. Релігійна (конфесійна) група – група людей, для якої спільною є сукупність духовних уявлень про надприродні сили та істоти, яким ця група поклоняється.

Згадуючи історію, то можна одразу сказати, що найбільш яскравими проявами геноциду у історії України були масова депортація населення у віддалені регіони СРСР у 1929–1931 рр. і звісно ж голодомор 1932–1933 рр.

Цей злочин характеризується виною у вигляді прямого умислу. Спеціальною ознакою геноциду у перших його п'яти формах є мета – повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової або релігійної групи. Тому дискримінаційні дії, що позбавляють громадян певної групи можливості повністю використовувати свої права і свободи – право на свободу пересування, на підприємницьку діяльність, на судовий захист, на охорону здоров'я, на освіту, на користування і навчання рідною мовою тощо. Також характерним для цього злочину є те, що для даного складу злочину не має значення, чи вчинено злочин представником так званої титульної нації або національної меншини, європейської раси або негроїдної, віруючим або атеїстом. Так само не має значення, чи належать

суб'єкт злочину і потерпілі до однієї раси, національності, етносу, чи конфесії.

На підставі викладеного вважаю, що для розвитку кримінального законодавства України щодо складу злочину геноциду слід врахувати досвід міжнародних країн, оскільки більшість країн в своєму законодавстві норму геноциду розуміють ширше, ніж це юридично закріплено в нашому законодавстві. Тому питання геноциду як явища й досі потребує наукового вивчення і переосмислення, адже визначення даного поняття, закріпленого в Конвенції ООН 1948 року, є, на нашу думку, багато в чому суб'єктивним і недостатньо сформульованим. До того ж, навіть відштовхуючись від правового визначення геноциду, багато фахівців не можуть дійти згоди щодо означення тих, чи інших подій злочином геноциду, адже їх можна трактувати по різному.

Дорожнинський О. В., студент 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Згідно ст. 3 Загальної Декларації прав людини кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність. Відповідно з положеннями ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ст. 2 Конвенції по захист прав людини і основоположних свобод право на життя є невід'ємним правом людини, яке охороняється законом. Зазначені положення міжнародних правових стандартів мають універсальний характер і відображені в Конституції України. На найвищому законодавчому рівні – в Конституції України ст. 3 зазначено, що людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Злочини проти життя і здоров'я становлять велику суспільну небезпеку. Вони позбавляють потерпілого найбільш цінних благ, стають трагедією для рідних і близьких йому людей, наслідки безповоротні, заподіяти шкоду не можна ніяк відшкодувати. Помітна поширеність злочинів проти життя та

здоров'я людини у структурі всієї злочинності, нестабільність їх динаміки, набуття нових негативних якісних характеристик – це все зумовлює потребу в постійному дослідженні даної проблеми.

Одним з головних завдань кримінального права України є охорона особи, її життя і здоров'я. До злочинів проти життя особи належать усі види вбивств, а також доведення до самогубства. Аналіз правозастосовної практики свідчить про помилки, що допускаються при кримінально-правовій оцінці таких суспільно небезпечних діянь. Крім того, вивчення слідчо-прокурорської й судової практики показує, що при кваліфікації злочинів проти життя особи виникають певні труднощі. Потреби практики зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення норм кримінального права, що передбачають відповідальність за посягання на життя людини, а також їх тлумачення. Зокрема, до таких питань належать:

1) розмежування об'єктивних ознак складів злочинів умисного вбивства (ч.1 ст.115 КК) та умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч.2 ст.121 КК);

2) розмежування об'єктивних ознак складів злочинів умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч.2 ст.121 КК) і вбивства з необережності (ст.119 КК);

3) встановлення змісту кваліфікуючих ознак окремих злочинів проти життя і здоров'я;

4) визначення часового проміжку, який охоплюється кваліфікуючою ознакою «одразу після пологів» в разі встановлення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.117 КК;

5) застосування норм інших нормативно-правових актів для встановлення ознак складів злочинів, передбачених стст.130–145 КК, які характеризуються бланкетними та відсильними диспозиціями закріплених у них кримінально-правових норм;

6) встановлення змісту ознак складів злочинів проти життя і здоров'я, які мають оціночний характер, зокрема, «тяжка образа з боку потерпілого» (стст.116, 123 КК); «сильний фізичний біль», «фізичне страждання», «моральне страждання»

(ст.127 КК); «неналежне виконання обов'язків» (стст.131, 137, 140 КК); «тяжкі наслідки» (стст.135, 137–141 КК) тощо.

Результати аналізу судової практики розгляду кримінальних проваджень про злочин, передбачений ч.1 ст.115 КК, дають підстави для висновку про те, що у судовій практиці є випадки, коли суди не приділяли належної уваги повному встановленню суб'єктивних ознак діяння – не лише формі вини, а й мотивам та меті вчиненого злочину, в результаті чого судові рішення скасовувалось. Під час перевірки судом правильності кваліфікації злочину за ч.1 ст.115 КК в окремих випадках виникають проблемні питання, пов'язані із розмежуванням умисного вбивства без обтяжуючих обставин із складів інших злочинів проти життя. Зокрема, розмежування умисного вбивства (ч.1 ст.115 КК) і вбивства з необережності (ч.1 ст.119 КК). Доцільно зауважити, що зміст обставин, на підставі яких можна дійти висновку про наявність у протиправних діях особи ознак умислу або необережності є невичерпним, що зумовлює їх індивідуальний характер. Отже, визначаючи форму вини, якою характеризується позбавлення життя потерпілого, необхідно виходити з обставин, встановлених під час кримінального провадження, зокрема: характеру дій підсудного, внаслідок яких потерпілого позбавлено життя; обстановки, яка передувала вчиненню злочину, знаряддя злочину; локалізації тілесних ушкоджень; поведінки підсудного стосовно потерпілого до та після вчинення злочину.

Особливості сучасного соціального, політичного й економічного стану в Україні диктують необхідність розширення і поглиблення знань із цієї проблеми в кримінальному праві. З огляду на це вважаємо, що вивчення даного питання може вивести на якісно новий теоретичний і практичний рівень вирішення такої актуальної на сьогодні проблеми. Рівень злочинності в Україні зріс майже утричі, а в деяких територіальних одиницях – ще більше. Також особливу небезпеку становлять злочини пов'язані з зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, зараженням венеричними хворобами, і ті, які вчинюються у сфері медичного обслуговування.

Для рішучого подолання та зменшення злочинності необхідні комплексні міри загальнодержавного масштабу,

створення й реалізація єдиної програми, у якій були б задіяні державні органи всіх галузей влади, включаючи активну діяльність правоохоронних органів, а також силових відомств, і організацій здатних внести вклад у рішення цього завдання.

Задніченко С. І., здобувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИМАГАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

З'ясування дискусійних питань кваліфікації злочину, передбаченого ст. 368 КК України за ознаками об'єктивної сторони допоможе виявити переваги і недоліки досліджуваної законодавчої конструкції, тому необхідність такого дослідження обумовлена тим, що від його вирішення буде становити однозначність та обґрунтованість правозастосовної практики в частині кваліфікації злочинної діяльності щодо вимагання неправомірної вигоди. Вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів. Вимагання неправомірної вигоди, вчинене за наявності ознак, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 189 КК, повністю охоплюється ч. 4 ст. 368 КК, а якщо у діях вимагателя присутні ознаки злочину, передбаченого ч. 3 або ч. 4 ст. 189 цього Кодексу, вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів – за ч. 3 або ч. 4 ст. 189 та ч. 4 або ч. 5 ст. 368 КК. У випадках, коли особа, незважаючи на вчинення щодо неї дій, спрямованих на те, щоб примусити її надати неправомірну вигоду, з тих чи інших причин цього не зробила, дії службової особи, яка її вимагала, належить кваліфікувати як замах на одержання неправомірної вигоди

Особливістю вимагання у складі злочинів щодо підкупу, порівню з вимаганням, як самостійним складом злочину, передусім, є: предмет (неправомірна вигода) – це грошові кошти або інше

майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи грошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав; характер погрози – вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів; адресат погрози – особа, яка не виявляє бажання надати неправомірну вигоду. В нормах Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, як і в Конвенції Організації об'єднаних Націй проти корупції, не передбачено такої форми підкупу як «прохання неправомірної вигоди», а точніше «неправомірної переваги». У практичній діяльності виникають проблеми щодо розмежування змісту понять «прохання» та «вимагання» надати неправомірну вигоду, що відіграє неабияке значення під час проведення кримінально-правової кваліфікації. Більше того, під час досудового розслідування нерідко трапляються випадки, коли винному інкримінують ч. 3 ст. 368 КК України, а саме вимагання неправомірної вигоди, однак у дійсності має місце злочин, передбачений ч. 1 ст. 368 КК України (прохання службової особи надати неправомірну вигоду). В свою чергу поняття «прохання» у практичній психології прийнято розглядати як звернення до адресата із закликом задовольнити потреби і бажання ініціатора такими засобами впливу, як чіткі й ввічливі формулювання, повага до права адресата відмовити у задоволенні прохання тощо [1, с. 7]. При цьому ініціатором прохання надати неправомірну вигоду, є спеціальний суб'єкт злочину (службова особа). Відповідно, прохання може полягати у зверненні, умовлянні, схилянні адресата до бажаної поведінки. Натомість, особливістю вимагання є досягнення бажаного результату, проте дещо іншими, порівню з проханням, засобами психологічного впливу («домогтися погрозами, правдами й неправдами, шантажувати ...» [1, с. 12]. Отже, незважаючи на спільність бажаного результату, засоби його досягнення під час вимагання та прохання є різними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологія керівного впливу та дисципліни праці в організації : [навч.-метод. посіб.] / уклад. Г. І. Дацевич. – Донецьк : Донец. обл. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місцевого самоврядування, держ. підприємств, установ і організацій, 2011. – 20 с.

2. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : [метод. рек.] / Чернявський С. С., Вакуленко О. Ф., Толочко О. М. та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 67 с.

Зарудня О. О., студентка 4-го курсу
факультету № 2 Національної академії
внутрішніх справ

ШАХРАЙСТВО, УЧИНЕНЕ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

З розвитком наукових технологій винаходяться нові способи вчинення злочинів, які раніше не були відомі суспільству. Зокрема, це стосується шахрайства, пов'язаного з використанням банківських платіжних карток та електронно-обчислювальної техніки. Відтак, важливим завданням для законодавця є забезпечення належного рівня нормативно-правової бази для здійснення дієвої кримінально-правової охорони відповідних правовідносин в сучасних умовах. Адже подекуди неоднозначне розуміння правниками норм кримінального законодавства призводить до помилок при кваліфікації зазначених злочинів.

З огляду на актуальність ці проблеми досліджувалися багатьма науковцями, серед яких: Д. Азаров, О. Бушан, О. Дудоров, В. Киричко, А. Музика, В. Навроцький, О.Самойленко, Р.Статусь, М.Панов, О. Перепелиця, П. Яні, Н. Яськова та інші. Проте, не дивлячись на вагомі науково-теоретичні розробки у зазначеній сфері, багато питань залишаються до кінця невирішеними, зустрічаються суперечності щодо кваліфікації, у тому числі в судовій практиці.

Відповідно до ч. 1 ст. 190 Кримінального Кодексу (далі – КК) України шахрайством є заволодіння чужим майном шляхом

обману або зловживанням довірою. Шахрайство, вчинене з використанням банківських платіжних карток, за наявності необхідних ознак, зазвичай кваліфікується за ч. 3 ст. 190 як «вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислюваної техніки», а в деяких випадках і за сукупністю зі ст. 200 КК України «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення».

На жаль, в судовій практиці подекуди зустрічаються неточності та протиріччя при кваліфікації зазначених злочинних діянь. Так, приміром, шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використання електронно-обчислюваної техніки, інколи кваліфікується без вказівки на відповідну обтяжуючу ознаку, описану у ч.3 ст.190 КК України. Підтвердженням наших слів слугують вирoki з протилежними підходами до кваліфікації схожих злочинних діянь Ірпінського міського суду Київської області від 22.10.2015р. у справі № 367/4177/15-к [4] та Галицького районного суду Івано-Франківської області від 13.02.2012р. у справі №1-28/2012 [1].

Так само судами допускаються неточності при кваліфікації шахрайств, які були поєднані з незаконними діями щодо платіжних карток (як-то їх підробкою, а так само придбанням, зберіганням, перевезенням, використанням чи збутом підроблених платіжних карток). Подібні дії потребують додаткового посилення на згадану вище ст. 200 КК України, що не завжди враховується судами (див., приміром, для порівняння вирoki Дарницького районного суду м. Києва від 06.08.2015р. у справі №753/11926/15-к) [2] та Дніпровського районного суду м. Києва від 14.01.2015р. у справі №755/28668/14-к [3]).

Щодо наукової літератури, то існують різні точки зору правників з питань кваліфікації шахрайств, поєднаних з використанням комп'ютеризованої платіжної системи. Так, О.О. Дудоров вважає, що отримання готівки в банкоматі, здійснення оплати товарів або послуг за допомогою платіжної картки (підробленої), є за змістом такою ж формою спілкування банку з клієнтом, що і звернення до касира. Різниця полягає лише в технічних засобах, які в цілому суті діяльності не

змінюють. На його думку, суспільно небезпечні посягання на власність, які вчиняються з використанням банківських платіжних карток (їх реквізитів) та які призводять до несанкціонованого законним держателем картки переказу грошових коштів з його рахунку, мають кваліфікуватися у будь-якому випадку за ст. 190 КК України як шахрайство, а не як крадіжка за ст. 185 КК України [5, с. 29–30].

При цьому А.А. Музика та Д.С. Азаров заперечують проти такого варіанту кваліфікації та наводять свої аргументи. Обман, на їхню думку, передбачає повідомлення неправдивих відомостей людині, чого не відбувається при використанні комп'ютеризованої платіжної системи. Обман не може бути поза спілкуванням між людьми тому, що обман – це інформаційний, інтелектуальний вплив однієї людини на свідомість і волю іншої. Стверджується також, що банкомати і платіжні термінали як технічні пристрої, позбавлені психіки, не можуть бути введені в оману, а у випадку ініціювання та здійснення переказу коштів в автоматичному режимі за допомогою підроблених платіжних інструментів має місце не обман, а неправомірний вплив на процес оброблення комп'ютерної інформації [6, с.55, 65–66].

В.О. Навроцький впевнений, що заволодіння коштами шляхом використання чужої банківської картки має кваліфікуватися як крадіжка (ст.185 КК України). Разом з тим автор зазначає, що вставляючи картку до банкомату та проводячи відповідні операції з клавіатурою, винний безпосередньо отримує доступ не до сейфової скриньки банкомата, а зв'язується з операційною системою банку – отримує доступ до рахунку та дає банку вказівку провести певну операцію [7, с. 491–492].

Правильною нам видається позиція М.М.Панова, В.М. Киричко та О.І. Перепелиці, які вважають, що отримання та використання підроблених платіжних засобів, результатом чого є фактичний переказ грошових коштів або їх одержання готівкою, має кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених статтями 200 та 190 КК України [8, с. 102–104; 9, с.28].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирок Галицького районного суду Івано-Франківської області від 13.02.2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21858075>
2. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 06.08.2015р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48363190>
3. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 14.01.2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42359818>
4. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 22.10..2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52576039>
5. Дудоров О.О. Проблеми кваліфікації шахрайства//Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції”Політика в сфері боротьби зі злочинністю” [Текст]. - Івано-Франківськ, 2014. - 341 с.
6. Музика А.А., Азаров Д.С. Законодавство України про кримінальну відповідальність за «комп’ютерні» злочини: науково-практичний коментар і шляхи вдосконалення. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 120 с.
7. Навроцький В.О. Кримінально-правова оцінка заволодіння чужими коштами шляхом використання через банкомат викраденої банківської платіжної картки // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовтня 2013 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2013. – С. 489–493.
8. Панов М.М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: Монографія / наук. ред. д-р юрид. наук, проф., акад. АПрН України В.І. Борисов. – Х.: Право, 2009. – 184 с. 12.
9. Перепелиця О.І., Киричко В.М. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці: науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Я. Тація. – Х.: Право, 2010. – 784 с.

Захарченко І. М., здобувач кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 179 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

З 9 листопада 1995 р. Україна є членом Ради Європи, що має наслідком зобов'язання дотримуватися положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], ратифіковану Законом № 475/97-ВР від 17 липня 97 р. Дане зобов'язання передбачає, що Україна не просто визнає міжнародні стандарти у галузі особистих (громадянських) прав та свобод людини, а гарантує їх. Це в свою чергу означає, насамперед, побудову цілісного та дієвого механізму правової охорони системи особистих (громадянських) прав та свобод людини, а також законодавче забезпечення дієвих заходів державного реагування на їх порушення.

Чільне місце у системі особистих прав та свобод людини займає свобода віросповідання, гарантована ст. 35 Конституції України. З метою забезпечення охорони вказаного права, Кримінальний кодекс України 2001 р. (далі – КК України), порівняно з Кримінальним кодексом СРСР 1960 р., поповнився рядом новел, зокрема ст. 179, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь.

Предметом злочину, передбаченого ст. 179 КК України є релігійні святині [2, с. 142]. На жаль, в регулятивному законодавстві не має визначення даного терміна [3]. Немає його тлумачення і в Роз'ясненні вищого Арбітражного суду України від 29 лютого 1996 р. «Про деякі питання, що виникають при застосуванні Закону України «Про свободу совісті та Релігійні організації» [4].

Потрібно зазначити, що науковці, які займалися дослідженням даного питання, намагалися дати визначення поняттю «релігійна святиня». Зокрема, такі спроби робили А.П. Бабій, О.В. Білаш, В.І. Маркін, М.І. Мельник, С.Я. Лихова та ін. Проте наведені вказаними авторами визначення викликають більше запитань, аніж дають відповідей, що утворює зміст

поняття «релігійна святиня». В той же час, застосування кримінально-правової норми без чіткого розуміння змісту предмету даного злочину уявляється нам проблематичним.

В окремих науково-практичних коментарях [5, с. 531] автори пропонують взагалі перекласти вирішення даної проблеми на релігієзнавців, щоб саме вони в кожному окремому випадку визначали предмет злочину, передбаченого ст. 179 КК України. Проте такий підхід уявляється принципово неприйнятним, оскільки релігієзнавче розуміння поняття «релігійна святиня» далеко не завжди може співпадати з усталеними концепціями кримінального права.

Крім цього, в історії існував практичний підхід до визначення поняття «релігійна святиня». Такий підхід представлений в додатках 1 і 2 Нового кримінального уложення 1903 р. [6]. Його зміст полягає в законодавчому закріпленні переліку конкретних предметів, які сам законодавець вважає святими. Безпосереднє перерахування найменувань було вельми актуальним для держави із проголошеною державною релігією. Актуальність полягала в тому, що це було можливо зробити практично, зважаючи на те, що окрім державної в Російській імперії визнавалося сповідування лише двох недержавних релігій. Проте використання такого підходу в умовах сьогодення уявляється недоцільним з практичної точки зору. По-перше, в Україні відсутня державна релігія (або визнані релігії). По-друге, станом на 2012 р., вже зареєстровано 35116 релігійних організацій [7, с. 22], відтак спроба систематизації релігійних святинь всіх цих організацій призведе до появи багатотомного збірника. По-третє, враховуючи тенденцію реєстрації релігійних організацій за рік (близько 1000), зміни та доповнення до такого збірника потрібно буде вносити чи не щодня.

Іншим питанням яке досі не знайшло вирішення, є визначення підстав виокремлення релігійних святинь з-поміж будь-якого іншого майна, яке має нематеріальну цінність. Майже кожна людина або колектив людей має певні речі, що становлять особливу нематеріальну цінність для власника, і одночасно не є предметами культурного, історичного чи іншого надбання. Наприклад, нагороди, трофеї, сімейні реліквії, що передаються з покоління в покоління, подарунки від значимих осіб і т.д. В той же час КК України не передбачено відповідальності за незаконне утримування, осквернення або

знищення речей, що становлять особливу нематеріальну цінність для власника. Відповідно до цього, виникає питання про можливі підстави виокремлення магічного чи чарівного з точки зору релігійних вірувань майна з-поміж будь-якого майна, що може бути шанованим і становити велику нерелігійну нематеріальну цінність для власника.

Отже, питання визначення предмету злочину, передбаченого ст. 179 КК України, гостро стоять на порядку денному, оскільки без її вирішення застосування самої норми уявляється неможливим. В свою чергу така практична неможливість заперечує цілісність та дієвість механізму правової охорони права на свободу віросповідання зокрема, та захисту прав і основоположних свобод людини в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [А. П. Бабій, І. С. Доброход, Ю. А. Кармазін, В. О. Корнієнко, Г. В. Загіка, О. С. Козерацька та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є. Л. Стрельцова. – Х. : Одиссей, 2009. – 496 с.
3. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – С. 283.
4. Про деякі питання, що виникають при застосуванні Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» : Роз'яснення Вищого Арбітражного суду України № 02-5/109 від 29 лют. 1996 р. // Юридичний вісник України. – 2000. – 21–27 груд. – С. 24
5. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Ін Юре, 2003. – 1196 с.
6. Уголовное уложение, высочайше утвержд. 22 марта 1903 г. – СПб. : Изд. Гос. канцелярии, 1903. – 284 с.
7. Статистичний щорічник України за 2012 р. / за ред. О. Г. Осауленка; Держ. комітет статистики України. – Київ. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.

Зозуля В. В., курсант 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ПОРУШЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТОСОВНО ГРОМАДЯН

Будучи складним юридичним явищем, суспільна небезпечність є основною матеріальною ознакою злочину, що відбиває його зовнішній вираз. Суспільна небезпечність означає, що діяння заподіює шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам або створює загрозу заподіяння такої шкоди. У такому її баченні суспільна небезпечність злочинів завжди має негативне значення щодо діяння, яке посягає на інтереси особи, суспільства й держави, оскільки вона порушує правові настанови, що регулюють суспільну діяльність у цілому, та вносить дисбаланс у суспільні відносини.

Сутність суспільної небезпечності порушення рівноправності громадян (ст. 161 КК України) має двоякий характер, оскільки виявляється: по-перше, у спрямованості цього злочину на важливі об'єкти кримінально-правової охорони; по-друге, у негативному ставленні до них. При цьому суспільна небезпечність порушення рівноправності громадян пов'язане з такими ключовими кримінально-правовими поняттями як «рівноправність громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії» (при цьому встановлено, що вона виступає складовою конституційно-правового статусу людини та громадянина в Україні) та «порушення рівноправності громадян», через що нами було з'ясовано їх зміст і значення.

Характер суспільної небезпеки порушення рівноправності громадян визначається передусім групою тих суспільних відносин, на які посягає злочин, відповідальність за який передбачена ст. 161 КК України, а також специфікою зіставлення у межах одного й того самого об'єкта окремих складів цього злочину. Ступінь суспільної небезпеки порушення рівноправності громадян відбивається в ступені тяжкості шкоди, способі, місці, часі вчинення злочину, ступені вини, мотивах і меті, усіх інших об'єктивних і суб'єктивних ознаках цього злочину.

Суспільна небезпечність порушення рівноправності громадян як соціальне, психологічне та юридичне поняття є реально існуючим компонентом об'єктивної дійсності – одним із засобів відтворення (виразу) змісту, структури, системи об'єктивних і суб'єктивних властивостей діяння, передбаченого ст. 161 КК України, їх взаємозв'язку, що зумовлюється:

1) специфікою рівня суспільної небезпечності групи діянь, що входять до розділу V Особливої частини КК України (зокрема, виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини та громадянина входять у КК України до першої п'ятірки пріоритетів кримінально-правової охорони);

2) об'єктами (основними – суспільні відносини, що забезпечують рівність конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; додатковими – воля, честь і гідність особи, її життя, здоров'я, власність тощо) злочину у ст. 161 КК України;

3) індивідуальними особливостями конструкції кримінально-правової норми, про яку йдеться у ст. 161 КК України, та формами порушення рівноправності громадян (на висвітленні цих моментів ми докладно зупинимося у розділі 2 і 3 дисертації);

4) специфічною кримінальною мотивацією, для якої властива суспільна ненависть до людини іншої раси, національності, кольору шкіри, статі, релігії тощо;

5) межами санкцій у ст. 161 КК України, що відповідають злочину невеликої тяжкості (ч. 1) та середньої тяжкості (ч. 2) або тяжкому злочину (ч. 3), однак, як вже підкреслювалося, порушення рівноправності громадян може призвести й до більш небезпечних наслідків (зокрема, коли вчиняється умисне вбивство з мотивів расової, національної належності або ставлення до релігії, відтак є сенс в тому, що законодавець передбачив окремий пункт у ч. 2 ст. 115 КК України, який встановив відповідальність за умисне вбивство з цих мотивів);

6) жорстокістю, поширеністю та резонансністю проявів порушення рівноправності громадян у минулому та в умовах сьогодення;

7) вимогами міжнародних та національних правових стандартів, що забороняють будь-яке порушення рівноправності громадян;

8) історичним досвідом протидії такого роду посяганням тощо.

Як свідчить практика, існуючими правовими формами та засобами протидіяти зазначеним злочинам є вкрай важко, а тому чинне кримінальне законодавство потребує видозмін. У зв'язку з цим, для реалізації зазначеного підходу варто розробити та обґрунтувати ряд заходів, спрямованих на підвищення ефективності захисту прав громадян у сфері забезпечення толерантного ставлення до них щодо расової, національної належності або ставлення до релігії.

Коваленко Д. А., аспірант кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 386 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Охорона порядку здійснення правосуддя є однією з основних і першочергових завдань кримінального законодавства України. Адже, саме правосуддя забезпечує дотримання чинного законодавства в державі, тим самим підтримуючи належний правопорядок в суспільстві. Серед злочинів проти правосуддя законодавець передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (стаття 386 КК України) і цей злочин безпосередньо посягає на порядок одержання доказів у кримінальному провадженні [1].

Описуючи ознаки об'єктивної сторони ст. 386 КК України, законодавець дотримується позиції щодо необхідності надання конкретного й вичерпного переліку способів вчинення цього злочину. До розряду способів вчинення віднесені: погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, а також підкуп свідка, потерпілого або експерта з цією ж метою.

Поняття «погроза» у кримінальному законодавстві не розкрито та віднесено до доктринального. В теорії

кримінального права погрозу узагальнено трактують, як психологічний вплив на потерпілого з метою змінення його поведінки в інтересах погрожувала [2].

Специфічним видом погрози, відносно вказаних у ст. 386 КК України, потерпілому, а також заявнику (особи, яка звернулась із заявою про скоєний злочин), спеціалісту і перекладачу з метою перешкоджання їх з'явленню до правоохоронних та інших (тимчасових слідчих або спеціальних тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України) органів, примушування їх до відмови від заяви про вчинені або підготовлювані злочини, від давання висновків, перекладу, а також до давання завідомо неправдивих висновків або завідомо неправдивого перекладу, є погроза викрадення або позбавлення волі вказаних осіб, їх родичів чи близьких. На думку Л. В. Дорош, погрозу викрадення слід розуміти як намір заволодіння потерпілим будь-яким способом, вилучення його з природного мікросоціального середовища, переміщення з місця постійного або тимчасового перебування з подальшим утриманням усупереч його волі в іншому місці [2]. Погроза позбавлення волі полягає в залякуванні потерпілого протиправним позбавленням можливості вільного пересування в просторі та часі, виборі місця свого перебування.

Відповідальність за погрозу викрадення або позбавлення волі передбачена в кримінальному законі лише у випадках, якщо вона висловлена на адресу державного або громадського діяча (ч. 1 ст. 346 КК України). Виражена в кримінально-правовій нормі позиція законодавця, що такий вигляд погрози може бути застосований лише відносно цих адресатів і апріорі не може бути застосований до суддів загальної юрисдикції, слідчих, працівників органу дізнання, прокурорів та інших учасників кримінального судочинства (заявника, спеціаліста, перекладача на етапі розгляду й вирішення заяв і повідомлень про злочини), видається неоднозначною. Виходячи з норм Конституції України, вважаємо, що встановлення підвищеного рівня захисту для державних і громадських діячів, а також їх близьких родичів, надання лише їм ексклюзивного права на захист від такого виду погрози дозволяє зауважити законодавцеві щодо порушення принципу рівності громадян перед законом [5].

Погроза застосування катування – погроза умисного заподіяння значного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, знущання або інших насильницьких дій із метою спонукати потерпілого вчинити дії, що суперечать його волі. Виходячи з підвищеної небезпечності діяння, погроза застосування катування, має бути ідентифікована законодавцем, як самостійний склад Особливої частини Кримінального кодексу, а також включена до об'єктивної сторони ст. 386 КК України.

Можливі заперечення відносно того, що використаним законодавцем у диспозиції ст. 386 КК України терміном «погроза насильством» охоплено і погрозу застосування катування, є не переконливими. По-перше, ст. 127 КК України «Катування» включено до Особливої частини Кримінального Кодексу значно пізніше, ніж ст. 386 КК України, а отже законодавець не міг передбачати виникнення нового способу вчинення цього злочину та поширення його дії на майбутнє. По-друге, як було зазначено вище, при визначенні конструкції ст. 386 КК України законодавець обрав шлях конкретизації й установлення чіткого переліку видів погроз. Отож, зміст погрози, наведений у ст. 386 КК України, є надміру звуженим, таким, що залишає за межами складу цього злочину погрози завдання шкоди іншим законним інтересам потерпілого [4].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене об'єктивна сторона перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, потребує подальшого з'ясування та переосмислення її змісту, зокрема, пропонується включити до неї як самостійні способи скоєння злочину: погрози застосування катування, викрадення або позбавлення волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна [Текст] Злочини проти правосуддя/ навч. Посіб / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. – Х. : Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2011. – 160 с
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Текст] /Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.] / За заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея; НАВС. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

3. Злочини проти правосуддя [Текст]: / навч. посіб./ / за заг. ред. проф. В.І. Борисова, проф. В.І. Тютюгіна/. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 155 с.

4. Мельніченко М. І. Поняття та види злочинів проти порядку одержання доказів у кримінальному провадженні [Текст] / М. І. Мельніченко / Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4 (32). – С. 107–112.

5. Юшина Ю.В. Про незавершеність і недоліки конструкції об'єктивної сторони статті 386 КК України [Текст], – Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – №1, 2011. – С. 214–219.

Конончук А. О., курсант 4-го курсу
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми – одна з найбільш актуальних проблем сучасності. Говорячи про організацію боротьби з торгівлею людьми, перш за все необхідно зазначити, що майже кожна країна має в своєму кримінальному законодавстві юридичні норми, у відповідності з якими настає кримінальна відповідальність за торгівлю людьми.

Сьогодні торгівля людьми, жертвами якої стають жінки, чоловіки і діти, є злочином, що вчиняється з метою примусової праці, сексуальної експлуатації, примусового жебрацтва, вилучення органів. В різних регіонах України з 1 січня по 28 лютого 2014 року зафіксовано 33 випадків кримінальних правопорушень щодо торгівлі людьми.

Той факт, що український законодавець, на відміну від міжнародних актів, торгівлю людьми виділив як окрему форму злочину, відмінну від таких його форм, як вербування, перевезення, передача, переховування або одержання людини, означає, що у ст. 149 КК України під торгівлею людьми слід розуміти власне торгівлю, тобто вчинення актів купівлі-продажу людей.

Думки вчених щодо визначення предмету торгівлі людьми розбігаються. Одні вчені вважають, що предметом торгівлі

людьми є людина, інші ж взагалі не виділяють предмет, як елемент складу злочину.

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є воля і гідність людини. Його додатковим факультативним об'єктом можуть виступати здоров'я людини, встановлений порядок здійснення службовими особами своїх повноважень, встановлений порядок перетинання державного кордону України.

Об'єктивна сторона виражається у таких формах: продаж людини – угода, за якою одна особа (продавець) передає людину у фактичну незаконну власність іншої (покупця), а остання зобов'язана прийняти та сплатити за неї певну грошову суму. Тобто результатом є купівля або одержання людини внаслідок міни, найму, застави, іншої угоди, за якої винний одержує людину від іншої особи у фактичну власність або тимчасово за матеріальну винагороду чи без такої.

Злочин є закінченим з моменту продажу (іншої сплатної передачі) людини іншій особі (особам) у першій та другій формі у третій є закінченим з моменту переміщення людини через державний кордон України.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 149 КК, може бути фізична, осудна особа, яка досягла 16 років.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом (винний усвідомлює, що вчиняє дії, відповідальність за які передбачена ст. 149 КК і бажає так діяти), а також, як правило, корисливим мотивом.

У нашій державі боротьбі з торгівлею людьми приділяється значна увага. Велика кількість законів та підзаконних нормативних актів направлені на подолання та припинення цього суспільно-небезпечного явища, а саме: Закон України «Про протидію торгівлі людьми», «Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» та інші підзаконні нормативні акти. Підтвердженням того, що в нашій державі здійснюється протидія торгівлі людьми є створення спеціального Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми МВС України. Він є самостійним структурним підрозділом апарату МВС України, відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних

правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі.

Отже, незважаючи на те, що Україна стоїть на шляху розв'язання проблеми торгівлі людьми і намагається боротися з цим явищем розробляючи та удосконалюючи законодавчу базу, торгівля людьми була і залишається проблемою світового рівня. Це явище призводить до зламу суспільства та є свідченням того, що сама держава з цим боротися не в змозі. Тому ця проблема не тільки України, а й складова міжнародної організованої злочинності, що є реальною загрозою для міжнародної безпеки.

Конопльова Н., студентка магістри
Міжнародного науково-технічного
університету імені академіка Ю. Бугая

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний тероризм – це провокації міжнародного характеру, що перетворюють тероризм на інструмент соціального впливу чи залякування. Такий тероризм вирішує одночасно декілька завдань, серед яких основне – позбавлення інших країн можливості об'єктивного аналізу ситуації і державного суверенітету при прийнятті тих чи інших важливих рішень.

Ефективна боротьба з тероризмом можлива тільки за допомогою превентивних методів. Запобігання терору має полягати у виявленні, усуненні, нейтралізації, локалізації і мінімізації дії тих чинників і причин, які або породжують тероризм, або йому сприяють.

Практика показує, що поодинокі дії окремих країн на регіональному рівні недостатні для ефективного протистояння тероризму. Боротьба з тероризмом вимагає участі всіх країн світової спільноти, тим більше в умовах глобалізації світових процесів. Сучасний стан боротьби проти терористичної діяльності ставить перед нами питання про необхідність розробки комплексних міжнародних підходів і єдиних методик протидії різним терористичним проявам.

Міжнародне співтовариство неодноразово намагалось створити єдину систему конвенцій, договорів, організацій, які б мали міжтериторіальну свободу дій, але ці спроби так і не

призвели, на даний момент, до розроблення та прийняття на універсальному рівні єдиної конвенції про боротьбу з тероризмом.

Зростання чисельності актів тероризму в сучасних умовах і все жажливіші наслідки їх здійснення призводять до того, що деякі держави вважають можливим використання будь-яких наявних у їхньому розпорядженні засобів для притягнення до відповідальності винних осіб. Так, наприклад, США залишають за собою право наносити збройні удари по базам терористів на території тих держав, які їх фінансують чи активно підтримують. При цьому США посиляються на право на самооборону [1]. Зазначимо, що Рада Безпеки ООН визнала за США таке право [2].

Одним з небагатьох правомірних та ефективних засобів забезпечення обов'язкової відповідальності за тероризм нині є екстрадиція, форма боротьби зі злочинністю, яка полягає в арешті та передачі злочинця однією державою іншій. Майже всі діючі антитерористичні конвенції містять екстрадиційні норми. Іншою підставою для видачі терористів є двосторонні й багатосторонні договори про правову допомогу в кримінальних справах взагалі та про видачу зокрема. У таких договорах досить детально обумовлено процесуальні аспекти видачі. Крім того, у них визначаються випадки, коли держава, до якої звернено вимогу про видачу, може відмовити. Але, якщо між державою, що має видати обвинуваченого та державою, що надала запит про таку видачу, не існує договору про правову допомогу в кримінальних справах, то видача затриманого ускладнюється. Тому так необхідне створення єдиної системи конвенцій, до складу, яких входили б всі держави. Важливою складовою інституту екстрадиції нині є питання дотримання прав осіб, які підлягають видачі, відповідно до міжнародних стандартів прав людини.

До того ж, для ефективнішої протидії міжнародному тероризму необхідне також і тісне співробітництво відомств держав, які безпосередньо займаються питаннями протидії тероризму.

Необхідно також зазначити, що кримінально-процесуальне законодавство більшості зарубіжних держав не зважає на потенційні можливості розвитку інформаційних технологій, які, тим не менш, досить активно використовуються терористичними угрупованнями. Оскільки, такі групи значно випереджають своїми технологіями відомства, які їм протидіють. Так відомо, що кожне терористичне угруповання має один або декілька власних сайтів в Інтернеті. Інформація, яку вони поширюють, відіграє певну психологічну роль, оскільки слугує як для поширення, так і для залякування, що є однією з ознак тероризму. І тут одним з важливих прикладів є досвід США, які вже тривалий час ведуть боротьбу з існуванням у мережі екстремістських сайтів.

В актах Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності і поводження з правопорушниками зазначається, що нові проблеми у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю не можуть бути належно розв'язані урядами, що діють індивідуально чи в межах традиційних форм нерегулярного міжнародного співробітництва у сфері попередження злочинності [2]. Отже, уряди всіх держав повинні надати можливість відомствам діяти на їхній території для протидії терористичній діяльності на користь міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О.Г. Для війни чи заради миру? / О.Г. Авраменко // Політика і час. – К., 2006. – № 2.– С.33–39.
2. Резолюція РБ ООН № 1373 від 28. 09. 2001р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://un.org/russian/document/scresol/res2001/res1373.htm>
3. Десятий конгрес ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uncjin.org/Documents/congr10/11r.pdf>

Константинов О. О., аспірант кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ ДО БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ЙОГО ВИТРАТИ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ

Конституцією України проголошено, що бюджетна система держави будується на засадах справедливого та неупередженого розподілу багатства між громадянами та територіальними громадами. Зокрема, Законом України «Про державний бюджет» визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, їх розмір і цільове спрямування.

Загалом, кримінально-каране нецільове використання бюджетних коштів, яке передбачене у ст. 211 КК України, набуло останнім часом загрозливих масштабів для усієї країни в цілому. Оскільки бюджет – основний інструмент, який характеризує параметри економіки, соціальне спрямування суспільства і стан соціальної захищеності.

Викладення у новій редакції ст. 210 та ст. 211 КК України у новій редакції, здійснене на підставі Закону України від 8 липня 2010 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України» створює нові законодавчі напрямки, які є вдалими, оскільки вони надають кримінально-правову характеристику розглядуваної теми.

Точніше хотілося б зазначити, що вказаний нормативно-правовий акт висвітлює діяння, як складової об'єктивної сторони складу злочину, а саме:

- 1) нецільове використання бюджетних коштів, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах;
- 2) здійснення видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах;

3) здійснення видатків бюджету з перевищенням бюджетних призначень, всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах;

4) надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень, всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах;

5) надання кредитів з бюджету з перевищенням бюджетних призначень, всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах.

А. В. Макаров зазначає, що даний вид злочинів структурно поділяється на 3 основні групи:

1. злочини, які безпосередньо посягають на порядок використання бюджетних коштів та коштів державних позабюджетних фондів;

2. злочини, які посягають на відносини, що виникають на стадії формування доходів бюджетів всіх рівнів;

3. злочини, що виникають на стадії використання бюджетних коштів.

Слушним є твердження І.А. Сікорської, що, на перший погляд, нібито нецільові видатки бюджетних коштів відносяться до неефективних, бо за такого їх використання ми не наближаємося, а віддаляємося від «досягнення запланованих цілей», що за наведеним у БК України визначенням принципу ефективності є критерієм ефективного використання коштів.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що в підходах законодавця до криміналізації певних форм порушень бюджетного законодавства спостерігається відсутність системності, впорядкованості. Це дає підстави для подальшого розгляду та аналізу зазначених питань з метою висловлення пропозицій, визначення шляхів оптимізації відповідальності за бюджетні правопорушення.

Крутевич М. М., викладач кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ ТА ЇЇ ЧЛЕНА

Згідно зі ст. 6 Конституції, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Ефективна, здійснювана у відповідності до сучасних вимог діяльності органів влади і Рахункової палати, зокрема, є гарантією дотримання прав та інтересів громадян, успішного розв'язання завдань, що стоять перед суспільством.

Наділяючи своїх представників певними повноваженнями, держава, з одного боку, висуває до них високі вимоги, у необхідних випадках застосовуючи і суворішу відповідальність, у тому числі кримінальну. З іншого боку, забезпечує своїх представників посиленою охороною, щоб вони могли безперешкодно, без будь-якого стороннього впливу виконувати свої функції та під час прийняття рішень були переконані в безпеці власного життя, здоров'я, майнових прав, а також в безпеці життя, здоров'я, інших прав і інтересів своїх близьких. Для цього держава встановлює підвищену відповідальність для осіб, які перешкоджають нормальній діяльності органів державної влади.

Особливу роль у системі органів державної влади відведено Рахунковій палаті. Покладаючи на них обов'язок з здійснювати експертно-аналітичні, інформаційні та інші види діяльності, що забезпечують контроль за використанням коштів загально державних цільових фондів, за цільовим використанням фінансово-кредитних і валютних ресурсів (під час здійснення загально державних програм), проводити фінансові перевірки і ревізії, експертизу проектів державного бюджету, проектів законів та інших нормативних актів, міжнародних договорів, загальнодержавних програм та інших документів, що стосуються державного бюджету та фінансів України, надаючи їм відповідно великі владні повноваження, держава створює систему правових заходів, спрямованих на

забезпечення їх особистої безпеки, а також безпеки їх діяльності. Серед них є і заходи кримінально-правового характеру.

У Законі України «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 зазначається, що у разі виявлення ознак кримінального або адміністративного правопорушення Рахункова палата інформує про них відповідні правоохоронні органи; регулярно інформує Верховну Раду України, Президента України про факти порушень бюджетного законодавства. Крім цього, Рахункова палата надає Кабінету Міністрів України відомості про результати здійснених Рахунковою палатою стосовно органів виконавчої влади, об'єктів державної власності заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), а також пропозиції щодо притягнення до передбаченої законом відповідальності осіб, винних у порушенні вимог законодавства, нецільовому та неефективному використанні коштів, заподіянні матеріальної шкоди державі. У п.2 ст.32 Закону України «Про Рахункову палату» зазначено, що особи, які входять до складу контрольної групи Рахункової палати, зобов'язані вживати передбачених законом заходів для притягнення до відповідальності посадових осіб об'єкта контролю або інших осіб винних у перешкоджанні або неправомірному втручанні у здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), але не вказується яким чином слід вживати заходи, хоча за такі порушення передбачено як адміністративна (ст.188-19 Кодексу України про адміністративні правопорушення) так і кримінальна відповідальність (ст.351-1 Кримінального кодексу України).

Зокрема, у статті 351-1 йдеться про перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати.

Об'єктивна сторона злочину може бути виражена у таких формах:

1) невиконання законних вимог Рахункової палати, члена Рахункової палати; 2) створення штучних перешкод у їх роботі; 3) надання завідомо неправдивої інформації Рахункової палати, члена Рахункової палати; 4) надання недостовірної інформації Рахунковій палаті.

Законними є такі вимоги члена Рахункової палати, які зроблені ними в межах повноважень, наданих їм Конституцією та законами України. У зв'язку з цим у кожному конкретному

випадку необхідно з'ясувати, чи мали право зазначені особи та органи за законом пред'являти вимоги, які не виконала певна службова особа.

Створення штучних перешкод у роботі вказаних осіб (органів) полягає у вчиненні дій, що перешкоджають реалізації ними своїх повноважень.

Поняття неправдивої і недостовірної інформації є синонімами. Відповідальність за надання неправдивої (недостовірної) інформації настає лише у разі, коли винна особа відповідно до закону зобов'язана була надавати її члену Рахункової палати у відповідь заходи реагування відповідно до закону як: звернення, запит тощо, або коли вона за власною ініціативою, з метою ввести члена Рахункової палати в оману, направила їм лист з певною інформацією.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення описаних у ст. 351-1 дій чи бездіяльності.

Кудренко С. В., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ

Тема штучного переривання вагітності є такою ж давньою, як сама людська історія, однак ніколи вона не стояла так гостро, як стоїть сьогодні, ще ніколи людське життя не потребувало такого захисту, як сьогодні. Тема абортів є актуальною у всіх сферах людського життя: у законодавстві та медицині, в освіті та релігійному житті. Так, всі релігійні конфесії забороняли віруючим брати участь у цій процедурі. XX століття легалізувало аборти, і їх почали використовувати як методику планування сім'ї. У нашій країні діє одне з найбільш ліберальних, лояльних законодавств про штучне переривання вагітності.

В останні роки проблеми кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів вивчалися в працях таких вчених, як М.І. Бажанов, В.О. Глушков, О.О. Дудоров, Н.Є. Крилова, Г.К. Лапко, В.В. Панкратов, О.Л. Старко, С.В. Тасаков та ін.

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за два види аборту: за проведення абортів особою, яка не має вищої медичної освіти (ч. 1 ст. 134 КК), суб'єктами цього злочину визнаються особи, які не мають вищої медичної освіти (медсестри, акушерки, фельдшери та інші особи, що мають середню медичну освіту), незалежно від того, де вони провели аборт, а також особи, які взагалі не мають ніякої медичної освіти; за кваліфікований аборт (ч. 2 ст. 134 КК). Незаконний аборт визнається кваліфікованим, якщо його проведення спричинило тривалий розлад здоров'я чи смерть потерпілої.

За чинним законодавством для проведення абортів необхідна наявність лише однієї з двох умов: прохання жінки або наявність медичних або соціальних показників. Але питання якості кримінально-правового регулювання цього моменту залишається відкритим.

Так, існують певні неузгодженості щодо суб'єкта злочину. Ч. 1 ст. 134 КК України передбачає кримінальну відповідальність за проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти. Із цього можна зробити висновок, що законодавець ототожнює поняття «спеціальна медична освіта» і «лікар-акушер-гінеколог». Інструкція «Про порядок проведення операції штучного переривання вагітності» в п. 5.2 містить вказівку на те, що штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів, здійснюється лікарем-акушером-гінекологом першої або вищої кваліфікаційної категорії. Проте відсутня норма, яка б визначала, хто має право на проведення операції штучного переривання вагітності в термін до 12 тижнів. Виникають питання й через те, що розуміти під спеціальною медичною освітою?

На наявності правової колізії щодо суб'єкта даного злочину наголошує Г.К. Лапко, адже «для юридичного виникнення права здійснювати діяльність за лікарською спеціальністю, претендент повинний опанувати визначеними практичними навичками. Для акушера-гінеколога одним із найважливіших є уміння робити аборти. Навчання цьому пов'язано з порушенням ст. 134 КК, оскільки особа, що не має спеціальної медичної освіти, не має права на їх проведення».

Отже, суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 134 КК України можуть бути як лікарі, що отримали вищу медичну, однак не мають спеціальної медичної підготовки за фахом «лікар акушер-гінеколог», і особи середнього медичного персоналу (наприклад, медичні сестри), так і студенти медичних закладів (інтерни), та особи, що не мають жодного відношення до медицини.

В Україні передбачається певний комплекс умов, лише за наявності яких на законних підставах може бути проведене штучне переривання вагітності. Аборт може бути проведений, по-перше, у строк до 12 тижнів вагітності (необхідно зазначити, що штучне переривання вагітності у терміни вагітності до 12 тижнів здійснюється за поінформованим бажанням жінки (ст. 50 Основ; п. 1.6 Наказу МОЗ «Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» від 20.07.2006 р. № 508); проведення штучного переривання вагітності у пацієнтки віком до 14 років або у недієздатної особи здійснюється за заявою її законних представників; штучне переривання вагітності у пацієнтки, яка досягла 14 років, здійснюється за її згодою; крім того, штучне переривання вагітності здійснюється за відсутності гострих запальних та інфекційних захворювань та, по-друге, у строк до 22 тижнів.

Таким чином, постає практична необхідність у нових підходах до регулювання цих відносин у кримінальному законодавстві.

Зазначене вимагає внесення наступних змін до чинного КК України:

1. Змінити назву статті 134 Кримінального кодексу України відповідно до ст. 50 Основ законодавства України про охорону здоров'я, а саме, викласти назву вказаної статті в такій редакції: «Незаконне проведення штучного переривання вагітності»

2. Подати ч. 1 ст. 134 ККУ у такій редакції: «Проведення штучного переривання вагітності особою, яка не має спеціальної медичної освіти, або особою, яка має спеціальну медичну освіту після закінчення строку, встановленого законом для штучного переривання вагітності, або в установі, що не має відповідного

дозволу на проведення такої операції, або із порушенням порядку отримання дозволу вагітної жінки (її законного представника) та згоди чоловіка, за яким презумується батьківство, а також давання згоди вагітною жінкою на проведення штучного переривання вагітності у закладі охорони здоров'я, але з порушенням законних строків проведення, –

– карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років».

Литвинова О. О., курсант 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ «РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Кожне цивілізоване суспільство повинно забезпечити безпеку своїм громадянам. А також визначити як першочергове завдання – захист дітей і підлітків від різних негативних проявів сучасного життя, тому що неповнолітні завжди є найменш захищеними. Соціально-правовий захист дитинства є одним з основних показників рівня розвитку суспільства, його цивілізованості і перспективності.

У наш час сексуальне насилля над дітьми стало однією з найскладніших проблем. Все частіше об'єктом злочинної поведінки стає їх статевая недоторканість, фізичний та психічний розвиток. Особливо негативний вплив на їх психологічний розвиток здійснюють ЗМІ, Інтернет.

Неоднозначність наукових підходів у визначенні поняття «розбещення неповнолітніх» створює труднощі при кваліфікації діянь. Тому потрібно з'ясувати, що саме, ми розуміємо під поняттям «розбещення неповнолітніх».

У працях фахівців з кримінального права зустрічаються різноманітні терміни, які характеризують механізм поведінки у статевих злочинних проти неповнолітніх, зокрема: «розбещення», «розпусні дії», «сексуальне зловживання», «сексуальна експлуатація», «дії сексуально характеру» тощо.

Так деякі науковці вважають, що розпусні дії не переслідують мети сексуального задоволення, а орієнтовані на свідомість неповнолітнього, на його моральне розбещення. Натомість Пудовочкін Ю. Е., вважає що вчиняючи такі дії винна особа намагається, перш за все, задовольнити власні хворобливі потреби сексуального змісту, реалізувати потаємні бажання та отримати фізичне та психічне задоволення [1, с. 219].

А. Н. Ігнатов іменує такі злочини – «злочини проти моральності». Таке трактування зумовлене тим, що зазначені злочини являють собою грубе порушення норм моралі, є крайнім проявом аморального поведіння [2, с. 8]. Хоча в той же час більшість науковців вважають, що називати статеві злочини «злочинами проти моральності» невірно. Поняття моральності набагато ширше статевої моралі, що є тільки однією з її сторін. Через те, що розглядуваний злочин порушує статеві інтереси потерпілого, їх доцільніше називати «статевими», тим більше, що цей термін достатньо закріплений у науці.

У свою чергу Д. Фінкельхор, виділяючи одну з трьох категорій сексуальних посягань, трактує цей термін як «сексуальну експлуатацію дітей, зловживання їх безпорадністю для безпосереднього задоволення особистих сексуальних потреб дорослого або в комерційних цілях» [3, с. 46].

Якщо звернутися до історії, то, незважаючи на те, що зараз статеві злочини проти неповнолітніх вважаються тяжкими, у кримінальному законодавстві поняття «розпусні дії» з'явилося відносно недавно. В 1832 р. у французькому законодавстві була започаткована стаття, яка передбачала покарання за розбещення малолітніх, класифікуючи це як «посягання на їх сором'язливість».

Зауважимо, що термін, який використовувався в Кримінальному кодексі 1960 р., а саме «розпусні дії», був не зовсім вдалим, бо створював уявлення, що маються на увазі тільки фізичні сексуальні дії. Хоча термін «розбещення» включає в себе не лише фізичні, а й дії інтелектуального характеру.

З метою вирішення питання, що саме слід розуміти під «розбещення неповнолітніх» необхідно звернутись до кримінальних кодексів деяких іноземних держав, наприклад до канадського, в якому законодавець найбільш ретельно

розробили правові норми відносна сексуального насилля над дітьми. Воно тлумачиться, як зловживання владою дорослим або підлітком, які шляхом примушення або омани намагаються вступити з неповнолітнім у сексуальний контакт, який включає і інцест, сексуальне спонукання, зґвалтування і експлуатацію дитини в порнографії і проституції. Термін «сексуальне зловживання», як вважають канадські правники, включає дії від генітального торкання до статевого акту. При цьому вік дитини коливається від немовляти до старшого підліткового, а взаємозв'язок між дитиною і дорослим може бути неіснуючим, як у багатьох випадках непристойного поводження, або ж може бути інтимним, як у випадках інцесту між батьком і дитиною.

Науковці Українського інституту соціальних досліджень, розглядаючи один з підходів до вивчення такої соціальної проблеми, як жорстоке ставлення до дітей, вважають, що сексуальне насилля слід тлумачити, як залучення функціонально незрілих дітей та підлітків до сексуальних дій без їх розуміння та згоди на те. Сюди вони відносять дії, починаючи від спостерегання чи присутності під час статевих актів і до безпосереднього залучення дитини у статеві зносини [4, с. 78].

Верховним Судом України було вивчено за спеціальною програмою 120 справ про статеві злочини, в яких потерпілими була 141 неповнолітня особа. Достатньо небезпечним показником було те, що малолітні потерпілі складали значну частину, їх виявилось 32,3%. З них були діти у віці до 3 років, з 3 років до 10 років і з 10 до 13 років. Серед 152 злочинців, які вчинили ці злочини, 22,3% були теж неповнолітніми. Переважна більшість злочинців (49,4 %) була у віці від 18 до 30 років [4, с. 64].

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що розбещення неповнолітніх стало однією з найскладніших проблем сучасності. У зв'язку з неоднозначністю поняття «розбещення неповнолітніх» доцільно було б внести до КК України примітку до ст. 156. У ній потрібно вказати, що: розпустні дії – це дії вчинювані з метою задоволення особистих сексуальних потреб суб'єкта злочину, здатні викликати фізичне і моральне розбещення неповнолітніх потерпілих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пудовочкин Ю. Е. Ответственность за преступления против несовершеннолетних / Ю.Е. Пудовочкин // Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 218–222.
2. Игнатов А. Н. Ответственность за преступления против нравственности (Половые преступления) / А. Н. Игнатов. – М. : Юрид. лит., 1966. – 207 с.
3. Асанова Н. К. Руководство по предупреждению насилия над детьми / Н. К. Асанова. – М., 2000. – 112 с.
4. Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання / 3б. наукових публікацій Українського інституту соціальних досліджень. – Вип 7. – 1998. – 234 с.

Мачульська Л. В., слухач Волинського
відділення навчально-наукового
інституту № 4 Національної академії
внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Проблема охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки формувалась на протязі багатьох десятиріч. Вона обумовлена нестримним розвитком науково-технічного прогресу, а також загальним зростанням кількості населення планети Земля. На всіх етапах свого розвитку людина була тісно пов'язана із оточуючим її світом – довкіллям. Останнім часом у зв'язку з формуванням високоіндустріального суспільства різко посилився негативний вплив людини на навколишнє природне середовище, значно зріс обсяг такого втручання. Воно стало більш різноманітним за формами і вже зараз загрожує стати глобальною небезпекою для самої людини.

Конституція України закріплює обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків планетарної Чорнобильської катастрофи та збереження генофонду українського народу. Але успішна реалізація зазначених конституційних положень можлива лише за умови адекватних зусиль як окремої людини, так і всього суспільства в цілому.

Важливим елементом правового регулювання охорони навколишнього природного середовища, а також одним із засобів покращення екологічної кризи є саме вдосконалення інституту екологічної відповідальності.

Підставою для притягнення до відповідальності за порушення вимог природоохоронного законодавства є вчинення правопорушення, яке можна назвати екологічним правопорушенням. Під екологічним правопорушенням деякі вчені розуміють протиправні дії, які посягають на екологічну безпеку.

Екологічні правопорушення в більшій мірі ніж інші залежать від поглядів законодавця, їх правова ознака не стабільна, а екологічна небезпека не завжди сприймається суспільством однаково. Структуру екологічного правопорушення складають суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона. Зокрема серед екологічних правопорушень виділяють екологічні адміністративні проступки та екологічні злочини, останні характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпеки. Особливістю екологічної злочинності в Україні є те, що вона характеризується постійним зростанням і високою латентністю.

Не кращим чином на стані екологічної злочинності позначаються недоліки у застосуванні кримінального законодавства. Зокрема не забезпечується принцип невідворотності відповідальності за екологічні злочини, не виявляються всі особи, причетні до їх вчинення, внаслідок чого лишаються безкарними організатори і пособники. Непоодинокі факти призначення м'яких мір покарання злісним порушникам, неправильної кваліфікації їх дій. Не у всіх необхідних випадках конфіскуються знаряддя злочину та відшкодовується заподіяна шкода.

Потрібно акцентувати увагу на наступних положеннях, які мають принциповий характер для застосування кримінально-правових норм у сфері охорони екологічної безпеки.

Перш за все, необхідність встановлення такого заходу впливу на осіб, винних у злочинному забрудненні або псуванні земель, яким є кримінальна відповідальність, обумовлена насамперед конституційним приписом про те, що земля є основним національним багатством, яке знаходиться під особливою охороною держави (ст. 14 Конституції України).

Отже, потреба у встановленні кримінальної відповідальності за забруднення або псування земель достатньою мірою відповідає вимогам сьогодення і характеризується соціальною обумовленістю. Новостворювана модель охорони земель від негативного суспільно небезпечного впливу повинна стати органічною складовою юридичної системи сучасного суспільства.

По-друге, зміст об'єкта злочинів проти екологічної безпеки визначається характером предмета та особливостями механізму завдання шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Родовим об'єктом, злочинів проти екологічної безпеки, потрібно визнавати екологічну безпеку – як особливий стан довкілля, який відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, що стосуються його чистоти, ресурсомісткості (невиснаженості), екологічної стійкості, санітарних вимог, видового різноманіття, безпечності для людини та здатності задовольняти її інтереси, а основним безпосереднім об'єктом – нормальний природний якісний стан навколишнього середовища, який є необхідною умовою екологічної безпеки;

По-третє, об'єктивна сторона злочинів проти екологічної безпеки характеризується своєю складністю, яка полягає в існуванні декількох видів наслідків: первинного – екологічне забруднення та дворівневого похідного – створення небезпеки для життя, здоров'я людей або довкілля та реальне заподіяння такої шкоди. Визначенню, як наслідку вчинення злочинів у цій сфері, також підлягають такі суттєві поняття як «забруднення земель» та «псування земель».

По-четверте, особливості об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтями 236, 237, 238 та 253 КК України, обумовлюють необхідність стверджувати, що особу, яка вчинила злочинне діяння, потрібно вважати спеціальним суб'єктом.

По-п'яте, суб'єктивна сторона злочинів проти екологічної безпеки визначається складністю об'єктивної сторони цього злочину і зазвичай характеризується складною формою вини, тобто різним психічним ставленням суб'єкта до діяння та його наслідків.

Таким чином, недосконалість законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за екологічні правопорушення,

суперечливість висновків різних авторів з приводу окремих питань даної тематики породжує певні труднощі при застосуванні відповідних кримінально-правових норм на практиці і заважає ефективній протидії таким діям.

Маисталір І. М., курсант 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЙ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ КОРУПЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ

Корупція є невід'ємним атрибутом будь-якої держави, вона завжди присутня там, де існує публічна влада. Жодна з країн світу не має повного імунітету від корупції – вони відрізняються лише її обсягами, характером її проявів та масштабом впливу на соціально-економічну та політичну ситуації. У тих країнах, де корупція поширена значною мірою, вона із соціальної аномалії перетворюється на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. В країнах, де вона зустрічається порівняно рідко, корупція у громадській свідомості асоціюється з великим злом для держави та її громадян і не справляє суттєвого впливу на суспільне життя.

Як і будь-яке зло, корупція є протиприродним феноменом: це діяння, яке порушує закони соціальної природи, зокрема закон соціального обміну між людьми і закон соціальної конкуренції, як основу суспільного прогресу. Потерпілими від корупції є всі, крім лише самих корупціонерів. Ефективність протидії корупції залежить від того, як це явище розуміється. Правильне розуміння корупції є необхідною умовою правильного вибору засобів протидії їй [1]. Поширення корупції в державі завдає значної шкоди всій системі управління та в разі незастосування відповідних заходів може призвести до зростання цін внаслідок включення хабара, як обов'язкової складової, до цінової формули на товари та послуги [2].

Саме прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, як один із найбільш розповсюджених видів корупційної поведінки у державі, має негативні наслідки. Зокрема, це створює загрозу правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку й загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства, руйнуванням у громадян правової культури.

Існуючий стан законодавства, яке регламентує відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, призводить до суттєвих проблем правозастосування. Реформи антикорупційного законодавства в Україні призвели до зміни формулювання назви і викладу диспозиції цієї норми.

Так, у початковій редакції КК України вона мала назву «Одержання хабара», натомість на сьогодні – «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою». Зміна назви пов'язана в тому числі і з розширенням об'єктивної сторони. Безумовно, з'ясування дискусійних питань кваліфікації злочину, передбаченого ст. 368 КК України за ознаками об'єктивної сторони допоможе виявити переваги і недоліки досліджуваної законодавчої конструкції. Необхідність такого дослідження обумовлена і тим, що від його вирішення залежатиме однозначність та обґрунтованість правозастосовної практики в частині кваліфікації злочинної діяльності.

На сьогодні відсутні фундаментальні дослідження, в яких комплексно б розглядалися особливості кваліфікації прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Аналізована проблема стала об'єктом розгляду лише окремих авторів (О. М. Сарнавський [3], Д. Г. Михайленко [4]), однак подібні дослідження здійснювались через призму попередніх редакцій ст. 368 КК України та в повній мірі не враховують сучасні аспекти правозастосування.

На відміну від інших структурних елементів складу злочину об'єктивна сторона містить найбільше інформації, необхідної для кваліфікації діяння. В сукупність ознак

об'єктивної сторони складу злочину входять обов'язкові (суспільно небезпечні діяння, суспільно небезпечні наслідки та причиновий зв'язок між діяннями та наслідками) та факультативні ознаки (спосіб, знаряддя, засоби, місце, час, обстановка вчинення злочину) . Слід зазначити, що злочин, який передбачає кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою має формальний склад. Відповідно, у диспозиції статті обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є лише суспільно-небезпечне діяння.

Таким чином, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України, полягає в таких діях службової особи:

1) прийняття пропозиції надати їй неправомірну вигоду для себе чи третьої особи; 2) прийняття обіцянки надати їй неправомірну вигоду для себе чи третьої особи; 3) одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи;

4) прохання надати неправомірну вигоду для себе чи третьої особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко О.М. Культура і закон у протидії злу / Костенко О.М. - К.: Атіка, 2008. – С. 210–211.

2. *Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки*: указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1001/2011 // Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Бйр://zakon4.gai.gov.ua/1a№8/8Бото/1001/2011](http://zakon4.gai.gov.ua/1a№8/8Бото/1001/2011).

3. Сопін С. О. Кваліфікація давання та одержання хабара, які вчинені за умов провокації / С. О. Сопін // Запорізькі правові читання : матеріали щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 17–18 трав. 2012 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломосьц. – Запоріжжя, 2012. – С. 186–188.

4. Михайленко Д. Г. Кваліфікація повторності хабарництва / Д. Г. Михайленко // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С. 449–458.

Мухамеджанова А. Р., аспірант
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ НАСИЛЬСТВА НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ (СТ. 433 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ) ТА СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

Кримінально-правова оцінка вчиненого суспільно небезпечного діяння як насильства над населенням у районі воєнних дій має безпосереднє значення для кваліфікації злочину за ст. 433 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Однією з особливостей цього злочину є наявність в його складі ознак, які суттєво схожі, або й збігаються з ознаками, присутніми у складах інших злочинів (таких, наприклад, як умисне знищення майна, розбій, умисне заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості та ін.). У зв'язку із цим для кримінально-правової оцінки злочину за ст. 433 КК України важливе значення має відмежування передбачених нею ознак складу злочину від ознак інших складів, що дозволить відрізнити насильство над населенням в районі воєнних дій від інших (схожих) злочинів, розмежувати суміжні склади злочинів й забезпечити точний вибір кримінально-правової норми в ході кваліфікації вчиненого [1, с. 49–52].

Традиційно, під час кваліфікації військових злочинів та їх розмежування із суміжними суспільно небезпечними діяннями фахівці виходять з наявної в ч. 2 ст. 401 КК України вказівки на спеціального суб'єкта цих злочинів (це військовослужбовці Збройних Сил України (далі – ЗС України), Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом [2]). Саме наявність спеціальних ознак суб'єкта злочину дозволяє розмежувати, зокрема, склад насильства над населенням у районі воєнних дій та склади окремих злочинів проти життя, проти власності, проти миру та безпеки людства. Так, розглядаючи питання відповідальності за акти насильства над населенням у районі воєнних дій з боку

інших осіб, що не є військовослужбовцями ЗС України чи інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, слід виходити з того, що вчинення цими особами діянь, які відповідають описанам у диспозиціях ст. 433 КК України, слід кваліфікувати за відповідними статтями Розділу II («Злочини проти життя та здоров'я особи») чи Розділу VI («Злочини проти власності») Особливої частини КК України, а у випадку наявності у складі вчиненого посягання такого суб'єкта, як військовослужбовець іншої держави, котра є агресором, – за ст. 438 («Порушення законів та звичаїв війни») КК України.

Визначальне значення для правильної кваліфікації вчиненого суспільно небезпечного діяння, що посягає на сферу військової служби, має і чітке визначення об'єкта злочинного посягання. Порушення порядку проходження або несення військової служби (яким за своєю соціальною сутністю є злочинне насильство над населенням в районі воєнних дій) схоже із порушеннями, що вчиняються у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаній з наданням публічних послуг. Відносиною щодо проходження або несення військової служби в частині забезпечення безпеки цивільних осіб від незаконних дій з боку військовослужбовців ЗС України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які перебувають у районі воєнних дій чи збройного конфлікту (порядку проходження або несення військової служби, в частині забезпечення безпеки цивільних осіб) шкода заподіюється в першу чергу при вчиненні злочину, відповідальність за який передбачено ст. 433 КК України. При цьому порушується порядок нормальної службової діяльності в окремих ланках державного і громадського апарату, а також апарату управління окремих підприємств, установ та організацій, адже військова служба, згідно ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» є державною службою особливого характеру [3]. До військовослужбовців, як і до інших службових осіб, ставляться додаткові вимоги (в частині професіоналізму, моральних та ділових якостей тощо) та покладаються додаткові обов'язки (в частині забезпечення дотримання конституційних приписів щодо прав і свобод людини і громадянина), пов'язані, у тому числі, з використанням (застосуванням) зброї та бойової

техніки, що викликає необхідність виділення злочинів, які ними вчиняються, в окрему групу із загальним для них об'єктом.

Для розмежування аналізованого складу злочину повинна бути використана й така ознака його об'єктивної сторони, як місце вчинення злочину – район воєнних дій. Його можна розглядати як певну місцевість, де відбувається безпосереднє зіткнення сторін воєнного конфлікту у будь-яких формах, а також прилеглі території, на яких розташовані війська (військові частини, підрозділи, угруповання, об'єднання тощо), які беруть участь у таких зіткненнях. Як обов'язкова ознака об'єктивної сторони передбаченого ст. 433 КК України складу злочину місце дозволяє відмежувати посягання, передбачені цією статтею, від суміжних злочинів (від насильницьких злочинів проти власності – розбою, грабежу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панов М. І. Загальні засади кваліфікації злочинів : лекція / М. І. Панов. – Х. : Право, 2016. – 104 с.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1476033314711499>.

3. Про військовий обов'язок і військову службу [Електронний ресурс] : Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/print1466944848920635>.

Неміч Ф. Ю., ад'юнкт наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ЗМІСТ УМИСЛУ ПІД ЧАС ПІДКУПУ ЯК СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Суб'єктивна сторона будь-якого складу злочину полягають у внутрішньому сприйнятті суб'єкта злочину своїх діянь направлених на вчинення суспільно небезпечного діяння. Як однієї із складових ознак суб'єктивної сторони виступає є вина. Згідно ст. 23 КК України вина може виражатись у формі умислу або необережності. Підкуп як спосіб вчинення злочину представлений в ряді статей Кримінального Кодексу України

(далі – КК України), що охоплює різноманітні сфери суспільних відносин. Суб'єктивна сторона злочинів вчинених шляхом підкупу (як з боку особи яку підкупувають, так і з боку того хто підкупує) характеризується наявністю вини у формі прямого умислу. Так як особа, яка підкупує, так і особа яку підкупувають усвідомлюють, що перша надає предмет підкуп чи надає пропозицію отримання предмету підкупу або обіцянку надання предмета підкупу. Інша особа отримує, приймає пропозицію або приймає обіцянку отримання предмет підкупу за вчинення певних дій.

Зміст умислу обох суб'єктів підкупу визначається тим, що надання та отримання предмету підкупу – є складовими необхідної співучасті у злочині так як без вказаної взаємодії не можливе досягнення мети підкупу. Прояв прямого умислу виявляється, як і стосовно отримання предмета підкупу, так і стосовно вчинення дій в інтересах особи яка надає предмет підкупу. Особа, яка надає предмет підкупу, усвідомлює незаконність своїх дій і бажає настання наслідків, що обумовлені передачею предмета підкупу. Саме тому при вчиненні підкупу умисел обов'язково повинен мати дві складові. По-перше, винний повинен усвідомлювати суспільну небезпеку і протиправність підкупу в цілому. По-друге, винний повинен усвідомлювати незаконність надання предмета підкупу, як діяння, що є незаконним. Надані кошти, майно, переваги, пільги, послуги, або вигоди (предмет підкупу) при відсутності такої підстави, не можуть розглядатися як предмет підкупу, навіть якщо після їх надання і будуть вчиненні дії в інтересах того хто надав предмет підкупу. Це в свою чергу може виключити злочинне діяння. Особа, яка надає предмет підкупу, має усвідомлювати, що надані нею кошти, майно, переваги, пільги, послуги, або вигоди є саме підкупом, а особа яка отримує предмет підкупу також усвідомлює, що особа, яка надає такі предмети розуміє це. Якщо ж особа вважає, що оплачує на законних підставах якісь послуги, а особа яка прийняла таку оплату, не збиралося виконувати будь які дії, зокрема в силу відсутності в неї відповідних можливостей, пов'язаних з виконанням таких дій, вчинене діяння може кваліфікуватися як шахрайство (ст. 190 ККУ). Також якщо особа і вчинила будь які дії всупереч інтересам своїх повноважень

задля особи, яка вважає що оплачує на законних підставах якісь послуги, то такі дії за наявності підстав можуть кваліфікуватися як зловживання владою або службовим становищем.

Таким чином, зазначимо, що умисел на надання предмету підкупу, а також відповідне очікування вчинення певних дій або спонукання до таких дій зі сторони особи, яку підкуповують повинні виникнути до початку вчинення відповідних дій або одночасно з ними як результат змови між зазначеними особами. І лише наявність таких ознак умислу дає підстави кваліфікувати відповідні діяння як підкуп.

Паламарчук А. А., здобувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА ЗАГОТІВЛІ, ПЕРЕРОБЛЕННЯ АБО ЗБУТУ РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ ЧИ ІНШОЇ ПРОДУКЦІЇ

Охорона здоров'я населення визнається одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, що обумовлено закріпленими в Конституції України положеннями щодо обов'язку держави забезпечувати права і свободи людини, а також визнання людини, її життя та здоров'я найвищою соціальною цінністю. Крім того, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сфері охорони здоров'я віднесено законодавцем до складових елементів поняття національної безпеки. В той же час, ми змушені визнати, що з кожним роком в Україні спостерігається погіршення стану здоров'я населення. Підставами для такого висновку є статистичні дані. Так, середня тривалість життя в Україні на дев'ять років нижча, ніж у країнах Європейського Союзу. Крім того, порівняно з країнами Європи смертність населення в Україні практично вдвічі вища. При цьому смертність від онкологічних захворювань становить 13,3% у структурі загальної смертності [1]. У зв'язку з цим, проблема забезпечення охорони здоров'я населення все частіше привертає увагу та стає предметом дискусій.

На нашу думку, окремою складовою цієї багатогранної проблеми є питання забезпечення захисту здоров'я населення від впливу іонізуючого випромінювання, джерелом якого виступають радіоактивно забруднені продукти харчування та інша продукція. Такий захист може бути забезпечений не тільки системою різних організаційних, соціально-економічних, санітарно-гігієнічних, технічних заходів, а і за рахунок ефективного нормативно-правового регулювання цієї сфери суспільних відносин.

Особливе місце у юридичному забезпеченні радіаційної безпеки цілком справедливо відводиться кримінально-правовим нормам. Так, з метою посилення охорони здоров'я населення Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 28 січня 1991 року № 661-ХІІ була встановлена кримінальна відповідальність за заготівлю, переробку з метою збуту або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції [2]. На сьогоднішній день кримінальна відповідальність за вчинення таких дій передбачена ст. 327 КК України редакція якої, на нашу думку, не позбавлена певних недоліків.

Перш за все, слід звернути увагу на тлумачення термінів, які використовує законодавець. Аналізуючи диспозицію ст. 327 КК України можна зробити висновок, що предметом цього злочину є радіоактивно забруднені продукти харчування та інша продукція. В той же час, в національному законодавстві ми можемо знайти визначення лише терміна «продукти харчування», під яким законодавець розуміє речовини або продукти (неперероблені, частково перероблені або перероблені), призначені для споживання людиною [3]. Офіційне тлумачення терміна «інша продукція» відсутнє. Не існує єдиного підходу щодо тлумачення терміна «інша продукція» і в науковій літературі, що створює певні проблеми при застосуванні цієї кримінально-правової норми. Крім того, на необхідність уточнення положень закону про кримінальну відповідальність вказують проблеми з відмежуванням понять «небезпечна продукція» (ст. 227 КК) та «радіоактивно забруднені продукти харчування та інша продукція» (ст. 327

КК), а також з визначенням змісту поняття «інші тяжкі наслідки» (ч. 2 ст. 327 КК).

Також, слід звернути увагу на те, що при заготівлі, перероблені радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета збуту. На нашу думку, це ускладнює та обмежує застосування цієї норми. До того ж, сама по собі діяльність особи, яка пов'язана з заготівлею або переробленням радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції може створювати загрозу для здоров'я населення.

Таким чином, ми вважаємо, що у питанні забезпечення кримінально-правового захисту здоров'я населенні від іонізуючого випромінювання, джерелом якого є радіоактивно забруднені продукти харчування чи інша продукція ще рано ставити крапку. Це питання потребує окремого комплексного дослідження, а положення закону про кримінальну відповідальність – вдосконалення та узгодження з іншими нормативно-правовими актами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему : «Про реформу охорони здоров'я в Україні» : Постанова Верховної Ради України від 21.04.2016 р. № 1338-VIII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1338-19>

2. Про відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки, заготівлю, переробку і збут радіоактивно забруднених продуктів харчування : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 28.01.1991 р. № 661-XII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/661-12/ed19910128>

3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>

Пилипчук О. С., студент магістратури
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ

КОНТРАБАНДА ЯК ФАКТОР ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Скасування кримінальної відповідальності за контрабанду товарів потягло за собою перенесення відповідальності за незаконне переміщення цієї категорії предметів до Кодексу про адміністративні правопорушення. Крім того, була введена норма про звільнення осіб, які раніше були заарештовані або перебували під час слідства під вартою за «економічні злочини», при цьому судимість з них знімається. Звільнення з-під варті замінене штрафом або заставою. Арешт можливий у тому випадку, коли стаття передбачає покарання у вигляді позбавлення волі понад п'ять років і тільки у випадку, якщо людина раніше притягувалася до кримінальної відповідальності.

Нажаль, адмінпротоколами й символічними штрафами побороти контрабанду, яку возять різні верстви населення – нереально.

Повернення кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів, як це є, наприклад, у Євросоюзі, суттєво знизить нелегальну торгівлю спиртом та сигаретами.

Постійні звернення до контролюючих органів, свідчить про масштаби вчинення цього злочину, а Держприкордонна служба фіксує значну кількість злочинних груп різної “контрабандної спрямованості”. За різними даними, зокрема ЗМІ, щомісяця державний бюджет України через контрабанду втрачає більш ніж 100 мільйонів доларів. Ці кошти осідають у кишенях усіх причетних до процесу налагодження і здійснення незаконних торговельних обороток через держкордон. При цьому, злочинці для переправлення контрабанди за кордон використовують різноманітні розробки та схеми.

За даними Держприкордонної служби основним продуктом нелегального експорту є сигарети. Возять найдешевші до Німеччини й Італії. Прибутковість зашкалює.

Наприклад, фура сигарет, яка виїжджає з України і прибуває до Італії, приносить прибуток 470 тисяч євро.

Ситуація не безнадійна й кроки вирішення даної проблеми знаходяться в правовому полі. Так, наприклад, в Верховній Раді України зареєстровано законопроекти, щодо повернення кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів – мінімум 2–3 роки тюремного ув'язнення. Зокрема три законопроекти :

№ 3254 «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди алкогольних напоїв, тютюнових виробів».

№ 2840 «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди підакцизних і контрафактних товарів (продукції) у великих розмірах».

№ 4327 «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за правопорушення у сфері виробництва та обігу тютюнових виробів»

Дані законопроекти розроблені з метою припинення контрабанди етилового спирту. Про її масштаби свідчать постійні звернення до контролюючих органів. Вважаємо, що зміни позитивно позначаться на вирішенні проблеми.

За умов економічної кризи незаконне переміщення тютюнових виробів через митний кордон має всі ознаки добре організованого міжнародної злочинної діяльності. Введення кримінальної відповідальності за контрабанду тютюнових виробів у великих і особливо великих розмірах, в поєднанні з іншими заходами протидії тіньовому обігу, дозволить істотно знизити кількість правопорушень і скоротити обсяги нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні.

Пряха Б. В., студент навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ

**ОКРЕМІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДИСПОЗИЦІЇ
Ч. 1 СТ. 352¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
(ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАХУНКОВОЇ
ПАЛАТИ, ЧЛЕНА РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ)**

Новелою Кримінального кодексу (далі – КК) України стало його доповнення Законом України «Про Рахункову палату» від 02 липня 2015 р. № 576-VIII новою нормою – ст. 352¹ «Перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати». Об’єктивну сторону вказаного діяння утворюють три альтернативні діяння: 1) невиконання службовою особою законних вимог Рахункової палати, члена Рахункової палати; 2) створення штучних перешкод у їх роботі; 3) надання їм завідомо неправдивої інформації.

Безумовно, наявність вказаної норми позитивно впливає на забезпечення ефективного зовнішнього фінансового контролю в нашій державі. Це має першочергове значення для прозорості системи державного управління, а також забезпечує дієвість контрольних функцій парламенту, що, в свою чергу, посилює довіру суспільства до державних органів. Проте, з позиції необхідності однозначного розуміння змісту об’єктивних ознак складу злочину передбаченого ч.1 ст. 352¹ КК України його диспозиція викликає окремі зауваження.

По-перше, досить дискусійним видається зміст поняття «невиконання» яке вжито для визначення одного з способів вчинення злочину. Вказане поняття не є новелою КК України. Воно представлене і в інших складах (зокрема, ст.ст. 137, 140, 166, 197, 355, 367 КК України). При цьому, в переважній більшості статей Особливої частини КК України, злочинним є не тільки невиконання суб’єктом своїх обов’язків, а також і їх неналежне виконання (зокрема, ст.ст. 137, 140, 197, 367 КК України). Відповідно до цього виникає питання як кваліфікувати неналежне виконання службовою особою законних вимог Рахункової палати, члена Рахункової палати. Адже, можливі випадки коли таке невиконання, так само як і неналежне виконання, може призвести до одних і тих суспільно-небезпечних наслідків.

По-друге, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Рахункову палату» член Рахункової палати має право отримувати від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, інших юридичних осіб та їх посадових осіб. Фізичних осіб підприємців інформацію, документи і матеріали, необхідні для здійснення Рахунковою палатою своїх повноважень. З диспозиції ст. 351¹ КК України випливає, що відповідне право члена Рахункової палати забезпечено охороною лише в частині його взаємодії з службовими особами підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності. При цьому, фізичні особи-підприємці не є суб'єктами складу злочину передбаченого ст. 351¹ КК України. Безумовно, така звуженість кримінально правової-охорони ст. 351¹ КК України, в окремих випадках, нівелюватиме ефективність зовнішнього фінансового контролю Верховної Ради України.

По-третє, в диспозиції аналізованої статті видається неконкретизованим такий спосіб вчинення злочину як «створення штучних перешкод». На нашу думку, під «створенням штучних перешкод» в ст. 351¹ КК України слід розуміти діяння службової особи, які ускладнюють або роблять неможливим досягнення мети діяльності Рахункової палати або члена Рахункової палати. Такими діяння можуть бути не допуск члена Рахункової палати у приміщення або обмеження його волі, надання неповної або неактуальної інформації, затягування з її наданням, знищення, пошкодження, фальсифікація предметів, які становлять інтерес для здійснення контролю та ін.

Рудакевич А. В., слухач 5-го курсу
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх
справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИМАГАННЯ

Процес розбудови України як незалежної, демократичної, правової й соціальної держави зазнає багато перешкод, основною з яких є злочинність. Супутником процесу розбудови України як незалежної, демократичної, правової й соціальної держави, є таке соціальне явище, як вимагання (ст. 189 КК України). Даний злочин посягає на конституційні права

громадян володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. Окремі форми вимагання, що поєднані із заподіянням потерпілим, окрім психічного, ще й фізичного насильства, порушують права на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку, передбачені ст. 3 Конституції України.

Небезпека цього виду злочину полягає не тільки в тому, що злочинець вимагає передачу чужого майна чи права на майно, або вчинення будь-яких дій майнового характеру в потерпілого. Він застосовує при цьому погрози, а іноді й насильство в тому числі і таке, що є небезпечним для життя чи здоров'я особи, знищує майно потерпілого та його близьких родичів тощо.

В чинному Кримінальному кодексі відповідальність за вимагання, як вже зазначалось вище, передбачена в ст. 189 КК України. Предмет вимагання є обов'язковою ознакою цього складу злочину.

Предмет безпосередньо вказується у диспозиції ст. 189 КК України і це може бути чуже майно незалежно від форми власності; право на таке майно; вчинення будь-яких дій майнового характеру.

Отже, вказівка закону на те, що предметом вимагання може бути чуже майно знімає будь-які суперечності в кваліфікації, зокрема при відмежуванні від такого складу злочину, як примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, що передбачено ст. 355 КК України. Таким чином в КК України 2001 року більш вдало визначено предмет злочину на відміну від КК в редакції 60-го року.

Злочинний акт при вимаганні має складний характер: він складається із двох пов'язаних одна з одною самостійних дій – вимоги та погрози, зміст яких визначено самим законом, а точніше: а) погроза насильством над потерпілим; б) погроза насильством стосовно близьких родичів потерпілого; в) погроза обмеженням прав, свобод або законних інтересів цих осіб; г) погроза пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною; д) погроза розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

У ст. 189 КК України не вказана така ознака насильства, як застосування при вимаганні насильства, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, а тому в разі вчинення вимагання із застосуванням такого насильства чи підлягатимуть дії винних кваліфікації за сукупністю злочинів. На початку нагадаємо, що до насильства, що не є небезпечним для життя та здоров'я, відноситься спричинення легкого тілесного ушкодження, що не призвело до короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності (ч.1 ст. 125 КК України), завдання фізичного болю (при нанесенні удару, побоїв (ч.1 ст. 126 КК України). Отже, у випадках застосування перерахованих видів насильства до потерпілих при вимаганні буде мати місце сукупність відповідної частини ст. 189 КК України і вказаних злочинів.

Слід наголосити, що погроза пошкодити чи знищити майно при вимаганні повністю охоплюється частиною другою, третьою або четвертою статті 189 КК України, крім випадків його знищення чи пошкодження шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом, яке за наявності до того підстав додатково кваліфікується за частиною другою статті 194 КК України.

*Сингаєвська М. І., ад'юнкт кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТА ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин передбачена низкою статей Кримінального кодексу України – самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1), незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2); незаконна порубка лісу (ст. 246); умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252); безгосподарське використання земель (ст. 254) та ін. Між тим, дії службових осіб при вчиненні злочинів пов'язаних з незаконним переходом

права власності на земельні ділянки як то пайового, лісового, водного фонду тощо до іншої фізичної особи кваліфікуються за іншими нормами Особливої частини КК України: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), службове підроблення (ст. 366), службова недбалість (ст. 367), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368), зловживання впливом (ст. 369-2).

Згідно ст.ст. 13 та 14 Конституції України земля є об'єктом права власності Українського народу та основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Відповідно «земля», як об'єкт охорони держави, має надзвичайно важливе значення, хоча б тому, що кількість її не збільшується, а відкриття, в недалекому майбутньому, ринку землі, без належного врегулювання та налагодження схеми відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення, може призвести до збільшення кількості злочинів у цій сфері та спричинення величезних збитків державним інтересам.

Важливим є той факт, що при вчинення злочинів у сфері земельних відносин суб'єкти цих правопорушень, зазвичай, є освіченими особами, спеціалістами в галузі права та в сфері земельного законодавства, а, відповідно, правильно та чітко виписаний склад злочину дозволить працівникам правозастосовних органів точно кваліфікувати дії осіб при вчиненні злочинів у цій сфері.

Суттєвим аспектом кваліфікації є правильне розуміння специфіки вчинення кримінальних правопорушень у цій сфері, їх тісне поєднання у різних складах злочинів, що на практиці створює певні складнощі у встановленні дій підозрюваних. Особливої уваги потребує визначення суб'єктів цих злочинів, а саме, чи віднесено до сфери управління тих чи інших осіб вчинення таких дій, а також виокремлення того, які саме дії потягнули за собою спричинення наслідків.

Для правильного визначення суб'єкта злочину, найперше, необхідно проаналізувати посадові інструкції, положення про відділи та управління, регламенти роботи ради, функціональні обов'язки всіх осіб, чий прізвища фігурують у технічних документаціях чи проектах відведення земельних ділянок, на державних актах, рішеннях про передачу земельних ділянок у

власність. Чітко розмежувати, який саме документ став підставою початку процедури виготовлення документів, ким, на підставі яких документів прийнято рішення, що стало підставою набуття права власності.

Загалом, суб'єкти вчинення злочинів у сфері земельних відносин можуть бути різними. Як свідчать відомості з Єдиного реєстру судових рішень, до відповідальності притягуються начальники та заступники відділів земельних ресурсів (Держкомземів або Держгеокадастрів), начальники та спеціалісти відділів Центрів державного земельного кадастру, землевпорядники сільських, селищних рад, голови адміністрацій та начальники відповідних установ, що погоджують документацію, розпоряджаючись земельними ділянками, звичайні фізичні особи, що здійснюють захоплення земельних ділянок із самовільним будівництвом і так само, щодо всіх цих осіб час від часу судами виносяться виправдувальні вироки.

Потрібно мати на увазі, що начальники відділів, управлінь Держкомземів або Держгеокадастрів завжди є тими особами, що здійснюють на ввіреній їм території розмежування земель державної та комунальної власності, регулювання земельних відносин, створення та ведення державного земельного кадастру. Згідно постанови Кабінету міністрів України від 17.11.2004 №1553 «Про затвердження Положення про Державний фонд документації із землеустрою» фонд формується на основі збирання, обробки, обліку матеріалів, отриманих у результаті проведення землеустрою незалежно від місця розташування земельних ділянок та форми власності на них, вся документація із землеустрою зберігається у відповідних відділах Держкомземів, картографічні матеріали Державного фонду надаються у користування на платній основі у вигляді експлікації земель, а саме цей документ відображає віднесення земель до тих чи інших видів використання.

Таким чином, саме ця посадова особа найперше повинна розглядатися в ракурсі суб'єкта злочину, коли мова йде про незаконну передачу тих чи інших земельних ділянок у власність фізичних осіб, які фактично є вигодонабувачами, в інтересах яких, за змовою або без такої вчиняється злочинне діяння.

Зустрічаються випадки, коли вчинення злочину інкримінується працівнику Центру Державного земельного

кадастру відповідальному за прийняття обмінного файлу. Сам «обмінний файл» – це цифровий набір, в якому закодовано відомості, що вказують на місцезнаходження земельної ділянки, власника, підстава набуття права власності, організацію, що його виготовила. При прийнятті обмінного файлу, всі названі відомості поміщаються до Кадастрової карти України. При цьому, слідчий мусить зауважити, що аерофотоплани із зйомкою місцевості, завантажувалися до системи не одночасно, а поступово, тому сам працівник, при відсутності аерофотозйомки, поміщав файл як чорний квадрат на білий фон, а відповідно не міг бачити, що земельна ділянка розташована у лісі, на березі річки, узбережжі тощо. На сьогоднішній день, ця функція передана державним реєстраторам і вони мають доступ до всіх відомостей, відповідно час вчинення злочину має також важливе значення для визначення суб'єкта злочину.

Шопіна Ю. О., аспірант кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНОГО АБО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИКОНАННЯМ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров'я і забезпечує його захист, адже охорона здоров'я – один з пріоритетних напрямів державної діяльності. Медичною і фармацевтичною діяльністю в Україні можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам.

Медична діяльність – це діяльність, спрямована на попередження хвороб, порятунков життя людини, позбавлення від страждань або їх полегшення, це одне з ключових понять медичного права, яке охоплює діяльність з надання людям (не тільки громадянам) медичної допомоги у відповідності з їх потребами. Медична діяльність з точки законодавства про охорону здоров'я – це професійна діяльність.

На сьогоднішній день неврегульованим на законодавчому рівні залишається питання встановлення ефективної системи

дієвих та справедливих санкцій за порушення лікарями та фармацевтами медичного законодавства.

Переважає більшість медичних працівників та навіть керівників закладів охорони здоров'я мають поверхове уявлення про юридичну відповідальність, яка встановлена чинним законодавством за правопорушення у сфері охорони здоров'я. Зважаючи на збільшення кількості позовних заяв громадян щодо неналежного надання медичної допомоги, проблемам юридичної відповідальності медиків та фармацевтів за професійні правопорушення треба приділяти значно більше уваги.

Дослідження юридичної (особливо кримінальної) відповідальності медичних працівників за вчинення ними правопорушень та злочинів є актуальним науковим пошуком сьогодення.

Відповідності до статті 80 «Основ законодавства про охорону здоров'я» особи, винні у порушенні вимог медичного законодавства, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України.

Достатньо дискусійним на сьогоднішній день є питання «професійних медичних злочинів», адже саме за їх вчинення медичний працівник притягається до кримінальної відповідальності, як особливий суб'єкт злочину.

Визначення «професійний медичний злочин» надає С.Г. Стеценко, який вказує, що це умисне або необережне діяння, вчинене медичним працівником при виконанні професійних обов'язків, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання.

Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником полягає в тому, що при недбалому чи несумлінному виконанні медичним чи фармацевтичним працівником своїх обов'язків держава не може забезпечити всім громадянам реалізацію їх прав у галузі охорони здоров'я, крім того, це часто призводить до тяжких наслідків для хворого.

На сьогоднішній день неумисне завдання медичним працівником смерті іншій людині кваліфікується за статтею 119 КК України «Вбивство через необережність», а відповідальність за таке діяння – обмеження або позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років.

На практиці існують проблеми недостатньої поінформованості про кримінальну відповідальність керівників закладів охорони здоров'я, тому необхідно розробити дієву методологію інформування медичних працівників про діяння, які підпадають під кримінально-правову заборону а також покарання, які встановлені за них.

Шпорт Д. В., студентка 6-го курсу
факультету № 2 Національної
академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ВІЛ/СНІДУ В УКРАЇНІ

Питання протидії поширенню ВІЛ/СНІДу в Україні, враховуючи високий рівень інфікованості населення, є надзвичайно актуальними. За оцінками експертів UNAIDS (Об'єднана Програма ООН з ВІЛ/СНІДу), в Україні з ВІЛ-інфекцією живе близько 290 тисяч осіб, і тільки кожен другий знає про свій діагноз. За даними Українського центру контролю за соціально небезпечними захворюваннями МОЗ України за період 1987 по вересень 2016 рр. в Україні офіційно зареєстровано 292153 випадків ВІЛ-інфекції серед громадян України, у тому числі 90103 випадків захворювання на СНІД.

Відповідно до наказу МОЗ України від 19.07.95 № 133 «Про затвердження Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб» синдром набутого імунodefіциту (СНІД) являє собою особливо небезпечну інфекційну хворобу.

З метою протидії поширенню ВІЛ/СНІДу та захисту прав людини законодавцем була встановлена кримінальна відповідальність за «зараження вірусом імунodefіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою» (ст. 130 Кримінального кодексу (далі – КК) України), «неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження

особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби» (ст. 131) та за «розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» (ст. 132). Проаналізувавши ці норми, можна зазначити, що кримінально-караним є свідоме зараження або поставлення у небезпеку зараження ВІЛ іншої особи.

Так, за ст. 131 КК України можуть бути кваліфіковані, зокрема, наступні діяння: використання нестерильних медичних інструментів і шприців; переливання потерпілому крові (її компонентів) ВІЛ-інфікованого без проведення лабораторної діагностики на ВІЛ-інфекцію; використання інших біологічних рідин, клітин, органів і тканин без їх лабораторного дослідження; незабезпечення керівництвом закладу охорони здоров'я персоналу цього закладу необхідними засобами захисту тощо.

При цьому, у невідкладних випадках, коли єдиним засобом врятування життя хворого є термінове переливання крові, за згодою хворого або його законного представника допускається переливання неперевіреної на ВІЛ-інфекцію крові. Якщо усвідомлену згоду хворого отримати неможливо, рішення про переливання такої крові приймається консиліумом лікарів, у крайньому випадку – лікарем, який надає допомогу. Зараження на ВІЛ-інфекцію за вказаних обставин не утворює складу злочину.

Законодавство України, що регулює питання проходження тестування на ВІЛ, а саме Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», Порядок встановлення діагнозу ВІЛ-інфекції, затверджений наказом МОЗ України від 10.07.13 № 585 та Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», вказує на принцип добровільності проходження тестування для виявлення ВІЛ-інфекції: воно може бути проведено тільки після усвідомленої та добровільної згоди пацієнта. Обов'язковому

обстеженню на ВІЛ підлягають тільки донори біологічних препаратів (крові, сперми, клітин, тканин, органів і т. д.).

Інші категорії населення, навіть ув'язнені, оглядаються добровільно. Більш того, не можна проводити тестування на СНІД, не ставлячи до відома про це пацієнта. Постає питання, що робити працівникам правоохоронних органів у випадку, якщо підозрювана особа (приміром, у вчиненні діяння, передбаченого ст. 130 КК України) не має офіційного підтвердження своєї хвороби та відмовляється проходити тестування? Або ж працівникам установ виконання покарань, якщо особа з явними ознаками ВІЛ/СНІДу перебуває в таких установах і відмовляється робити тестування, що в цілому становить небезпеку і для здоров'я інших осіб?

Отже, як правоохоронним органам підтвердити офіційність наявності даної хвороби у підозрюваного або обвинуваченого? Конституція України дозволяє відкривати лікарську таємницю, якщо це відбувається в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, для охорони здоров'я населення, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (статті 32 та 34). При цьому, у ст. 132 КК України вказано на те, що розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби є кримінально-караним діянням. Тобто, виникає необхідність уточнення даного питання на законодавчому рівні.

Проаналізувавши законодавство України з питань ВІЛ/СНІДу, слід вказати, що відомості про результати тестування особи з метою виявлення ВІЛ, про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції є конфіденційними та становлять лікарську таємницю. Медичні працівники зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення належного зберігання конфіденційної інформації про людей, які живуть з ВІЛ, та захисту такої інформації від розголошення третім особам. У ч. 4 ст. 13 Закону України «Про протидію

поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» визначені випадки, у яких розкриття даної інформації є законним: а) особі, стосовно якої було проведено тестування (у необхідних випадках – батькам чи іншим її законним представникам); б) іншим медичним працівникам та закладам охорони здоров'я – винятково у зв'язку з лікуванням цієї особи на підставі її письмової згоди; в) іншим особам на підставі рішення суду в установлених законом випадках. При цьому правові акти у сфері протидії ВІЛ/СНІДу не містять спеціальних норм, які б визначали конкретні підстави та порядок прийняття таких рішень.

Ситуація, що склалася, свідчить про необхідність покращення законодавчої бази у сфері правового регулювання протидії поширенню ВІЛ/СНІДу в Україні. Видається доцільним введення обов'язкового тестування на ВІЛ для певних категорій населення, визначення процедури проведення такого тестування, а також підстав для розкриття відомостей про його результати з урахуванням положень Конституції та законів України.

Секція 3 ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Копотун І. М., проректор з навчальної роботи інституту Служби зовнішньої розвідки України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Верховна Рада України 28 червня 1996 року прийняла Конституцію європейського зразка, проголосивши Україну правовою державою (ст.1 Конституції). Це означає, що «в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу.

Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» (ст.8 Конституції), «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» (ст.6 Конституції).

Таким чином, Конституція України закріплює фундаментальні принципи діяльності та межі повноважень всіх державних органів, у тому числі і тих, які здійснюють розвідувальну діяльність.

Те, що розвідувальні органи належать до державних органів, закріплено у Законі України «Про розвідувальні органи України».

Законотворення у сфері діяльності і меж повноважень державних органів, у тому числі розвідувальних органів, повинно здійснюватися виключно на підставі положень Основного Закону України. Жодна правова норма законів України стосовно організації та діяльності розвідувальних органів України не може суперечити положенням Конституції України, або розширювати (звужувати) їх зміст.

Аналіз Законів України «Про розвідувальні органи України», «Про Службу зовнішньої розвідки України», «Про

оперативно-розшукову діяльність» дає підстави стверджувати, що окремі положення вищенаведених законів ще не в повній мірі відповідають основним положенням Конституції України.

Особливу актуальність проблема відповідності нормативно-правових актів, що регулюють організацію та діяльність розвідувальних органів, положенням Конституції набуває у теперішній час, коли після Революції Гідності постало питання перегляду деяких положень діючої Конституції, для чого відповідно до Указу Президента була створена Конституційна Комісія, одним з основних завдань якої є «узагальнення практики виконання норм Конституції України, пропозицій щодо її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства».

Шляхи вирішення даної проблеми є спроба аналізу відповідності положень діючого законодавства щодо організації, повноважень та діяльності розвідувальних органів України положенням Основного Закону України.

Тому, вони повинні у своїй діяльності, захищаючи державу, виходити із конституційного принципу: державні службовці повинні виконувати тільки те, що визначено правовою нормою, яка прописана у законі або відомчому нормативно-правовому акті.

Проведений аналіз відповідності окремих положень Конституції України положенням діючого законодавства стосовно організації та діяльності розвідувальних органів України дозволить у подальшому удосконалити існуючу законодавчу базу, чіткіше відобразити у правових нормах демократичні принципи Основного Закону України, підвищити результативність практичної діяльності оперативних підрозділів СЗР України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної ради (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст.141.
2. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2005. – № 25. – Ст.180.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України // Відомості Верховної ради (ВВР). – 1992. – № 22. – Ст.303.

4. Про розвідувальні органи України: Закон України // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2001. – № 19. – Ст.94.

5. Про Службу безпеки України: Закон України // Відомості Верховної ради (ВВР). – 1992. – № 27. – Ст.382.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвідувальних органів України: Закон України // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2006. – № 14. – Ст.116.

7. Про внесення змін до деяких Законів України щодо розвідувальних органів України: Закон України // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2015. – № 22. – Ст.151.

Галій М. С., молодший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Термінологія кожної науки є інструментом розвитку цієї науки. Досконалість, стабільність термінології свідчить про науковий прогрес галузі знань, а також про можливості конкретної мови у вираженні нових понять та ідей. З відомих усім причин протягом багатьох років українська термінологія взагалі (і юридична зокрема) не мала змоги розвиватися самостійно. Упродовж цього часу судочинство велось переважно російською мовою. З набуттям Україною статусу незалежності, запровадженням «Закону про мови в Україні» криміналістика переходить на державну мову. У зв'язку з цим виникає ряд проблем, пов'язаних з перекладом та тлумаченням російських термінів і застосуванням їх на практиці.

Мова юриспруденції набуває особливого поширення у період становлення правової держави. Цей процес активно впливає на вирішення важливих завдань українського національного відродження. Розвиток термінологічного апарату у сфері кримінального права повинно іти по шляху уніфікації та універсалізації існуючої термінології. При цьому необхідне забезпечення відповідності застосовуваних термінів і понять

кримінальному та кримінально-процесуальному законодавству, а також у світовому рішенні розвитку юриспруденції [1, с. 50].

В умовах відсутності державності української нації гальмувався будь-який розвиток літературної і наукової мови та її поширення. Свідченням цього є численні заборони на вилання літератури (зокрема спеціальної) українською мовою. Унаслідок намагань реалізації так званої теорії про злиття мов, українська мова у своєму розвитку прямувала до уподібнення з російською, до широкого калькування, яке вилилося в заміну багатьох термінів російськими. Однак з наданням українській мові статусу державної, із утвердженням її в усіх державних структурах, відкрився новий простір для повного і глибокого опанування мови, для збагачення словникового запасу, підвищення власної мовної культури, професійного рівня.

Одним із показників зрілості науки є ступінь сформованості її понятійного апарату та відповідної термінології. Наука права враховує усі поняття і терміни будь-якої галузі знань і техніки, культури і мистецтва, виробництва і торгівлі, фінансів і бізнесу, але лише в напрямку їх використання для вироблення власних понять і відповідних термінів, необхідних для пізнання, попередження і припинення злочинів.

Юридична термінологія розвивається з розвитком держави. Розглядаючи питання про джерела права східного слов'янства, вчені, вважають, що в епоху первіснообщинного ладу правові відносини регулювались нормами звичаєвого права, які перелупали закону [1, с. 51].

Найдавніші писемні пам'ятки зберегли деякі норми звичаєвого права, які існували за первіснообщинного ладу, напр.: кровна родова помста, судові докази, викрадання тощо. Найяскравіше ці норми знайшли відображення в короткій редакції Руської Правди.

Крім періодичних документів світського характеру важливими пам'ятками руського права періоду Київської держави були князівські церковні устави, ряд указів та грамот, серед яких потрібно відзначити-такі: «Устав князя Володимира», «Устав князя Ярослава», «Устав новгородського князя Всеволода», «Уставна грамота, дана новгородським князем Всеволодом церкві па опоках», «Устав новгородського князя Святослава», «Уставна грамота Смоленського князя

Ростислава». У цих уставах ми знаходимо правові норми, які не зафіксовані в Руській Правді.

Вони фіксують терміни на позначення: видів злочинів; видів покарань; судочинства і судових посадових осіб.

У сучасній українській літературній мові-терміном на позначення будь-якої дії, яка порушує закон і підлягає кримінальній відповідальності, є слово злочинство (рос. преступление, білор. злачыннісць). У ранній період державного життя східних слов'ян термін преступление, зустрічався виключно у церковних текстах, В юридичних актах протягом зазначеного періоду він не спостерігався.

Для найменування правопорушень безвідносно до того чи іншого виду злочину використовувались інші лексеми, юридичне застосування яких відображується у найдавніших правових збірниках східних слов'ян. До них належали такі терміни, як: вина, проступити, проступок, лихо, обида, кривьда тощо.

Поняття «провинність» у мові східних слов'ян позначалося спільнослов'янським словом вина, яке до цього часу, крім східнослов'янських мов, вживається у болгарській, македонській та західнослов'янських мовах (На основі значення цієї лексики утворились похідні слова «вибачення», «пеня за провинність». На позначення поняття «образу словом або вчинком» у східних слов'ян використовувалась спільнослов'янська лексема обида, яка до цього часу збереглася в ряді слов'янських мов. У мові східних слов'ян слово обида крім поняття «образу слоном або ділом», зрідка вживалось і в значенні «сварка», «порожнеча». У Руській Правді обида стосувалась будь-якого правопорушення, оскільки терміни прьступление, переступити в цьому документі не засвідчені, напр.: «...Митрополит или пискоуп ведает межи или суд, или обида, или котора, или вражда» (Устав кн. Володимира). В українських пам'ятках термін обида зустрічається рідко. На позначення названого вище поняття вживається термін кривьда, який на сучасному етапі розвитку мови відомий майже всім слов'янським мовам у значенні «несправедливість» [2, с. 122].

Сучасна українська мова характеризується багатством похідних від даного слова. Зокрема, поняття «насилувати», «насилування» передаються термінами, утвореними від гвалт. Серед інших слов'янських мов термін гвалт поширений у

польській мові, куди він потрапив ,з німецької, з останньої у мовну практику українського та білоруського народів, а звідси – в сучасну російську мову, але тільки із значенням «крик», «шум». У пам'ятках писемності епохи Київської Русі це слово не зустрічається.

Тематична група термінів на позначення правопорушень проти особистості та її власності об'єднує лексеми: розбои (разбои), розбивати, наездь, наездь, наездь, які побутували у мові східних слов'ян до XV ст. Термін розбои утворився від спільнослов'янського дієслова розбити. Крім східнослов'янських мов, він відомий іншим слов'янським мовам. Наявність специфічної термінології притаманне усім наукам, які вивчають причини, умови і механізм вчинення злочинів, їх розслідування, шляхи їх попередження і припинення. Проблему термінології вітчизняної науки кримінального процесу і кримінального права необхідно, на наш погляд, розглядати передусім у двох аспектах: в аспекті термінологічного відображення системи понять цих наук; в аспекті вимовляння відповідних термінів. мовному аспекті сучасна вітчизняна практика оперують лексичними формами, що прийшли з прадавніх мовних культур – древньогрецької, древньоримські, старослов'янської та інших або з мов народів пізніших часів – французької, англійської, німецької, російської, польської та інших. Відповідно до принципу рівності усіх народів та їх мов термінологія на території України повинна мати вимову державною мовою – українською і не піддаватися впливові мов інших етнічних груп населення [2, с.125].

До юридичної термінології, пов'язаної із злочинами проти особистості, відносилися й дієслова насилити, насилувати, утворені за допомогою префікса на – від спільнослов'янських дієслів силити, силувати, похідних в свою чергу від слова сила, яке має паралелі в інших індоевропейських мовах. У давньоруській мові вони мали 2 значення: «пригноблювати, утискати» «насилувати, гвалтувати» Гвалт – це загальне, родове поняття посягання на особистість та майно, поєднане з насиллям [3, с. 236].

Слід зазначити, що вимоги до української юридичної термінології в сучасних умовах обмежені в Україні та за її межами певними обставинами, головними з яких, на нашу думку, є повільна українізація суспільного життя, особливо на

буденному рівні; недостатня кількість вітчизняних досліджень з даної проблеми; недостатнє пропагування української мови па міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології // Українська термінологія і сучасність. - К., 1997. – с. 50 – 53.

2. Вербенец М. Розвиток вітчизняної юридичної термінології кримінального права // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Вип. VII. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. –С. 122-136.

3. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах, 42000 слів. – К.: Аконіт. – 1999.

Крижна В. В., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЗАСАДИ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Історичний досвід законодавчої діяльності є завжди неоднозначним та містить як позитивні, так і негативні риси, які характерні для сучасного періоду та минулого.

Новим етапом розвитку ідеї гласності кримінального провадження в Україні стала народницька доба (XIX – поч. XX ст.). Так, у проекті Основного закону «Самостійної України» Спілки народу українського, який у 1905 р. розробила група членів Української народної партії, зазначалось: «Засідання судів суть публічні, хиба б ся публічність мала зашкодити суспільні моральні почуття. Тоді суд може зачинити двері, але не інакше, як одноголосно <...> Усякий присуд мусить бути умотивований і виголошений при відчинених дверях» [1, с. 64].

Слід також відмітити, що законодавчо засада гласності кримінального провадження була закріплена в Україні й у 1917–1920 рр. 29 квітня 1918 р. Центральна Рада прийняла

Конституцію Української Народної Республіки («Статут про державний устрій, права і вольності УНР»). Опрацьовувала її спеціальна конституційна комісія на чолі з професором М.С. Грушевським. У п.61 Конституції (Розділ VI, Суд УНР) вказувалося, що «поступовання в суді має бути прилюдне і устне» [2, с. 110].

Проводились важливі реформи й у період гетьманату П.П. Скоропадського. Створювалась система губернських і повітових судів та сенат як найвищий судовий орган. Судочинство було гласним, з участю присяжних засідателів [3, с. 44].

Радянський період розвитку ідеї гласності судочинства почався, з одного боку, відмовою від досягнень дореволюційного права (тільки до 30 листопада 1918 р. суди мали можливість застосовувати правила Судових Статутів 1864 р., що передбачалось ст. 8 Декрету про суд № 2), а з іншого – проголошенням повної, безмежної гласності [4, с. 12–16]. Так, розгляд справ у тимчасових народних судах був відкритим. Щодо відвідувань громадянами засідань суду ніякі обмеження не передбачалися. Судові слухання починались у вечірній час із метою створення сприятливих умов для їх відвідування. Надавалось право виступати як обвинувачам й захисникам осіб із публіки [5, с. 4–7].

Принцип гласності кримінального судочинства знайшов своє нормативне закріплення й у «Тимчасовому положенні про народні суди і революційні трибунали», затвердженому НКЮ УРСР 14 лютого 1919 р. (ст. 17), та «Положення про народний суд УРСР» від 26 жовтня 1920 р. [6, с. 31, 81].

Отже, перші радянські нормативні акти про кримінальне провадження широко декларували гласність пролетарського суду, але не містили детальних правил її реалізації. У подальшому розвитку радянського права були конкретизовані положення засади гласності.

Так, перші КПК РРФСР і УРСР містили такі положення: «Всі судові засідання публічні. Видалення публіки із залу засідання на весь час засідання чи на частину його допускається не інакше, як за мотивованою постановою суду й у тому лише випадку, де виникає необхідність охороняти військову, дипломатичну чи державну таємницю, а також у справах про злочини, передбачені статтями 166–169 Кримінального кодексу

(ст. 19). Особи молодші 14 років у зал судового засідання не допускаються (ст. 20). У випадку слухання справи за закритими дверима вирок у будь-якому випадку проголошується публічно (ст. 21)» [7; 20]. Норми, які регламентують гласність у суді, знайшли відображення як в Основах судочинства, кримінального судочинства й кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1924 р., де закріплювалось: «Судові засідання публічні, за винятком випадків, вказаних законодавством СРСР і союзних республік. Судові вироки оголошуються публічно» (ст. 14) [8], так і на конституційному рівні: «Розгляд справ у всіх судах відкритий, оскільки законом не передбачено винятку, із забезпеченням обвинуваченому права на захист» (ст. 111 Конституції СРСР 1936 р., ст. 110 Конституції УРСР 1937 р.) [9].

Чинні на сьогоднішній день положення засади гласності були сформульовані й закріплені в Основах кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік (1958 р.), а пізніше включені до кримінально-процесуальних кодексів (1959–1961 рр.). Таким чином, допускався закритий судовий розгляд у справах про злочини осіб, які не досягли 16-річного віку, а також в інших справах із метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі. Пізніше стаття, що регламентувала гласність судового розгляду, була доповнена ч. 3, у якій підкреслювалась необхідність суворого дотримання всіх правил судочинства під час слухання справи в закритому засіданні [10].

Як відомо, в 30–50-х рр. XX ст. принцип гласності під час розгляду кримінальних справ часто порушувався, що неабиякою мірою сприяло ухваленню незаконних судових вироків [11, с. 93]. Відмова від поглядів на гласність як на гарантію незалежності суду від вищестоящих державних органів всебічно сприяла беззаконню, яке мало місце на той час.

Отже, можна зробити висновок, що, незважаючи на довгий та нелегкий шлях становлення засади гласності судового провадження в Україні, подальший розвиток вимагає не тільки вдосконалення нормативної бази й практики застосування положень гласності в діяльності судів, але й глибоких наукових досліджень у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слюсаренко А.Г. Історія української Конституції / А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К. : Знання, 1993. – 192 с.
2. Історія української Конституції / упоряд. А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К. : Право, 1997. – 464 с.
3. Тищик Б.Й. Українська народна республіка (1917–1920) / Б.Й. Тищик, О.А. Вівчаренко. – Коломия : Вік, 1994. – 62 с.
4. Гришук В.К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії і методології / В.К. Гришук. – Львів : Світ, 1992. – 168 с.
5. Ушанов И.А. Создание первого народного суда в Петрограде / И.А. Ушанов // Советское государство и право. – 1957. – № 1. – С. 4–7.
6. Землянский П.Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы советской власти (на материалах УССР) / П.Т. Землянский. – К., 1972. – 306 с.
7. Собрание узаконений РСФСР. – 1922. – № 20–21. – Ст. 230.
8. Собрание узаконений РСФСР. – 1922. – № 41. – Ст. 593.
9. Собрание узаконений РСФСР. – 1924. – № 24. – Ст. 206.
10. Конституции Союза ССР и союзных республик. – М. : Изд-во «Власть советов», 1937.
11. Указом КПК УРСР від 16 квітня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 18. – Ст. 351.

Вовчук М. В., здобувач кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ МОНОПОЛІЇ НА СІЛЬ В УСРР (1921–1922 РР.)

Увагу дослідників завжди привертає проблематика перехідних, переломних етапів у становленні тих чи інших державних утворень. Не стала виключенням у цьому аспекті й УСРР. Динамічні суспільно-політичні зміни та воєнні катаклізми, що супроводжували встановлення радянської влади на території України, справили свій вплив і на формування законодавства держави, в тому числі й кримінального.

Ще 25 січня 1919 року в умовах складної ситуації з продовольством Тимчасовий робітничо-селянський уряд України видав декрет «Про організацію продовольчої справи в Україні», згідно з яким було встановлено державну монополію на заготівлю хліба, цукру, солі, чаю з встановленням твердих цін на ці продукти [1, с. 11]. Така націоналізація промисловості стала одним із виявів політики «воєнного комунізму», що з 1919 року планомірно здійснювалася на території України. Але із переходом до НЕПу питання встановлення державних монополій все ще залишалося відкритим, більше того, розроблялась доволі значна нормативна база, спрямована на протидію їх порушенням. Зокрема, протидії порушенням монополії на сіль.

31 травня 1921 року РНК РСФРР було прийнято декрет «Про введення державної монополії на сіль». Менш ніж через місяць його положення також було поширено і на територію УСРР. Таким чином торгівля сіллю приватними особами у вигляді промислу заборонялася, а у випадку порушення цієї вимоги особа підлягала притягненню до кримінальної відповідальності. Порушення означеного декрету, а також, виданих на його основі інструкцій та постанов каралось «по суду» [2].

У розвиток нормативно-правової бази з даного питання 18 жовтня цього ж року було прийнято декрет РНК «Про відповідальність за продаж, розкрадання і халатне зберігання солі». Ним передбачалося, що у зв'язку з припиненням торгівлі та преміюванням сіллю, було заборонено без дозволу відповідних органів Народного комісаріату продовольства переміщувати сіль у розмірі більше встановленої норми в 1 пуд (16 кг. – *авт.*). Під переміщенням мається на увазі, перевезення, в тому числі, залізницею, гужевим транспортом та водним сполученням; а також посилки. Особи, винні в порушенні означених вимог, підлягали притягненню до відповідальності через народні суди або революційні трибунали, в залежності від того, є вони приватними чи посадовими особами. Сіль, котра незаконно переміщалась, підлягала конфіскації. Окремо в документі наголошувалось на тому, що особи, винні в розкраданні та халатній охороні солі, підлягали суворій відповідальності, включно до застосування вищої міри [3].

Наводилися в законодавстві й певні пояснення стосовно заборони преміювання сіллю. Так, не зважаючи на пряму заборону преміювання сіллю праці та заготовок, передбачалася можливість на місцях видобутку певний відсоток виробництва відрахувати в розпорядження місцевих управлінь південьсолі. Вони, в свою чергу, могли обмінювати її з Народним комісаріатом продовольства або, за його вказівкою, з губсоюзами.

Стосовно міри відповідальності за злочини, скоєні проти соляної монополії, в постанові ВУЦВК та РНК УСРР від 19 жовтня 1921 року «Про монополію на сіль» зазначалося, що особи, котрі скоїли злочини проти монополії на сіль, підлягають притягненню до кримінальної відповідальності через особливі сесії народного суду. При чому, міра покарання мала бути не нижче, ніж позбавлення волі або примусові роботи. Злочини ж, скоєні в цій сфері посадовими особами або орендарями соляних покладів, розглядалися революційними трибуналами [4].

З 15 вересня 1922 року було введено в дію Кримінальний кодекс УСРР. З цього моменту втрачали силу всі інші, раніше видані закони в частині встановлення ними підстав та розмірів кримінальних покарань за деякими виключеннями. Значним позитивом було те, що у зв'язку з кодифікацією кримінального законодавства, було упорядковано кримінально-правові норми, що сприяло їх єдиному розумінню та використанню на всій території держави. Зокрема, ст. 136 Кримінального кодексу УСРР передбачала, що порушення положень, котрі регулюють втілення в життя державних монополій, карається примусовими роботами або позбавленням волі на термін не менше шести місяців [5, с. 479]. У повній мірі ця стаття підлягала використанню і при кваліфікації діянь, спрямованих на порушення соляної монополії.

Таким чином, можна вести мову про те, що в період 1921–1922 років ведеться досить активна нормотворча робота, спрямована на протидію порушенню державної монополії на сіль. Одним із аспектів такої роботи стало встановлення суворой кримінальної відповідальності за окремі види порушень монополії аж до найвищої міри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабічева О. С. Трансформація соціально-економічних та суспільних процесів селянства України в період громадянської війни / О. С. Бабічева // Грани. – 2012. – №7(87). – С. 10–14.
2. О введении государственной монополии на соль: постановление Совета Народных Комиссаров от 24 июня 1921 г. // Борьба с преступностью в Украинской ССР / [авт. очерка и сост. сб. док. проф. П. П. Михайленко]. – К., 1966. – Кн. 1 : 1917–1925 гг. – С. 277.
3. Об ответственности за продажу, расхищение и небрежную охрану соли: декрет Совета Народных Комиссаров от 18 октября 1921 г. // Борьба с преступностью в Украинской ССР / [авт. очерка и сост. сб. док. проф. П. П. Михайленко]. – К., 1966. – Кн. 1 : 1917–1925 гг. – С. 333.
4. О монополии на соль: постановление Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров от 19 октября 1921 г. : // Борьба с преступностью в Украинской ССР / [авт. очерка и сост. сб. док. проф. П. П. Михайленко]. – К., 1966. – Кн. 1 : 1917–1925 гг. – С. 336.
5. О введении в действие Уголовного кодекса УССР: постановление Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета от 23 августа 1922 г. // Борьба с преступностью в Украинской ССР / [авт. очерка и сост. сб. док. проф. П. П. Михайленко]. – К., 1966. – Кн. 1 : 1917–1925 гг. – С. 450–496.

Гіталов І. О., студент магістратури
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ

РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Історія людства, як відомо, пов'язана з насильством. Насильство у сучасному світі стало традиційним та одним з найпопулярніших методів вирішення конфліктних ситуацій. Використанням не є й використання насильства при вчиненні злочинних дій проти власності. Посягання на власність із застосуванням насильства становлять одну з найбільш

поширених та небезпечних груп злочинних діянь. Насильницьке заволодіння чужим майном як злочин давно відоме кримінальному праву.

Дослідження історико-правових актів, свідчить, що законодавча регламентація відповідальності за корисливо-насильницькі посягання на власність починається з часів Київської Русі.

Надалі, у законодавчих актах, таких як Судебник князя Казимира Ягеловича 1468 р. та Литовських статутах (у трьох редакціях), що діяли на землях України в період Галицько-Волинської, Литовсько-Руської держави і на території України у складі Речі Посполитої, які передбачали відповідальність за майнові злочини, знайшли відображення норми „Руської Правди”. Вивчення тексту Судебників, інших документальних свідчень цієї епохи дозволяють стверджувати, що під розбоєм в XVII ст. розумілось насильницьке заволодіння чужим майном у виді промислу, як правило, групою злочинців, поєднане з вбивством, спричиненням шкоди здоров’ю, підпалом.

У період існування Запорізької Січі та років народно-визвольної війни 1648-1654 рр. на території України діяли норми звичаєвого права та окремі положення Литовського статуту 1588 р. Так, звичаєве козацьке право особливо суворим злочином проти власності визнавало велику крадіжку; грабіж – відбирання у товариша коня, худоби й майна; гайдамацтво, тобто крадіжку коней, худоби та майна.

Починаючи з другої половини XVII – XVIII ст.ст. в період існування козацько-гетьманської держави, українська державність розвивалась під верховенством іноземних держав: Московського царства (потім Російської імперії), Польщі, Австро-Угорщини.

При перебуванні українських земель у складі Російської імперії (XIX – початок XX ст.) кримінальні правовідносини регулювало Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. Структурний аналіз Особливої частини даного нормативного акту дає змогу побачити, що в ньому достатньо широко були висвітлені норми, які встановлювали відповідальність за майнові злочини („О преступлениях против имущества”). Більш ніж 60 статей встановлювали

відповідальність за різні види крадіжок, грабежів і розбоїв. Дані статті були насичені кваліфікуючими обставинами.

У середині XIX століття законодавець змінив своє уявлення про суспільну небезпеку розбою і став розглядати його як посягання не на особу, а на власність. В Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 р. розбій був віднесений до викрадання чужого майна. Таким чином, у нормах Уложення 1845 р. вперше знайшла своє відображення ознака використання насильства для вступу у володіння яким-небудь нерухомим майном або для повернення неправомірно захопленого майна, або утримання майна потерпілого.

У Кримінальному Уложенні 1903 р. законодавець вперше виділив вимагання як особливий вид заволодіння чужим майном. До цього часу кримінальне право не знало загального поняття цього злочину, але окремі його види воно, по суті, називало. Закон розрізняв просте вимагання і вимагання з обтяжуючими обставинами. Кваліфікованим вважалося вимагання, вчинене: із застосуванням тяжкого або особливо тяжкого тілесного ушкодження; декількома особами, що вторглися для цього в жилу будівлю або приміщення; особою, що запаслася зброєю, або знаряддям для нападу або захисту; групою осіб, що відбували не менш 3-х разів покарання за вчинення крадіжки, розбою, вимагання.

Джерелами кримінального права, що діяли на Україні у період соціалістичного права 1917-1990 рр., були Кримінальні кодекси 1922, 1927, 1960 рр. Останній з вказаних КК продовжував діяти до 1 вересня 2001 року.

Після прийняття Кримінального кодексу УСРР 1922 р. відповідальність за корисливо-насильницькі злочини проти власності стала визначатися на підставі відповідних його статей (ст.ст. 182, 183, 184, 194, 195). Норми про насильницькі злочини проти власності (грабіж, розбій, вимагання) не передбачали диференціації відповідальності залежно від форм власності.

У КК УРСР 1927 р. скоротилася кількість статей, що передбачали відповідальність за вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Так, на відміну від КК УСРР 1922 р., в КК УРСР 1927 р. відповідальність за вчинення простого та насильницького грабежу, за вчинення вимагання та шантажу встановлювалась однією статтею – 173, 188 КК УРСР.

Особливістю КК 1927 р. є те, що в ст. 176 вперше було передбачено кримінальну відповідальність за викрадення чужого майна через доведення потерпілого до непритомності та за ті самі дії, вчинені засобами небезпечними для життя або здоров'я потерпілого. Тобто мова йде про випадки, які зараз трактує Пленум Верховного Суду України і чого не передбачено нинішнім Кримінальним Кодексом.

Кримінальний Кодекс УРСР 1960 р., а потім КК України 1960 р., також, встановлював відповідальність за вчинення корисливих посягань на власність із застосуванням насильства. Як і КК УРСР 1927 р., КК 1960 р. об'єднав в одній статті грабіж без насильства та насильницький грабіж. Однак, на відміну від двох попередніх КК 1960 р. встановлював окремо відповідальність за заволодіння державним і колективним майном, і за заволодінням індивідуальним майном громадян.

З 1 вересня 2001 р. на території України почав діяти КК, прийнятий 5 квітня 2001 р. Цей Кодекс як і попередній, до корисливо-насильницьких злочинів відносить грабіж поєднаний з насильством, розбій та вимагання.

Копильців Т. В., студент 7-го курсу
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ НОРМ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Найдавнішою пам'яткою національного права України періоду Київської Русі є юридичний збірник під назвою «Руська правда», як перший кодифікований збірник юридичних норм яка мала три редакції: коротку, просторову, і скорочену з просторової. Коротка редакція «Руської правди» складалася з трьох частин. Частиною першою ст. 1 встановлювалась відповідальність за умисне вбивство.

Надалі на теренах України поступово почали діяти правові системи спочатку Литви та Польщі, а потім і Московії (Росії). До умисних вбивств у цей час відносилися: вбивство батьків, вбивство одного з подружжя іншим з подружжя,

вбивство братом сестри, вбивство пана або вбивство під час бандитського нападу.

Правовою пам'яткою наступного періоду є «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., які хоча і не були прийняті, але засвідчили закріплення на нормативному рівні поділ вбивств на умисні та необережні. В Главі 20 були передбачені вбивства при обтяжуючих обставинах, до яких було віднесено: вбивство пана, церковника, військового, вагітної жінки, близького родича, двох і більше осіб, при розбої, шляхом отруєння, із застосуванням зброї тощо. Тобто в цьому документі є ознаки впливу кримінального законодавства європейських держав.

Починаючи з кінця XVIII століття в Україні почало діяти Московське законодавство. Так, Артикулами військими Петра I, які діяли паралельно із Соборним уложенням, передбачались такі види кваліфікованих вбивств: вбивство за винагороду, шляхом отруєння, офіцера тощо.

В «Уложенні про покарання уловні та виправні» 1845р. були враховані принципи відповідальності за кваліфіковане вбивство, закріплені в кримінальних кодексах Європи. З 1903 року почало діяти російське Уголовне уложення на теренах України. До кваліфікованих видів вбивств були віднесені такі, як і раніше нами були наведені та були враховані способи вчинення так званих «побутових» вбивств та деякі суб'єктивні обставини.

Першим кодифікованим кримінально-правовим актом в радянський період став Кримінальний Кодекс УСРР 1922 р., який встановлював відповідальність як за умисне, так і за необережне вбивство. Цим кодексом передбачалася відповідальність за умисне вбивство при таких обтяжуючих обставинах: а) з користі, ревнощів (при відсутності сильного душевного хвилювання та інших низьких спонукань; б) вбивство особою, яка відбула покарання за умисне вбивство або особливо тяжке тілесне ушкодження; в) способом, небезпечним для життя багатьох людей, або з особливими мученнями для вбитого; г) з метою полегшити або приховати інший тяжкий злочин; д) особою, обов'язком якої було особисте піклування про вбитого; е) з використанням безпорадного стану вбитого. В подальшому застосовувався КК УРСР 1927 р., який суттєво не вплинув на визначення обставин, що обтяжують вбивство.

В 1959 р. кодекс було доповнено нормою, яка передбачала відповідальність за вбивство військовослужбовцем, як при особливо обтяжуючих обставинах. На цей час кількість обставин, що обтяжували вбивство було збільшено такими видами: п. «а» – «при розбійному нападі, з хуліганських або інших низьких спонукань»; п. «в» – «при зґвалтуванні»; п. «г» – «групою осіб»; п. «д» – «повторно або одночасно вбивство декількох осіб».

У ст. 93 КК України 1960 р. встановлювалася кримінальна відповідальність за умисне вбивство: а) з корисливих мотивів; б) з хуліганських мотивів; в) вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; г) двох або більше осіб; д) жінки, яка завідомо для винного була в стані вагітності; е) вчинене з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для життя багатьох осіб; ж) вчинене з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, а так само поєднане з зґвалтуванням; з) вчинене особливо небезпечним рецидивістом або особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 95-97 цього Кодексу; и) вчинене на замовлення; і) вчинене за попереднім зговором групою осіб або організованою групою. Тобто КК України 1960 р. в останній редакції містив вже 14 обставин, які обтяжують відповідальність.

Чинна редакція ч. 2 ст.115 КК України містить 14 обтяжуючих обставин: умисне вбивство двох або більше осіб; малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; заручника або викраденої людини; вчинене з особливою жорстокістю; вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб; з корисливих мотивів; з хуліганських мотивів; особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку; з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення; поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом; вчинене на замовлення; вчинене за попередньою змовою групою осіб; вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116–118 чинного КК України; з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Мельник Т. Д., ад'юнкт кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ВИДОБУТКОМ ТА ОБІГОМ БУРШТИНУ-СИРЦЮ В УКРАЇНІ

З давніх часів Київської Русі в Україні розвивались геологічні знання, що було пов'язано з пошуками й добуванням корисних копалин. Наші предки здавна добували кам'яну сіль, бурштин, виплавляли залізо з болотних руд, використовували овруцькі кварцити, граніти, шиферні сланці, вапняки та інші матеріали для будівництва палаців, фортець тощо. Ще за доби бронзи така корисна копалина як бурштин широко використовувалась в ювелірній промисловості. Активно розроблялись поклади сланцю, яшми, нефриту, зростало видобування опалу й андезиту, базальту й кіноварі; малахіту й лазуриту.

Протягом всієї історії розвитку суспільства корисні копалини були найважливішою сировиною, потреба в якій різко збільшилася в період становлення і вдосконалення промисловості і зростання обсягів промисловості та виробництва. Світова економіка значною мірою базується на використанні величезних кількостей різноманітних корисних копалин – щорічно в останні десятиліття з надр Землі вилучається близько 20–25 млрд. т. мінеральної сировини і десятки мільярдів тонн пустої породи. Великим резервом найближчого майбутнього є синтез мінеральної сировини. У ряді країн у великих промислових масштабах виробляються синтетичні алмази, синтезуються п'єзокварц, рубін, бурштин.

На сьогоднішній день в більшості розвинених країн, видобуток та розробка покладів корисних копалин загальнодержавного значення регламентоване як міжнародними так і національним законодавством. Для прикладу пропонуємо взяти історичну генезу боротьби з незаконним видобутком бурштину в Україні та Польщі, так як ці держави є одними з лідерів залягання даної корисної копалини.

З незапам'ятних часів Польща славилася запасами і видобутком бурштину. Через польські землі пролягав

знаменитий Бурштиновий шлях від Адріатичного моря до Балтики. Сьогодні Польща є одним з провідних добувачів цього цінного мінералу, та відомим виробником бурштинових виробів і прикрас. Історія видобутку корисних копалин на польських землях сягає корінням в глибоке минуле. Найстаріші її сліди датуються 3500 р. до нашої ери. Найбільшим піком видобутку бурштину став 1973 році, саме в цей час і почалось законодавче регулювання даного промислу. Згодом було створено першу в світі бурштинову біржу в м. Гданськ, де на протязі більше 30 років, концентрується найбільший ринок дорогоцінного каміння. На даний час в Польщі є запаси дорогоцінного каменю, але вони потребують дорогої вартісної розробки родовищ.

В Україні видобуток бурштину розпочався з часі Київської Русі і продовжувався на протязі всього часу розвитку держави, але законодавче регулювання майже не здійснювалось, у зв'язку з недостатнім приділенням уваги даній проблемі. На сьогоднішній день існує чимала кількість законодавчих актів, які регламентують видобуток корисних копалин загальнодержавного значення, але нажалі в жодному з них не визначено поняття обігу. Станом на 2016 рік в Україні проблема незаконного видобутку та обігу корисних копалин загальнодержавного значення набула національного значення. За останні два роки було створено близько десятка законопроектів, в яких пропонується внесення змін та доповнень до Кримінального Кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу України про надра, розроблено проект Закону України «Про видобування та реалізацію бурштину», проект Закону України «Про старательну діяльність», але нажалі жоден з них не прийнято. У зв'язку з цим видобуток бурштину-сирицю в більшості випадків є незаконним.

Підводячи підсумок, можна сказати, що подальший розвиток видобувної сфери неможливий без належного законодавчого врегулювання і це питання є дуже актуальним для подальшого розвитку держави. Розвиток незаконного видобутку та обігу корисних копалин набуває промислового масштабу, що може негативно відобразитись не тільки на екологічному стані довкілля, а й на економічному розвитку держави та загалом суспільства.

Секція 4
**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

Заїка Ю. О., професор кафедри
цивільного права і процесу Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОБРАЗУ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ КРАЇН КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ**

Однією із форм кримінальної політики є вдосконалення кримінального закону. У КК України декриміналізовано низку злочинів в тому числі і ті, які передбачали кримінальну відповідальність за образу особи і за образу представника правоохоронних органів при виконанні ними своїх службових обов'язків. Наскільки обґрунтованим є такий законодавчий підхід?

Останніми роками зусиллями певного кола осіб, у тому числі і публічних політиків, зростає кількість позовів, пов'язаних із захистом честі та гідності осіб у зв'язку із використанням опонентами образливих, лайливих слів, вульгаризмів, які принижують честь та гідність потерпілого, **або в яких дається непристойна оцінка особистим якостям чи поведінці потерпілого в формі, яка суперечить правилам поведінки, прийнятим у суспільстві.** Великий сумнів викликає **твердженням очільника республіканської прокуратури, який публічно назвав колишнього високого посадовця «покидьком», пояснивши при цьому, що «покидьок» за словником української мови це – «морально розкладені люди, декласовані, злочинні елементи суспільства, непотрібна, негідна людина і таке інше»,** відповідно, він «вжив «цензурне, мало того, адекватне слово», тому нікого не образив.

Низький стан загальнолюдської моралі в суспільстві сприяє не лише правова необізнаність, прогалини сімейного та шкільного виховання, а і пасивна позиція держави, яка сприяє появі різного роду публічних аморальних та ганебних шоу, конкурсів і творів, так званого, сучасного мистецтва. На жаль, публічна образа співрозмовника, образа представника правоохоронних органів стали звичним явищем.

У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону № 5110 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення відповідальності за правопорушення, учинені відносно працівників правоохоронних органів)», в якому передбачена адміністративна відповідальність за образу поліцейського.

Підвищене суспільна небезпека такого діяння в порівнянні із заподіяння особі моральної шкоди, яка відшкодовується у порядку цивільного судочинства, полягає в тому, що такі дії посягають на гідність працівників поліції, на яких покладене особливе завдання у сфері охорони громадського порядку. І така обставина безумовна враховується у кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних країн.

У Кримінальному кодексі Франції під поняття «образа» підпадають слова, чи погрози, жести чи зображення будь-якого роду, чи відправлення яких би то ні було предметів, адресованих особі, яка виконує обов'язки на державній службі, що можуть спричинити шкоду гідності чи повазі, яку належить надавати особі у зв'язку з її посадою. Публічна неповага складає кваліфікований склад злочину за який передбачено *рік тюремного ув'язнення* чи штраф 100 000 франків (Ст. 433-5 КК) [2].

За ст. 229 Кримінального кодексу Іспанії *образою* визнається дії чи словесні вирази, які заподіяли шкоду гідності, репутації чи самолюбству особи. Водночас, зазначено, що злочинним визнаються тільки такі образи, які за своїм характером, наслідками чи обставинами вважаються серйозними в суспільній уяві. За серйозні образи, які заподіяні публічно, передбачений штраф в розмірі від шести до чотирнадцяти місячних заробітних плат, в інших випадках – від трьох до семи місячних заробітних плат. Образа вважається публічною, якщо вона була поширена шляхом друку, радіомовленням чи іншим засобом подібної дії. В цьому випадку на фізичну чи юридичну особу, якій належить засіб інформації за допомогою якого була заподіяна образа, покладається цивільна відповідальність.

Водночас, у ст. 221 КК передбачені і обставини, за наявності яких і можна уникнути покарання за образу. Так особа, яку звинувачують в образі, звільняється від відповідальності, якщо доведе істинність своїх звинувачень, які

були спрямовані проти посадової особи і стосувалися виконання нею своїх обов'язків чи вчинення кримінальних проступків чи адміністративних правопорушень. Якщо особа, яку звинувачують у образі визнає перед судом недозволеність своїх дій і відмовиться від них суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене [3].

За Кримінальним кодексом Федеративної республіки Німеччини *образ* також є кримінальним правопорушенням і відповідно до § 185 КК ФРН карається *позбавленням волі* строком до одного року чи грошовим штрафом, а якщо образа вчинена діями, то покаранням є позбавлення свободи на строк до двох років або штрафом [5]. Це положення захищає честь та гідність будь-якого громадянина Німеччини, в тому числі і поліцейського при виконанні ним свої службових обов'язків. Покарання за образу поліцейського не носить формальний характер. Як свідчить судова практика звернення до поліцейського на «ти» (du) – може коштувати грубіяну 600 євро. Вислів «Бик в уніформі» – обійдеться жартівнику у 1000 €. Вирази на кшталт « ідіот, психлікарня по вас плаче» – (Idioten, ihr gehört in die Nervenheilanstalt), «дурень в уніформі» (Trottel in Uniform) – вартують 1500 €. Порівняння поліцейського з відходами життєдіяльності організму може обійтися дотепнику у 2500 євро. Висунути язика можна за 150-300 €, покрутити пальцем біля скроні коштує 750 €. Ну а показ поліцейському середнього пальця (Mittelfinger zeigen, Stinkefinger) суди оцінюють від 800 до 4000 євро. Зазначимо, що образити поліцейського на дорозі і на місці розрахуватися з ним неможливо.

Кримінальна відповідальність за образу передбачена і в окремих республіках колишнього СРСР. Так ст. 155 Кримінального кодексу Литовської республіки передбачає покарання за образу у вигляді публічних робіт, штрафу чи арешту. Якщо образа нанесена публічно – відповідальність настає у вигляді арешту чи *позбавлення волі* строком до одного року [4].

Повага до людини, до її честі та гідності, в тому числі і до особи, яка виконує свої посадові обов'язки є важливою ознакою правової держави та будь-якого суспільства, яке вважає себе цивілізованим. Образа не виключається і тоді, коли суб'єктивна негативна думка, висловлена в брутальній, принизливій, образливій лексиці відповідає дійсності.

В прецедентному праві Міжнародного трибуналу по колишній Югославії, надано розгорнуту характеристику посягання на людську гідність, і зазначено, що суд, звернувся до коментарів Міжнародного Червоного Хреста і Женевських конвенцій, відповідно до яких «посягання на особисту гідність відноситься до дій, які безпосередньо не заподіюють шкоди фізичній цілісності людини чи її розумовому здоров'ю, проте мають на меті їх образу і висміювання». Це акт наруги чи приниження [1].

Закон повинен охороняти своїх служителів. Образа поліцейського – це не лише образа громадянина, а й образа в його особі держави в цілому. Досвід застосування кримінального законодавства країн континентальної Європи свідчить, що з цим явищем можна успішно вести боротьбу. І першим кроком в цьому напрямі повинно стати встановлення кримінальної відповідальності за образу поліцейського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитриевский С.М. Общественное расследование пыток и других нарушений фундаментальных прав человека : научно-практическое издание С.М. Дмитриевский, Д.А. Казаков, И. А. Каляган и др. / Н.Новгород, 2012. – 508 с.
2. Новый Уголовный кодекс Франции / Науч. ред.: Н.Ф Кузнецова, Э.Ф.Побегайло : Пер.: М.В. Гарф, Н.Е Крылова., М.Ф. Щорс: М. : Юрид. колледж МГУ, 1993. – 212 с.
3. Уголовный кодекс Испании / Пер. с исп. В.П. Зыряновой, Л.Г.Шнайдер. М.: «Зерцало. – 1998. – 218 с.
4. Уголовный кодекс Литовской республики / Науч. ред. В. Павилонис, предис. Н. И. Мацнев, вступ. Статья В.Павилонис, А. Абрамавичюс, А. Дракшене, пер. с лит. В. П. Казанскене: СПб.: Юридический центр пресс, 2003. – 470 с.
5. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия = Strafgesetzbuch (StGB) : научно- практический комментарий и перевод текста закона П. В. Головненков. – 2- е изд. – М.: Проспект, 2015. – 312 с.

Іващенко В. О., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Доктрину і практику різних держав з проблеми співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права вчені переважно розподіляють на такі групи: міжнародне право (договори) оголошується частиною права країни і діє принцип *lex posterior derogat priori*; міжнародне право (договори) оголошується частиною права країни, і віддається перевага міжнародному праву; міжнародні договори після вступу в силу акту ратифікації або приєднання і після їх опублікування діють на території держави безпосередньо; міжнародні договори після вступу в силу акту ратифікації, приєднання діють на території держави тільки після видання спеціального закону, який повторює договір (цей метод часто в літературі називають трансформацією) [1, с. 95]. Але значного поширення отримала тенденція безпосередньої дії міжнародного документа, що вступив у законну силу на території держави.

Сучасна доктрина міжнародного права виходить із того, що і міжнародне, і національне право представляють собою самостійні та особливі правові системи, які не підпорядковані одна одній, хоча знаходяться у постійному взаємозв'язку і взаємодії. При цьому концепція панування права передбачає визнання багатьма державами світу верховенства міжнародного права. Фактично мова йде про пріоритетне становище міжнародного права в загальній системі права [2, с. 36].

Законодавство України приводиться у відповідність до міжнародних документів шляхом внесення до нього змін і доповнень. Аналізується можливість приєднання нашої держави до міжнародних правових актів, стороною яких Україна ще не стала. Крім того, майже всі створювані законопроекти проводяться через міжнародну експертизу.

Для реалізації багатьох положень міжнародно-правових актів потрібно приймати законодавчі та інші заходи. Конвенційні органи, створені на підставі міжнародних угод з

прав людини, при розгляді доповідей держав про хід імplementації ратифікованих ними документів виносять велику кількість рекомендацій про необхідність прийняття державами-учасницями тих чи інших законодавчих заходів. На підставі цих рекомендацій держави приводять своє законодавство у відповідність до взятих на себе міжнародних зобов'язань. Кримінальні кодекси постійно поповнюються за рахунок міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру, таких як: легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом; терористичний акт; найманство; піратство; екоцид; геноцид; порушення законів та звичаїв війни та ін. Отже, можна говорити про вплив міжнародних договорів на національне кримінальне право. В.І. Степаненко зазначив, що такий вплив має місце у формі трьох основних правил: встановлення і визначення змісту ознак складів злочинів; визначення і призначення покарання; визначення сфер кримінальної юрисдикції [3, с. 2].

В той же час, вітчизняне кримінальне законодавство позитивно впливає на розробку міжнародних договорів з питань боротьби із злочинністю. При підготовці проектів документів вивчається законодавчий досвід окремих держав, які спочатку самостійно встановили відповідальність за деякі злочини міжнародного характеру. Крім того, на загальних принципах кримінального права держав будуються такі інститути міжнародного кримінального права, як готування до злочину, замах на злочин, співучасть у злочині, обставини, що виключають злочинність діяння, призначення покарання.

Отже, національне та міжнародне кримінальне право невіддільні одне від одного, вони знаходяться у постійному взаємовпливі та взаємодії. Поступове становлення і розвиток міжнародного кримінального права відбувається також внаслідок зростання міжнародної злочинності, появи нових злочинів, що посягають на міжнародний правопорядок. Співпраця держав у цій сфері постійно удосконалюється на міжнародно-правовій основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блищенко І.І., Солнцева М.М. Мировая политика и международное право. – М.: Междунар. отношения, 1991. – 160 с.

2. Международное уголовное право. Учеб. пособие / Под общей ред. В.Н. Кудрявцева. 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Наука, 1999. – 264 с.

3. Степаненко В.И. Влияние международных договоров на содержание и сферу действия советского уголовного права. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Свердловск, 1982. – 16 с.

Косенко С. С., професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультет № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Сучасне міжнародне право містить багато міжнародно-правових норм стосовно захисту прав людини, у яких йдеться про запобігання деяким злочинам проти людяності, таким як апартеїд, геноцид, насильницьке зникнення, расова дискримінація.

Однак рівень наукового опрацювання поняття «злочини проти людяності» є недостатнім, що в практичному плані викликає проблеми відповідності норм внутрішнього законодавства України міжнародним нормам проти людяності та інші злочини, які входять до юрисдикції міжнародного кримінального суду, а в теоретичному – породжує питання правової природи зазначених злочинів.

Поняття «злочини проти людяності» введено Статутом Нюрнберзького трибуналу більш як півстоліття тому. За цей час, як правило, вивчалися тільки злочини воєнні і проти миру, а коли описувалася юрисдикція Міжнародного воєнного трибуналу, про злочини проти людяності майже не зазначалось.

Об'єктами злочинів проти людяності виступають мир і міжнародна безпека, основи співіснування народів і держав. Міжнародні злочини слід відрізняти від злочинів міжнародного характеру, які за ступенем суспільної небезпечності є менш небезпечними діяннями.

На відміну від злочинів міжнародного характеру, за вчинення міжнародних злочинів кримінальна відповідальність

фізичних осіб пов'язана з діяльністю держави, яка є суб'єктом міжнародно-правової відповідальності. Основний перелік міжнародних злочинів містить статут Нюрнберзького міжнародного воєнного трибуналу: злочини проти миру, воєнні та злочини проти людяності (ст. 6). Перелік воєнних злочинів і злочинів проти людяності був доповнений Женевською конвенцією про захист жертв війни 1949 р. і двома додатковими протоколами до них 1977 р. До цих злочинів віднесено: посягання на життя, здоров'я, недоторканність особи; посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження, примушування до проституції, непристойне посягання у будь-якій формі; взяття заручників; незаконне, свавільне і здійснюване у великому масштабі, руйнування та привласнення майна, що не викликається воєнною необхідністю; примушування військовополоненого або цивільної особи служити у військових чи допоміжних формуваннях ворожої держави; позбавлення цих осіб права на неупереджене судочинство; перетворення цивільного населення або окремих цивільних осіб на об'єкт нападу; перетворення неохоронюваних місцевостей і демілітаризаційних зон на об'єкт нападу; віроломне використання розпізнавальних емблем Червоного Хреста чи інших захисних знаків, визнаних Женевськими конвенціями 1949 р і Протоколом 1977 р. до них.

Також до злочинів проти людяності можна віднести і такий міжнародний злочин як агресія, визначення якої дала ООН в 1974 р., а також рабство і работоргівля. В 1926 р. була підписана Конвенція про рабство, а 1956 р. – додатковий протокол до неї. Комісія міжнародного права ООН прийняла 1991 р. в першому читанні проект Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, який подала Генеральному секретареві ООН. У проекті до зазначених злочинів віднесено агресію, погрозу агресією, втручання у внутрішні або зовнішні справи держави, колоніальне панування та інші форми іноземного панування, геноцид, апартеїд, систематичне і масове порушення прав людини, виключно серйозні воєнні злочини, умисну і серйозну шкоду навколишньому середовищу, міжнародний тероризм тощо.

Суб'єктом міжнародно-правової відповідальності за міжнародні злочини є держава, а суб'єктом цих злочинів і кримінальної відповідальності за їх вчинення – фізична особа,

тобто керівники держави, її вищі посадові особи, політики держави та інші організатори чи виконавці вчинених міжнародних злочинів.

Юрисдикція щодо міжнародних злочинів може здійснюватися міжнародним судом або національними судами держав на території яких вчинено злочин, або тієї, громадянином якої держави є даний злочинець.

Приходько Т. М., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СПЕЦИФІКА СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Головною відмінною рисою кримінального права іноземних держав є те, що в них суб'єктами злочинів (кримінальних правопорушень) визнаються не тільки фізичні особи, а й юридичні. В останньому випадку це характерно для Англії, Голландії, Данії, Естонії, Литви, США, Франції, Японії тощо. При цьому зазвичай діє таке загальновизнане правило: юридичні особи, за виключенням держави, несуть кримінальну відповідальність за злочинні діяння, вчинені на їх користь уповноваженими органами або представниками. Важливим є і той момент, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключає відповідальності фізичних осіб, які є виконавцями, підбурювачами, пособниками чи іншими співучасниками при вчиненні тих самих дій.

У теоретичному та законодавчому плані визначення поняття суб'єкта злочину не є однаковим для різних країн світу. Кожна країна визначає по-своєму термін «суб'єкт злочину», або взагалі відносить його до одного з елементів об'єктивної сторони. Проте найбільш характерні ознаки суб'єкта злочину є такі, про які згадує і Кримінальний кодекс (КК) України: фізична особа; вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність; осудність. При цьому кожна країна світу може встановлювати свої критерії для кожної з окреслених вище ознак суб'єкта злочину. Так, наприклад, щодо віку кримінальної відповідальності, то в кожній країні зазначені різні вікові межі.

У деяких з них вони співпадають, а у деяких – ні. Також відмінністю є те, як вже зазначалося, що в деяких країнах передбачена відповідальність і юридичних осіб. В іншому випадку кримінальне законодавство таких країн, як Литва, Білорусь, Російська Федерація, Молдова та Україна, встановлюють, що відповідальності підлягає особа, яка досягла 16-річного віку, а у випадках, передбачених законом, – 14-річного. Різниця полягає лише у переліках діянь, за які підлягають кримінальній відповідальності особи, котрі вчинили їх у віці від 14 до 16 років. Вік завжди характеризується і супроводжується усвідомленою вольовою поведінкою, а в момент заподіяння злочину й заподіянням будь-якої шкоди. Розглядаючи вік суб'єкта злочину за КК різних країн світу, необхідно на перший план висунути волю особи, яка вчиняє злочин, що і лежить в основі її усвідомленої протиправної поведінки. Проте кожна країна визначає свою мінімальну межу, з якої може наставати кримінальна відповідальність, самостійно.

Осудність з юридичної точки зору – поняття багатогранне. З одного боку, під осудністю розуміється можливість поставити особі в провину вчинене їм протиправне діяння, а з іншого – здатність особи нести відповідальність за скоєний злочин. У кримінальному праві європейських держав даються визначення, згідно з якими неосудною є особа, яка на момент вчинення діяння: через душевну хворобу, слабоумство чи тяжке «помутніння свідомості» не була здатна усвідомлювати його протиправність або діяти з усвідомленням цієї протиправності (Швейцарія, Австрія); через яке-небудь психічне чи нервово-психічне захворювання була позбавлена здатності усвідомлювати або контролювати свої дії (Франція); через психічне захворювання або стан, порівняний з психічним захворюванням, або психічну неповноцінність у тяжкій формі нездатна була розуміти свої дії (Данія); через душевну хворобу перебувала у невідомому стані або мала психічний розлад високого ступеня (Норвегія); була психічно хворою або розумово неповноцінною внаслідок старості чи іншої схожої причини, або перебувала у стані тимчасового психічного розладу (Фінляндія). Як ми бачимо в цих країнах вказано тільки на медичний критерій неосудності. З приводу обмеженої осудності, то, наприклад, кримінальне право Латвії і Литви

містять поняття обмеженої осудності, які практично не відрізняються від аналогічного поняття, яке дається у ст. 20 КК України, за окремими винятками.

Слушно зауважити, що вимоги щодо визнання юридичних осіб суб'єктами кримінальної відповідальності передбачені багатьма нормами міжнародного права. Крім того, останні тенденції міжнародного законодавства свідчать, що у Конвенціях ООН все більше слушною стає вказівка на посилення відповідальності юридичних осіб. Отже, з позиції міжнародного права кримінальна відповідальність юридичних осіб не заперечується, а навпаки всіляко заохочується. Покладання такої відповідальності не завдає шкоди кримінальній відповідальності фізичних осіб, які вчинили злочини.

Також варто підкреслити, що КК більшості європейських держав були прийняті ще до того, як на загальноєвропейському рівні було визнано необхідним передбачити кримінальну відповідальність юридичних осіб. З цієї та інших причин у них, як правило, немає глав (розділів), спеціально присвячених цим питанням, і там, де визнається необхідність встановлення такої відповідальності, ці питання регулюються окремими статтями. Є держави, де встановлена так звана квазі-кримінальна відповідальність юридичних осіб. До них відносять, наприклад, ФРН, Швецію, частково – Іспанію (де до юридичних осіб не застосовуються покарання, а лише заходи), а також Італію і Бельгію (в Італії вона є можливою тільки за порушення законодавства про свободу конкуренції, а в Бельгії – за порушення податкового, митного і сільськогосподарського законодавства). Загалом санкції до юридичних осіб за КК іноземних держав переважно мають не репресивну, знищуючу, а превентивну мету, залишаючи можливість виправити свою поведінку в майбутньому і привести свою діяльність у відповідність до закону. Ця мета, однак, вимагає приведення у відповідність колективних кримінальних санкцій з іншими галузями права, включаючи цивільне й адміністративне.

Для гармонізації положень КК України та КК іноземних держав в аспекті суб'єкта злочину вбачається за доцільне для вітчизняних науковців і практиків: 1) детально розробити положення про юридичну особу як суб'єкт злочину; 2) уточнити формулу осудності, обмеженої осудності та неосудності;

3) конкретизувати положення про вік кримінальної відповідальності, а також про стани особи, які не виключають таку відповідальність; 4) конкретизувати критерії, за якими можна класифікувати спеціальних суб'єктів (зокрема, уточненню потребує термін «службова особа») тощо.

Рощина І. О., кандидат юридичних наук, доцент

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

В юридичній літературі недостатньо приділяли уваги чинникам підвищення ефективності імплементації норм Європейської конвенції в кримінальне право України. Деякі питання цієї тематики досліджували О. М. Броневицька, О. О. Житний, Т. А. Родіонова, А. А. Цветков тощо.

Наприклад, О. О. Житний систематизує і аналізує наявні в юридичній літературі чинники посилення впливу міжнародного права на національне кримінальне право, а саме:

1) взаємозв'язок і взаємозалежність кримінального права й договорів кримінально-правового характеру;

2) обов'язок держави забезпечувати виконання у своїй правовій системі зобов'язання за міжнародними угодами;

3) мету України увійти в ЄС; ратифікацію основних європейських договорів;

4) неможливість оперативного врахування у нормах національного кримінального закону реалій суспільного життя, які виникають у швидкозмінних обставинах, його непристосованість у деяких випадках адекватно реагувати на взяті державою міжнародно-правові зобов'язання;

5) ускладнення у правозастосуванні внаслідок абстрактного формулювання норми, наявності оціночних понять тощо;

6) можливість протиріч між кримінальним законом і нормами міжнародного права, які виникають унаслідок значного зростання масиву міжнародно-правових актів;

7) відсутність відповідних національних практик застосування або тлумачення окремих норм кримінального

права за наявності відповідного досвіду у міжнародних органів (наприклад, щодо військових злочинів, злочину геноциду тощо);

8) тенденції правової глобалізації, що орієнтують на уніфікацію національного кримінального законодавства;

9) приналежність держави до міжнародних організацій та участь у міжнародних конференціях і нарадах;

10) необхідність співробітництва держав у протидії міжнародним злочинам та злочинам міжнародного характеру, укладення міжнародних угод з превентивною метою;

11) відсутність можливості забезпечити кримінально-правове регулювання суспільних відносин лише за допомогою національного кримінального законодавства;

12) необхідність сумлінного виконання державою міжнародних зобов'язань у сфері протидії злочинності;

13) розвиток міжнародного кримінального правосуддя;

14) необхідність узгодження норм внутрішньо-державного кримінального законодавства з нормами міжнародного права [1].

Погоджуючись багато в чому з цими висновками, необхідно лише зазначити, що серед них немає найбільш важливих чинників сучасної парадигми підвищення ефективності імплементації норм Європейської конвенції в кримінальне право України.

При визначенні чинників сучасної парадигми підвищення ефективності імплементації норм Європейської конвенції в кримінальне право України необхідно на перше місце поставити повну корупцію судової системи. Адже ніякі норми Європейської конвенції не діятимуть в країні, якщо не буде викоренена корупція в судовому корпусі.

На нашу думку до основних чинників сучасної парадигми підвищення ефективності імплементації норм Європейської конвенції в кримінальне право України, на нашу думку, варто віднести:

1) усунення корупції в судовій системі;

2) вивчення існуючої правозастосовної практики в Україні;

3) вивчення практики Європейського суду щодо застосування норм Європейської конвенції та зіставлення з існуючою практикою застосування норм Європейської конвенції судами України;

4) прогнозування наслідків імплементації норм Європейської конвенції в кримінальне право України;

5) розробка механізму реального контролю над доходами, в тому числі і з використанням електронних декларацій державних службовців;

6) доповнення ст. 91 КПК України п. п. 6 і 7 такого змісту:

а) п. 6 «майнове й фінансове становище осіб причетним до організованої злочинності або корупції»;

б) п. 7 «якщо у результаті розслідування з'ясується, що реальне фінансове або майнове положення особи, не відповідають легальним джерелам доходів, то суд зобов'язаний конфіскувати всі кошти, цінності й інше майно, які отримані у результаті протиправної діяльності цієї особи. Конфісковане майно передається державі»

7) обмеження в Особливій частині Кримінального кодексу України спеціальних складів злочинів;

8) обов'язковість адекватного покарання за тяжкі злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Житний О. О. Про деякі чинники генезису міжнародно-правового виміру кримінального права України / О.О. Житний [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/12206/%CE>

Волощук А. В., курсант 4-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ЄВРОПЕЙСЬКІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність дослідження, полягає в тому, що історія українського кримінального права є важливим напрямом сучасної історико-правової науки в доведенні безперервності боротьби суспільства та держави із злочинністю в усіх її проявах.

Таким чином, оскільки наше законодавство йде на зближення із законодавством Європейського союзу, то дослідження європейських витоків українського кримінального права має як теоретичне, так і практичне значення.

Норми й інститути Кримінального кодексу ґрунтуються на загальноновизнаних і відправних принципах справедливості,

гуманізму, демократизму, рівності перед законом, верховенства права й законності, на вироблених правовою наукою і юридичною практикою сучасних і передових принципах кримінального права, якими керуються у правотворенні і правозастосуванні більшість демократичних держав Європи і світу [1].

Якщо ж говорити у загальному плані, то у кримінально-правових нормах КК знайшли своє закріплення і відбиття такі європейські витоки як:

- основний принцип цивілізованого кримінального права: «Немає злочину – немає покарання без вказівки на це в кримінальному законі»;

- положення про підставу кримінальної відповідальності: вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину;

- принцип особистої і винної відповідальності, на якому ґрунтуються норми як Загальної, так і Особливої частини КК;

- гуманістичний принцип обмеження обсягу й меж кримінально-правового примусу («економія кримінально-правової репресії»), що реалізується в нормах та інститутах КК;

- принцип диференціації кримінальної відповідальності й можливості реалізації при застосуванні КК принципу індивідуалізації покарання;

- принцип наступництва у праві, на підставі якого використано попередній позитивний вітчизняний досвід правотворчості у сфері кримінального права, а також досвід у цій царині зарубіжних держав;

- посилення відповідальності за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів з наданням можливості (шляхом введення альтернативних санкцій) застосування до осіб, які вчинили менш тяжкі злочини (невеликої чи середньої тяжкості), покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

- низка норм, спрямованих на посилення боротьби з організованою й рецидивною злочинністю;

- система покарань, розташованих від менш суворого до більш суворих, що забезпечує реалізацію принципів гуманізму і справедливості покарання залежно від тяжкості злочину й особи винного;

- низка норм, що дають можливість звільнення від кримінальної відповідальності й покарання;

– відмова від смертної кари як виду покарання й заміна її довічним позбавленням волі, а також відмова від інституту особливо небезпечного рецидивіста;

– низка заохочувальних норм у Загальній та Особливій частинах КК, спрямованих на припинення особою злочинної поведінки;

– покарання, встановлені в санкціях статей Особливої частини КК, в цілому відповідають ступеню тяжкості злочинів, указаних (описаних) у диспозиціях цих статей [2, с. 27-28].

Таким чином, підсумувати своє дослідження налогосимо, що значна кількість «революційних» новел у кримінальному праві України була пов'язана з процесом інтеграції України до Європейського співтовариства і взятими у зв'язку з цим міжнародно-правовими зобов'язаннями, інші – є спробою (не завжди бездоганною) імплементації норм та інститутів, які успішно працюють в окремих країнах Західної Європи.

Серед таких новел в галузі кримінального права, які вже стали частиною національного права, але при цьому досить складно сприймаються науковою громадою, можна назвати:

1) включення до кола джерел кримінального права судового прецеденту;

2) заміна в кримінальному процесуальному законодавстві поняття «злочин» на поняття «кримінальне правопорушення» з одночасним визначенням особливостей кримінального провадження щодо осіб, які вчинили кримінальні проступки;

3) порядок призначення окремих видів штрафу та можливість його заміни у випадку несплати позбавленням волі;

4) призначення кримінального покарання на підставі угод;

5) застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 5-те вид., переробл. та доповн. – К.: Юрид. думка, 2008. – 1216 с

2. Сучасна теорія кримінального права: навчально-методичний посібник / Авт. кол.; відп. ред.. Туляков В.О. – О., 2012. – 35 с.

Князєв Ю. В., курсант 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ

Злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, відіграють провідну роль у динаміці зростання загально-кримінальної злочинності [1, с. 48]. Органи Національної поліції головним постачальником наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у межах країни визнають іноземні злочинні організації, оскільки через своє стратегічне географічне положення Україна є важливим шляхопроводом для різних форм контрабанди [2].

Колишні радянські республіки Середньої Азії є важливими ланками наркотрафіку героїну з районів виробництва до споживачів у розвинених країнах. Після розпаду СРСР і ослаблення прикордонного контролю так званий «Північний шлях» через країни Середньої Азії став найбезпечнішим і дешевшим.

У провінціях Афганістану, розташованих на кордоні з Узбекистаном, Таджикистаном і Туркменістаном, останніми роками значно збільшилася кількість нарколабораторій з переробки опію-сирцю в героїн.

Кількість наркотиків, які прямують транзитом з Афганістану через Узбекистан, на порядок менше, ніж в Таджикистані.

Якщо до будь-якої країни Центральної Азії можливо застосувати термін «за залізною завісою», то це лише до Туркменістану. Проте це не рятує цю країну від потоку наркотичних речовин, що надходять з Афганістану. Після посилення контролю на кордоні наркотичні засоби, транспортовані через територію Ірану, хлинули транзитом через Туркменістан. Вихід цієї країни до Каспійського моря робить транспортування більш швидким і дешевим, що безсумнівно, характеризує Туркменістан як одну з найзручніших транзитних зон.

Таким чином, на прикладі трьох центральноазіатських країн видно, що в цьому регіоні немає добре налагодженої роботи в галузі запобігання незаконного обігу наркотичних засобів, завдяки чому значна кількість наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів потрапляють на територію України або з метою збуту, або з метою подальшого транспортування в країни Європи.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що боротьба з незаконним наркообігом – це державна системна діяльність, спрямована на подолання загрози, яку несе наркотизм національній безпеці України шляхом попередження, припинення та розкриття протиправних діянь у сфері наркообігу, що з здійснюється з використанням загально-соціальних, спеціально-кримінологічних, адміністративно-правових, кримінально-правових та кримінально-процесуальних засобів. На сьогодні незаконний наркообіг в Україні є однією з найбільших проблем боротьби зі злочинністю, особливо в молодіжному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доповідь Міжнародного комітету контролю над наркотиками // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.incb.org/pdf/annual-report/2010/ru/AR_2010_Russian.pdf.

2. Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за 2013-2015 р.р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://baganets.com/blogs-baganets/anal-tichna-dov-dka-pro-stan-protid-zloc.html>

Колесніченко В., студент магістратури
Міжнародного науково-технічного
університету імені академіка Ю. Бугая

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Сучасний світ у всій його багатогранності і суперечності стикається з загальними проблемами і питаннями, вирішення яких можливо тільки на шляху співпраці держав. Вивчення кримінального права різних правових систем в їх історичній ретроспективі є по суті справи використання порівняльно-історичного методу пізнання. Він дає можливість виявлення

процесів розробки і удосконалення основних кримінально-правових інститутів, їх законодавче закріплення. У даному випадку порівняльне правознавство дає можливість визначити: використання норм міжнародного кримінального права в своїй державі; ефективність інкорпорованих положень міжнародного права в національному кримінальному законодавстві з позиції протидії злочинності; тенденції розвитку і удосконалення національного кримінального права різних держав на основі міжнародного кримінального права.

Трудові права людини є одними з фундаментальних соціально-економічних прав. Право на працю (та інші трудові права) є таким же природним, властивим кожній сучасній людині, як і право на життя. Від того, наскільки реальне це право, залежить реальність інших прав соціально-економічного характеру. Трудові права гарантуються не тільки Україною, але й усім світовим співтовариством. Згідно ст. 23 Загальної Декларації прав людини і ст. 6 Міжнародного пакту про права людини, що підписали дані міжнародні акти з прав людини, визнають право на працю, а також інші трудові права людини, й здійснюють належні кроки до забезпечення цих прав. В арсеналі юридичних заходів, за допомогою яких держави, які підписали міжнародні акти з прав людини, забезпечують реалізацію працюючими наданих їм прав, не останнє місце посідає встановлення різних видів відповідальності роботодавців за порушення законів про працю. З метою забезпечення трудових прав працівників держави можуть встановлювати кримінальну, адміністративну, дисциплінарну й матеріальну відповідальність власників підприємств, установ і організацій. Встановлення законодавцем кримінальної відповідальності за посягання на трудові права людини залежить від багатьох чинників, у тому числі від соціально-економічних і політичних. Тому, при вивченні зарубіжного кримінального законодавства в галузі охорони трудових прав варто враховувати історичні особливості розвитку національних законодавств даних держав, а також економічні й політичні умови їх становлення.

Аналізуючи зарубіжне кримінальне законодавство, потрібно зазначити можливість його умовного розподілу на дві великі групи: нове національне кримінальне законодавство пострадянських країн і кримінальне законодавство інших держав.

При розгляді норм кримінально-правової охорони трудових прав в пострадянських країнах, звертаємо увагу на те,

що до прийняття нових кримінальних кодексів в усіх попередніх кодексах, тоді ще радянських республік містилися кримінальні норми, спрямовані на охорону трудових прав людини (за винятком КК Естонської РСР). При цьому вони практично були тотожними й мали несуттєві редакційні відмінності. Усі кримінальні кодекси радянських республік мали загальну норму про відповідальність посадових осіб підприємств, установ і організацій за незаконне звільнення та інше істотне порушення законодавства про працю. Крім цього виділявся ряд спеціальних норм про відповідальність за посягання на конкретні трудові права або на права визначеної категорії працівників. Широка кримінально-правова гарантія забезпечення норм трудового законодавства свідчила про те принципове значення, яке надавалося трудовим правам у радянській державі. З розпадом СРСР під час прийняття нових Кримінальних кодексів у колишніх республіках визначилися дві різні тенденції з питання кримінально-правової охорони трудових прав людини. Перша тенденція полягала в тому, що зберігаючи правонаступність попередніх кодексів, нові законодавства не відмовилися від загальної норми про охорону трудових прав, і, крім того, збільшили кількість спеціальних норм про відповідальність за посягання на конкретні трудові права людини. Друга тенденція виявилася у відмові законодавця від широкої кримінальної охорони трудових прав і криміналізації окремих, найбільш небезпечних, посягань на трудові права людини.

На відміну від радянських республік і пострадянських країн кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо відповідальності за порушення трудових прав, розвивалося своїм, особливим шляхом. Кримінальне законодавство держав світу, як і новітнє законодавство пострадянських країн, також варто розділити на дві групи. Перша група – законодавства, прийняті до видання міжнародних актів з прав людини, й друга – кримінальні законодавства прийняті після затвердження декларації з прав людини й міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, а також інших міжнародних актів з прав людини. Потрібно зазначити, що законодавства другої групи, ґрунтуючись на принципах визнання трудових прав людини одними з основних прав, містять окремі розділи, в яких трудові права людини є самостійним і основним об'єктом кримінально-правової охорони.

Майнека Н. М., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ДОСВІД США В ЗАСТОСУВАННІ НАЙВИЩОЇ МІРИ ПОКАРАННЯ – СМЕРТНОЇ КАРИ

Особливого значення покарання у виді смертної кари, набуває в світлі останніх подій України, адже законодавство все більше гуманізується і цікавим моментом у цьому є сприйняття зарубіжного досвіду щодо застосування найвищої міри покарання. Досить гостро на фоні подій виглядає суперечка між прихильниками та противниками повернення до переліку покарань смертної кари, адже досвід США демонструє цікаве поєднання всіх елементів демократії та наявності смертної кари як досить поширеного виду покарання.

Сполучені Штати Америки внесли значний внесок в розвиток світової пенітенціарної ідеї та системи, та є однією з небагатьох сучасних демократичних держав, де й досі застосовується такий вид покарання як смертна кара. Тому, вважаємо за доцільне розглянути питання стосовно можливості запровадження досвіду США в системі покарань сучасної України.

На сьогодні смертна кара в США дозволена законодавством 32 штатів, а також може бути призначена федеральним урядом та військовим трибуналом. Останнім штатом, у якому відбулося скасування смертної кари став штат Меріленд (2013 р.) [1]. Тобто, особливості державного устрою країни дають можливість окремим її територіям накладати мораторій на смертну кару. Україна – унітарна держава, а тому запровадження даного покарання відбудеться на усій її території. Найважливішим аспектом при вирішенні питання застосування даного покарання демократичною країною, на нашу думку, є спосіб виконання покарання. Так, в США на сьогодні застосовують розстріл, повішення, ін'єкцію, електричний стілець та газову камеру [2]. За кримінальним законодавством України, смертний вирок приводиться лише одним шляхом –розстрілом [3].

При аналізі історичних способів виконання смертної кари в Україні, ми дійшли висновку, що сучасність потребує

переосмислення та новітнього підходу до виконання смертного вироку. Так, саме ін'єкція є пріоритетним методом, хоча і вона при неправильному введенні може викликати чималі страждання засудженого.

Враховуючи історичний шлях, сучасні засади українського суспільства, вважаємо, що у випадку запровадження смертної кари знову, доцільним є вибір як способу саме у вигляді ін'єкції. Хоча, з іншого боку постає проблема її вартості. Саме відсутність належного фінансування, в майбутньому може звести нанівець усі спроби привести до належного рівня сучасну систему покарань, що закріплена у Загальній частині КК України.

Наступне, на що варто звернути увагу, це визначення категорії осіб до яких вона може застосовуватись. Відповідно, в США смертна кара може застосовуватись до дитини (найнижчий вік – 10 років штат Колорадо, Луїзіана; а в деяких штатах формально до смертної кари можна приговорити людину у будь-якому віці, а малолітня дитина – за рішенням законодавчих зборів штатів); вагітна жінка з відстрочкою виконання вироку (але такі випадки невідомі); неосудні особи з 1989 року, коли Верховним судом США було визнано, що страта неосудних осіб не є неконституційною і на початок ХХІ ст. вже було страчено близько тридцяти неосудних осіб [4, с. 25].

Стосовно України, то за радянським кримінальним законодавством, до смертної кари навпаки, не засуджували дітей, вагітних, неосудних. В цьому плані приклад США ми вважаємо за негативний та неприйнятний. Тобто, законодавцю варто прописати у нормі Загальної частини КК України категорії, до яких смертна кара не може бути застосована, виробити певні критерії її призначення, аби уникнути проблем при призначенні покарання під час судового розгляду.

Питання застосування смертної кари в США варто розглядати більш глибоко. Але, на наш погляд, саме ці фундаментальні положення відіграють велику роль та зумовлюють вже наступні питання. Щодо перейняття досвіду Америки, то тут питання однозначно вирішити не можна, адже дієвість такого виду покарання залежить від ряду чинників.

Вважаємо, що відсутність смертної кари в Україні сьогодні – важливий крок до становлення її як правової демократичної держави у світовому співтоваристві. Однак, це не означає, що досвід інших країн з цього питання не є актуальним. На наш погляд, смертна кара як покарання не несе в собі негативу. Перш за все, необхідно виробити правильний механізм її застосування, який можна почерпнути з зарубіжного досвіду, зокрема, з досвіду США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. States With and Without the Death Penalty [Електронний ресурс] // Death Penalty Information Center. – Режим доступу : <http://www.deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty>.
2. Descriptions of Execution Methods [Електронний ресурс] // Death Penalty Information Center. – Режим доступу : <http://www.deathpenaltyinfo.org/descriptions-execution-methods>.
3. Кримінальний кодекс УРСР, введено в дію 1 квітня 1961 року Законом УРСР від 28 грудня 1960 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html.
4. Назаров Д. Энциклопедия смертной казни / Д. Назаров // Огонек. – 2001. – № 40. – С.24–27.

Сивопляс Ю. Ю., ад'юнкт кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПРАВОМІРНУ ВИГОДУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ США (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)

У науковій літературі відзначаються значні зусилля, які демонструють Сполучені Штати Америки (далі – США) в боротьбі з корупцією. Вони знаходять своє відображення як у відповідних кроках всередині країни, так і важливих міжнародних ініціативах в зазначеній галузі. У 1999 року у Вашингтоні пройшов Глобальний форум з питань боротьби з корупцією, який прийняв «Загальні рекомендації про заходи боротьби з корупцією і забезпечення чесності і невідкупності співробітників органів юстиції та безпеки» [1].

В кримінальному законодавстві США на відміну від кримінального законодавства України відсутній єдиний кодифікований акт, в якому б передбачалась відповідальність за неправомірну вигоду. Норми, що містять кримінально-правову заборону неправомірної вигоди знаходять своє відображення в Зводі законів США, в Примірному кримінальному кодексі, в кримінальних кодексах штатів та інших нормативно-правових актах. Загалом, в американській кримінально-правовій доктрині прийнято розрізняти чотири основні види корупційних злочинів: 1) корупція в секторі публічної адміністрації; 2) комерційна корупція; 3) корупція, пов'язана з діяльністю профспілок та 4) корупція в області спорту.

Відмінними рисами криміналізації неправомірної вигоди за американським законодавством є досить широке визначення його ознак та досить широке коло осіб, які можуть бути суб'єктами не тільки хабарництва, а й інших посадових злочинів.

Найбільш докладно в американському законодавстві викладені норми, що регулюють відповідальність за корупцію в секторі діяльності публічної адміністрації. Згідно пар. 201 розділу 18 Зводу законів США відповідальності за надання неправомірної вигоди підлягає будь-яка особа, що надає, пропонує або обіцяє будь-які цінності державній посадовій особі. Також, за цією статтею (параграфом) підлягає відповідальності і посадова особа за одержання, прохання, вимагання, домагання або за згоду прийняття будь-яких цінностей для себе або третьої особи. Таке поєднання диспозицій надання та одержання неправомірної вигоди в одному і тому ж складі злочину є характерною особливістю кримінального законодавства США. Це дозволяє не дублювати в кодексах однакові елементи обох злочинів.

Як видно, американський законодавець подібно до законодавства України вважає закінченим злочином не тільки з моменту безпосереднього передачі предмета неправомірної вигоди, але й коли висловлено лише пропозиція, обіцянка, прохання або вимогу такої вигоди. Фактично об'єктивна сторона неправомірної вигоди криміналізована вже по суті справи на стадії здійснення підготовчих дій.

Найважливішим елементом надання або одержання неправомірної вигоди американські юристи визнають наявність

угоди між сторонами, яка не обов'язково має мати якусь певну форму, досить розуміння, що одержані блага вплинуть на рішення або на дії публічного службовця. Цей момент попередньої усної або мовчазної угоди відрізняє власне неправомірну вигоду від суміжних злочинів.

Перелік суб'єктів, які можуть нести кримінальну відповідальність за неправомірну вигоду в американському законодавстві надзвичайно широкий. Зупинимся на класифікації суб'єктів неправомірної вигоди відповідно до Зводу законів США. Суб'єктами злочинів, що передбачені в гл. 11, є головним чином посадові особи вищих органів державної влади та урядові службовці («публічні посадові особи», тобто особи, що діють від імені та в інтересах уряду США); глава 41, передбачає кримінальну відповідальність будь-якої федеральної посадової особи та службовця. Злочини, передбачені в гл. 93, також мають спеціального суб'єкта, це власне посадові або службові особи департаментів та їх представництв.

В Україні предметом більшості корупційних злочинів є неправомірна вигода, під якою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [2]. Згідно сформованої судової практики та на думку більшості науковців в США предметом неправомірної вигоди можуть бути гроші, майно, послуги або взагалі «будь-що, що має цінність» (саме така формула використовується в чинному федеральному Зводі законів в якості єдиного узагальнюючого предмета неправомірної вигоди). Неправомірна вигода не обов'язково повинна мати певну грошову вартість, необхідно лише, щоб вона була досить «цінної» в очах особи, що її одержує і могла вплинути на її службову поведінку.

На відміну від корупції у сфері публічної адміністрації, відповідальність за яку передбачена в КК всіх без винятку штатів і федеральним законодавством, «комерційна корупція» – карається тільки в деяких штатах (не більше ніж в 10). У федеральному законодавстві встановлено кримінальну відповідальність лише за одержання «неправомірної вигоди» або «винагород», при цьому відповідальність за надання неправомірної вигоди взагалі непередбачена.

У законодавстві тих штатів, де встановлена кримінальна відповідальність за корупцію в комерційному секторі, норми цих злочинів скоріш за все відносяться до майнових злочинів, що на нашу думку додає непотрібно плутанини. Було б більш доцільно віднести даний вид злочинів до посадових злочинів та помістити у розділ «корупція у секторі публічної адміністрації» як це власне зробив Український законодавець. Комерційне хабарництво трактується як різновид шахрайства, одна з форм обману в області приватного бізнесу (пар. 24.8 Примірного КК).

Правоохоронні органи в США не ведуть серйозної боротьби з комерційною корупцією, вважаючи, що відповідні приватні фірми повинні самостійно захищати свої інтереси, вони ж свою чергу абсолютно не зацікавлені в передачі справи до суду, побоюючись пов'язаним з цим галасу у пресі, що може негативно вплинути на репутації фірми.

Основну роль в розслідуванні корупції в відіграє Федеральне Бюро Розслідувань (далі – ФБР). Юрисдикція ФБР в федеральних органах влади поширюється на призначуваних і виборних посадових осіб не тільки на федеральному, але також на штатному і місцевому рівні управління [3, с. 9–13].

На основі проведеного порівняльно-правового аналізу кримінального законодавства України та США можна відзначити, що американський законодавець, на відміну від законодавця України, у всякому разі, на федеральному рівні, недостатньо уваги приділяє систематизації законів, їх класифікації та тлумаченні, віддавши рішення цього питання на відкуп науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Общие рекомендации в отношении мер борьбы с коррупцией и обеспечения честности и неподкупности сотрудников органов юстиции и безопасности : Глобальный форум по вопросам борьбы с коррупцией Вашингтон 24–26 февраля 1999 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.cntd.ru/document/901935175>

2. Кримінальний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page11>.

3. Уголовное законодательство США : Владивостокский центр исследования организованной преступности при Юридическом институте ДВГУ. – 2004. – 54 с.

Смілянець К., студент магістратури
Міжнародного науково-технічного
університету імені академіка Ю. Бугая

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ

Особливості кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи особи не в останню чергу зумовлені тим, що у цьому разі йдеться про поведінку в інтимній сфері життя людини як соціально-біологічної істоти. Світові тенденції розвитку кримінального законодавства про відповідальність за статеві злочини полягають як у послідовній його лібералізації (проявляється, зокрема, у декриміналізації перелюбства, зваблювання, добровільного мужолозтва) та усуненні гендерної нерівності, так і в посиленні кримінально-правового захисту дітей від різних форм сексуального насильства і сексуальної експлуатації.

Назви розділів (глав) кримінальних законодавств, що охоплюють зазначені злочини, за багатьма ознаками збігаються. Переважно в назві розділу (глави) зазначається, що злочини посягають на статеву недоторканність і моральність. Окремі склади злочинів (наприклад, сексуальне співжиття між родичами) посягають не на статеву волю чи недоторканність, а саме на сексуальну мораль чи моральність (наприклад, ст. 239 КК Голландії). Порівнюючи назви розділів (глав) з вітчизняною назвою відповідного розділу, можна виявити, здебільшого, подібні ознаки. Це визначення родових об'єктів посягання – “статева свобода”, “статева недоторканність”. Зважаючи на різний обсяг відповідних розділів, можна погодитись із сучасним вітчизняним визначенням цього розділу.

Розглядаючи зазначені злочини за змістом, можна визначити їх основний елемент, яким є сексуальне насильство різного виду. Про це свідчить назва відповідного розділу КК Франції “Про сексуальні агресії”. Тобто визначена в зарубіжному законодавстві система злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, може з певними умовами бути перенесена і на вітчизняний правовий ґрунт. Зазвичай, зґвалтування розуміється як статеві зносини із застосуванням насильства чи погрози його застосування (хоча іноді визначення є ширшим – КК Польщі, або вужчим – КК Англії).

Використання безпорадного стану потерпілої особи виступає як кваліфікуюча ознака зґвалтування (КК Франції) або як окремих склад злочину (КК Польщі).

Можна виокремити найхарактерніші кваліфікуючі ознаки зґвалтування: 1) вчинення групою осіб; 2) з особливою жорстокістю; 3) вчинення злочину родичами, батьками, усиновителями; 4) використання зброї чи інших предметів, здатних спричинити тілесне ушкодження; 5) вчинення зґвалтування повторно; 6) поєднане з погрозою вбивства чи заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю; 7) зґвалтування, що спричинило зараження потерпілої венеричним захворюванням; 8) зґвалтування неповнолітньої чи малолітньої; 9) зґвалтування, що спричинило заподіяння тяжкої шкоди потерпілому; 10) зараження ВІЛ-інфекцією; 11) зґвалтування, унаслідок якого сталася смерть через необережність.

Необхідно також розглянути питання про звільнення від кримінальної відповідальності за зґвалтування винної особи, яка уклала шлюб із потерпілою. У КК Швейцарії це положення прямо передбачено. У вітчизняному КК таке звільнення можливе за ч. 1 ст. 152 (ч. 1 ст. 153), але за таким видом звільнення, як зміна обстановки у зв'язку із втратою особою суспільної небезпеки (ст. 48 КК України).

Звернення до зарубіжного досвіду щодо питань кримінальної відповідальності за зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом демонструє, що у переважній більшості випадків такого роду злочини мають подібну законодавчу конструкцію в іноземному та вітчизняному кримінальних законодавствах, при цьому система статевого злочинів має історично мінливий характер і визначається чималою кількістю факторів, зокрема, усталеним у конкретному суспільстві укладом статевої відносин, існуючими традиціями і проголошеними пріоритетами правового захисту, зумовленими у тому числі цивілізаційними та релігійними чинниками. Аналізовані злочини у зарубіжному кримінальному законодавстві є посяганнями, пов'язаними із сексуальним насильством. Злочини проти статевої недоторканності особи й сексуальної волі надзвичайно різноманітні. Караність даних діянь обумовлена як особливостями соціокультурного розвитку конкретної держави, правовими традиціями і звичаями народу, так і сучасними тенденціями кримінально-правової політики. Особливу наукову цінність при цьому становлять компромісні норми.

Чиркова Т. І., студент магістратури
Міжнародного науково-технічного
університету імені академіка Ю. Бугая

СПІЛЬНІ Й ВІДМІННІ РИСИ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ ТА ЗЛОЧИНУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

На сьогоднішній день порівняльні дослідження сучасних проблем українського законодавства та законодавства інших країн, зокрема ЄС, набувають все більшої актуальності, що не дивно, враховуючи інтеграційний курс на ЄС та прагнення обміну досвідом, або принаймні критичного аналізу у порівнянні, щоб зрозуміти, що допомагає європейським державам успішно вирішувати спірні питання, що виникають у кваліфікації правопорушень. До того ж, після прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу та появи в ньому інституту кримінальних проступків, очевидним є загальна проблема розмежування кримінальних проступків та злочинів, а також відповідної градації покарання. Тому досить цікавим є порівняння існуючих понять в нашому законодавстві та законодавстві західних сусідів і зрозуміти, наскільки відрізняється підхід у визначенні та чи може гіпотетично підійти нашій законодавчій системі концепція кримінального проступку.

Останні роки Україна робить досить активні кроки до того, щоб вступити до Європейського Союзу, що зумовлює необхідність дотримання міжнародних договорів, конвенцій та угод, які містять спільну правову базу і норми країн ЄС.

Вітчизняний законодавець передбачає визначення злочину за КК України, як передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Злочини класифікуються на: злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

Важливим і у той же час спірним на сьогоднішній день є питання виокремлення в кримінальному праві інституту кримінальних проступків. На розгляд Верховної Ради України наразі подано декілька законопроектів, які встановлюють критерії віднесення тих чи інших діянь до категорії кримінальних проступків та перспективи їх запровадження в

нашій державі. Доцільним, у цьому контексті, є врахування досвіду зарубіжних країн.

Між тим, законодавство зарубіжних країн нерідко поділяє злочини та кримінальні проступки на види зовсім за іншими критеріями. Так, наприклад, КК Франції – є яскравим прикладом прагнення до гуманізації. КК Франції повністю приведений у відповідність до найважливіших міжнародних правових актів в сфері міжнародного співробітництва у боротьбі із злочинністю: Єдиною Конвенцію про наркотичні засоби, Гаазькою конвенцією про боротьбу із незаконним захопленням повітряних суден, Європейською конвенцією про боротьбу із тероризмом, Конвенцією про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців тощо. Структура «умовної» Особливої частини КК Франції є дуже складною. Але там є окрема глава 3, яка міститься у відділі 6 «Про поставлення людини в небезпеку» (відділ 1 «Про створення ситуацій, небезпечних для інших людей». Тобто французьке законодавство орієнтується не тільки на основну цінність суспільства людину окремо, а й всіх людей разом як громадян. У КК Франції взагалі система покарань в своїй структурі поділяється на кримінальні (за злочини), виправні (за проступки), поліцейські за порушення.

Саме введення кримінальних проступків і було здійснено в ході правової реформи у Франції з метою виховання солідарності людей у небезпеці, з метою уникнення байдужості та егоїзму ставлення громадян один до одного.

У КК Бельгії проступки не відділені від злочинів, і норми відповідальності не виділені в окрему структурну частину. Отже, розмежування злочину та проступку за кримінальним законодавством Бельгії відбувається за критерієм покарання, інших критеріїв розмежування цих правопорушень КК Бельгії не містить.

В той час як у Франції та Німеччині та Бельгії існують вище розглянуті статті, КК України не передбачає статті, спрямовані на захист майбутнього життя конкретної людини, груп людей або людства в цілому, інтересів сім'ї та інших важливих загальнолюдських цінностей.

Введення у кримінальне законодавство України поняття інституту проступку як наслідування законодавству країн ЄС, останнім часом вимагає визначення у ньому покарань та

спеціальних заходів, застосованих за вчинення передбачених у ньому дій. Тут враховується і міжнародний досвід та визначатиметься нова система покарань.

До таких відносяться штраф, штрафо-дні та позбавлення права обіймати ту чи іншу посаду, громадські роботи та позбавлення майна.

У свою чергу, автори концепції реформування кримінальної юстиції України окреслили коло діянь, що на законодавчому рівні потрібно визначати як кримінальний проступок: окремі діяння, що за чинним законодавством КК України належать до злочинів невеликої тяжкості і не мають ступеня суспільної небезпеки та передбачені чинним законодавством адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо). Отже, за основу тут покладено визначення характеру правопорушення та характеру покарання.

Сучасні дослідники вважають, що формальним критерієм поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступків в Україні як і у Польщі повинен бути розмір покарання, яке передбачене за вчинення кримінального правопорушення, що також може бути характеристикою суб'єктивної сторони складу злочину.

Як висновок, можна констатувати, що українському кримінальному законодавству, перш за все, потрібна уніфікація та типологізація, щоб створити однойменні ознаки всіх складів злочину, визначити ієрархію, сформулювати критерії класифікації кримінальних правопорушень (проступків та злочинів), щоб визначити які діяння є злочинами, а які є проступками. Та до того ж, обов'язково мають бути враховані тенденції законодавства країн ЄС, які йдуть шляхом гуманізації та взятий до уваги досвід, який вони використовують у законодавчій кримінальній практиці вже багато років.

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Черней В. В.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В КОНТЕКСТІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	3
--	---

Шаkun В. І.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	9
--	---

Савченко А. В.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ОСНОВНИЙ ЗМІСТ	16
---	----

Секція 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Баулін О. В.

ВЗАЄМОДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО І КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ.....	20
---	----

Джужа О. М.

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ ТА ПОВАГИ ДО ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	24
--	----

Житний О. О.

ФЕНОМЕН МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ВИМІРУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ (ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ, ГАЛУЗЕВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ).....	26
---	----

Колб О. Г.

ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ ЩОДО ЗМІСТУ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ.....	29
---	----

<i>Кузнецов В. В., Кузнецова Л. О.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРОЦЕДУРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ	31
<i>Мисливий В. А.</i> УЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН У ЗАГАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	35
<i>Осадчий В. І.</i> РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ЗАУВАЖЕННЯ ДО ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ	39
<i>Автухов К. А.</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ	46
<i>Вартилицька І. А.</i> ЕКСПЕРТ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	48
<i>Женунтій В. І., Тичина О. М.</i> БЕЗПОРАДНИЙ СТАН ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ	51
<i>Журавська З. В.</i> ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ПРАВА НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ	56
<i>Колб І. О.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НА ПРАКТИЦІ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ТА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ	59
<i>Кондратішина В. В.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ	62
<i>Ліховицький Я. О.</i> ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛОМ КОЛОНІЙ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ	64
<i>Макаренко Н. К.</i> ПРОФЕСІЙНА Й ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ І ВЗАЄМОДІЯ	67

<i>Новосад Ю. О.</i> ЕЛЕМЕНТИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ЗМІСТ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ	72
<i>Опалинський Ю. В.</i> ОХОРОННА ФУНКЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА	74
<i>Павловська А. А., Романенко Д. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	77
<i>Сарнавський О.</i> ОЗНАКА БЕЗСИСТЕМНОСТІ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ).....	80
<i>Смаглюк О. В.</i> НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ПРАВИЛ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ	82
<i>Соловійов Е. П.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ	85
<i>Усатий Г. О.</i> НЕОБХІДНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ДІЇ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ	88
<i>Шармар О. М.</i> ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	93
<i>Бедна А. В.</i> ПОНЯТТЯ «СИЛЬНЕ ДУШЕВНЕ ХВИЛЮВАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	95
<i>Бондаренко О. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ ВІД ЗЛОЧИНУ Й АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	98

<i>Василюк І. М.</i> ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ ТА НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ.....	101
<i>Гришук Г. М.</i> СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ЕКСТРАДИЦІЇ	103
<i>Івашко О. О.</i> НЕОБХІДНА ОБОРОНА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ, ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ	105
<i>Кальчук С. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ТЕКСТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	107
<i>Колб С. О.</i> ГУМАНІЗМ ЯК ПРИНЦИП ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	110
<i>Кучменко С. В., Запорожець А. К.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ТЕРОРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	111
<i>Матюшенко О. І., Остапчук В. А.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО ПРИМУСУ	113
<i>Попфалуші Я. Р.</i> ВИКОНАННЯ НАКАЗУ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ	116
<i>Ремега В. В.</i> СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ЗІ ЗМІСТОМ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ	119
<i>Старунський Є. В.</i> ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ	121
<i>Хоменко М. М.</i> ОСУДНІСТЬ ЯК КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ.....	123

<i>Матюшенко О. І., Балашова І.</i> ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ.....	125
--	-----

Секція 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

<i>Лихова С. Я.</i> КОНСТРУКТИВНІ Й ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В ДИСПОЗИЦІЇ СТ. 276 ¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	128
<i>Акімов М. О.</i> НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ (СТ. 146 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ): ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ	131
<i>Бондаренко О. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ.....	134
<i>Бурак М. В.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ІСТОТНОЇ ШКОДИ ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННОЮ ПОРУБКОЮ ЛІСУ	137
<i>Вознюк А. А.</i> МОТИВИ СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА УЧАСТІ В НИХ	141
<i>Жук І. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ НЕЗАКОННОСТІ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ	144
<i>Кісілюк Е. М.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї.....	147

<i>Кришевич О. В.</i> ШАХРАЙСТВО ЯК ІНСТИТУТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	149
<i>Лов'як О. О., Бушинський С. В.</i> АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГРУБЕ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ.....	151
<i>Микитчик О. В.</i> ПРЕДМЕТ УГОНУ АБО ЗАХОПЛЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО РУХОМОГО СКЛАДУ, ПОВІТРЯНОГО, МОРСЬКОГО ЧИ РІЧКОВОГО СУДНА.....	154
<i>Мостепанюк Л. О.</i> ПРОЦЕС УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗАКОННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ.....	157
<i>Політова А. С.</i> ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 368 ² КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ.....	160
<i>Процюк О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 200 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	164
<i>Семенюк О. О.</i> ПРОСТУПКИ ПРОТИ НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ ТА ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	166
<i>Шармар О. М., Микитин І. М.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	168
<i>Шевчук О. Ю.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ	170

<i>Безсусідня Ю. В.</i> УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ ЯК РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	173
<i>Бедна В. В.</i> ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	176
<i>Блах О. Г.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛІСНУ НЕПОКОРУ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ ВИПРАВНОЇ УСТАНОВИ	179
<i>Гайдук К. В.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	182
<i>Гончаров Д. О.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ РЕЛІГІЇ	184
<i>Горох А. О.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАКЛИКИ ДО ДІЙ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ ГРОМАДСЬКОМУ ПОРЯДКУ	187
<i>Дадак Л. Б.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	189
<i>Доброскок П. Ю.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНОЦИДУ	191
<i>Дорожінський О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ	194
<i>Задніченко С. І.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИМАГАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ.....	197

<i>Зарудня О. О.</i> ШАХРАЙСТВО, УЧИНЕНЕ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК.....	199
<i>Захарченко І. М.</i> АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 179 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	203
<i>Зозуля В. В.</i> СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ПОРУШЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТОСОВНО ГРОМАДЯН	206
<i>Коваленко Д. А.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 386 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	208
<i>Конончук А. О.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ	211
<i>Конопльова Н</i> СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	213
<i>Константинов О. О.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ ДО БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ЙОГО ВИТРАТИ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ	216
<i>Крутевич М. М.</i> АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ ТА ЇЇ ЧЛЕНА.....	218
<i>Кудренко С. В.</i> ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ	220

<i>Литвинова О. О.</i> ПОНЯТТЯ «РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	223
<i>Мачульська Л. В.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	226
<i>Машиалір І. М.</i> ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ КОРУПЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ	229
<i>Мухамеджанова А. Р.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ НАСИЛЬСТВА НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ (СТ. 433 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ) ТА СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ	232
<i>Неміч Ф. Ю.</i> ЗМІСТ УМИСЛУ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ПІДКУПУ ЯК СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	234
<i>Паламарчук А. А.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА ЗАГОТІВЛІ, ПЕРЕРОБЛЕННЯ АБО ЗБУТУ РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ ЧИ ІНШОЇ ПРОДУКЦІЇ	236
<i>Пилипчук О. С.</i> КОНТРАБАНДА ЯК ФАКТОР ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	239
<i>Пряха Б. В.</i> ОКРЕМІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДИСПОЗИЦІЇ Ч. 1 СТ. 352 ¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ, ЧЛЕНА РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ).....	241
<i>Рудакевич А. В.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИМАГАННЯ.....	242

<i>Сингаєвська М. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТА ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН	244
<i>Шопіна Ю. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНОГО АБО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИКОНАННЯМ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ	247
<i>Шпорт Д. В.</i> ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ВІЛ/СНІДУ В УКРАЇНІ	249

Секція 3 ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

<i>Копотун І. М.</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	253
<i>Галій М. С.</i> ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	255
<i>Крижна В. В.</i> ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЗАСАДИ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	259
<i>Вовчук М. В.</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ МОНОПОЛІЇ НА СІЛЬ В УСРР (1921–1922 РР.)	262
<i>Гіталов І. О.</i> РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	265

<i>Котильців Т. В.</i> ФОРМУВАННЯ НОРМ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	268
---	-----

<i>Мельник Т. Д.</i> ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БОРотьБИ З НЕЗАКОННИМ ВИДОБУТКОМ ТА ОБІГОМ БУРШТИНУ-СИРЦЮ В УКРАЇНІ.....	271
---	-----

Секція 4

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

<i>Заїка Ю. О.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОБРАЗУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КРАЇН КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ	273
---	-----

<i>Іващенко В. О.</i> СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	277
--	-----

<i>Косенко С. С.</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	279
--	-----

<i>Приходько Т. М.</i> СПЕЦИФІКА СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	281
---	-----

<i>Рощина І. О.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	284
---	-----

<i>Волощук А. В.</i> ЄВРОПЕЙСЬКІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	286
<i>Князєв Ю. В.</i> РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ	289
<i>Колесніченко В.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	290
<i>Майнека Н. М.</i> ДОСВІД США В ЗАСТОСУВАННІ НАЙВИЩОЇ МІРИ ПОКАРАННЯ – СМЕРТНОЇ КАРИ	293
<i>Сивопляс Ю. Ю.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПРАВОМІРНУ ВИГОДУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ США (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)	295
<i>Смілянець К.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ	299
<i>Чиркова Т. І.</i> СПІЛЬНІ Й ВІДМІННІ РИСИ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ ТА ЗЛОЧИНУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС	301

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Матеріали

VII міжвузівської науково-теоретичної конференції
(Київ, 18 листопада 2016 року)

Комп'ютерна верстка *Я. В. Шумко*

Підписано до друку 19.10.2016. Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 19,75. Ум. друк. арк. 18,37.

Тираж 100 прим.
